ŞİDDET VE SOSYAL TRAVMALAR

Yayın Sorumlusu: Adem SOLAK
Akademik Editör: Enver SARI

2018
ISBN : 978-975-2489-09-7

Yayın Adı	:	***Şiddet ve Sosyal Travmalar***
Yayın Sorumlusu	:	***Adem SOLAK***
Akademik Editör	:	***Enver SARI***
Yayın Tarihi	:	***Aralık 2018***
Sayfa Sayısı	:	***226***
Ebat	:	***15.2 x22.9 cm.***
ISBN	:	***978-975-2489-09-7***
Yayınevi	:	***HEGEM Yayınları-Ankara***
Yayın Dilleri		***Türkçe ve İngilizce***

İçindekiler

Bölüm Adı ve Yazarlar	S.No
Giriş	**iii**
Eylembilim Romanında Toplumsal Şiddet Karşısında Aydın İkilemi ***(Ali Pulat ve Selin Karacan Işik)***	**7**
Müslüman Kültüründe Şiddet-Din İlişkisi ***(Harun Çağlayan)***	**16**
Psikolojik Danışman Adaylarının Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi ***(Hatice Epli ve Seher Balcı Çelik)***	**41**
Kur'an'da ve Hz. Peygamber'in Hayatında Şiddetin Yeri ***(Hüseyin Peker)***	**60**
Şiddeti Önlemede Hz. Peygamber'in Rol Modelliği ***(Muammer Bayraktutar)***	**69**
Mobbingin Hemşirelerin İş Doyumları Üzerine Etkisi: Bir Meta Analiz Çalışması ***(Nergiz Arıcı ve Dilek Ekici)***	**90**
Şiddetin Öğretimi ve Liseli Gençler Üzerindeki Etkileri-Malatya, Elazığ, Bingöl Örneği ***(Vahap Özpolat)***	**118**
Öğretmen Adaylarının Okullarda Şiddete Yönelik Gözlem ve Görüşleri ***(Yaşar Çelik ve İbrahim Gül)***	**152**
Üniversite Öğrencilerinin Yetersizlik Duygulari İle Şiddete Yönelik Tutumlari Arasindaki İlişkinin İncelenmesi ***(Bünyamin Çetinkaya, Fikret Gülaçtı ve Zeynep Çiftci)***	**168**
Kashmir Conflict: A Case of Right to Self Determination ***(Sadia Khanum)***	**178**
Cultural Studies (***Özge Karayalçın)***	**190**
Türkiye'de Şiddet Suçlarından Hüküm Giyenlerin Mekansal Dağılımını Etkileyen Faktörler ***(Mehmet Gür ve Ömer Bilen)***	**200**
Violence as the Reason for Immigration in Africa :Eg in Sudan ***(Maab Ahmed)***	**212**
Cinsel İstismar ***(Kemal Ayenngin ve Veli Avcı)***	**222**

Giriş

Yaşam güçlükleri ile başa çıkmaya çalışan insanoğlunun teslim olma, savaşma ve aşırı telafi gibi üç temel seçeneği vardır. Savaşma başa çıkma biçiminde şiddet açık bir tepki iken teslim olma ve aşırı telafi de ise şiddet bastırılmış veya gizlenmiş durumdadır. Teslim olarak şiddet uygulamak ortaçağdan kalan bir terimle 'kaleyi içten kuşatmak' anlamına gelmektedir. Aşırı telafi ise güçlükler karşısında bireyin tam tersi tepkide bulunması yine bir terimle 'kraldan daha çok kralcı olmak' demektir. Bu söylemlerimizin tümü 'eğer yaşam güçlükleri olmasaydı başa çıkma da olmayacak ve sonuç olarak şiddetsiz bir dünya olacaktı' çıkarımında bulunmamızla sonuçlanır. O halde 'insan gereksinimlerinin sonsuz ancak kaynakların kıt olması' şiddetin ekonomik nedeni olarak kendini göstermektedir.

İlkçağ filozoflarından Platon, Devlet ve yeniçağ aydınlarından Jean Jacques Rousseau Sosyal Sözleşme adlı eserlerinde kaynakların insanlar arasında şiddet olmaksızın bölüşüldüğü bir toplumsal düzeni anlatırlar. Şiddetin nedeni ile ilgili dini açıklamlar ise insanın şeytan ve nefsi ile ilişkisi bağlamında kutsal kitaplarda açıklanmaktadır. Şiddetin insan tıbbı ile ilgili açıklaması testosteron hormonu, beyindeki yapısal kusurlar, sinirsel iletilerin düzensizlikleri gibi bir çok açıklama söz konusudur. Sonuç olarak sebebi ne olursa olsun şiddet bir gerçekliktir. Şiddet başkalarının haklarına saygısızca, dürtüsel, tekrar edici, pişmanlık duygusundan eksik bir şekilde uygulandığında anti sosyal kişilik bozukluğu adı verilen bir psikiyatrik hastalık olarak teşhis edilmektedir. Şiddet kişisel anlamda bir hastalık halinde teşhis edilmekte, toplumsal anlamda ise insan hakları ihlalleri şeklinde kendini göstermektedir. Devletlerin yaptıkları şiddetin uluslaraarası alanda yaptırımları var ise de bu yaptırımlardan güçlü ülkeler etkilenmemektedir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN'ın 2014 yılı 69. Dönem Birleşmiş

Millet Kurulunda söylediği ‘Dünya Beşten Büyüktür’ (The world is bigger than five) sözü mazlum milletlerin ortak bir sesidir.

Şiddet bireysel ve sosyal bir gerçeklik olmasına rağmen önlenmesi önemli bir sorundur. Şiddetin önlenmesi ile ilgili bir çok teori mevcuttur. Şiddetin önlenmesi ile ilgili en önemli yaklaşım kanaatimce G.L. Engel’in 1980 yılında klinik uygulamalarını Amerikan Psikiyatri Dergisinin 137 sayısında yayımladığı biyopsikososyal (BPS) model teorisidir. Türkiye’nin kapsamlı psikiyatri kaynaklarından biri olan Psikiyatrist Prof. Dr. Orhan ÖZTÜRK’ün ‘Ruh Sağlığı ve Hastalıkları’ kitabının temel ilkeler ve kavramlar bölümü BPS modelinin açıklaması ile başlamaktadır. BPS model insanı moleküler düzeyden biyosfer düzeye kadar bir sistem içersinde açıklamaktadır. Kişi altı system sinir, organ, doku, hücre ve molekül sistemine kadar uzanmaktadır. Kişi üzeri sistemler ise iki kişi, aile, topluluk, kültür-alt kültür, toplum-ulus, ve biyosfer’e kadar yükselmektedir.

Şiddet davranışını da BPS modelinde yorumlanırsa etkin çözüm yolları ortaya çıkabilecektir. Öncelikle şiddet davranışına kişi üstü sistemler ile çözümler aranmalıdır. Kişinin deneyimleri ve davranışları yani eğitimi öncelikli olarak ele alınmalıdır. Şiddeti önlemek için ebeveynlik eğitimi, arkadaş, eş veya iş ilişkileri gibi kişilerarası iletişim becerileri kazandırılmalıdır. Aile yapısı ve aile sistemindeki düzenlemeler şiddet davranışına üretilecek çözümler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailenin içinde yaşadığı tıopluluk ve bu topluluğun kültürel yapısı şiddet davranışı üzerinde etkili olmaktadır. Ailenin içinde yaşadığı köy, mahalle veya kasaba gibi topluluk içi düzenlemeler şiddet davranışını önlemede etkin olacaktır. Ulusal kültür veya bireyin içinde bulunduğu grup içinde gelişen alt kültürler de iddet davranışı üzerinde etkildir. Şiddeti önlemey yönelik kültür ve alt kültürü değiştirmeye yönelik girişimler şiddeti önleyebilir. Vatandaşı

olduğumuz devletin şiddet ile ilgili ploitikaları ve yasaları da şiddet üzerinde etkilidir. Devletin içindeki siyasi anlayışlar ve yasal düzenlemeler şiddet davranışı üzerinde etkilidir.

Yaşadığımız dünyaya nasıl davrandığımız da şiddet davranışını ortaya çıkartan önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Düzenli planı ve estetik mimarisi ile spor, gezi ve açık alanların düzenlendiği bir şehirde bireyler kendini ifade etmede daha çok fırsat bulacaktır. Doğaya şiddetle davrandığımızda karşılığını doğa olayları bedelini ödemekteyiz.

BPS modeline göre kişi altı sistemler tıp bilimi ile ilişkilidir. Şiddet ve Tıp sözcüğünü yan yana koymak anlaşılmaz gibi görünse de sağlıkda şiddet ve sağlıksızlık nedeniyle şiddet olayları medya haberlerine sık yansımaktadır. Öfke kontrolü psikolojik bir durum olmasına rağmen sinir, organ, doku, hücre ve moleküler sisteme kadar kişi altı BPS modeli içinde yer alaktadır. Bu duruma örnek olarak bir nörotransmitter (sinirsel aktarıcı) olan endofrine örnek verebiliriz. Beyin tarafından salgılana endofrin bir ağrı kesici moleküldür. Endofrin beyinde salgılanarak hücre, doku organ sistemi ve sinir sisteminde etkili olarak huzurlu olmamıza neden olmaktadır. Bozuk olan insan davranışlarını psikiyatride antidepresan, antipsikotik, anksiyolotik, antipsikotik ve duygudurum düzenleyici ilaçlar ile control altına almak mümkündür. Bununla birlikte kişi altı sistemlerin düzenlenmesi şiddet davranışlarının önlenmesi açısından mümkün değildir. Şiddet davranışlarını önleyebilmek için BPS modelinden molekül düzeyinden kişi, toplum, kültür, ulus, uluslararası ilişkiler ve biyosfere kadar müdahaleler gereksinimimiz vardır.

Şiddetsiz bir dünyanın olmasını beklemek ütopik olsa da sağlıklı birey, saygılı kişi, saygı kültürü ve dünyanın birden büyük olamayacağı bir anlayış içinde yaşanabilecek bir dünya oluşturabiliriz.

Thanatos Şema Model Önerisi

Prof.Dr. Enver SARI, Giresun Üniversitesi

Giriş

Saldırganlık güdüsü psikolojide bir çok kuram ile açıklanmaktadır. Biyolojik kuram kalıtımın, beden yapısının ve biyokimyanın saldırgan davranışlar üzerindeki etkilerini açıklamaktadır. Sosyal kültürel kuramlar ise toplumun saldırgan davranışların oluşumu üzerindekileri açıklamaktadır. Davranışçı kuram saldırganlığı öğrenme ve engellenme ile açıklamaktadır. Sosyal bilişsel kuramda ise model olma saldırganlığı oluşturmaktadır. Bilişsel kuramda ise bireylerin akılcı olmayan düşünme biçimleri ve saldırgan şemaları edinmeleri ile saldırganlık açıklanmaktadır. Varoluşçu yaklaşımda saldırganlık yaşamın anlamının yitirilmesi ile açıklanmaktadır. İnsancıl yaklaşımda saldırganlık şartsız olumlu kabulün olmaması ile açıklanmaktadır. Psikanaliz yaklaşımda ise insanın doğasında bulunan bir güdü olarak kabul edilmektedir. Freud'a göre saldırganlık ve cinsellik insanın denetlemesi gereken iki temel güdü olarak belirtilmektedir. Klasik psikanalizde saldırganlık güdüsüne yunan mitolojisinden esinlenerek Thanatos adı verilmiştir (Kağıtçıbaşı, 2005, s.348-356). Bu makalede insanda bulunan saldırganlık güdüsünü açıklamak üzere Thanatos Şema adı verilen bir model önerisi sunulmuştur.

Thanatoş Şema Modeli

Thanatos şema model oluşturulmasında psikobiyolojik kişilik kuramı ve şema terapiden faydalanılmıştır. Psikobiyolojik kuramda belirlenen karakter ve mizaç özelliklerinin şema terapide belirlenen şema tepkileri, modlar ve şemalar ile etkileşimi saldırganlığı açıklayabilecek bir model oluşturmaktadır.

Şema Terapi

Şema terapi saldırganlık güdüsünün oluşmasını çocukluk dönemi itibariyle gelişen şemalar ile açıklamaktadır. Şema terapiye göre saldırganlık güdüsü (Thanatos) şemalara karşı (1) Teslim, (2) Kaçınma ve (3) Aşırı telafi tepkiler ile ortaya çıkmaktadır. Şema

terapide mizaç ve karakterin etkisiyle oluşan modlar tanımlanmaktadır. Şema terapide modlar (1) İncinmiş, (2) Kızgın, (3) Dürtüsel çocuk modları (4) Uyum bozucu modlar ve (5) İçselleştirilmiş ebeveyn modları şeklinde tanımlanmaktadır. Durumsal modlar şemaları uyararak saldırganlık güdüsünü (Thanatosu) oluşturmaktadır. Şema terapide şemaların oluşması (I) Ayrılma/reddedilme, (II) Zedelenmiş özerklik ve kendini ortaya koyma, (III) Zedelenmiş sınırlar (IV) Diğeri/yönelimlilik ve (V) Aşırı tetikte olma ve bastırılmışlık gibi 5 alanda ortaya çıkmaktadır. Erken dönem uyumsuz şemaları oluşturan bu 5 alan saldırganlığın oluşmasına neden olan 18 adet şemayı oluşturmaktadır. Ayrılma/reddedilme (I) alanı, (1) Terk edilme/istikrarsızlık, (2) Güvensizlik/kötüye kullanılma, (3) Duygusal yoksunluk, (4) Kusurluluk/utanç ve (5) Sosyal izalasyon/yabancılaşma şeklinde 5 adet şemanın oluşmasına yol açmaktadır. Zedelenmiş özerklik ve kendini ortaya koyma (II) alanı (6) Bağımlılık/yetersizlik, (7) Zarar görme veya hastalanmaya karşı dayanıksızlık, (8) İçiçe geçme/Gelişmemiş benlik, (9) Başarısızlık şeklinde 4 adet şemanın oluşmasına neden olmaktadır. Zedelenmiş sınırlar (III) alanı (10) Haklılık/Büyüklenmecilik, (11) Yetersiz Öz-denetim/Öz-disiplin şeklinde 2 adet şemanın oluşmasına neden olmaktadır. Diğeri/Yönelimlilik (IV) alanı (12) Boyun eğicilik, (13) Fedakarlık, (14) Onay-arayıcılık/Kabul-arayıcılık şeklinde üç adet şemayı oluşturmaktadır. Aşırı tetikte olma ve bastırılmışlık (V) alanı (15) karamsarlık ve kötümserlik, (16) Duyguların bastırılması, (17) Yüksek standartlar/Aşırı eleştiricilik ve (18) cezalandırıcılık şeklinde dört şemayı oluşturur (Rafaeli, Bernstein, Young, 2016; Farrell, Reiss & Shaw, 2016).

Psikobiyolojik Kuram

Son yıllarda Özellik-Faktör yaklaşımında kişiliğin yapısını ve gelişimini tanımlamak için, genel bir psikobiyolojik kuram geliştirmiştir (Cloninger, 1987; Cloninger, Svrakic & Przybeck, 1993). Cloninger'ın geliştirdiği Psikobiyolojik Kişilik Kuramı, genetik olarak aktarılan, kalıcı ve davranışlar üzerinde etkili olduğu varsayılan Yenilik Arayışı, Zarardan Kaçınma, Ödül Bağımlılığı ve Sebat Etme şeklindeki dört mizaç boyutunu ve

sonradan kazanıldığı varsayılan Kendini Yönetme, İş Birliği Yapma ve Kendini Aşma şeklindeki üç karakter boyutunu içermektedir.

Cloninger'ın Psikobiyolojik Kişilik kuramında belirlediği mizaç özeliklerinden Yenilik Arayışı uyarıcılara verilen tepkiler ile ilişkilidir. Yeni uyarıcıları keşfetmek veya kayıtsız kalmak yenilik arayışının bir özelliğidir. Uyarıcılara karşı dürtüsellik veya düşüncelilik ise Yenilik Arayışı mizacının ikinci özelliğidir. Yenilik Arayışında yeni olana sahip olma için tepkisellik Savurganlığı var olan ile yetinmek ise Tutumluluğu oluşturmaktadır. Yenilik arayışı için düzenlemelere uyum ise Düzensizlik ve Düzenliliği oluşturmaktadır. Zarardan Kaçınma bir mizaç özelliği olarak karamsarlık-iyimserlik, belirsizlik, yabancılardan çekinme ve çabuk yorulma ve dermansızlık özelliklerinden oluşmaktadır. Ödül bağımlılığı mizacını duygusallık, bağlanma ve bağımlılık etmenleri belirlemektedir. Cloninger'ın Psikobiyolojik Kuramında belirlediği dördüncü mizaç özelliği güçlüklerle başaçıkmayı belirleyen Sebat Etme Mizacıdır (Köse & diğ., 2004).

Cloninger'ın Psikobiyolojik Kişilik kuramındaki Kendi Kendini Yönetme karakteri sorumluluk alma, amaçlılık, kendini kabullenme, güçlüklerin üzerine gitme becerisi, yaşamdan ders çıkarmayla oluşturduğu iyi alışkanlıklar ile belirlenen aydınlanmış mizaç oluşturma gibi özelliklerden oluşmaktadır. İşbirliği karakteri ise hoşgörülü olma, empati ve sosyal ilgi, yardımseverlik, acıma hissinin oluşumu ve kindar olmamak, menfaatçi olmamak ve vicdanlılık özelliklerinden oluşmaktadır. Kendi Kendini Aşma karakteri içsel odaklanma, çevreyle özdeşim ve metafizik inançlara bağlılıktan oluşmaktadır. Kendi Kendini Aşma karakterinde herhangi bir konuya içsel olarak odaklanabilme ile belirlenen kendini kaybetme ve kendilik bilincindeki yaşantı, kendini çevrenin bir parçası olarak görme ile belirlenen kişiler arası özdeşim ve kendi kendine ayrışma, metafiziği kabul etme veya etmemeyle belirlenen manevi kabullenme ve akılcı maddecilikten oluşmaktadır (Cloninger, Svrakic, & Przybeck, 1993).

Şemaların Mizaç ve Karakter ile Etkileşimi: Thanatos Şema

Bir durumda duygusal durumumuzu belirleyen faktörlerden biri de mizaçımızdır. Mizaç doğuştan getirdiğimiz genetik ve biyolojik yönü ağırlıklı davranış biçimimizidir. Psikobiyolojik Kuramda belirtilen Yenilik Arayışı, Zarardan Kaçınma, Ödül Bağımlılığı ve Sebat Etme şeklindeki dört mizaç boyutu ve Kendini Yönetme, İş Birliği Yapma ve Kendini Aşma şeklindeki üç karakter boyutu herhangi bir durumda nasıl tepki vereceğimizi belirlemektedir.

Şema tepkileri duygusal durumumuzu yani modları belirlemektedir. Durumsal modlarımız ise şemalara nasıl tepki vereceğimizi oluşturmaktadır. Yenilik Arayışı, Zarardan Kaçınma, Ödül Bağımlılığı ve Sebat Etme mizaçları ve Kendini Yönetme, İş Birliği Yapma ve Kendini Aşma şeklindeki üç karakter boyutu duygusal durumumuzu yani (1) İncinmiş, (2) Kızgın, (3) Dürtüsel çocuk modları (4) Uyum bozucu modlar ve (5) İçselleştirilmiş ebeveyn modları şeklinde beş farklı modu uyaracaktır.

Mizaç ve karakter özellikleri şema tepkisi ve durumsal modlar ile hangi şema alanın baskın olacağını belirleyecektir. Aşağıda mizaç ve karakterin saldırgan baskın şemayı oluşturması ile oluşan Thanatos Şema denenceleri (D) verilmektedir.

D.1. Mizaç şema alanları ile doğrudan ilişkilidir.

D.2. Karakter şema alanları ile doğrudan ilişkilidir.

D.4. Mizaç şema alanları aracılığıyla saldırganlık eğilimleri ile ilişkilidir.

D.4. Karakter şema alanları aracılığıyla saldırganlık eğilimleri ile ilişkilidir.

D.5. Mizaç, Karakter ve saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkiyi inceleyen model iyi bir modeldir.

Saldırganlığı açıklayan Thanatos Şema Mizaç ve Karakter özelliklerinin şema alanları üzerindeki etkisiyle oluşmaktadır. Şema alanları saldırganlık eğilimlerini düşük, orta ve yüksek düzeyde oluşmasını sağlayan bir özellik göstermektedir. Bu model

test edilmesi durumunda mizaç ve karakterin hangi şema alanlarını anlamlı yordadığı ve hangi şema alanları saldırganlık eğilimini hangi düzeyde ortaya çıkardığı belirlenebilecektir.

Tartışma ve Sonuç

Alanyazında saldırganlık ile ilgili bir çok kuram bulunmaktadır. Bu kuramlardan engellenme, genetik ve biyolojik kuramlar test edilebilirken bazı kuramlar ise bir varsayım olarak hala sınanmayı beklemektedir. Bu makalede sınanmaya açık bilişsel kurama yönelik şema terapiden hareketle Thanatos Şema Modeli ileri sürülmüştür. Thanatos Şema Modeline durumsal modlar ve şema tepkilerinin katılmasıyla model daha açıklayıcı hale gelebilecektir. Thanatos Şema Modeli test edilmeye açık bir modeldir.

Thanatos Şema Modelinde çevresel değişkenlerin ölçülememesi modeli zayıflatan bir unsur olarak gösterilmektedir. Karakter ve Mizaç özellikleri bireysel farklılık göstermesine rağmen saldırganlığın ortaya çıkarmasında ortalama genel geçer bir görüş oluşturması açısından Thanatos Şema Modeli önerisi şiddet davranışlarının anlaşılmasında önemli bir katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

Cloninger, C. R. (1998). A psychobiological model of temperament and character.İçinde J. Richter, M. Eisemann, K. Bloow ve D. Schlafke (Ed.) *The development of psychiatry and its complexity*. Berlin: Waxmann.

Cloninger, C.R., Svrakic, D.M., & Przybeck ,T.R. (1993). A psychobiological model of temperament and character .*Archives of General Psychiatry,* 50, 975–990.

Farrell, J.M., Reiss, N. & Shaw, I.A. (2016). Şema Terapi Klinisyenin Rehberi. Çev.Ed.:M.Şaşıoğlu, N. Azizerli, 2.Baskı, İstanbul:Psikonet Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2005). Yeni İnsan ve İnsanlar. 10. Baskı, İstanbul: Evrim Yayınevi.

Köse, S., Sayar, K.,Kalelioğlu, Ü.,Aydın, N., Ak, İ., Kırpınar,İ., Reeves, R. A.,Przybeck, T. R.,Cloninger, C. R. (2004). Mizaç ve

karakter envanteri (Türkçe TCI): Geçerlik, güvenirliği ve faktör yapısı.*Klinik Psikofarmakoloji Bülteni.* 14 (3), 107-131.

Rafeeli, E., Bernstein,D.P. & Young, E.J. (2016). Şema Terapi ayırıcı özellikler. Çev.Ed.: N.A.Karaosmanoğluve N.Azizerli, 4. Baskı, İstanbul: Psikonet Yayınları.

Eylembilim Romanında Toplumsal Şiddet Karşısında Aydın İkilemi

Ali PULAT, Uşak Üniversitesi

Selin KARACAN IŞIK, Uşak Üniversitesi

Şiddet Olgusu Üzerine Değerlendirme

Etimolojik olarak Arapça şedit kökünden gelen şiddet kelimesi en genel anlamıyla bir hareketin, gücün derecesi olarak tanımlanmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016-2020 Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nda kişinin; fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfî engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranışını şiddet olarak kabul etmektedir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2016).

Şiddet olgusu bireysel ve toplumsal düzlemde açıklanması gereken pek çok durumla sarmallanmış, bu nedenle de hukuktan, tıpa, psikolojiden sosyolojiye oldukça geniş bir yelpazede ele alınmaya ihtiyaç duyulan bir meseledir. İnsanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte Kabil'in katlinden günümüze değin baskı, sözlü ya da fiziksel saldırı, korkutma, yaralama, öldürme, sindirme, taciz, cezalandırma gibi pek çok yönüyle karşımıza çıkan şiddet sorunu 21. yüzyılda da sıcaklığını korumaktadır. Meselenin her dönemde bu denli güncel ve derin olması şüphesiz 'İnsan neden şiddete yönelir?' sorusunu akla getirmektedir. Güleç'in dikkat çektiği üzere şiddetin temelinde yaşam mücadelesi, nefis, iktidar istenci, egemenlik-başatlık arayışı, ölüm dürtüsü (yıkıcılık-sinizm) olduğu gibi savlar öne sürülmüştür. Bu savları ileri sürenler arasında Machiavelli, Hobbes, Hegel, Darwin, Nietzsche, Freud, Lorenz, Malthus ve Smith gibi ünlü isimler bulunmaktadır. Bandura'ya göre; şiddet ya taklit yoluyla, ya saldırgan dürtülerin serbest kalmasıyla, ya geçmişte oluşmuş saldırgan davranış eğilimlerin su yüzüne çıkmasıyla ya da genel tahrik unsurlarının artmasıyla oluşmaktadır. (Güleç, 2012) Bu gün şiddetin insanda

kalıtımsal olarak var olduğuna dair bir bulgunun olmadığı bilinmektedir.

Cogito dergisinin Şiddet Özel Sayısı'nda çevirisi yayımlanan 'Şiddet Üzerine Bildiri'de şiddetin sosyal ve çevresel faktörlerle biçimlendiğine göndermede bulunulur. İnsanların şiddete yönelik bir beyne sahip olduğunu söylemek bilimsel olarak yanlıştır. Şiddet konusunda etkinlik gösteren sinir sistemimiz iç ya da dış dürtülerle otomatik olarak harekete geçmez. Nasıl hareket ettiğimiz, nasıl koşullandığımız ve sosyalleştiğimizle biçimlenir. Fizyolojik yapımızda bizi şiddet doğrultusunda tepki vermeye zorlayacak hiçbir şey yoktur. (Cogito, 2005) Dolayısıyla meselenin kaynağını sosyal, kültürel ve ekonomik problem alanlarında aramak gerekir. Öte yandan 'Dünya Sağlık Örgütünün 2014'de yayımladığı verilere göre her yıl 1.3 milyonun üzerinde insan şiddet faktörüne bağlı olarak hayatını kaybetmektedir. Bu gerçek bir anlamda şiddetle ne kadar iç içe yaşadığımızın ve durumu kanıksadığımızın göstergesidir. Sokakta, iş yerinde, okullarda, evlerimizde, basında, sosyal medyada her an şiddet unsuru olarak kabul edilebilecek durumlara şahit olmamıza karşın pasif bir direniş olan suskunluğumuz, toplumsal farkındalığın arttırılması adına herkesin sorumluluk üstlenmesi gerektiğinin göstergesidir.

Bu bağlamda sanatın ve edebiyatın doğrudan yahut kurgusal olarak toplum gerçeğine değinmesi beklenir. Rus eleştirmen Çernişeyvski, "sanat hayatı kopya etmekle kalmayıp, onu açıklar da: sanat eserleri çoğu defa hayatın tezahürleri hakkında verilmiş bir hüküm değeri taşırlar." (Akt Kolcu, 2008: 60) derken dolaylı olarak sanatçının ve aydınların da toplumsal bilinçle eserlerini icra etmeleri gerektiğini ima eder. Başka bir ifadeyle yaklaşık iki asırdır romancının belirli ön kabullerle toplumu şekillendireceğini düşünmesi tüm eleştirilere rağmen yaygın bir alışkanlıktır. Topluma tek ve tartışılmaz bir pencereden bakarak onu anlamaya çalışma gayreti, sıkça dile getirilen ancak pek az edebî eserde karşımıza çıkan bir tutumdur.

A. Yılmaz Türk romanında Tanzimat yıllarından günümüze değin aile içi şiddeti işleyen romanları incelediği çalışmasında romanda

şiddetten yararlanan yazarların, şiddeti başlı başına ele alıp yorumlamadıkları sonucuna varmıştır. Yazarlarımıza göre şiddet kurguya katkı sağlayan entrik unsurlardan biridir. Dolayısıyla şiddet içeren sahnelerde ayrıntıya fazla yer verilmemekle birlikte tasvir edilen şiddetin psikolojik ve felsefi boyutunun olmadığı görüşündedir. (Yılmaz, 2005) Buna karşın Oğuz Atay'ın Eylembilim romanı için aynı tespitte bulunmak mümkün değildir. Oğuz Atay, klasik anlatım ve yaklaşımlardan farklı olarak ele aldığı Eylembilim romanında, yaşanan bunalım ve çatışmalara hep dışarıdan bahaneler üretmek kolaycılığı ve buna bağlı gelişen kısırdöngünün açmazlığını eleştirir. İnsanın kendini tanımadan yaptığı tanımlamaların tanımsızlığını, ideolojik, sosyal ve kültürel her tür çelişkinin ve tutarsızlığın garabetini, belki de en önemlisi yazarın bütün bunları başta kendini eleştirerek yaşadıkları üzerinden anlatması eserini değerli kılmaktadır. Romanda işlenen duygu ve düşüncelerin tabii bir üslûpla ortaya konması, her tür yüzeyselliğin, basmakalıp düşüncenin, köktenci sabit fikirliliğin sempatik bir eda ile sunulması, akademik kimliği olan roman kişisinin iç konuşmalarıyla aydınların çelişkilerini samimiyetle irdelemesi romanın bir başka dikkat çeken yönüdür.

Roman, öncelikle her insanın kimliği, kişiliği, statüsü ne olursa olsun iç dünyasındaki ikilemini ve ruhundaki çatışmayı gidermeden ortaya koyduğu her davranış riya kokar ve bu kusur önce insanı yozlaştırır, kendine yabancı kılar, sonunda da toplumsal düzensizlere sebep olur, iddiasını sezdirme yoluyla vermesi bakımından sosyal çatışmanın boyutlarını gündemde tutmaktadır. Bir başka değişle O. Atay'ın toplumsal şiddet noktasında özneyi şiddete yönelten gerekçelerin altında kimlik çatışmasına, ikileme bağlı olarak yabancılaşmayı, ötekileşmeyi, yalnızlığı ve bunalımı imlediğini söylemek mümkündür. Şiddet ekseninde tüm bu kavramlara dikkat çekilirken romanın merkezine bilimle uğraşan entelektüel/ aydın tipinin sembolü olarak okuyacağımız Server Gözbudak yerleştirilmiştir. Romanda belli bir tarih verilmez. Buna karşın öğrenci çatışmalarının ve sokaklara taşınan eylemlerden dolayı hikâyenin 12 Mart öncesi dönem üzerine kurgulandığını anlıyoruz. Bu açıdan romanı iki perspektiften okumak mümkündür: İlki büyük resimde üniversiteden, okullardan sokaklara, iş yerlerine, hatta evlere kadar

uzanan kutuplaşmadan doğan şiddet ve aydın kimliğinin ironisi olarak anlam bulan öznenin yeterince sorumlu davranamamaktan doğan psikolojik, vicdani baskının şiddeti.

Şiddet taraf tutar mı?

Şiddetin tezahürü hem kurban/mağdur olana hem de şiddet eyleminde bulunan tarafadır. Bu nedenle toplum nazarında şiddetin doğurduğu zulmün kaynağı ve kaosun gerekçesi olarak görülmek istemeyen birey, davranışına uygun bir sebep aramakla birlikte kitleleri karşı tarafın baskılanmayı hak ettiğine inandırmaya çalışır. Böylece hedef gösterilen kişi ya da gruplar artık 'hak edilmiş' bir şiddete maruz kalırlar. Karşılıklı olarak hesaplaşma ve bedel ödeme ilişkisi içinde amacından saptırılmış olaylar silsilesine dâhil olmak kaçınılmaz olur. Çünkü tarafsız olmak ya da kalmaya çalışmak eziyete sessiz kalmak, zulmü görmezden gelmekle eş tutulur. Romanda devrim yolunda ölen arkadaşlarını fakültenin bahçesine gömmek isteyen öğrencilerle üniversite hocalarını, yönetimi karşı karşıya getiren durum esas olarak budur.

Kürsüye konuşma yapmaya çıktıklarında şaşkınlıklarından, ağlamaklı heyecanlı hallerinden anlaşıldığı üzere savundukları görüşün felsefi birikiminden yoksun olan bu gençler basmakalıp ideolojik her türlü fikrin, konuşmanın ardından gidebilecek durumdadırlar. Onları bir araya getiren devrim dedikleri ruh; gençliklerinin heyecanından, ideal uğruna ölümü göze almanın, heykelin altına gömülesi bir kahraman yahut şehit olmanın romantizminden beslenir. Bu nedenle romanda, konuşma sırasında kendi aralarında bile uzlaşmaya varamayan öğrenci grupları istekleri makul olsun ya da olmasın karşısında duran otoriteyi sembolize eden her türden kişi/kuruma karşı 'gün birlik günüdür sloganıyla' hareket eder.

'Atılan kurşunların hesabı verilmeli, halktan ve doğrudan yana taraf olmalı' sözleriyle sıkıştırılan üniversite yönetimi tartışmanın diğer ayağıdır ve O. Atay'ın ironisiyle bilim camiası, eylem tarafından kuşatıldıkça aydın olmanın gereğinin aksine pasif ve kararsız tutum sergiler. Günün sonunda sorgulanmak üzere tutuklu

bulundukları hücrede hocalık zırhına bürünenler tehlikenin ucunu hissettikleri anda günlük sorunları yahut kişisel menfaatleri akıllarına gelir. H. Baysal'ın da belirttiği üzere Atay'ın aydını Doğu ve Batı'nın kültürel öğeleri arasında sıkışmıştır; bilinçaltı bu kültür kargaşasının çelişkileriyle doludur. Sürekli bir arayış, bir iç hesaplaşma ortamında hayatını sürdürür. (Baysal, 2002)

Şiddet Ortamında Topluma ve Kendine Yabancılaşan Aydın

T. Özben'den S. Işık'a, S. Gözbudak' tan M. İkinciye kadar pek çok kahramanın hayata tutunabilme mücadelesini okuduğumuz Atay'ın anlatılarında yaşamın acı gerçekleriyle baş edemeyen öznenin tecride yöneldiğine, zaman zaman da etrafında olup bitenleri alaycı bir dille eleştirdiğine şahit oluruz. Y. Ecevit'in de değindiği gibi kara mizahı ustaca kullanmasının yanı sıra Atay'ı dünya edebiyatı çizgisine taşıyan etmenlerin başında bireysel duyarlılıkların ötesinde evrensel sorunsallara değinmesi gelir. Bunu yaparken entelektüel/aydın kimliğini çatışmanın merkezine koyar. Aydın düşünen, duyumsayan, çevresine olduğu kadar kendisine de muhalif kalabilen, varoluşunun temeli tinsel etkinliğinde kalabilen insandır. (Ecevit, 1989) Buna karşın romanda ne Refik Bey, ne de dekan Adnan Taygar bu niteliklere uygun tavır sergileyemezler. Refik Bey, Tanzimat yıllarından aşina olduğumuz var olan değil algıladığı Paris'i ve Avrupa'nın kültürel yaşamını benimsemiş bir kitlenin temsilcisidir. Sözünün arasına sıkıştırdığı "ben Paris'te" ayrıntısıyla görmüş geçirmişliğinin onayını bekleyen Refik Bey Için batı temizlik demektir. Onun gözünde Paris'in metrosu temiz, işçisi kültürlüdür ve Avrupa her bakımdan ilerlemiştir.

> *Tabi sohbetlerimizde- ben genellikle susuyordum- resim meselesi açılmıyordu. Van Gogh'tan söz edilmiyordu. Ben de Van Gogh'un temizliğini ileri sürebileceğimi sanmıyordum. Resimlerini görmüştüm; her ne kadar kullandığı renklerden çarşafların kirliliği belli olmuyorsa da… Hayır Van Gogh'un temizliğini savunamazdım. İyi ki müzelere gitmemişlerdi ve benim Van Gogh'u tanıdığımı bilmiyorlardı. Yoksa otobüslerde temiz insanlara*

> *sürünen pis işçilerimizi kötüledikleri zaman – Batıların her iyiliği bizim kötülüğümüz demekti- onlara can ü gönülden katıldığıma inanmazlardı.* (Atay: 2016, 31)

Görüldüğü gibi Refik Bey, Avrupa'yı üstün görme hastalığına kapılmış bir sözde aydındır. Aydın sayılabilmenin gereği olarak sağduyulu bir yaklaşımla kavganın gidişatını yönlendirmesi, elini taşın altına koyup şiddetin çözümüne ilişkin sorumluluk alması beklenirken Adnan Taygar statükonun çıkarlarını gözetir. Salonda en üst kademedeki kişi olarak yer alan A. Taygar, öğrencilerin gözünde 'karşı tarafın' temsilcisi olarak söz aldığında görülür ki sorunların temeline inmekten ziyade çoğunluğu sakinleştirip susturmaya, günü kurtarmaya çalışır. Çünkü fakültede ayrı bir odaya, sekretere sahiptir; bu işler için devletten ek ödenek alır doğal olarak her ne kadar gençlerin acılarını anladığını iddia etse de mevcut görüşün söylemiyle hareket eden zihniyetin temsilidir.

> *Bir idarecinin, bir hocanın görevleri yönetmeliklerle belirlenmiştir… Ben ve sanıyorum hepimiz yönetmeliklerden yanayız arkadaşlar. Düzenden, emniyetten yanayız….Ben akademik sıfatlarımıza ve kanunlara uygun bir görüşme olmasını istiyorum. Gündemimizdeki öğrenci olayları maddesi ancak bizlerin belirleyeceği bir sınır içinde konuşulabilir. Bir avuç öğrencinin dilekçe adını verdikleri tehditlere uyarak değil*. (Atay, 2016:89)

Tartışmalar hararetlendiği bir anda da çareyi ortadan sıvışmakta bulan zihniyet toplumsal meselelerin çözümüne ilişkin kararlarda küçümsediği türden bir grubun müdahil olmasını istemez. Yok saymanın gözden kaçırılan tehlikeli bir yanı vardır ki muhatap alınmama hissi hukuk öğrencisi İsmet gibi casuslar, işin ehemmiyetine varamayan silahlı baskınlara karışan gençler ortaya çıkarır. Atay, net bir gözlem ve sağduyulu yaklaşımla analizini Server Gözbudak'ın monoloğundan söyle aktarır:

> *"Konuşmasından önce beklediğim tek konuşma, bizim dönemlerin deyimiyle 'otokritik', gençlerin deyimiyle 'özeleştiriydi'. Hem de herkesin biraz yüzünü buruşturmasıyla karşılanacak zavallı bir özeleştiri."* (Atay: 2016, 43)

Darbe öncesinin Türkiye'sini yansıtan romanda toplumsal ayrışma öğrenci-aydın ekseninde verilirken grupların birbirlerini 'Tek yol İslam', 'Tek yol sağ' yahut 'Devrimlerin kardeşliği' propagandasıyla öteleDiğine/ötekileştirdiğine dikkat çekilir. Öteki olma durumu, aidiyet bilincinin bozulmasının ve sevgisizliğin yanı sıra kini, nefreti ve saldırganlığı besler; buna bağlı olarak topluma yabancılaşmayı beraberinde getirir. Toplumun cinnete doğru gitmesi veya parçalanmış düşünsel değerler içinde yaşaması, ötekiliğin bir başka göstergesidir. Oğuz Atay'a göre toplumun kimliği ve kimliksel değerlerini yitirmesi, o toplumun mensubu olan bireyleri de derinden sarsar. Sarsılan bireyler, içinde yaşadıkları sosyal ortamlardan kaçarak kendilerine yeni oyun dünyaları ve ütopyalar kurar. (Şahin: 2013, 2317) Atay'ın anlatılarında kendini tecrit ve topluma yabancılaşma birbirine açılan durumlarla işlenir. Bu bağlamda kurguyu salt bireyin yalnızlığı ve yabancılaşması olarak okumak yetersiz kalır.

Monolog ve bilinç akışı tekniğiyle geçmişinde öğrenci hareketlerine dâhil olduğunu okuduğumuz S. Gözbudak yabancılaşmanın tipik bir örneği olarak kurgulanmıştır. O, yıllarca memnun olmadığı hocalığa devam eder. Refik Bey'den hoşlanmasa da onu onaylamak zorunda hisseder. Toplum için yapılabilecek en iyi şeyin kapitalizmi yıkmak ve sistemi çökertmek olduğuna inanan İsmet'in yanında da durur. İlerici bir aydın olmanın icap ettiği üzere Bach ve Beethoven plağını dost çevresine göstermek için özenle saklarken Dede Efendi ve Itri'yi anar; türkülü örgüt evlerine gitmekten de sakınmaz. İç dünyasındaki ikilemin tezahürleri her yerde ve her şekilde görülebilir.

> *Hiç birimiz müzikten anlamıyorduk fakat çamaşırların arasında duran Beethoven'i hayranlıkla seyrediyorduk. Ben bazı müzikçilerle-*

> *çalgıcı demek istiyorum yani- arkadaşlık ettiğim için, artık senfonileri falan hemen tanıyordum. Bu müzikçiler (onlar da bizim gibi toplumcuydu tabi) başka toplumcu arkadaşların bizim öz müziğimiz dedikleri –ve sevdikleri- eserleri küçümserlerdi. Bizim müziğimiz, özellikle halk müziği adı verilen türü çok ilkel bulunuyordu. O zamanlar klasik Türk musikisi adı verilen şarkılar vs de çok tutucu, gerici vs olarak adlandırılıyordu. Benim durumum her zamanki gibi karışıktı…* (Atay, 2016: 70)

İşte herkesle herkesin dilinden konuşan Server Bey için Murat İkinci'nin varlığı, arada kalmışlığın huzursuzluğunu gün yüzüne çıkarmıştır. Murat yalnızca geçmişinden gelen biri değil Server Bey'i tüm çıplaklığıyla ifşa edileceği hissine sokan bir aynadır. Bir başka ifadeyle sevgilisi yüzünden fakültedeki görevinden uzaklaştırılan doçent arkadaşının tehlikeli durumlarına düşmeden kadınları izleyen, çalıştığı devlet kurumunda müdür ve çevresinin görev dışı hafiyelik işlerine göz yuman Server Bey için bunlar, bastırılan heyecan arayışının dışavurumudur.

> *Yani genellikle profesörlerin yaşayışları çok can sıkıcıydı. Ama tehlikesizdi. Oldukça da rahattı. Yemekten sonra önlerine kahve geliyordu… Televizyonda iktidarın söylediklerini dinlerken insan ülkeyi yönetenleri hiç yorulmadan eleştiriyordu. Ama heyecan neredeydi heyecan?* (Atay, 2016: 58-59)

Şüphesiz iç dünyasını karısından bile gizleyen Server Bey için toplantı sırasında yaptığı konuşmayı yalnızca bu heyecan arayışına bağlamak da içsel uyanışını gözden kaçırmamıza neden olur. Romanda Server Bey'in itirafları pek çok yerde geçer. Kendisini sürekli 'Ben alçağın biriyim' sözleriyle yargılayan Server Bey sistemin olduğu kadar kendi yanlışlığının da farkındadır. Buna karşın eylem ve bilim arasındaki ikircikli tutumu, geç kalınmış hamlesi onu da diğerleriyle aynı çizgiye taşır. Gazetelerde çıkan haberlerde karşıt görüşlü öğrencileri tahrik etmekten, bazılarını alıkoymaktan dolayı matematik profesörlerinden Ayhan Balba,

Turgut Kider, Salim Üstün yanına onun da adı eklenmiştir. Bu haberler üniversite yaşamını bitirdiği gibi Server Bey/Hoca kimliğinin yırtılıp Sero'ya dönüşümüne yol açan bir etiket olarak üzerine yapışacaktır.

Sonuç olarak Eylembilim romanı, toplumsal şiddetin en genel manada psikolojik ve sosyolojik sebeplerini sanatın evrensel gerçekliği içinde ortaya koyarken; kültürel, siyasî ve ferdî alanda kendi olamamış etiketli ancak kimliksiz her kesimden insanın trajedisini ironik bir dil ve kurgu ile sunmuştur. Her tür ideolojik önyargı ve yönlendirmelere kapılmadan sanatın sezdirici gücüyle de kendi özünü yakalayamayan kişi ve toplumların da her tür şiddeti ve çatışmayı hem yaşayacağı hem de yaşatacağı ihtarını da okuyucunun çıkarmasını ummuştur, diyebiliriz.

Kaynaklar

Atay, Oğuz. (2016). *Eylembilim.* İletişim Yayınları, İstanbul

Baysal, Hakkı Burak. (2002). Oğuz Atay'ın Hayatı-Eserleri-Sanatı. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi

Ecevit, Yıldız. (1989). *Oğuz Atay'da Aydın Olgusu*. Ara Yayıncılık, İstanbul.

Güleç, Hüseyin vd. (2012), Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar,* 4(1), 112,137

Kolcu, Ali İhsan. (2008). E*debiyat Kuramları; Tanım-Tenkit-Tahlil.* Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.

Şahin, Veysel. (2013). Oğuz Atay'ın Romanlarında Toplumsal Yabancılaşma. Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9 Summer, Ankara.

Yılmaz, Ayfer. (2005). Türk Romanında Aile İçi Şiddet Teması. *Türkbilig,* 10, 135-149.

https://kadininstatusu.aile.gov.tr

https://tr.scribd.com/document/188209714/Cogito-%C5%9Eiddet-Say%C4%B1-06-07-1996-pdf

Müslüman Kültüründe Şiddet-Din İlişkisi

Harun ÇAĞLAYAN, Kırıkkale Üniversitesi

Giriş

Şiddet, milyonlarca yıl bilinç sahibi olmayan canlılar arası ilişkileri belirlemede ve hiyeraşik düzeni sağlamada geçerli bir metot olarak işlev görmüştür, görmektedir. Bununla birlikte şiddetin bu fonksiyonu, aklî ve dinî desteklere mazhar olmuş insan sayesinde sorgulanmış ve sebep olduğu zararlar gerekçe gösterilerek ortadan kaldırılması için hep gayret sarfedilmiştir. Ancak anlaşılmaz olan şu ki; canlılarda şiddetin gerekçesi olarak gösterilen saldırganlık dürtüsü, diğer tüm canlılarda savunma ve beslenme ihtiyacında açığa çıkıyorken; sadece şiddeti sorgulama erdemini gösterebilen insanda eğlence ve hırs için görülebilmektedir (Tarhan, 2015: 77).

Psiko-sosyol açısından şiddetin köken, kapsam ve gerekçeleriyle ilgili farklı teoriler vardır. Ancak hangi gerekçeyle olursa olsun, insan ilişkilerinde şiddetin geçer bir yöntem olduğuyla ilgili bir düşüncenin savunulabilir bir yanı bulunmamaktadır. İnsanlık tecrübesi göstermiştir ki, özgürlükçü ve çoğulcu bir sosyo-politik yapının kurulması; ancak şiddetle yeterince mücadele edilmesinden sonra mümkün olmuştur.

Şiddetin birey ve toplum vicdanında neden olduğu çok yönlü zararlar, konuyla ilgili sayısız araştırmayla kanıtlanmasına rağmen; aile, din, eğitim ve iş hayatı başta olmak üzere farklı sosyal çevrelerde halen rastlayabilaceğimiz bir unsur olarak varlığını devam ettirmesi, endişe verici olduğu kadar şaşırtıcıdır. Şaşırtıcıdır; çünkü şiddeti bir çözüm modeli olarak gören ve imkân bulduğu anda kendini gösterebilen bu anlayışın yanlış olduğu, sesli ve görsel medya aracılığıyla devamlı işlenmesine ve yasayla düzenlenmesine paralel olarak şiddet içeren eylemlerim süreç içerisinde azalması beklenirken aksi bir ivmeyle sürekli artan bir ivme göstermektedir. Endişe vericidir; çünkü yakın ve uzun planda şiddetin sebep olabileceği zarar ve kronik sorunlar teorik olarak sıklıkla dile getirilse de pratikte nasıl çözümleneceği noktasında ciddi adımlar halen atılabilmiş değildir.

İnsanlığın şiddetle mücadelesinde hangi oranda başarılı olabildiği tartışmalı bir konudur. Çünkü şiddete karşı olmak için sadece kararlı bir tutum yeterliyken, insanlığın halen şiddetin sebep olduğu sorunlar karşısında itidal çağrıları yapmamın ötesinde elinden bir şey gelmediği görülmektedir. Şiddetle ilgili yapılacak çözüm odaklı bir araştırmanın sağlıklı olarak neticelenmesi için konunun dinî açıdan da ele alınması gerekir. Çünkü sosyo-kültürel yapının oluşum ve gelişiminde dinin önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda şiddetin imkân, nitelik, kapsam ve sebepleri hakkında yapılacak bir çözümlemede dinî değerlerin nasıl bir görev üstleneceği konusunda veri toplanıp tespitler yapılması gerekir.

Çalışmada şiddetin dinî yaklaşımlarla olan ilişkisi ve meşrulaştırılmasında dinî inancınn nasıl yanlı ve yanlış olarak kullanıldığı saptanmaya çalışılarak, çözümleme bağlamında tikel bazı örnekler üzerinden hareketle bazı önerilerde bulunulacaktır. Varlık sebebi, iyi insan yetiştirmek ve insanlığın huzurunu temin etmek olan İslâm inancının, şiddetle mücadelede insanlığa faydalı olacak yönleri bulunmaktadır. Bu bağlamda çalşımanın amacı, iyi insan yetiştirmeyi hedefine koyan dinî değerlerin insanlığın ortak barışını tehdit eden şiddet meselesinde, sorunun değil çözümün bir parçası olduğunun bilinmesine bir nebze de olsun katkı sağlayabilmektir.

Kavramsal Çerceve ve Şiddet Anlayışları

Şiddet ve Tanımı

Şiddet, günümüzde üzerinde en fazla konuşulan konulardan biri olmasına karşın tanımı en zor yapılabilen kavramlar biridir (Celal, 2015: 13). Bunun nedenini, doğal bir gerçeklik olan güç kullanımı ile şiddet arasındaki farkın, bireysel ve kültürel faktörlere göre değişkenlik arz ediyor olmasında aramak mümkündür. Nitekim her sosyo-kültürel yapının kendine özgü bir medeniyet düşüncesi ve bu düşüncenin sözcüklere yansıması olan bir dil kurgusu vardır. Bu bağlamda şiddeti tanımlamaya yönelik her türlü girişimi, aynı zamanda ilgili kültürün şiddet izdüşümünü çıkarmada bir zemin taraması olarak görmek mümkündür.

Arapça bir kelime olan şiddet, Türkçe'de temel olarak iki anlama sahiptir. Bunlardan ilki, "bir hareket veya gücün yeğinlik ve sertlik derecesi; ikincisi ise karşıt fikirleri inandırma veya uzlaştırma yerine kaba kuvvet kullanma" anlamlarıdır. Bu bağlamda eylemlerdeki hız ve duygulardaki aşırılık gibi durumlarda şiddet kavramıyla açıklanabilir (TDK, 2009: 1866; MEB, 1996: IV/2689). Kelimenin Arapça'daki karşılığı ise "bir şeyi sıkıca bağlamak veya bir işi kuvvetlice yapmak" anlamındadır (İbn Manzur, ts: XXIV/2210; İsfehânî, ts: 256). Türkçe'de şiddet; yapılan şeyden daha çok, eylemin yapılış tarzına yönelik bir anlam aralığına karşılık gelir (Türer, 2015: 15).

Şiddetin terim anlamına ilişkin birçok şey söylenebilir; çünkü terminolojik tanım, kelimeye yüklenen niteliksel açıklamalarla çok yakından ilgilidir. Ancak en genel anlamıyla şiddet kavramını; bireysel veya kamusal otoriteryen gücün sebep olduğu hukuk dışı davranış olarak tarif etmek mümkündür (Kılıç, 2015: 415).

Şiddet ve Niteliği

Şiddetin terminolojik anlamlarında öne çıkan amaç ve sonuç ilişkisi, onun niteliğine ilişkin ipuçları vermektedir. Bu yönüyle aynı eylem, farklı durum veya toplumlarda bazen şiddet bazen de normal bir olarak tanımlanabilmektedir. Bu durumu, olarak insanın sadece biyolojik eğilimlerle değil, öğrenilmiş psikolojik tutkularla hareket edebilen bir canlı olmasına bağlamak mümkündür (Tarhan, 2015: 77). Nitekim şiddeti yaratan sosyo-kültürel ilişkiler ağının temel bileşenleri, eğitimden etiğe kadar çok geniş alana yayılmış bir çeşitliliğe sahiptir (Kılıç, 2015: 415).

Şiddet kavramının içeriğinden hareketle genel olarak onun iki özelliğinin ortaya çıktığı söylenebilir. Bunlardan ilki, salt *güç veya kuvvet kullanımı*; ikincisi ise *hak ihlali*dir. İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmesi ve işlerini yürütebilmesi için gerekli olan güç kullanımı konusunda herkes ittifak içindedir. Bu bağlamda sorun gücün varlığıyla ilgili değil, onun kullanım biçimiyle ilgilidir. Yani güç, meşru sınırlar uygulamalar için *gerekli bir kuvvet* olarak tanımlanırken; gayr-ı meşru işlerde ise *gereksiz bir kuvvet* olarak tanımlanır. Diğer bir deyişle güç, haklı gerekçelerle kullanılmış

meşru bir kuvvet iken şiddet, haksız gerekçelerle kullanılmış *gayr-ı meşru bir kuvvet*tir (Türer, 2015: 15).

Şiddetin salt güç olan tarafı, evrenin işleyişinin bir parçası olan ve eylemlere imkân veren kuvvetle ilgili nötr bir değer olmasına karşın; onun bilinçli olarak şiddet bağlamında kullanımı ahlâkî bir meseledir. Örneğin dişcinin acı ve zarar vermesine rağmen hastalarını tedavi ederken uygulamış olduğu kuvveti şiddet olarak görmek mümkün değildir. Bu yönüyle şiddeti zarar veya hak ihlali kasdıyla kullanılan güç olarak tanımlamak mümkündür. Ancak bu kez hakkın ne olduğunun belirlenmesinde bazı sıkıntılar doğmaktadır. Örneğin intihar veya gönüllü ötenaziyi kişisel haklardan saymak ne derece mümkündür? (Türer, 2015: 16, 17)

Şiddetin niteliğine ilişkin bir sınıflandırmanın onun çeşit yelpazesini belirleyen bir girişim olduğu açıktır. Diğer bir deyişle psiko-sosyal açıdan her türlü kültürel kabul, şiddetin tanım ve niteliği açısından yeni bir girişim olarak görülebilir. Sözgelimi, bazı dinlerdeki ibadet çeşitlerinden olan kurban, kimilerince hayvan haklarının ihlali ve hayvana yönelik şiddet bağlamında değerlendirilebilir. Yine bazı toplumlarda çeşitli amaçlarla aile içi kısıtlamalar ve kuvvet kullanımı şiddet kapsamında görülmeyebilir. Örneğin, insanların kamusal alanda birbirine zarar vererek mağlup etmesi esasına dayalı olan boks sporunu çirkin gören İspanyoller, aynı kamusal alanda hayvanların spor olarak öldürülmesi esasına dayanan boğa güreşini normal karşılayabilir (Türer, 2015: 19, 20).

Görüleceği üzere şiddetin niteliğine ilişin belirleyen temel ölçütler, şiddet eylemini yapan özneye ve şiddetin etkisine maruz kalan nesneye göre değişiklik gösterebilmektedir.

Şiddet ve Çeşitleri

İnsan doğasının bir parçası olan şiddetin gerçekte ne olduğuyla ortaya çıkış biçimleri arasında doğrudan bir birliktelikten bahsetmek mümkün değildir. Çünkü şiddet olgusu, devamlı olarak görünümü değişen ve bu görünümlerden hiçbirine indirgenemeyecek kadar geniş bir ontlojik gerçeklik yelpazesini sahiptir. Bu yönüyle karmaşık bir niteliği olan şiddetin neden,

kaynak ve kontrolüne ilişkin bazı şeyler söylemek mümkün olsa da mahiyetine ilişkin etraflıca bilgilere ulaşamamızın mümkün olmadığı bir alanı ifade ettiğini söyleyebiliriz (Türer, 2015: 24, 25).

Detaylı izahında yaşanan sıkıntılara rağmen şiddetin kuvvet ve onun kullanım biçiminden doğan bir kavram olduğu noktasından hareket edecek olursak, yaşama dair farklı alanlardaki kuvvet dağılımına göre şiddeti sınıflandırmak ve sınırlarını çizmek mümkündür. Bu bağlamda ulusal güvenliği ve toplumsal düzeni sağlamaya çalışan kolluk güçlerinin uyguladıkları güç kullanımından eğitsel ve ekonomik amaçlar uğruna gerekli olan kısıtlamalara kadar şiddetin sayısız örneğinden bahsetmek mümkündür.

Şiddet sayılması muhtemel davranış biçimleri içerisinde dinsel içerikli bazı kabullerin diğerlerine kıyasla daha dikkate değer yönleri vardır. Çünkü doğruluğu kesin olarak kabul edilmiş ilâhî gerçekler bütünü olarak tanımlanan din, sadece bir inanç olmanın ötesinde pratik yönü de bulunan bir yaşam disiplinidir. Dolayısıyla dinsel anlayışta yaşanacak küçük bir kırılmanın yaşama etkileri oldukça derin olabilmektedir.

Kaynağı ve çeşiti ne olursa olsun şiddet, sürekli olması durumunda kronik depresyona neden olmaktadır. İnsanlarda duygusal çöküntüye neden olan depresyon, yaşam enerjisini tüketeceğinden özgüven ve kontrolun kaybına neden olacağından zamanla fiziksel şiddete dönüşür (Tarhan, 2015: 91). Bireysel olarak depresyona neden olan şiddetin toplumsal akıl tutulmasına neden olmasında ise kanaatimizce din-şiddet ilişkisinin büyük önemi vardır.

Şiddet ve Din İlişkisi

16. ve 17. yüzyıllarda yaşanan din savaşları ve mezhep çatışmalarının sebep olduğu siyasal kargaşa ve sosyal yıkım, Batı düşüncesinde dinlerin gerekliliği ile ilgili endişelerin doğmasına neden olmuştur. Çünkü sevgi ve barış iddiası üzerine kurulan dinlerin, insanların yararına bir işlev görmesi gerekirken, şiddete neden olarak nefret ve savaşın kaynağı haline gelmesi, dinsel kabullerin anlaşılabilir ve sürdürülebilir bir misyon olma niteliği

kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Hatta bu anlayış bir müddet sonra bazı çevrelerde leyhde ve aleyhte olarak dinsiz şiddet veya şiddetsiz din yoktur anlayışının yer etmesine neden olmuştur (Albayrak, 2015: 29, 30). Bu bağlamda 16. yüzyılda açıkça dillerdirilmeye başlanan deist söylemleri de yanlış dinî inancın sosyo-kültürel yansımaları olarak mümkündür.

Dinlerin şiddet karşısında öndeden kestirilemez bir yapıya sahip olduklarına olan inanç nedeniyle Batıda, dinin insanların ortak alanından tamamen dışlanarak özel hayatla sınırlı kalması yönünde fikirler öne çıkmıştır. Ancak sevgi ve barışı aratıracağı zannıyla dinden uzaklaşmanın ağır faturasını 20. yüzyıldaki etkileri dünya çapında görülen iki büyük savaş tecrübesiyle öğrenen Batılı toplumlarda din yeniden canlanmaya ve kendisi için çizilen sınırları taşarak kıta Avrupasında yeniden etkin bir rol oynamaya başlamıştır (Albayrak, 2015: 29).

Dinlerde Şiddet

Semâvî dinler olarak bilinen Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlıkta şiddet hakkında olumlu veya olumsuz birçok şey söylemek mümkündür. Çünkü bu dinlerin kutsal metinleri olan Eski Ahit, Yeni Ahit ve Kur'an'da şiddeti hem yasaklayan hem de onaylayan ifadeler bulunmaktadır.

Eski Ahit'e (Tevrat) göre Yehova, kendi suretinde yarattığı insanın yeryüzünde kan dökmeden barış içinde yaşamasını ister. Bu yönüyle Eski Ahitte Tanrı, sevgi, rahmet ve bağışlayıcı vasıflarıyla öne çıkar (Albayrak, 2015: 32). Şöyle ki; "Rab, sevecen ve lütufkâr olup çabuk öfkelenmeyen engin bir sevgiye sahiptir", (Mezmurlar 103/5.) "Kurtla kuzu bir arada yaşayacak, parsla oğlak birlikte yatacak, buzağı, genç aslan ve besili sığır yan yana duracak ve onları bir çocuk güdecek" (İşaya, 11/6-7; Tesniye, 5/6-21), "İnsanlar kılıçlarını çekiçle dövüp saban demiri, mızraklarını bağcı bıcağı yapacaklar. Ulus ulusa kılıç kaldırmayacak; artık savaş talimi yapmayacaklar" (Mika, 4/3.). Aynı Eski Ahit'te yer alan şiddet ve savaş temalı tasvirlerden bazıları ise şöyledir; "Rab baktı ki, dünyada insanın yaptığı kötülük çok ve aklı fikri hep kötülükte; insanı yarattığına pişman oldu. Yüreği sızladı ve 'Yarattığım

insan, hayvan, sürüngen ve kuşları yeryüzünden silip atacağım; çünkü bunları yarattığıma pişman oldum' dedi" (Tekvin, 6/5-7.). "Bundan dolayı ben de seni ağır bir vuruşla vurdum, suçların nedeniyle seni mahvettim" (Mika, 6/11-13.).

Yahudiliğin kutsal kitabı olan Eski Ahit'te ifadesini bulan şiddet çeşitlerini genel olarak altı başlık altında toplayabiliriz. Bunlardan ilki, Habil ve Kabil kavgasındaki kıskançlık ve nefret kökenli şiddet; ikincisi, Sodom ve Gomore'nin yıkımındaki helak edilme kökenli şiddet; üçüncüsü, Mısır sürgünündeki esaret kökenli şiddet; dördüncüsü, Kenan'ın yeniden ele geçirilmesindeki savaş kökenli şiddet; beşincisi, zina ve hırsızlığın yaygınlaşmasındaki cezlandırma kökenli şiddet ve son olarak kurban kesmedeki ibadet kökenli şiddettir (Albayrak, 2015: 36).

Yahudi metinlerinde ifade edilen gerçeklerden hareketle Yehova'nın gerek inkârcı toplumlara ve gerekse inanan kesimlere karşı başta sevgi dolu yaklaşmasına rağmen, onların bundan anlamadıkları için şiddete yöneldiğini çıkarmamız mümkündür. İnsanlar, sevgiden daha çok şiddet aracılığıyla kulluğa yöneldiklerinden Yehova, kullarının yararına olarak onları şiddetle sınamaktadır (Albayrak, 2015: 39, 42). Eski Ahit'in duruma göre izin verdiği bu şiddet eğiliminin Yahudi hukukuna yansıması da doğal olarak cezaların ağır olmasıyla kendini göstermiştir. Zina için recm ve yakılma, din adamına karşı gelme için idam gibi cezalar bunlardandır (Albayrak, 2015: 46-52).

Şiddet konusundaki ikircikli tutum, Yeni Ahit (İncil) ayetlerinde devam etmektedir. Nitekim aynı İncil'de; "Düşmanlarınızı sevin ve size acı çektirenler için dua edin ki, göklerde olan babanızın oğulları olasınız. Çünkü O, güneşini kötü ve iyilerin üzerine doğurur" (Matta, 5/44-46.) ayetiyle; "Yeryüzüne barış getirdiğimi sanmayın, Barış değil kılıç getirmeye geldim. Çünkü ben babayla oğlun, anneyle kızın, gelinle kaynananın arasına ayrılık sokmaya geldim. İnsanın düşmanı kendi ev halkı olacak" (Matta, 10/34.) ayeti birlikte yer almaktadır.

Yeni Ahit'le Hristiyanlık dininin şiddete yaklaşımında Eski Ahit'e oranla şiddet söyleminde bir azalma görülmektedir. Ancak İsa'nın

çarmıha gerilerek acılı ve uzun bir ölüme maruz bırakılması ve insanların asli günahından kurtulabilmeleri için bizzat Tanrı tarafından bu vahşete göz yumulması, gerçekte bilinçaltında gizlenen şiddet eğilimlerinin yansımaları olarak değerlendirilebilir. Hristiyan teolojisindeki bu kanla arınma anlayışı sonraki yüzyıllarda savaşçıların kutsanmasına, savaşçı papaların olmasına ve köleliğin bizzat desteklenmesine kadar uzanan kutsal bir şiddet kurgusunun bir gerekçesi olmuştur. Aynı şekilde Haçlı seferleri ve Engizisyon Mahkemeleri'nde yaşananlar ve kadının sistematik olarak aşağılanması gibi durumlar bu dinî şiddetin açık tarihsel kanıtları olarak görülebilir (Albayrak, 2015: 56,57).

Hristiyanlık tarihi, sevgi ve barışın önerildiği "Dağ Vaazı" ile acı ve şiddetin kutsallaştırıldığı "Çarmıha Gerilme" arasında savrulmakla geçmiştir, dersek abatmış olmayız. Bu durum, sadece ilk dönem hristiyan teologlarının bir yandan şiddeti yererken diğer yandan kendi konumlarını sağlamlaştırmak için orantılı şiddete ses çıkarmamalarıyla açıklanamayacak kadar basit bir sorun değildir. Çünkü gerçekte Hristiyan teolojisi, "Kutsal Yasa'ya göre her şey kanla arınır ve kan olmaksızın bağışlanma olmaz" (İbraniler, 9/22.) ilkesi üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla Hristiyanlıkta dinin özünü oluşturan kurtuluş teorileri kan ve acıyla özdeşleşmiş; asli günahdan ancak şiddetle arınılabileceği fikri zihinlere kazınmıştır.

Şiddet konusunda Yahudilik ve Hristiyanlık kutsal metinlerinde geçen ikircikli tutumun bir benzerini Müslümanlığın temel öğretisi olan Kur'an için de söylememiz mümkündür. Nitekim Kur'an'da bazen bir insanın öldürülmesinin tüm insanlığı öldürmek gibi (Maide, 5/32) olduğu söylenirken diğer yandan savaş dönemlerinde tövbe etmemeleri durumunda inkârcıların nerede bulunursa öldürülmesi (Tövbe, 9/5) gerektiği emredilir. Savaş ve şiddet biribirinden farklı durumlar olmakla birlikte sonuçta güç kullanımına bağlı eylemlere Kur'an'da bir yasaklama getirilmemiştir. Ancak şu kadarı var ki Müslümanlar, güç kullanarak diğer toplumları kendi dinlerine çevirme konusunda ilkesel olarak asla zorlama yolunu emredilmemiştir. Çünkü dinde zorlama olamayacağı (Bakara, 2/256) ve hak geldikten sonra

dileyenin iman, dileyenin de inkârda özgür olduğu (Kehf, 18/29) Kur'an'da açıkça bildirilmiştir.

Dinsel Şiddetin İmkânı

Sınırların giderek belirsizleşmeye başladığı dünyamızda etkin olan sosyolojik gerçeklikler, tüm dinleri küreselleşmenin merkez figürü haline getirmiştir (Onat, 2008: 413; Okumuş, 2015: 421). İstenildiğinde, her dinde, şiddete açık olan bir kapı bulmak her zaman mümkündür. Ancak bu gerekçeyle dindarlara potansiyel şiddet kaynağı gözüyle bakmak, şiddeti teşvik etmek anlamına gelir. Herhangi bir dinsel inanışı ya da dindarı bir bütün olarak şiddetle özdeştirmeye yeltenmek şiddetin sebeplerini sağlıklı anlamaya engel olur (Onat, 2008: 416).

Şiddetin her türlüsü kötüdür; fakat dini refesans alan şiddet en kötülerden biridir. Çünkü dinsel açılımda şiddet, din adına yapıldığı ya da dinsel değerlerle kamufle edildiğinden iyi ve kötü sorgulaması yapılmaz. Dinsel şiddet, ilgili dine mensup insanlar tarafından, ibadet veya meşru eylemler olarak görüleceğinden toplumda yayılması daha hızlı ve kolay olmaktadır. Esasen özü itibariyle hiçbir din, şiddeti teşvik etmez. Dinlerin ortak paydasında, iyilik ve doğruluk vardır. Bütün dinler, insan için var olduğundan bireyin kendini gerçekleştirmesine katkı sağlamayı amaçlar. Bu bağlamda sorun, dinlerin kendilerinden daha çok dindarların algılama biçimlerinden çıkmaktadır. Şu halde, dinsel şiddetle küresel olarak başedebilmenin yolu, öncelikle, dinlerle ilgili doğru bilgiye sahip olmaktan geçmektedir." (Onat, 2008: 411).

Yahudilik, şiddeti açıkça dinî bir argüman olarak kullanırken Hristiyanlık bunu örtülü olarak yapmıştır. Müslümanlık ise bu ikisi arasında dengeli bir şiddet kullanımı önermiştir. Vahye dayalı bu dinler gibi aynı şekilde burada sözü uzatmamak için değinilmeyen felsefî düşünceye dayalı diğer dinlerde de şiddet, bir metot olarak kullanılmıştır (Albayrak, 2015: 31). Anlaşılan o ki tüm semavî dinler, şöyle veya böyle teolojilerinin bir parçası olarak şiddeti kullanmıştır.

İlke olarak insan öldürmeyi kesin bir dille reddeden (“Kim, bir cana kıymamış, ya da yeryüzünde bozgunculuk yapmamış olan bir canı öldürürse; sanki bütün insanları öldürmüş gibidir.” Maide, 5/32.) Kur’an, hak ihlali durumunda cezaya (“Haklı bir sebep olmadıkça Allah’ın muhterem kıldığı cana kıymayın. Bir kimse zulmen öldürülürse, onun velîsine yetki verdik. Ancak bu velî de kısasta ileri gitmesin. Zaten o, alacağını almıştır.” İsra, 17/33.) ve zulüm durumunda savaşa (“Hoşunuza gitmese de savaş size farz kılındı. Sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz ve daha kötü olduğu halde bir şeyi sevmeniz mümkündür. Allah bilir, siz bilmezsiniz.” Bakara, 2/216.) izin verebilmiştir. Sonuç olarak dinler tarihi verilerine göre şu tespiti yapmak mümkündür. Kutsal metinlerin çoğu, normatif olarak şiddet karşıtı iken, olgusal bir gerçeklik olarak onu kabul etmek zorunda kalmıştır. Çünkü dinler boşlukta değil, insan algı ve yorumuna açık toplumlarda vahyedilmiştir. Dolayısıyla bütün dinler, tarihleri boyunca sosyo-politik müdahalelere açık olduklarından her zaman şiddet olgusuyla iç içe olmuşlardır (Albayrak, 2015: 72, 73).

Müslüman Kültüründe Şiddet

Müslüman kültürü, genel olarak dünyayı dinsel yargılarla açıklamaya alışık olduğundan yaşadığı hemen her türlü sosyo-psikolojik şiddet sorununu dinî temayüllerle ilişkilendirmek eğilimindedir. Kavram, fiil ve tutum şeklinde Kur’an’da şiddet ve şiddetle ilişkilendirilecek zulüm, eza, darb, fitne, fesad, tuğyan, istihza gibi bazı unsurlar bulunmaktadır (Kur’an’da geçen şiddetle ilgili kavramlar hakkında geniş bilgi için bkz. Kılıç, Sadık, “*Kur’an’a Göre Şiddetin Semantik Alan Tahlili ve Düşünceye Yansımaları”* (Şiddet Karşısında İslam, Edt. Bünyamin Erul), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015, s.175-243.).

Kur’an’daki teorik olarak şiddet içerikli unsurlar ile Kur’an’ın pratik açılımı olan Müslüman toplum örneklikliklerinde veya daha açık bir ifadeyle genel Müslüman kültüründe yaşanan şiddet içeren uygulamalar birlikte düşünüldüğünde, bir Müslüman için şiddet ne anlam ifade etmelidir? Bu sorunun cevabını ararken dikkatlerden uzak tutulmaması gereken bir husus vardır. İslâm ve onun anlaşılma biçimlerinden olan Müslüman kültürünü birbirinden

ayırmamız gerekir. Din, Allah'tan; kültür ise insandandır (Atay, 2013: 88-98). Bu ayrım yapılmadığı takdirde Müslümanların da Yahudiler gibi kendilerini seçilmiş kavim olarak görmeleri ve hakikatin kendilerinde tamamlanmış bir değer olduğunu savunmalarının önüne geçilemez. Oysa Kur'an'da Allah'ın emrini hakkıyla yerine getirmeyen Müslüman toplumların, bu durumlarını değiştirmezseler yerlerininin başka kültür ve milletlerle değiştirileceği haber verilmektedir ("Eğer O'ndan yüz çevirirseniz, yerinize sizden başka bir toplum getirir, artık onlar sizin gibi de olmazlar" Muhammed, 47/38.).

Müslüman tarihi, genel olarak diğer toplum ve kültürlere karşı hoşgörülü iken kendi içindeki farklılıklara karşı şiddete meyilli olduğunu gösteren örneklerle doludur. Dolayısıyla Müslüman geleneğinde farklı din ve kültürlerle birlikte yaşama tecrübesinin diğer inançlara göre daha gelişmiş olduğunu söyleyebiliriz (Köse, 2005: 47). Onların kendileri dışındaki milletlere karşı kin, intikam, öteleme, yok etmeye çalışma gibi şiddet içeren tutum ve davranışlardan uzak durdukları; siyasal gerekçeler dışında başka bir nedenle diğer milletlerle savaşmaktan çekindikleri görülmektedir. Çünkü İslâm inancına göre savaş; ancak ancak insanlarıntemel hak ve özgürlükleri tehlikeye düştüğünde meşru sayılmıştır. Bu hususda Kur'an'da: "Sizinle savaşırlarsa, Allah yolunda siz de savaşın, fakat aşırı gitmeyin. Bilin ki Allah aşırı gidenleri sevmez" (2/190) buyrulmaktadır (Onat, 2008: 417).

İlk Müslüman toplumu olan asr-ı saadette Müslümanların diğer din mensuplarına karşı; anlaşmaların bozulması, ulusal güvenlik ve savaş dışında doğrudan şiddet içeren herhangi fiziksel girişim içinde olmamışlardır. Örneğin Yahudilerle olan tüm çatışmaların Yahudilerin taşkınlıkları ve ihanetleri nedeniyle olmuştur. Nitekim Yahudi kabilelerinden Kaynukaoğulları Bedr savaşı, Nadiroğulları Uhud savaşı ve Kurayzaoğulları ise Hendek savaşından sonraki faaliyetleri sonucunda sürgün edilmişler ve nihayet Hayber'de mağlup edilerek Hicaz'dan atılmışlardır. Aynı şekilde, Hıristiyanlara karşı yine cevap niteliğinde olan Mute ve Tebuk seferleri dışında bir savaş girişimi olmamıştır. Dahası savaşların dışında ilk Müslüman toplumunun bünyesindeki başka inançlara karşı hoşgörü karnesi oldukça iyidir. Örneğin Yahudilerin

Medine'deki ibadetgâhları olan Beytu'l-Makdis'in kapatılmaması, sıkıntılara rağmen Necran Hristiyanlarının idare edilmesi ve Mecusi ilişkilerde anlayışlı olunması, Müslümanların başka kültürlerle birlikte yaşama konusunda uyumlu olduklarının bir delilidir (Ünal, 2015: 270-285).

Klasik kaynaklarda yer alan şiddet içerikli rivayetlerin Kur'an'ın evrensel ilkeleriyle ve peygamberin genel teamülleriyle uygunluk arz etmediği düşünüldüğünde doğrulukları hususunda şüphelerin doğmasına neden olmuştur. Nitekim bu tarz rivayetler üzerinde yapılan çalışmalarda çoğunlukla sened ve metin açısından sıkıntlı oldukları görülmüştür (Ertürk, 2002: 94, 95).

Mezhepsel Şiddet

Asr-ı saadet öncesi ve sonrası Arap toplumunda yaşanan şiddet olaylarında temel etken olan asabiyet faktörü dikkatle incelendiğinde peygamberin vahiy sayesinde ne denli zor bir işi başardığına anlaşılabilir (Apak, 2015: 339, 377). Onun tüm hayatı boyunca yapmış olduğu savaşlarda düşmanın kayıpları da dâhil 500'e yakın bir rakamdan söz ediliyorken, vefatının hemen sonrasında yaşanan, sadece Sıffin harbinde 70 bin Müslüman kaybının olması durumun vehametini göstermesi açısından oldukça önemlidir (Apak, 2015: 356).

Şiddetin bir hak arama ve çözüm üretme yöntemi olarak kullanılması, çoğunlukla eğitimsiz ve içgüdüleriyle hareket eden birey ve toplumlarda görülmüştür, görülmektedir. Çünkü fikrine güvenen kimse şiddete başvurmaz (Tarhan, 2015: 94, 95). Bu bağlamda ırkçılık, etnik ayrımcılık (etnosantrizm), yaşam tarzı ırkçılığı, dinsel ırkçılık (dinsel ayrımcılık), ulusalcılık, cemaatcilik ve sınıfcılık gibi toplumsal hâkimiyet anlayışına bağlı sayısız şiddet uygulaması vardır (Tarhan, 2015: 119). Müslüman tarihinde yaşanan çatışmaların gelişimlerine bakıldığında bunların daha çok sosyo-politik çıkışlarla ilgisi olduğunu söylemek mümkündür (Geniş bilgi için bkz. Akbulut**,** Ahmet (2001). Sahabe Dönemi İktidar Kavgası, Ankara: Pozitif Yayıncılık.).

Asr-ı saadet sonrası Müslüman tarihinde yaşanan siyasal, toplumsal ve mezhepsel her türlü şiddeti, İslâm'ın değil, insanlığın

sorunu olarak görmek gerekir. Çünkü diğer din ve kültürlerin başına ne geldiyse aynısı Müslümanların başına da geldi. Yani vahiy, süreç içinde Yahudilik ve Hristiyanlık gibi sistemleşerek Müslümanlık diye yeni bir kurumsal dine dönüştü. Muhtemelen bu durum, insan faktörü düşünüldüğünde kaçınılmaz olarak yaşanacaktı. Bu bağlamda her toplumda olduğu gibi Müslümanlar arasında da özünde sınıf çatışması olan; ama görünürde mezhep çatışması olarak bilinen şiddet olayları yaşanmıştır. Haşimi-Emevî-Harici anlaşmazlığındaki sınıf mücadelesi, Arap Müslümanlar arasındaki bir sorunken Arap-Mevali çatışmasındaki şiddet, ırklar arası bir sınıf mücadelesi şeklinde kendini göstermiştir (Çağlayan, 2015: 29).

Müslüman kültüründe mehepsel şiddet anlamında ilk ciddi kırılmanın tahkim olayı sonrasında yaşananlara bağlı olarak gelişen Hariciler sorunu olduğunu söyleyebiliriz. Hariciler, ağırlıklı olarak taşradan olduklarından kendileri gibi olmayanlarla birlikte yaşama kültürüne yabancıydılar. Onların bu özelliği kendi içlerine kapanık bir kültür yapısıyla yetişmelerine neden olmuştu. Hariciler, kendilerinden başka kimsenin Müslüman olduğuna inanmadıkları için müşrik, inkârcı ve ehl-i kitap hariç çevrelerindeki 'Müslümanım' diyen herkesi öldürerek dini arındırmaya çalışıyorlardı. Onların yaptığı saldırılardan Müslümanlar o denli bıkmışlardı ki; yaşanan toplumsal kargaşayı sonlandırabilmek için iman ile amelin bir olmadığını, dolayısıyla amel işlemese bile hiçbir Müslümanın dinden çıkmayacağı görüşünü egemen kılmaya çalıştılar. Böyle düşünen grupların başında Mutezile ve Mürcie mezhepleri geliyordu (Akbulut, 2001: 208-223).

Mevâlî, Arapların kendileri dışındaki Müslümanları tanımlamak için kullandıkları *köle* anlamında bir kavramdır (Yiğit, 2004: 29/424). Bu kavram, ilk dönem Müslüman toplumundan ayrı olarak ırkçı Müslüman düşüncesinin öteki saydığını tanımlamadaki bakış açısını ifade etmesi açısından önemlidir. Arap-Mevâlî çatışması sonucunda örtülü bir sosyo-politik restleşmeye dönüşen Müslüman toplumlardaki sınıf mücadelesi, mezhebî farklılıkların "mezhepçilik" adı altında savunulmasıyla sonuçlanmıştır. Nitekim siyasal gücü elinde tutan Arap elitler,

politik kaygılarla Mevâlî'yi yönetimden dışladıkları yetmiyormuş gibi ibadethanelerde bile Mevâlî'yi imamlık yapmaktan da men etmeleri (Demircan, 1996: 89-91), psikolojik şiddetin ulaştığı noktayı göstermesi açısından dikkat çekicidir. Oysa dönemin Mevâlî ileri gelenleri Arap elitlerinin tekelinde olan politikada bir geleceklerinin olmayacağını bildiklerinden (Demircan, 1996: 142-154) çoğunlukla ilim meşgul olduklarından beklide namaz imamlığına daha layıktılar.

Mezhepçilik nedeniyle, iman edip savaşlarda en önde bulunmalarına rağmen gayr-i müslimlerden alınması gereken cizyeyi ödemeye mecbur bırakılan Mevâlî'nin yurttaşlık hakkından bile mahrum bırakıldığını görülmektedir (Çağlayan, 2015: 28). Arap-Mevâlî arasında yaşanan bu çatışmayı da Müslüman toplumun kendi içinde yaşadığı bir şiddet olarak tanımlamak mümkündür (Apak, 2015: 366).

Kültürel Şiddet

Her kültürün kendine özgü bir eğitim ve öğretim anlayışı vardır; ancak bunlar diğer kültürlerden bağımsız değildir. Her kültür, kendinden öncekilerden aldığı üzerine bir şeyler ekleyerek inşa ettiklerini geleceğe aktarır. Bu yönüyle hiçbir kültür tümüyle özgün değildir. Başarılı olan kültürler, bu başarılarını özgünlüklerine değil, kendilerinden önceki tecrübeleri daha iyi özümseme ve dönemlerine daha iyi uyarlama becerilerine borçludur. Bu bağlamda Müslüman kültürü doğuş ve gelişiminde çevresinden etkilendiği gibi yetkinlik döneminde etrafını etkilemiştir.

Müslüman kültürünün temel gelişim ve aktarım aracı olan eğitim ve öğretim faliyetlerinde şöyle veya böyle şiddetin varlığından bahsetmek mümkündür. Esasen her eğitsel aktivite aynı zamanda bir iletişim çabası olduğundan eğitimde şiddeti, bir iletişim kazası olarak görmemiz mümkündür. Bu bağlamda Müslüman kültüründeki gerek resmi ve örgün eğitim, gerek din eğitimi ve gerekse aile içi eğitim alanlarında yaşanan duygusal ve fiziksel şiddet olaylarını iletişim kazası olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü bu alanlardaki şiddet meselesinin özüne

inildiğinde ya cehalet, ya yanlış anlama, ya da tarafgir anlama sorunuyla karşılaşırız.

Şiddet, doğası gereği güçlünün aciz olana egemenlik iddiası üzerine olduğundan dolayı, toplumsal düzen içerisinde güç halkasının en alt katmanlarında daha sık görünür. Buna göre şiddetin doğrudan mağduru olarak çoğu zaman çocuk ve kadınlara yönelik haklar, her hukuk sisteminin bir şekilde değinmek durumunda kaldığı zorunlu ilkelerden sayılmalıdır (Kılıç, 2015: 416).

Toplumun temeli olan aile içindeki eğitim Müslüman kültüründe nasıl anlaşıldığına ilişkin farklı yorumlar vardır. Ancak en mutedil şeklinde bile "zarar vermemek" kaydıyla şiddete izin veren bir anlayışın Müslüman kültüründe mevcudiyetinden bahsedebiliriz. Diğer toplumlardaki örneklere benzer şekilde psikolojik ve fizyolojik şiddetten en fazla etkilenen toplum kesimlerin başında kadın ve çocuklar gelir. Kadın ve çocukların neden en fazla şiddete maruz kalan kesimler olduğu noktasında, daha çok fiziksel ve psikolojik dayanma eşiklerinin düşük olmasıyla ilişkilendiren açıklamalar başta olmak üzere farklı tezler vardır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz, Hüseyin, "Aile İçi Şiddet ve Huzur Din Eğitimi", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010, C.14, S.1, ss.93-124.). Ancak konunun Müslüman kültüründeki görüntüsünü yanlış eğitim ve terbiye anlayışıyla ilişkilendirmek mümkündür. Bu bağlamda İslâm vahyinin, teorik ve pratik olarak farklı alanlarda Müslüman toplumlar tarafından şiddeti doğuracak şekilde yorumlandığını gösteren sayısız kanıta ulaşmak mümkündür.

Müslüman kültüründe kadına yönelik şiddetin belli ölçüler içinde mümkün olduğuna ilişkin en yaygın örnek, konuyla ilişkilendirilen bir ayet etrafında sürdürülen tartışmalardır. İlgili Kur'an ayeti şu şekildedir:

"Sadakatsizliğinden endişe ettiğiniz eşlerinize öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın ve onları darbedin. Eğer yaptıklarından vazgeçip size itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Allah yücedir, büyüktür." (Nisa, 4/34).

Ayette geçen "darbedin" ifadesinin tevil ve tefsirine bağlı olarak boşanma aşamalarından biri olarak şiddete izin veren bazı yaklaşımlar bulunmaktadır. Boşanmalarda son çare olarak şiddete başvurulmasını mümkün gören mutedil ayaklaşımlara göre bile "darbetmek" ifadesi, uyarı mahiyetinde bir te'dib (edeplendirme) şeklinde psikolojik baskı unsuru olarak anlaşılmaktadır. Bu duruma gerekçe olarak da düşünmeden yaptığı huysuzlukları nedeniyle boşanan kadının sahipsiz kalmasının önüne geçilmesi gösterilmektedir. Oysa Kur'an'da boşanmanın hükümleri açıkça belirtilmiş olup Allah elçisinin de boşanmalarda şiddetin bir yöntem olarak tavsiye ettiğine şahit olunmamıştır. Aksine onun eşler arasında şiddete varacak büyük sorunların çıkması durumunda boşanmayı önerdiği bilinmektedir (Ünal, 2015: 264, 265).

Boşanma (Talak) konusunda Müslüman toplumların geliştirdikleri hukukî (fıkıh) hükümler, çoğu zaman Kur'an merkezli değil, toplumların kendi şartlarının yönlendirdiği aşırı yorumlar olmuştur. Kuşkusuz bu durumun oluşmasında getirdikleri şartlar nedeniyle meseleyi işin içinden çıkılmaz hale getiren fıkıhçıların etkisi çoktur (Atay, 1997: 20-22). Ancak fıkhî hükümlerin dayanak noktalarının gelenek ve göreneklerden beslendiği göz önüne alındığında sormluluğu tümüyle hukukçulara bağlamanın bir faydası olmayacağı açıktır. Boşanma, Kur'an'da eşlerden hiçbirinin istek veya onayına bırakılmış bir karar değilken; Müslüman kültüründe tümüyle erkeğin "Boş ol!" sözüne indirgenmiştir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Köse, Saffet, *Aynı Anda Üç Boşama Geçerli Midir?*, Mehir, 1997, S.1, ss. 57-60.). Boşanma konusunda Kur'an'ın hükmü şöyledir:

"Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır" (Nisa, 4/35). "..Ya onları uygun bir şekilde tutun, yahut uygun bir şekilde bırakın. Ve içinizden dürüst iki kişi de şahit olarak bulunsun; kendiniz de Allah huzurunda doğru şahitlik yapın! İşte bunlar Allah'a ve Ahiret Günü'ne inananlara verilen öğütlerdir" (Talak, 65/2).

Görüleceği üzere Kur'an'da boşanma anında yapılacak işlemlerin ilki, eşlerin arasındaki sorunların çözümü için tarafların yakınlarından oluşan bir hakem heyetinin kurulması; sonrasında ise eğer çözüm sağlanamıyorsa iki şahit eşliğinde mahkemede boşanmalarıdır (Atay, 1997: 21). Peki, bahsi geçen ayetten (4/34) hareketle fıkıhçıların şiddeti, boşanma evrelerinden biri olarak saymaları ve kadınların dövülmesini meşrulaştırmalarını nasıl yorumlamamız gerekir?

Arapça'da "d-r-b" fiilinin ilk anlamı "vurmak" olmakla beraber başka birçok anlamı daha vardır (İbn Manzur, ts: 29/2565; İsfehani, ts: 294). Bu anlamlardan biri de cinsel ilişkidir (Kelimenin bu anlamıyla ilgili olarak "Erkek deve, dişi deveye vurdu" denir. Burada "tokmakla vurmak" gibi erkek devenin dişi deveye temas ettiği yani çiftleştiği (İsfehani, ts: 295; İbn Manzur, ts: 29/2566, 2567) anlatılmaya çalışılır.). Bu anlamlardan hangisinin tercih edileceğine bağlı olarak ayetin yorumu da değişmektedir. Kanaatimizce ayette geçen "d-r-b" fiilinin bu anlamlar içerisinden şiddet hariç hepsine yormak mümkündür. Bu bağlamda ayetin şiddeti çağrıştırmayan terbiye ve te'dib tarzında açıklanması etik açıdan kabule şayandır. Bu tarz yorumlardan biri olan ve insan psikolojisiyle de uygunluk arz eden ayette geçen "d-r-b" fiilinin 'cinsel ilişki' şeklinde anlaşılması daha doğru bir yaklaşımdır. Bu yoruma göre ayet (4/34), eşlerin boşanma öncesinde ne yapacaklarıyla ilgili değil, aralarında cinsel isteksizlik bulunması durumunda nasıl davranacaklarıyla ilgilidir. Cinsel konuda huysuzluk yapan ve sorun çıkaran eşlere karşı önce güzel davranılması; bu çözüm olmuyorsa bir müddet cinsel ilişkiden uzak kalarak eşlerin gerçek durumlarının ortaya çıkmasının beklenilmesi öğüt verilmektedir. Bunlara rağmen aralarında halen cinsel çekicilik doğmamışsa eşlerin uygun bir şekilde ayrılmalarının kolaylaştırılması önerilmektedir (Atay, 2011: 324, 325). Ayeti, ister cinsel isteksizlik, ister boşanma durumunda nasıl davranılması gerektiği şeklinde anlaşılsın; değişmeyen bir gerçek vardır. Her iki durumda da aile içinde kadınlara yönelik şiddetin bir yöntem olarak tasvip edilmediği anlaşılmaktadır. Ancak halen günümüzde bu ayeti delil göstererek kadınların şiddetle terbiye edilebileceğini anlayışla karşılayan Müslümanlar bulunmaktadır (Atay, 2011: 324).

Kanatimizce ayetin (4/34) boşanma durumuna gelmiş çiftlerin sorunlarını nasıl çözecekleriyle cinsel soğukluk yaşayan çiftlerin sorunlarına değinmesi arasında sonuç itibariyle bir fark yoktur. Çünkü ayetin devamında sorun çözülemiyorsa anlaşarak boşanma son karar olarak sunulmaktadır. Buna göre evlilikleriyle ilgili sorun yaşayan çiftlere öncelikle öğüt verilmesi; sorun çözülmüyorsa bir müddet ayrı yaşamaları ve ayrılık sonunda yeniden bir araya gelmeleri önerilebilir. Geçici olan bu ayrılık sonunda tekrar bir araya gelmelerine rağmen halen aralarındaki soğukluk giderilemediyse kavga, şiddet ve sıkıntılı durumlara neden olmadan eşlerin boşanmaları uygun olacaktır.

Ayette (4/34) geçen darb fiilini, dövmek olarak değil, cinsel ilişki olarak anlamanın şiddetin giderilmesiyle ilgili yanını şu şekilde ifade etmek mümkündür. İnsan psikolojik bir canlı olduğundan kızgınlık, kıskançlık ve üzüntü anında doğru karar veremeyebilir. Dolayısıyla bu durumlarda sağlıklı karar verilebilmesi için kişinin sakinleştiği doğru bir anın gelmesi beklenmelidir. Şartlanmış bir ruh halindeyken ani ve yanlış bir değerlendirmeyle alınan kararların çözüm yerine daha kötü sonuçlara neden olduğu bilinen gerçeklerdendir. Dahası özel ilişkilerde sevginin farklı yönleri olabileceği ve sorun gibi görünen meselelerin gerçekte düşünüldüğü kadar büyütülmemesi gerektiği zamanla ortaya çıkabilir. İşte tüm bu durumlardan dolayı boşanma öncesi, eşlerin bir müddet ayrı yaşamalarında fayda vardır.

Boşanma öncesi ayrılık; eşlerin birbirini halen sevip sevmedikleri veya en azından çocukların velayeti, hısımlar arası ilişkiler, mal paylaşımı, yaşam tarzı ve boşanma sonrası hayatı tecrübe etmek gibi toplumsal avantaj ve dezavantajların eşler tarafından sağlıklı bir şekilde değerlendirme yapmalarını mümkün kılar. Eşler bu ayrılık süresinin sonunda, halen birbirine yakınlık hissetmiyor isler; artık onların bilinçaltlarında da evliliği bitirdiklerine kanaat getirilir. İşte böylesi bir sürecin sonunda olacak bir boşanmayla, daha sonradan çeşitli nedenlerle çıkması muhtemel şiddet olaylarının önüne geçilmiş olur. Boşanmalarda izlenilecek bu çözüm; sadece eşlerin sonradan üzülmemeleri için değil, çocukların ileriki yaşamlarında şiddetten uzak bir aile kurmaları açısından da oldukça önemlidir. Nitekim sevgi gibi şiddet de

öğrenilen bir davranış biçimidir. Sözlü veya fiili şiddetin olduğu ailelerde, doğrudan şiddete maruz kalan aile ferdinden belki de daha fazla, şiddete tanık olan diğer aile üyeleri etkilenmektedir.

Aile içi şiddetin muhtemel diğer bir mağduru olan çocuklar, aklen ve bedenen henüz olgunluk seviyesine ulaşmamış olduklarından, onlar adına karar verme yetkisi bulunan ebeveynlerinin türlü yönlendirme ve etkisine açıktırlar. Kişisel gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlayamamış veya çeşitli nedenlerle yaşamlarını düzene sokamamış ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkilerinde sıkıntılar yaşaması muhtemeldir. Dahası kültürel ve ekonomik olarak toplumun farklı kesimlerden gelen ebeveynlerin yetişme biçimlerine bağlı olarak çocukları hakkında her türlü tasarrufa sahip oldukları gibi yanlış bir anlayışla yetişmeleri de mümkündür. Bu bağlamda velilerinin istekleri karşısında çocukların hiçbir hakkı olmadığı, söz dinlemediklerinde cezalandırılmalarının veya kişisel özgürlüklerinin kısıtlanmasının bir hak olduğu düşünülebilir. Bu ise çeşitli şekillerde şiddete kapı aralayan bir yaklaşımdır.

Ebeveynlerin çoğunlukla eğitim ve terbiye gibi göreceli bazı iyi niyetlerle, çocuklarına psikolojik veya fiziksel şiddet uyguladıkları bilinen gerçeklerdendir. Aile içi şiddete tanık olan çocuklar üzerinde yapılan araştırmalarda, çocukların eğitiminde ve sonraki yaşamlarında şiddetin fayda değil zarar getirdiği görülmüştür. Örneğin "Kendini Kesen Çocuklar" konulu 1991 Hollanda'da yapılan ödüllü bir araştırmaya göre yoğun bir şekilde aile içinde şiddete maruz kalan çocukların ileriki yaşamlardında karşılaştıkları sıkıntılı durumlarda kendilerini kestikleri görülmüştür. Yani şiddet, bir davranış biçimi olarak kendini tekrarlamaya açıktır. Çocukluk döneminde azarlama ve bağırma gibi duygusal şiddete maruz kalan bireylerin de ilerleyen yaşlarda aile bireylerine bağırma ve aşağılama gibi davranışlar sergileyerek aile bireylerini değersizlik duygusuna sürükledikleri görülmüştür (Tarhan, 2015: 87, 88).

Çocuklara yönelik şiddetin en yaygın biçimi, eğitim ve terbiye amaçlı yapılan şiddet olduğu görülmektedir. Çünkü bu tarz şiddet, meşru bir gerekçeyle yapıldığı iddia edildiğinden toplumda kabul

görmektedir. Çocuk terbiyesinde eğitim amaçlı şiddeti Müslüman toplumlarda da görmek mümkündür. Çocuklarının dünya ve ahirette iyi bir hayatları olması maksadıyla Müslüman ebeveynler, şiddete varan bazı tedbirler almaya kendilerini mecbur hissetmektedir.

Müslüman kültüründe dinî sorumluluk (teklif) karşısında çocukların durumunun ne olduğu konusunda her mezhebin kendine özgü bir hükmü vardır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Çağlayan, Harun, "*Teklif Karşısında Çocukların Dünya ve Ahiretteki Durumu*", Kelam Araştırmaları Dergisi, Cilt 12, Sayı 1, ss.399-424, Ankara 2014.). Müslüman toplumlarda çocukların eğitim ve öğretimininde şiddeti bir yöntem olarak kullanmalarını peygambere nispet edilen hadislere dayandıraran kesimler olduğu bilinmektedir. Bu şekilde şiddete kaynak olarak disel referans bulunmaktadır. Burada önemli olan bu tarz haberlerin gerçekte dinî kaynaklarda olup olmaması değil, Müslüman etiği içerisinde kendine yer bulabilmesidir. Diğer bir deyişle asıl mesele, Müslüman zihninin kültürel bir kod olarak şiddete yatkın olmasıdır.

Şiddet konusunda İslâm ile Müslüman kültürü arasındaki farkı göstermesi açısından çocuklara yönelik şiddeti meşru gösteren şu rivayet dikkat çekicidir: "Çocuğunuza yedi yaşına gelince namazı (öğreterek) emrediniz; on yaşına geldiğinde namaz kılmazsa dövünüz." (Ebu Dâvut, Salat, 25). Peygamber efendimizin tavsiyesi olarak rivayet edilen bu hadis-i şerif, gerek hadis tekniği (isnad), gerek içerik (metin) ve gerekse peygamberin gündelik uygulamaları (sünnet) açısından İslâm'ın ruhuyla uyuşmadığı ifade edilmesine ragmen (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ertür, Mustafa, "Çocuğun Dînî Eğitiminde Kullanılan Bir Hadis ve Tahlili", Marife, Cilt 2, Sayı 2, ss.53-79, Konya 2002.) halen çocukların eğitim ve terbiyesinde bir ilke olarak rivayet edilmektedir. Oysa peygamber efendimizin değil bir çocuğun, yetişkinlerden dahi dinî sorumluluklarını yerine getirmeyenlere yönelik şiddeti öngören bir yaklaşımı bulunmamaktadır. Aksine peygamber efendimiz ve ashabından çocukların dinî emir ve yasaklara uymak gibi bir mecburiyetleri olmadığını söyleyen tavsiye ve uygulamalar rivayet edilmektedir (Ünal, 2015: 260).

Güzel ahlak üzerine olduğu ve güzel ahlakı tamamlamak için gönderildiğini ifade eden Allah'ın elçisi, doğal olarak çocuk ve torunlarına karşı çok şefkatli davranmıştır. O, ibadet esnasında bile sırtında çocuk var diye secdeyi uzatmış, başka bir yerde ise çocuk ağlıyor diye hutbesini kısaltmış bir peygamberdir. Peki, çocuklara karşı bu denli merhamet ve sevgi dolu olan bir peygamberin çocukların dini eğitiminde şiddeti bir metot olarak görmesi ve bunu insanlara tavsiye etmesi nasıl düşünülebilir!

Müslüman Düşüncesinde Şiddetin Güncel Değeri

Müslüman düşüncesinin şiddet karşısındaki konumuyla ilgili sorular karşısında ne cevap verileceği esas itibariyle zor bir konudur. Çünkü meşru sınırlar içinde Kur'an'da savaş ve suçların cezalandırılması amacıyla güç kullanımının, tavsiye edilem sınırlar içerisinde kalıp kalmadığı tartışmalıdır. Acaba küreselleşmenin modern dünyanın iyice birbirine yaklaşmış olduğu günümüz şartlarında Müslüman kültürü de kendilerinden önceki kurumsal dinler gibi, menfaat gereği kuvvet kullanımında aşırıya kaçıp şiddete yönelmiş midir? Bu sorunun cevabı aranırken gözetilmesi gereken temel kriterlerden biri Müslüman düşüncesinin evrensellik iddiasıdır.

Küreselleşme, insan düşüncesini, eylemlerini, toplumsal ve uluslararası ilişki biçimlerini yeniden düzenleyen bir süreçtir. Bu yönüyle küreselleşmeyi Yeni Dünya Düzeni'nin şekillenme biçimi olarak görebiliriz. Ancak üzüntü verici olan şu ki, mevcut küreselleşmenin getirileri arasında eşitsizlik, şiddet ve terör önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır (Okumuş, 2015: 419, 420, 426).

Küresel dünyamızda farklılıklarla birlikte yaşama erdemini gösteremeyen anlayışların artık kendi sınırları içinde zamanla tükeneceği herkesce dillendirilen bir durumdur. Yani kültürlerin kendi içlerine kapanarak yaşama dönemi en azından günümüz için bitmiştir. Bu yönüyle küreselleşme, medeniyetlerin evrensellik niteliklerini test etmekte ve kültürler arası iletişimi zorunlu kılmaktadır. Bu durumun insanlığın ortak geleceği açısından doğal olarak iyi neticelenmesi beklenmektedir. Çünkü sömürgecilik

anlayışının refah ve mutluluğu "öteki"nin sefaleti üzerine endekslediği yaşam biçimi, küreselleşmeyle birlikte büyük oranda kaybolmuştur. Çünkü sömürgenin neden olduğu ötekinin sefalet, göç, düşmalık, şiddet, terör, savaş ve mülteci sorunları artık kendi sınırları içinde kalamayacak kadar dünyayla iç içedir. Bu nedenle şiddet ve çatışma sorunlarına karşı küresel bir uzlaşıya ve devamında ortak bir eylem planına ihtiyaç vardır. Çünkü dünyanın geldiği noktada, "öteki"ne rağmen huzur ve gelişme imkânı ortadan kalkmıştır (Onat, 2008: 418-420).

İslam'ın evrensel barış mesajı, özel bazı örnekler dışarıda bırakılacak olursa genel olarak Müslümanlarca uyulması gereken ilkeler olarak anlaşılmıştır. Müslümanların şiddeti sistematik bir metot olarak görmemeleri, küreselleşme karşısında onlara tarihsel bir görev yüklemiştir (Okumuş, 2015: 421). Dolayısıyla Müslüman toplumların özlerinde bulunan birlikte yaşama kültürünü keşfetmeleri ve dünyaya yaymaları için önlerindeki engellerin kaldırılması gerekir (Okumuş, 2015: 441, 444). Birlikte yaşamanın yollarını arama görevi; sadece Müslüman toplumlar için değil aynı zamanda diğer toplumlar için de geçerlidir. Çünkü dünyayı biz ve ötekiler olarak ayıran zihniyetin sebep olduğu çatışmaların barıştan daha çok şiddete hizmet ettiği ortadadır (Okumuş, 2002: 259).

Müslümanların tarihsel uygulamalarına bakıldığında dinî özgürlük ve çoğulculuğun egemen olduğu görülmektedir. Sözgelimi, Müslümanların siyasal olarak güçlü oldukları en son örneklik olan Osmanlı tecrübesine hâkim olan devlet-millet sistemi, farklı din, ırk ve kültürleri düzeni temsil eden bir devlet otoritesi altında millet olmayı başarabilmiştir (Okumuş, 2015: 431).

Sonuç

Kaynağı dine dayandırılan şiddet, diğer şiddet çeşitleriyle mukayese edildiğinde farklı yönleri bulunduğundan sorununun çözümü için başka unsurların dikkate alınmasını gerekli kılan karmaşık bir sorundur. Çünkü inançlar, nasihat ve rol modellikle toplumda yer eden ve sonrasında kültürel bir öğeye dönüşen temel sosyal normlardır. Diğer bir deyişle dinî gibi görünen çoğu tutum

ve davranış, gerçekte psiko-sosyal kökleri bulunan çeşitli faktöri içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda dine fatura edilen şiddetin kaynağının gerçekte din değil, din kültürü olduğunun bilinmesi gerekir.

Genel olarak insan düşüncesinde özel olarak Müslüman kültüründe kökleri bulunan şiddet olgusu karşısında çözüm bağlamında yapılması gerekenin ne olduğuna ilişkin farklı değerlendirmeler yapmak mümkündür. Kanaatimizce bunlardan ilki; oyun, sinema ve medya aracılığıyla sıklıkla dayatılan "Dinsel Şiddet" yalanının kasıtlı bir propogamda olduğunun ilan edilmesidir. Bu konuda resmi ve sivil kuruluşlara önemli görevler düşmekle beraber, işin en ağır kısmının ilahiyat alanında araştırma yapanlarda olduğu kesindir.

Tüm kültürlerde olduğu gibi Müslüman kültüründe de izlerine rastlamamız mümkün olan şiddet olgusu karşısında genel olarak üç çeşit tavır takınılır. Bunlardan ilki, hiçbir şart gözetmeksin şiddeti ahlâkî bir sorun görüp reddetmek; ikincisi şiddeti insan doğasının bir gerçekliği olarak kabul edip en az zararla onunla birlikte yaşamayı öğrenmek ve sonuncusu ise şiddete sebep olan unsurları analiz edip onları faydalı ve uygun noktalara yönlendirebilmektir.

İlk seçeneğin en azından pratikte bir karşılığı olmadığı Habil-Kabil kardeşliğinden buyana tarihsel bir tecrübe olarak test edilmektedir. Dolayısıyla diğer yanağı uzatmayı savunan dinî emir ve felsefî ideallerin şiddet karşısında sürdürülebilir bir çözüm olmadığını söyleyebiliriz. Aynı şekilde şiddeti bir gerçeklik olarak kabul edip varlığına izin vermenin de sürdürülebilir bir çözüm olmadığı ortadadır. Çünkü bu durumda bizi diğer canlılardan ayıran temel özelliğimiz olan akıl ve özgür irade atıl bırakılmış olacağından dinî teklifin veya ahlâkî bir canlı olmanın bir anlamı kalmayacaktır.

Bahsi geçen iki seçeneğin çözüm olmadığı ortaya çıktığına göre; şu halde geriye sadece, şiddete sebep olan eğilimlerin akıl ve vicdanların kabulde zorlanmayacağı bir tarzda, faydalı noktalara yönlendirebilmek seçeneği kalmaktadır. Bu bağlamda örneğin; insan doğasının bir parçası olan rekabetçi dürtülerin şiddete sebep

olmadan tatmin edilmesi için dinî temalardan yardım alınarak "hayırda yarış" şeklinde teşvik ve tatmin edilmesi sağlanabilir.

Kaynaklar

Akbulut, Ahmet (2001). *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, Ankara: Pozitif Yayıncılık.

Albayrak, Kadir (2015). *Diğer Semavi Dinlerde Şiddet*. (Şiddet Karşısında İslam, Edt. Bünyamin Erul). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Atay, Hüseyin (1997). *Kur'ana Göre Araştırmalar I-III*. Ankara: Atay Yayınevi.

Atay, Hüseyin (2011). *Cehaletin Tahsili*. Ankara: Atayy Yayınları.

Atay, Hüseyin (2013). *İslamı Yeniden Anlama*. Ankara: Atayy Yayınları.

Çağlayan, Harun (2015). *Etik Açıdan Mâturîdî'nin Hidayet Anlayışı. Ankara*: Grafiker Yayınları.

Demircan, Adnan (1996). *İslâm Tarihinin İlk Döneminde Arap-Mevâlî İlişkisi*. İstanbul: Beyan Yayınları.

Ertürk, Mustafa (2002). "Şiddet İçerikli Bazı Rivayetlerin Tahlili ve Tenkidi". Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.1, S.2, ss.71-99.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed (ts). *Lisânu'l-Arab*. (nşr. Abdullah Ali el-Kebir, Muhammed Ahmed Hasebullah, Haşim Muhammed Şazili). Kahire: Dâru'l-Maârif.

el-İsfehânî, Fadl b. Muhammed er-Râgıb (ts). *el-Müfredât Elfâzi'l Kur'ân*, Thk. Muhammed Seyyid Keylânî. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife.

Kılıç, Muharrem (2015). *Yasal Koruma ve Güvence Sistemleri Açısından Şiddetin Hukuksal Çerçevesi*. (Şiddet Karşısında İslam, Edt. Bünyamin Erul). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Köse, Saffet (1997). "Aynı Anda Üç Boşama Geçerli Midir?", Mehir. S.1, ss. 57-60.

Köse, Saffet (2005). "Din Özgürlüğü ve Barış Yolunda İki Farklı Tecrübe". İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S.2, ss.13-48.

MEB, Komisyon (1996). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Okumuş, Ejder (2002). *Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçiş İmkanı*. Marife Dergisi, Y.2, S.3, ss.253-260.

Okumuş, Ejder (2015). *Küresel Durum ""Problem"i, Evrensel Barış ve İslam*. (Şiddet Karşısında İslam, Edt. Bünyamin Erul). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Onat, Hasan (2008). "*Dinsel Terörle Baş Etmede Dinlerarası İşbirliğinin Önemi*". Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. (38.ICANAS, Din), Ankara:Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu.

Tarhan, Nevzat (2015). *Şiddetin Psikososyopolitik Boyutu*. (Şiddet Karşısında İslam, Edt. Bünyamin Erul). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

TDK, Komisyon (2009). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu.

Türer, Celal (2015). *Şiddetin Neliği ve Kavramsal Çerçevesi*. (Şiddet Karşısında İslam, Edt. Bünyamin Erul). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Ünal, İsmail Hakkı (2015). *Sünnet ve Şiddet*. (Şiddet Karşısında İslam, Edt. Bünyamin Erul). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Yılmaz, Hüseyin (2010). "Aile İçi Şiddet ve Huzur Din Eğitimi". Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. C.14, S.1, ss.93-124.

Yiğit, İsmail *İslam Ansiklopedisi*, Mevâlî Md. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Psikolojik Danışman Adaylarının Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi

Dr. Öğretim Üyesi Hatice Epli, Ondokuz Mayıs Üniveristesi

Prof. Dr. Seher Balcı Çelik, Ondokuz Mayıs Üniveristesi

1.Giriş

Sağlam bir gelecek beklentisi olan toplumların bunu gerçekleştirebilmesi için çocukların bedensel ve ruhsal sağlıklarının korunmasının gerekliliği kabul edilen bir gerçektir (Arıkan, Yaman ve Çelebioğlu, 2000). Çocukların bedensel ve ruhsal sağlıklarını tehdit eden en önemli sorunlardan biri ise çocuk istismarı ve ihmalidir. Çocuk istismarı, çocuğun fiziksel, bilişsel, duyuşsal, sosyal ve ahlaki gelişimlerine bilerek hasar veren eylemler olarak ifade edilmektedir (Taner ve Gökler, 2004; Lynch, 1991; Kozcu, 1991: 379). Çocuk ihmali ise, çocuğun bakım vereni ve/veya onu eğitmekle sorumlu kişiler tarafından bakım, beslenme, barınma, sevgi, güven ve eğitim gibi temel gereksinimlerini karşılanmaması olarak ifade dilmektedir (Polat, 2007; Hergüner, 2011). İhmal ve istismarı birbirinden ayıran en temel nokta istismarın aktif, ihmalin ise pasif bir olgu olmasıdır (Dirik, 2003).

Çocuk istismarı ve ihmali psiko-sosyal, tıbbi, gelişim ve hukuk gibi birbirinden farklı alanları da kapsayan ve uzun yıllar çeşitli kaynaklarda rastlanmasına rağmen, son yıllarda dikkati üzerine çekmiş toplumsal bir sorundur (Yalçın, Nurcan ve Duman, 2014). Bu sorunun varlığı uzun dönemler boyunca bilinmesine rağmen yıllarca insanlar tarafından görmezden gelinmiş ve üzerinde konuşulmayan bir sorun olmuştur. İlk kez 1962 yılında Kempe'nin yazmış olduğu "Örselenmiş Çocuk Sendromu" adlı makale ile bu konuşulmaya başlanmış ve bilimsel ilginin bu alana yoğunlaşmasının başlangıcı olarak kabul edilmeye başlanması sağlanmıştır (Kempe, Silverman, Steele, Droegemueller & Silver, 1962; M. Shardlow, 2013).

Dünya Sağlık Örgütü (2002) çocuk istismarını çocuğa bakım veren kişiler tarafından gerçekleştirilen ve çocuğa kötü muamelenin sebeplerini, sonuçlarını ve yaygınlığını açıklayan dört tipte tanımlamıştır. Bunlar fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar ve ihmaldir (Kuğuoğlu, 2004; Öztürk, 2011). Fiziksel istismar Kolko (2002)' ya göre çocuğun bakım vereni tarafından gerçekleştirilen yaralanması ya da yaralanma riski yaşaması biçiminde tanımlanmıştır (Akt: Pekdoğan, 2016). Cinsel istismar, henüz fiziksel, cinsel, psiko-sosyal gelişimini tamamlamamış olan çocuğun bir erişkin tarafından cinsel doyum için kullanılması ve çocuğa yönelik her türlü cinsel eylem olarak tanımlanmaktadır (Oral vd., 2001). Duygusal istismar ise, çocuğun çevresindeki yetişkinler tarafından gerçekleştirilen, çocuğun kişiliğini zedeleyici, duygusal gelişimini engelleyici eylemler ya da eylemsizlikler olarak tanımlanır (Taner ve Gökler, 2004).

Çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin yapılan araştırma bulgularına bakıldığında fiziksel istismara uğrayan çocuklarda toplumla uyum sağlayamama ve saldırganlık, davranış bozukluğu ve karşı gelme bozukluğu, travma sonrası stres bozukluğu (Levis, 1992; Pelcovitz vd. 1994; İzmirli ve Polat, 2001). Duygusal istismarın olumsuz etkileri ise hem bilişsel hem de fiziksel gelişim alanlarında etkisini göstermekte ve çocuğun akademik performansını, hafıza ve öğrenme kapasitesini etkilemektedir (Hart ve Rubia, 2012). Bunun yanı sıra depresyon, kaygı, kişilik bozuklukları ve saldırganlık görülebilmektedir (Adalı, 2007). Cinsel istismara uğrayan çocuklarda öfke tepkileri ve karşı gelme bozukluğu (Gorey ve Leslie, 1997) sıklıkla gözlemlenebilmekte bunun yanı sıra depresyon, umutsuzluk ve intihar düşünceleri görülmektedir (Bergen, Martin, Richardson, Allison ve Roeger, 2003).

Araştırma sonuçlarına bakıldığında çocuk istismarı ve ihmalinin ciddi boyuttaki sonuçları olabilen tıbbi, sosyal yönleri olan önemli bir sorundur (Turhan, Sarıgül ve İnandı, 2006). İstismar ve ihmalin çoğu zaman çocuğa en yakın kişiler tarafından uygulanıyor olması ve çocuğun istismarı söylememesi konusunda tehdit altında olabilmesi vakaların yeterince bildirilmemesine gizli kalması neden olurken, ayrıca tanılama güçlükleri de istismar ve ihmalin tespitinin yapılması güçleştiren bir durumdur (Bahar, Savaş ve

Bahar, 2009). Bu noktada istismar ve ihmalin risklerinin belirlenmesi, tanılanması ve bildirimde bulunulması ile ilgili okul psikolojik danışmanlarına önemli sorumluluklar düşmektedir. Okul psikolojik danışmanlarının gerek koruyucu gerekse rehabilite edici alanda çocuk ve aileyle ilk karşılaşan meslek üyesi olma özelliği ile anahtar konumdadır. Bu nedenle okullarda görev yapan psikolojik danışmanların, bildirimi yasal açıdan zorunlu olan istismar ve ihmal vakalarını gerek beden görünümünde ortaya çıkan değişiklikler gerekse içe farklı psikolojik belirtileri saptayabilmeleri ve uygulanması gereken prosedür hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Bu konuda yeterli donanıma sahip olmayan bir okul psikolojik danışmanının istismar ve ihmal vakalarının tanılanması, vaka yönetimi ve uygun müdahaleleri gerçekleştirme noktasında telafisi oldukça güç sonuçlara yol açacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda bu araştırmanın genel amacı, okul psikolojik danışman adaylarının çocuk istismarı ve ihmali konusunda bilgi ve farkındalıkları düzeylerinin belirlenmesi ve bu farkındalığın cinsiyet ve bilgi kaynakları değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir.

1.1. Alt Problemler

Bu bağlamda araştırmada cevabı aranan sorular şunlardır:

1) Psikolojik danışman adaylarının öğrenimleri sırasında çocuk istismarı ve ihmali konusunda eğitim alma durumları, konusunda alınan eğitimi yeterli bulma durumları, bilgi kaynakları, yasal sorumluluk/zorunlulukları ile ilgili bilgilerinin olup olmadığı, müdahale yöntemleri hakkında bilgilerinin olup olmadığı ve çocuk istismarı ve ihmali ile karşılaştıklarında izleyecekleri yol ile ilgili yüzde oranları nedir?
2) Psikolojik danışman adaylarının çocuk ihmal ve istismarı belirti ve risklerini tanılama açısından bilgi düzeyleri nasıldır?
3) Psikolojik danışman adaylarının çocuk ihmal ve istismarı belirti ve risklerini tanılama açısından bilgi düzeyleri

a. cinsiyetlerine,

b. bilgi kaynaklarının türüne göre farklılık göstermekte midir?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanılamada Rehberlik ve Psikolojik Danışman adaylarının farkındalık düzeylerini ölçmek amacıyla tanımlayıcı olarak düzenlenmiş tarama modeli ile gerçekleştirilen betimsel bir araştırmadır. Karasar (2009), tarama modellerini geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımları olarak tanımlamaktadır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu; Ondokuz Mayıs Üniversitesi eğitim fakültesinin, rehberlik ve psikolojik danışmanlık anabilim dalında öğrenim görmekte olan 4. sınıf öğrencilerinden rastgele seçilen 83 kız ve 33 erkek olmak üzere toplam 116 öğrenci oluşturmaktadır.

2.3.Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan Kişisel Bilgi Formu ve Uysal (1998), tarafından geliştirilmiş olan Çocuk istismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanılama Ölçeği kullanılmıştır.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu: Araştırmada çocuk istismarı ve ihmali konusunda araştırmacı tarafından geliştirilen ve öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Bu formda, araştırma kapsamında katılımcıların cinsiyet, yaş, öğrenim sırasında çocuk istismarı ve ihmali konusunda eğitim alıp almadıkları, alınan eğitimi yeterli bulup bulmadıkları, istismar ve ihmal ile ilgili yasal sorumluluk/zorunlulukları ile ilgili bilgilerinin olup olmadığı, müdahale yöntemleri hakkında bilgilerinin olup olmadığı ve çocuk

istismarı ve ihmali ile karşılaşınca izleyecekleri yol ile ilgili bilgi almaya yönelik sorular sorulmuştur.

2.3.2. Çocuk istismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanılama Ölçeği: Çocuk istismar ve ihmali ile ilgili farkındalık düzeylerini belirlemek için ise Uysal (1998) tarafından geliştirilen "Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanılamasına Yönelik Ölçek Formu" veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Çocuk istismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanılama Ölçeği Uysal tarafından 1998 yılında geliştirilmiştir. Ölçek; istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri (19 madde), çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtiler (15 madde), ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri (7 madde), istismar ve ihmale yatkın ebeveynlerin özellikleri (13 madde), istismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri (5 madde), çocuk istismarı ve ihmalinde ailesel özellikler (8 madde) olmak üzere altı altboyut ve 67 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki her madde 5' li likert ile değerlendirilmekte olup, ölçekten alınacak en yüksek puan 335'dir. Ölçekten alınan puan yükseldikçe bilgi düzeyi artmaktadır. Her bir ölçeğin puan ortalamalarının 5' e yaklaşması soruları doğru olarak yanıtladıkları 3' den uzaklaşması ise yanlış yanıtladıkları anlamına gelmektedir.

Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında Alpha değeri 0,9240, 1.alt ölçeğin alpha değeri 0,8653, 2.alt ölçeğin alpha değeri 0,8310, 3.alt ölçeğin alpha değeri 0,8072, 4. alt ölçeğin alpha değeri 0,8920, 5. alt ölçeğin alpha değeri 0,5960 ve 6. alt ölçeğin alpha değeri 0,8552 olarak bulunmuştur (Uysal, 1998).

2.4. Verilerin Analizi

Psikolojik danışman adaylarının cinsiyete göre çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanılama konusundaki bilgi puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığı t- testi ile bilgi kaynaklarının türüne göre ise Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) ile analiz edilmiştir. Ayrıca psikolojik danışman adaylarına ilişkin kişisel bilgi formunda yer alan demografik ve diğer bilgilere yönelik yüzde dağılımı yapılmıştır.

3. Bulgular

Elde edilen verilerin değerlendirilmesi yüzde dağılımı ve analizinde ise "t" testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) kullanılmıştır.

1.Araştırmaya katılan psikolojik danışman adaylarının cinsiyet değişkenine göre, öğrenimleri sırasında çocuk istismarı ve ihmali konusunda eğitim alma durumlarına, alınan eğitimi yeterli bulma durumlarına, bilgi kaynaklarının neler olduğuna, İstismar/ihmal ile ilgili yasal sorumluluk/zorunlulukları ile ilgili bilgilerinin olup olmadığına ve müdahale yöntemleri hakkında bilgilerinin olup olmamasına göre yüzde dağılımları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Psikolojik Danışman Adaylarının Özellikleri

Özellikler	**N**	**%**
Cinsiyet	**116**	
Kadın	83	71.6
Erkek	33	28.4
Öğreniminiz sırasında çocuk istismarı ve ihmali konusunda eğitim aldınız mı?	**116**	
Evet	47	40.5
Hayır	69	59.5
Yanıtınız evet ise sizce bu eğitim yeterli miydi?	**116**	
Evet	44	37.9
Hayır	71	62.1
Çocuk istismarı ve ihmali konusundaki bilgi kaynaklarınız nelerdir?	**116**	
Anne ve baba	5	4.3
Üniversite/Öğretim Elemanları	29	25.0
İnternet	49	42.2
TV Programları	10	8.6
Kitaplar	15	12.9
Özellikler	**N**	**%**
Eğitimler	8	6.9
Psikolojik Danışmanların İstismar/ihmal ile ilgili yasal sorumluluk/zorunlulukları ile ilgili bilginiz var mı?	**116**	
Evet	90	77.6
Hayır	26	22.4
Çocuk istismarı ve ihmali konusunda müdahale yöntemleri hakkında bilginiz var mı?	**116**	
Evet	70	60.3
Hayır	46	39.7
Psikolojik Danışman adayı olarak çocuk istismarı ve ihmali ile karşılaşınca ne yaparsınız?	**116**	
Olaya kişisel olarak müdahale ederim	6	5.2
İlgili kuruma bildiririm(Okul yönetimi/Savcılık vb.)	108	93.1
Durumu kişisel olarak takibe alırım	2	1.7

Tablo 1' e bakıldığında araştırmanın örneklemini oluşturan öğrencilerin % 28.4' i erkek, % 71.6' sı ise kadındır. Psikolojik danışman adaylarının öğrenimleri sırasında çocuk istismarı ve ihmali konusunda eğitim alıp almadıklarına yönelik sorulan soruya evet diyenlerin oranı % 40.5 iken, hayır diyenlerin oranı ise % 59.5'dir. Aldıkları eğitimi yeterli bulan psikolojik danışman adaylarının oranı % 37.9 yeterli bulmayanların oranı ise % 62.1' dir. Çocuk istismarı ve ihmali konusundaki bilgi kaynaklarının ne olduğuna yönelik yöneltilen soruya verilen yanıtların yüzde oranları sırasıyla anne ve baba % 4.3, üniversite/öğretim elemanları % 25, internet, % 42.2, TV Programları % 8.6 ve kitaplar % 12.9 ve eğitimler olarak bildirenlerin oranı ise % 6.9 olduğu görülmektedir. Psikolojik Danışmanların İstismar/ihmal ile ilgili yasal sorumluluk/zorunlulukları ile ilgili bilgilerinin olup olmadığı ile ilgili soruya evet diyenlerin oranı % 77.6 iken, hayır diyenlerin oranı ise % 22.4'dür. Araştırmaya katılan psikolojik danışman adaylarının çocuk istismarı ve ihmali konusunda müdahale yöntemleri ile ilgili bilgi sahibi olduğunu düşünenlerin oranı % 60.3 iken bilgi sahibi olmadığını düşünenlerin oranı ise % 39.7' dir. Psikolojik Danışman adayı olarak çocuk istismarı ve ihmali ile karşılaşınca ne yaparsınız sorusuna verilen yanıtlar ise sırasıyla olaya kişisel olarak müdahale ederim % 5.2, ilgili kuruma bildiririm (okul yönetimi/savcılık vb.) % 93.1 ve durumu kişisel olarak takibe alırım 1.7 şeklinde olduğu görülmektedir.

2. Psikolojik danışman adaylarının çocuk ihmal ve istismarı belirti ve risklerini tanımlama açısından bilgi düzeyleri ile ilgili sayısal veriler Tablo 2' de verilmektedir.

Tablo 2. Psikolojik Danışman Adaylarının Çocuklara İhmal ve İstismarın Belirti ve Risklerini Tanılama Genel Ölçek ve Alt Ölçek Maddelerinin Puan Ortalamaları

Genel ve Alt Ölçekler	N	X̄	SS
İhmal ve İstismarın Çocuktaki Fiziksel Belirtileri	116	2.88	.62
İhmal Belirtileri	116	2.86	.91
İhmal ve İstismarın Çocuktaki Davranışsal Belirtileri	116	2.66	.53
İstismar ve İhmale Yatkın Ebeveyn Özellikler	116	2.71	.38
İstismar ve İhmale Yatkın Çocuk Özellikleri	116	2.21	.47
Çocuk İstismarı ve İhmalinde Aile Yapısı İle İlgili Bilgiler	116	2.47	.47
Genel	116	2.88	.51

Çocuk istismarı ve ihmalinin tanımlanması ölçeğinin alt ölçeklere ait puan ortalamalarına bakıldığında en yüksek puan ortalamasını İhmal ve İstismarın Çocuktaki Fiziksel Belirtileri ($\bar{x}$=2.88 , Ss=.62), en düşük puan ortalamasının ise İstismar ve İhmale Yatkın Çocuk Özellikleri yatkın çocuk özellikleri ($\bar{x}$=2.21 , Ss=.47) alt ölçeğinde olduğu görülmektedir. İkinci sırada en yüksek puan ortalamasını ise İhmal Belirtileri olduğu ($\bar{x}$=2.86, Ss=.91) bunu ise sıra ile İstismar ve İhmale Yatkın Ebeveyn Özellikleri ($\bar{x}$=2.71 , Ss=.38) ve İhmal ve İstismarın Çocuktaki Davranışsal Belirtiler ($\bar{x}$=2.66 , Ss=.53) takip etmektedir. Genel olarak çocuk istismarı ve ihmalin belirti ve riskleri tanılama puan ortalamalarının ($\bar{x}$=2.88 , Ss=.51) olduğu görülmektedir. Bu bulgulara göre, psikolojik danışman adaylarının çocuklara yönelik ihmal ve istismarın belirti ve risklerini tanılamaya yönelik bilgi düzeylerinin tüm alt ölçeklerde orta düzeyde olduğunu söyleyebiliriz.

3.a.Psikolojik Danışman Adaylarının Çocuklara Yönelik İhmal ve İstismarın Belirti ve Risklerini Tanılama Puan Ortalamalarının Cinsiyete Göre İncelenmesine Yönelik Analiz Sonuçları Tablo 3 'de verilmektedir.

Tablo 3. Psikolojik Danışman Adaylarının Çocuklara Yönelik İhmal ve İstismarın Belirti ve Risklerini Tanılama Alt Ölçek Puan Ortalamalarının Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesine Yönelik Yapılan T-testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	X̄	Ss	t	P
İhmal ve İstismarın Çocuktaki Fiziksel Belirtileri	Kadın	83	2.89	.60	.20	.83
	Erkek	33	2.86	.69		
İhmal Belirtileri	Kadın	83	2.86	.89	-.03	.97
	Erkek	33	2.86	.99		
İhmal ve İstismarın Çocuktaki Davranışsal Belirtileri	Kadın	83	2.65	.53	-0.9	.92
	Erkek	33	2.67	.53		
İstismar ve İhmale Yatkın Ebeveyn Özellikler	Kadın	83	2.72	.35	.44	.65
	Erkek	33	2.69	.45		
İstismar ve İhmale Yatkın Çocuk Özellikleri	Kadın	83	2.21	.46	.04	.96
	Erkek	33	2.21	.53		
Çocuk İstismarı ve İhmalinde Aile Yapısı İle İlgili Bilgiler	Kadın	83	2.48	.47	.07	.94
	Erkek	33	2.47	.47		

*p > .05

Tablo 3 incelendiğinde psikolojik danışman adaylarının çocuklara yönelik ihmal ve istismarın belirti ve risklerini tanılama puan ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre değişip değişmediğini incelemek amacıyla elde edilen verilere bağımsız t-testi analizi uygulanmıştır. Buna göre ihmal ve istismarın çocuktaki fiziksel belirtileri ($\bar{x}$=.83; p > .05), ihmal belirtileri ($\bar{x}$=.97; p > .05),, davranışsal belirtileri ($\bar{x}$=.92; p > .05), yatkın ebeveyn özellikler ($\bar{x}$=.65; p > .05), yatkın çocuk özellikleri ($\bar{x}$=.96; p > .05), ve aile yapısı ile ilgili bilgiler ($\bar{x}$=.94; p > .05), alt ölçeklerine ait puan ortalamaları cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Yani kadın ve erkek psikolojik danışman adaylarının çocuklara yönelik ihmal ve istismarın belirti ve risklerini tanılama düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermemektedir.

3.b. Psikolojik danışman adaylarının çocuklara yönelik ihmal ve istismarın belirti ve risklerini tanılama puan ortalamalarının bilgi kaynaklarının türüne göre incelenmesine yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi (One Way Anova) sonuçları tablo 4' de verilmiştir.

Tablo 4. Psikolojik Danışman Adaylarının Çocuklara Yönelik İhmal ve İstismarın Belirti ve Risklerini Tanılama Puan Ortalamalarının Bilgi Kaynaklarının Türüne Göre İncelenmesine Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (Sonuçları)

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
Fiziksel Belirtileri	Gruplararası	2.98	5	.59	1.54	.18
	Gruplariçi	42.59	110	.38		
	Toplam	45.58	115			
İhmal Belirtileri	Gruplararası	9.33	5	1.86	2.33	.04
	Gruplariçi	87.80	110	.79		
	Toplam	97.13	115			
Davranışsal Belirtileri	Gruplararası	1.29	5	.26	.91	.47
	Gruplariçi	31.13	110	.28		
	Toplam	32.42	115			
Yatkın Ebeveyn Özellikler	Gruplararası	.81	5	.16	1.09	.36
	Gruplariçi	16.43	110	.14		
	Toplam	17.25	115			
Yatkın Çocuk Özellikleri	Gruplararası	.43	5	.08	.37	.86
	Gruplariçi	25.95	110	.23		
	Toplam	26.39	115			
Aile Yapısı	Gruplararası	.90	5	.18	.80	.54
	Gruplariçi	24.64	110	.22		
	Toplam	25.54	115			

*p > .05

Tablo 4 incelendiğinde psikolojik danışman adaylarının çocuk ihmal ve istismarı belirti ve risklerini tanılama ölçeğinin alt ölçekleri fiziksel belirtiler [F(5-115)=1.54], davranışsal belirtiler [F(5-115) = .91], ihmale yatkın ebeveynlerin özellikleri [F(5-115)=1.09], istismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri [F(5-115) = .37] ve ailesel özellikler [F(5-115) = .80] alt ölçekleri ile bilgi kaynakları değişkenine göre anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir. Psikolojik danışman adaylarının ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri alt ölçeğinin ise [F(5-115) =2.33] çocuk istismar ve ihmaline yönelik bilgi kaynakları açısından anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan LSD testinin sonuçlarına göre psikolojik danışman adaylarını çocuk istismarına ve ihmaline yönelik bilgi kaynağı internet olanlar ile bilgi kaynağı kitap ve üniversite öğretim elemanı olanların puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık görülmektedir. Bilgi kaynağı kitap olanlar ile internet olanlar arasında ihmalin belirtileri alt ölçeğinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir. İhmal belirtileri alt ölçeğinin puan ortalamalarına baktığımızda en yüksek puan ortalamasının bilgi kaynağını internet ($\bar{x}$= 3.17) olanlara ait olduğu görülmektedir.

4.Tartışma ve Yorum

Okul psikolojik danışman adaylarının çocuk ihmali ve istismarı konusunda farkındalık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada öğrenimleri sırasında çocuk istismarı ve ihmali konusunda eğitim alıp almadıklarına yönelik sorulan soruya evet diyenlerin oranı % 40.5 iken, hayır diyenlerin oranı ise % 59.5'dir. Bu bulgu psikolojik danışman adaylarının eğitim çocuk istismarı ve ihmaline yönelik eğitim alma oranlarının yetersiz olduğunu düşündürmektedir. Elde edilen bu bulgunun aksine Karabıyıklı (2017) yapmış olduğu araştırmada psikolojik danışman adaylarının çocuk istismarı ve ihmali konusunda lisans eğitiminde %93,5 gibi büyük bir oranda bilgi aldıklarını ortaya koymuştur. Bu ise psikolojik danışmanlık lisans eğitim programlarının ortaklaştırılmasının gerekliliğini düşündürmektedir. Aldıkları eğitimi yeterli bulan psikolojik danışman adaylarının oranı % 37.9, yeterli bulmayanların oranı

ise % 62.1' dir. Araştırmanın bu bulgusu ile paralelik gösteren araştırmalarda bu bulguyu destekler niteliktedir (Gölge ve ark., 2012; Ben Yahuda, Attar-Schwartz, Ziv, Jedwab ve Benbenishty, 2010; Çatık & Çam, 2006). Bu sonuçlar, ihmal ve istismara uğramış çocuklarla karşılaşma olasılığı yüksek olan okul psikolojik danışmanlarının lisans eğitiminde, yeterliliklerinin arttırılması için yapılandırılmış eğitim programları ile eğitim almalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Eğitim aldıklarını bildirdikleri oran ile aldıkları bu eğitimi yetersiz bulma oranları arasındaki tutarsızlığın var olması ise söz konusu eğitim programlarının içeriğinin ihtiyaca yönelik düzenlenmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Çocuk istismarı ve ihmali konusundaki bilgi kaynaklarının ne olduğuna yönelik yöneltilen soruya verilen yanıtların yüzde oranları sırasıyla anne ve baba % 4.3, üniversite/öğretim elemanları % 25, internet, % 42.2, TV Programları % 8.6 ve kitaplar % 12.9 ve eğitimler olarak bildirenlerin oranı ise % 6.9 olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bulgu bilgi edinme konusunda internet kaynaklarının önemini ortaya koymaktadır. İnternet kaynaklarına zaman ve mekan sınırı olmaksızın kolay erişilebilir olması yani bilgiye ulaşmada güçlü olanaklar sağlaması bir iletişim aracının yanı sıra önemli bir bilgi kaynağı olarak nitelendirilmesine yol açmıştır (İşman, Dabaj ve Gümüş, 2006). Ancak bu durum ulaşılan bilgi kaynağının güvenirliliğine, bilginin doğruluğuna, geçerliliğine ve güncelliği ile ilgili bir takım riskleri de barındırmaktadır. Bu nedenle gerek lisans eğitimi içerisinde yer alan öğrencilerin gerekse mesleğin içerisinde yer alan elemanlarının elektronik katılım sağlayabilecekleri uzaktan eğitim programlarının düzenlenmesinin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyini arttıracağı düşünülmektedir.

Psikolojik Danışmanların İstismar/ihmal ile ilgili yasal sorumluluk/zorunlulukları ile ilgili bilgilerinin olup olmadığı ile ilgili soruya evet diyenlerin oranı % 77.6 iken, hayır diyenlerin oranı ise % 22.4'dür. Yapılan araştırmalar çocuk istismarı vakası ile karşılaşan meslek elemanlarının bildirimin zorunluluğu konusunda bilgi sahibi olmadıkları için herhangi bir bildirimde bulunmadıklarını ortaya koymuştur (Kenny, 2001; Choo, Walsh,

Marret, Chinna, ve Tey, 2013; Tugay, 2008). Okul psikolojik danışmanlarının yanı sıra istismar ve ihmal ile mücadele eden tüm meslek elemanlarının konuya ilişkin hukuki ve yasal boyutu bilmesi zorunlu kılınarak daha çok istismar vakası ortaya çıkarılabilir.

Araştırmaya katılan psikolojik danışman adaylarının çocuk istismarı ve ihmali konusunda müdahale yöntemleri ile ilgili bilgi sahibi olduğunu düşünenlerin oranı % 60.3 iken bilgi sahibi olmadığını düşünenlerin oranı ise % 39.7' dir. Psikolojik Danışman adayı olarak çocuk istismarı ve ihmali ile karşılaşınca ne yaparsınız sorusuna verilen yanıtlar ise sırasıyla olaya kişisel olarak müdahale ederim % 5.2, ilgili kuruma bildiririm (okul yönetimi/savcılık vb.) % 93.1 ve durumu kişisel olarak takibe alırım % 1.7 şeklinde olduğu görülmektedir. Bu bulgularla benzer olarak öğretmenlerin istismar vakalarına müdahale etme görüşleri üzerine yapılan bir anket çalışmasında, katılımcıların bu vakalara müdahale edilmesi gerekliliğine dair maddelere yüksek düzeyde katıldıkları, müdahaleden kaçınmaya ilişkin maddelere hiç katılmadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Kepenekçi Karaman ve Nayır, 2012).

Psikolojik danışman adaylarının ihmal ve istismar farkındalık ölçeğinden en yüksek puan aldıkları alan ihmal ve istismarın fiziksel belirtiler ile ilgili farkındalık alt ölçeğidir. İhmal ve istismara yatkın çocuk özellikleri ise puan ortalamasının en düşük olduğu alandır. Bu ise risk grubu içerisinde yer alan çocukların tespiti konusunda psikolojik danışman adaylarının yeterli donanıma sahip olmadıklarını düşündürmektedir. Benzer araştırma sonuçları da paralellik göstermekte ve sağlık çalışanlarının çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanılama alt ölçek puan ortalamalarının istismar ve ihmalin çocuktaki fiziksel belirtileri alt ölçeğinden aldıklarını göstermektedir (Çatık ve Çam, 2006; Fraser ve ark., 2010). Fiziksel belirtileri somut gözlemleme olanağı olması nedeniyle tanılanması, anlaşılması daha kolay olabilir. Fakat ihmal ve istismarın tüm boyutlarının ele alınması önemlidir. Çocukların kendilerini güven içinde hissedebilecekleri koşulları sağlamak, toplumdaki tüm yetişkin bireylerin sorumluluğu olarak kabul

edilmektedir. Okullarda görev yapan psikolojik danışmanların istismar ve ihmale yönelik risk ve tanılama konusunda kilit öneme sahiptir. Ancak psikolojik danışman adaylarının çocuklara yönelik ihmal ve istismarın belirti ve risklerini tanılamaya yönelik bilgi düzeylerinin tüm alt ölçeklerde orta düzeyde olduğu bulgusu bu konuda mevcut eksikliği de ortaya koyar niteliktedir.

Araştırma sonuçlarına göre psikolojik danışman adaylarının çocuk ihmal ve istismarın çocuktaki fiziksel belirtileri, ihmal belirtileri, davranışsal belirtileri, yatkın ebeveyn özellikleri, yatkın çocuk özellikleri ve aile yapısı ile ilgili bilgiler alt ölçeklerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark göstermemektedir. Bu bulgulara benzer olarak istismar ve ihmale yönelik farkındalığın cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermediğine yönelik bulguların var olduğu araştırmalar da mevcuttur (Kocaer, 2006; Karabıyıklı, 2017).

Son olarak ise psikolojik danışman adaylarının çocuk ihmal ve istismarı belirti ve risklerini tanılama ölçeğinin alt ölçekleri fiziksel belirtiler, davranışsal belirtiler, ihmale yatkın ebeveynlerin özellikleri, istismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri ve ailesel özellikler alt ölçekleri ile bilgi kaynakları değişkenine göre anlamlı bir fark göstermediği ihmal belirtileri alt ölçeğine göre ise anlamlı bir fark gösterdiği görülmektedir. LSD testinin sonuçlarına göre ise ihmal belirtileri alt ölçeğinin puan ortalamalarına baktığımızda en yüksek puan ortalamasının bilgi kaynağını internet ($\bar{x}$= 3.17) olanlara ait olduğu görülmektedir. Bu bulgu ise yapılmış diğer araştırmalar ile benzerlik göstermektedir(Erol, 2007). Çocuk istismarını ve ihmalini önlemeye yönelik birçok dernek, vakıf vb. internet aracılığıyla web sayfaları ile bu amaca hizmet etmektedir. Bunun yanı sıra devlet kurumlarının da bilgiyi ulaştırmanın en kolay yollarından olan internet olanağını söz konusu alan çalışanlarını yetiştirmek üzere kullanılabilir.

Öneriler

Çocuk ihmali ve istismarı konusunda farkındalık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yürütülen bu çalışma psikolojik danışman adaylarının bilgi düzeylerinin yeterli düzeyde olmadığı sonucunu

ortaya koymaktadır. Çocukların bedensel ve ruhsal sağlıklarını tehdit eden en önemli sorunlardan biri olan çocuk istismarı ve ihmalinin belirtilerinin ve risklerinin tanılanmasında okul psikolojik danışmanları kritik öneme sahip olması nedeniyle bilgi düzeyinin arttırılması hedeflenmelidir. Çocuk istismar ve ihmaline yönelik psikolojik danışman yeterliklerinin kazandırılabilmesi için lisans eğitim programları gözden geçirilmeli ve yeterliliği arttırmaya yönelik ders içeriklerinin hazırlanması farkındalık çalışmaları için önemli bir adım olabilir.

Psikolojik Danışman adaylarının okullarda daha aktif ve etkin çalışmaları sağlanmalıdır. Öğretmenlerin de, çocuk ihmal-istismarına yönelik risk ve tanılama konusunda eğitilmeleri yeterliliği sağlanmış okul psikolojik danışmanları ile mümkün olabilecektir. Okullarda öğretmenlere bu konu ile ilgili düzenli olarak seminer, sempozyum ve konferanslar düzenlenmelidir. Yine çocuk ihmal ve istismarında koruyucu önlemler almanın tedavi etmekten daha kolay ve daha başarılı olduğu göz ardı edilmemeli ve psikolojik danışman adayları risk faktörleri konusunda bilinçlendirilmelidir.

Çocuk istismarı ve ihmali ile mücadele etmenin bir ekip işi olduğu unutulmamalıdır. Oluşturulacak ekipte yer alan her bir meslek elemanının yeterlilik kriterleri tanımlanmalı ve bunların ölçümü objektif gerçekleştirilmelidir. Bu ekiplerde; tüm psikoloji çalışanları, çocuk doktorları, adli tıp uzmanları, sosyal hizmet çalışanları, hemşire, emniyet ve savcılığı da içine alan birimler oluşturulmalıdır.

Bu araştırmada sınırlı sayıda bir örneklemle çalışılmıştır. İleri yapılacak çalışmalarda daha büyük gruplarla ve daha kapsamlı çalışılması önerilmektedir. Psikolojik danışmanların çocuk istismarı ve ihmali konusunda risk ve tanılamanın yanı sıra müdahale konusundaki yeterliliklerini de ölçen ölçüm araçlarının geliştirilmesi ve çocuk istismar ve ihmaline ilişkin yetersiz kalan noktaların tespitinde yararlı olacaktır.

Kaynaklar

Adalı, N. (2007). 10-12 yaş grubu çocuk istismarı ebeveyn ve çocuk bilgilendirme çalışması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arıkan, D., Yaman, S. ve Çelebioğlu, S. (2000). Çocuk ihmali ve istismarı konusunda hemşirelerin bilgileri. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 3(2),* 29-35.

Bahar, G., Savaş, H. A., ve Bahar, A. (2009). Çocuk istismarı ve ihmali: Bir gözden geçirme. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 4(12),* 51-65.

Ben Yehuda, Y., Attar-Schwartz, S., Ziv, A., Jedwab, M. & Benbenishty, R. (2010). Child Abuse and Neglect: Reporting by Health Professionals and their Need for Training. *Isr Med Assoc J (IMAJ),* 12, 598–602.

Bergen, H. A., Martin, G., Richardson, A., Allison, S., Roeger, L. (2003). Sexual abuse and suicidalbehavior: a model contructed from a large community sample of adolescents. J. AM. ACAD. *Child Adolesc. Psychiatry,* 42 (11), 1301-1309.

Choo, W. Y., Walsh, K., Marret, M. J., Chinna, K., & Tey, N. P. (2013). Are malaysian teachers ready to assume the duties of reporting child abuse and neglect? *Wiley Online Library, 2,* 93-107

Çatık, A.E. & Çam, O. (2006). Hemşire ve ebelerin çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanıma düzeylerinin saptanması. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 22(2):* 103-119.

Dirik, M. (2003). Aydın'da Cinsel Suçların Profili. Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adli Tıp Ana Bilim Dalı Uzmanlık Tezi: Aydın.

Erol, D. (2007). Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin Çocuklardaki istismar Belirtilerine İlişkin Farkındalıkları (Eskişehir İl Örneği). Aanadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Eskişehir.

Fraser, J.A., Mathews, B., Walsh, K., Chen, L. & Dunne, M. (2010). Factors influencing child abuse and neglect recognition

and reporting by nurses: a multivariate analysis. *International Journal of Nursing Studies,* 47(2), 146-153.

Gorey, K.M. ve Leslie, D.R. (1997); "The Prevalence of Child Sexual Abuse: Integrative Review Adjustment for Potential Response and Measurement Biases", Child Abuse Negl, 21:391-398.

Gölge, Z.B., Hamzaoğlu, N. & Türk, B. (2012). Sağlık çalışanlarının çocuk istismarı ve ihmali konusundaki farkındalık düzeylerinin ölçülmesi. *Adli Tıp Dergisi, 26(2),* 86-96.

Green, A. (1996). Child sexual abuse and incest. In: Lewis M, ed. Child and adolescent psychiatry. A comprehensive textbook. 2nd ed. Baltimore, MA: Williams & Wilkins, 1041-48.

Hart, H. & Rubia, K. (2012). Neuroimaging of child abuse: a critical review. *Frontiers in Human Neuroscience, 6(52),* 1-24.

Hergüner, S. (2011). *Duygusal istismar ve ihmal.* M. Öztürk (Haz.). Çocuk hakları açısından çocuk ihmali ve istismarı (s. 41-54). İstanbul: Çocuk Vakfı.

İşman, A., Dabaj, F. ve Gümüş, A. (2006). İletişim eğitiminde internet bağımlılığı. *Eurasian Journal of Educational Research, 23,* 117-126.

İzmirli, M. ve Sur, H. ve Polat, N. (2000). Çocuğa Karşı Dayak Olgusu ve Çocuk İstismarı. *Çocuk Forumu Dergisi*, 3(1), 37- 49.

Karabıyıklı, T. H. (2017). Öğretmen adaylarının çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(50),* 541-546.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kenny, M. (2001). Child abuse reporting: teachers' prceived deterrants. *Child Abuse and Neglect, 25,* 81-92.

Kepenekci Karaman, Y. (2012). Çocukların ana babaları tarafından istismar ve ihmaline ilişkin sınıf öğretmenlerin görüşleri, *International Journal of Social Science,* 5, 7, 437-455.

Kocaer, Ü. (2006). Hekim ve hemşirelerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri. Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Kozcu, Ş. (1991). *Çocuk İstismarı ve İhmali.* Aile Yazıları. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi, 5/3, 379-390.

Kuğuoğlu, S. (2004). *Çocuk istismarı ve ihmali.* D.Şelimen (Ed.). Acil bakım (577-596). İstanbul: Yüce Yayım.

Lewis, D.O. (1992). From abuse to violence: psychophysiological consequences of maltreatment. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry,* 31, 383-91.

Lynch, M. (1991). Çocuk İstismarı ve İhmali. Çocukların Kötü Muameleden Korunması 1. Ulusal Kongresi, Gözde Repro Ofset, 37-44.

Pelcovitz, D., Kaplan S., Goldenberg, B., et al. Post-traumatic stress disorder in physically abused adolescents. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry 1994; 33:305-12.

Oral, R., Can, D., Kaplan, S., Polat, S., Ateş, N., Çetin, G. ve diğ. (2001). Child abuse in turkey: an experience in overcome denial and a description of 50 cases. *Child Abuse Neglect. 25,* 279-290.

Öztürk, M. (2011). *Giriş/ Çocuk ihmali ve istismarı.* M. Öztürk (Haz.). Çocuk hakları açısından çocuk ihmali ve istismarı. İstanbul: Çocuk Vakfı.

Pekdoğan, S. (2017). İstismar farkındalık ölçeği ebeveyn formu: Ölçek geliştirme çalışması. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 62,* 173-184

Polat, O. (2007). *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı tanımlar.* Ankara: Seçkin

Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: Psikiyatrik yönleri. *HacettepeTıp Dergisi, 35,* 82-86.

Tugay, D. (2008). Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi.

Turhan, E., Sangün, Ö. ve İnandı, T. (2006). Birinci basamakta çocuk istismarı ve önlenmesi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi,15*, 153-57.

Uysal, A. (1998). Çocuk İstismarı Ve İhmalinin Belirti Ve Risklerini Tanılamada Hemşire Ve Ebelerin Bilgi Düzeylerinin Saptanması. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Yalçın, H., Koçak, N. ve Duman, G. (2014). Anne baba ilgili tutumlarının düzenlenmesi. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 3,* 137-143.

Kur'an'da ve Hz. Peygamber'in Hayatında Şiddetin Yeri

Prof. Dr. Hüseyin PEKER, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Şiddet, güç ve baskı uygulayarak kişi ya da kişileri, iradelerinin dışında bir takım davranışlarda bulunmaya zorlamaktır. Kaba kuvvet kullanarak ya da sözlü olarak bedensel ve psikolojik acı çektirme şeklinde şiddet uygulanabilmektedir.

İlk çağlardan itibaren insanların çeşitli nedenlerle şiddet içerikli davranışlarda bulundukları, hatta bazen aşırı derecede şiddet uyguladıkları görülmektedir. İlk insan olarak yaratılan Hz. Adem'in oğullarından Kabil'in, kardeşi Habil'i haksız yere öldürmesi, insanlık tarihinde ilk şiddet vakası olarak yerini almıştır (Mâide, 5/27-30.).

Tarih boyunca görülen şiddet uygulamaları, günümüzde özellikle terör olaylarının da yaygınlık kazanması sonucu hemen her gün basın yayın organlarında gündeme gelmektedir. Bütün toplumlarda ve toplumun hemen her kesiminde şiddet olaylarıyla karşılaşılmaktadır.

Biz bu tebliğde Kur'an'da ve Hz. Peygamber'in hayatında şiddetin yerini ayetler ve hadisler ışığında belirlemeye çalışacağız. Şiddete karşı ve şiddet içerikli bazı ayetlerin ve hadislerin anlam ve yorumları üzerinde duracağız.

1.Kur'an'ın Şiddete Bakışı

Kur'an'ı Kerim'de, *"insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere baskı ve şiddet uygulayanlar, elbette cezalandırılmalıdır. İşte onlar için elem verici bir azap vardır"* (Şûrâ, 42/42) buyrularak şiddete karşı kesin bir tutum takınıldığını öncelikle vurgulamak gerekir. "Dinde zorlama yoktur" (Bakara, 2/256) esasını Kur'an temel prensip olarak kabul eder.

Kur'an insanın yapısında hem kötü, olumsuz eğilimlerin hem de olumlu, güzel eğilimlerin olduğunu açıklar ve insanın bu kötü eğilimlerden, istek ve arzulardan kendini arındırmasını, iyi

özelliklerini ön plana çıkarmasını, duyarlı olmasını ister (Şems, 91/7-10). Kur'an Peygamberlere, "insanlara dini anlatmaları" emrini verirken, bunu güzel üslupla, tatlı dille yapmalarını (Tâhâ, 20/43-44), kaba ve kırıcı olmamalarını (Âl-i İmran, 3/159), zorlamada bulunmamalarını (Bakara, 2/256) özellikle belirtir.

Kur'an kişiler arası ilişkilerde sevgiyi, şefkati, merhameti önerir (Beled, 90/10-17), hoşgörülü, affedici ve bağışlayıcı olmayı (Nisa, 4/190), saldırganlık yapmamayı (Bakara, 2/190) teşvik eder. Eğer birey öfkelenmişse, öfkesini yenmesini ve sabırlı olmasını ister (Kalem, 68/48).

Bir babanın oğluna öğüt verirken, oğlunun yapması gerekenleri ona bildirirken, güzel bir anlatımla bunları söylemesi yönünde Lokman (as)'ı örnek olarak gösterir (Lokman, 31/13, 16-19).

1.1.Şiddetin Nedenleri ve Kur'an'ın Yaklaşımı

Araştırmalar şiddetin çok boyutlu ve farklı nedenlerinin olduğunu göstermektedir. Bu anlamda şiddetin biyolojik, sosyo-psikolojik, kültürel, ekonomik, siyasi, hatta dini boyutundan ve nedenlerinden bahsedilebilir.

Örneğin, bir çocuğun yeterince sevgi görmemesi, kendisine şiddet uygulanması, şiddet örnekleri görerek yetişmiş olması, kendisinin de daha sonra şiddet uygulamasına neden olabilir.

Toplumdaki ve işyerlerindeki haksızlıklar ve adaletsizlikler, bireyi şiddete yöneltebilir.

Alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, saldırganlık ve şiddet doğurabilir.

Teknolojik gelişmelerin sunduğu üst düzey imkânlara sahip olamamanın oluşturduğu kıskançlık, gerginlik, ümitsizlik ve çaresizlik, bireyde saldırganlık ve şiddet oluşturabilir.

İşsizlik ve gelir dağılımındaki bozukluklar, yoksullarda kin duygusunun oluşmasına ve şiddete neden olabilir.

Kuşkusuz bu nedenleri artırmak mümkündür. İşte Kur'an'a bakıldığında, bütün bu nedenleri ortadan kaldıracak esaslar getirdiği görülmektedir.

Bunları kısaca şöyle belirtebiliriz:

Öncelikle şunu vurgulamak gerekir ki, Kur'an şiddet uygulamaya götürebilecek olan bütün söz ve davranışlardan bireylerin uzak durmalarını istemektedir. Bu doğrultuda hak yememe, haksızlık yapmama, yalancı şahitlikte bulunmama, kimseye iftira atmama, başkalarını çekiştirip dedikodu yapmama, kimseyi kötü lakapla çağırmama, asla küfürlü söz söylememe gibi hem şiddet içeren hem de diğer bireyleri şiddet uygulamaya götürebilecek olan bütün söz ve davranışlar, Müslüman'da bulunmaması gereken özellikler olarak Kur'an'da yasaklanmaktadır.

Kur'an bireyden, kendini diğerinin yerine koyarak, onu anlamaya çalışarak, yani empati kurarak hareket etmesini ister. Bu konuda şu ayet çok çarpıcıdır: *"Onların Allah'tan başka yalvardıklarına sakın küfretmeyin sizler! Sonra onlar da kızarak bilmeden Allah'a küfrederler."* (En'âm, 6/108)

Bu ayette şiddetin şiddeti doğuracağı hatırlatılmakta ve şiddet içerikli davranışlardan uzak durulması konusunda Müslümanlar uyarılmaktadır.

Aynı şekilde Kur'an, toplumsal hayatta adaletten ayrılmamayı ve işleri ehil olanlara vermeyi özellikle vurgulamaktadır. (Nisa, 4/58)

Gelir dağılımındaki eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri ortadan kaldırmak, kin ve düşmanlığa meydan vermemek ve insanlar arasında sevgi, saygı, bağlılık duygularını artırmak, toplumdaki birlik, bütünlük, yakınlaşma ve kaynaşmayı sağlamak amacıyla zekât ve sadaka verilmesini şart koşmaktadır.(Bakara, 2/3)

Şiddete götürücü iki önemli etken olan içki ve kumarı yasaklayarak (Maide, 5/91) hem bireyin, hem ailenin hem de toplumun ruhen ve bedenen sağlıklı olmalarını hedeflemektedir.

Kur'an insanları psikolojik şiddet uygulamaktan da açıkça men etmektedir. Bireyin birisine yaptığı iyiliği anlatmasını, bunu doğrudan doğruya iyilik yaptığı kişiye de söyleyerek, yardımını hatırlatıp başa kakmasını eleştirmekte ve böyle yapanların, yaptıklarından bir kazanç elde edemeyeceklerini hatırlatmaktadır (Bakara, 2/264). İyilik ve yardımların sadece Allah rızası için yapılmasına ve karşılığının da sadece O'ndan beklenmesine, yardım yapılanın başa kakılarak incitilmemesine, minnet altında bırakılmamasına, hiçbir şekilde rahatsız edilmemesine özellikle dikkat çekmektedir (Peker, 2017, s.169).

1.2.Kur'an'da Kocanın Hanımını Dövmesi Konusu

Kur'an'ın aile hayatına oldukça önem verdiği görülmektedir. Yetişkinlere de, *"içinizden bekârları evlendirin!"* (Nûr, 24/32) talimatı vermektedir. *"Eşlerin birbirlerinin elbisesi olduğunu"* (Bakara, 2/187), birbirlerini korumaları gerektiğini belirtmektedir.

Elbette aile içerisinde eşler arasında zaman zaman anlaşmazlıklar, uyumsuzluklar, tartışmalar yaşanabilir. Bunların kadından da erkekten de kaynaklanan nedenleri olabilir. Kadın da erkek de yanlış davranışlarda bulunabilir. İşte Kur'an'da Nisa Sûresi 34. Ayette, geçimsiz olan kadınla ilgili erkeğin nasıl bir yöntem izlemesi gerektiği açıklanmaktadır. Tabii ki erkek kendi üzerine düşen görevleri yaptıktan sonra, geçimsizlik kadından kaynaklanıyorsa, erkeğe üç aşamalı şöyle bir yöntem takip etmesi öneriliyor:

1.Erkek önce eşine uyumlu olması için öğüt verecek, nasihat edecek.

2.Sonra bir süre eşiyle birlikte yatmayacak.

3.Üçüncü aşamada da "vedribûhunne" ifadesi kullanılıyor. Burada kullanılan fiil "darabe" fiili.

"Darabe" fiili yaygın olarak "dövme" anlamına geldiği için genellikle meallerde ve tefsirlerde, izlenecek yolların bu üçüncü şıkkında "onları dövün!" şeklinde anlam verilmektedir. Müfessirler bunu, evliliği kurtarmanın son çaresi olabileceği

şeklinde değerlendirmişlerdir. Ancak "darabe" fiilinde, "birini, bir şeyi terk etmek, bırakmak" anlamı da vardır (Bkz.: Serdar Mutçalı, Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık, İstanbul, 1995, s.502.). Dolayısıyla bu anlama bağlı olarak üçüncü aşamada erkekten, "hanımını bir süre terk etmesi, evden ayrılması" istenmektedir diyebiliriz.

Ben böyle bir anlamın daha uygun olduğunu düşünüyorum. Nedeni de, Peygamberimizin hanımlarını hiç dövmediği ve erkeklere de dövmemeleri uyarısında bulunduğu içindir. Ayrıca Peygamberimizin, bir zaman hanımlarının sürekli dünyalıklar istemelerine ve birbirlerini kıskanmalarına çok üzülmesi, onları uyarmasının da fayda vermemesi üzerine, hanımlarının odalarından ayrılıp "Meşrebe" diye anılan çardakta 29 gece yalnız başına kaldığı rivayeti de (Bkz.: Buhari, Sahih, Mezalim, 25; Nikâh, 91; Talâk, 21.) bu anlama uygun düşmektedir.

Bu konuyla ilgili Üstün Dökmen'in bir yorumuna da burada yer vermek istiyorum. "Kötü giden evliliklerde boşanmaya yönelmeden önce çiftin evliliğe mola vermesi önerilebilir. Bu geçici ayrılık dönemi, bazen kadının ve erkeğin sakinleşmesine, evliliklerinin artılarına ve eksilerine sakin bir gözle bakabilmelerine yol açar. Boşanmak üzereyken mola veren, birkaç aylık ayrılık döneminden sonra evliliklerini başarıyla yürütmeyi beceren çiftler vardır. Soluklanma genellikle işe yarar."(Dökmen, 2005, s.154)

Bu arada şunu da vurgulamak gerekir. "Darabe" fiilinin harficelerle kullanımı da dikkate alındığında 50'ye yakın anlamı vardır. Benim tespit ettiğim kadarıyla Kur'an-ı Kerim'de de sekiz farklı anlamda kullanılmıştır. Bunları da belirtmekte yarar görüyorum. 1.örnek vermek (İbrahim, 14/24; Nahl, 16/75-76; Yasin, 36/13), 2.Yürümek, yolculuk etmek (Âl-i İmran, 3/156; Nisâ, 4/94, 101), 3.Uykuya daldırmak (Kehf, 18/11), 4.Yapmak, meydana getirmek (Zuhruf, 43/58), 5.Vazgeçmek (Zuhruf, 43/5), 6.Başörtüsünü bağlamak (Nûr, 24/31), 7.Vurmak (Enfâl, 8/50; Muhammed, 47/27.), 8.Birini, bir şeyi terk etmek, bırakmak (Nisâ, 4/34).

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Peki, erkek geçimsizse kadının ne yapması gerekiyor. Kur'an'da Nisâ Sûresi 128. Ayette "nuşûz" kelimesi erkekle ilgili kullanılıyor ve bu durumda kadına önerilen, "iyilikle eşiyle anlaşmaya çalışmasıdır." Eşiyle yatmamasını ve evi terk etmesini Kur'an önermemektedir. Kadının evi terk etmesinden sonra, erkeğin onu çağırması ve gelmediğinde gidip almak istemesi sonucu çıkan tartışmalarda cinayetle sonuçlanan birçok olayın meydana geldiği basın yayın organlarında yer almaktadır. Eşler arasındaki geçimsizlik ileri aşamaya varmışsa, erkeğin ve kadının ailelerinden birer kişinin bir araya gelerek eşleri uzlaştırmaya çalışmalarının uygun olacağı Nisâ Sûresi 35. Ayette ifade edilmektedir.

2.Hz. Peygamber'in Şiddete Bakışı

Hz. Peygamber, kendisi hiç şiddete başvurmamış, çocuklarını, torunlarını, hanımlarını asla dövmemiş, kimseye aşağılayıcı, hakaret içeren hiçbir kötü söz söylememiş, çevresindeki insanlara güzel örnek olmuştur. Bunun yanında, diğer insanlara da şiddetten kaçınmaları önerisinde bulunmuş, kızdığı, öfkeli durumda olduğu zaman kendine hâkim olarak şiddet uygulamaktan vazgeçeni övmüştür. Bunu şöyle bir benzetme ile vurgulamıştır: *"Çok güreş tutan baskın bir pehlivan çok kuvvetli değildir. Asıl kuvvetli kahraman, öfkelenip kızdığı zaman kendisine hâkim olandır.*" (Buharî, *Tecrid-i Sarih Tercemesi,* Ter. Ahmed Naim, D.İ.B.Y., Ankara, 1982, C. 12, s. 148. H. No. 1999.)

Hanımlarını döven erkeklere, *"hanımlarınızı nasıl dövüyor, sonra akşam olunca beraber yatıyorsunuz?"* (Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 17) buyurarak, yaptıklarının yanlış olduğunu belirtmiştir.

Hz. Peygamber'in mesajı şiddet içerikli her davranıştan insanları uzaklaştırmaya dönüktür. Kur'an'da insanlardan yapmaları istenilen şiddetten uzaklaştırıcı davranışlar, Hz. Peygamber tarafından da sık sık vurgulanmış, bunların yanlış olduğu inancı insanların zihinlerine iyice yerleştirilmeye çalışılmıştır.

Hz. Peygamber'in mesajının temelinde yer alan birinci evrensel ilke sevgidir. İnsanları da, hayvanları da, tabiatı da sevmektir.

Sevgi ise insanı saygılı olmaya, güzel davranmaya götürür, şiddetten uzaklaştırır. Eğer bireyler çocukluk döneminden itibaren, sevgi görerek, saygı gösterilerek, kendilerine değer verilerek yetiştirilirse, kendilerinde de sevgi anlayışı yerleşecek, saldırganlığı ve şiddeti düşünmeyeceklerdir.

Hz. Peygamber çocuklara sevgiyle yaklaşılmasını, onlara değer verilmesini, ilgi gösterilmesini her zaman vurgulamış, kendisi de bizzat uygulayarak çevresindeki insanlara örnek olmuştur. Çocuklara olabildiğince değer verilmesi gerektiğini gösteren güzel bir örnek olarak, Hz. Peygamberin torunları Hz. Hasan ile Hüseyin'i hutbe okurken bazen yanında minbere çıkarması verilebilir. Çocuk sevgisine dönük bu örnek davranış, Hz. Peygamberin ne kadar ileri bir anlayışa sahip olduğunu göstermektedir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, aralarında ayırım yapmadan değer verilerek büyütülen çocuklar, üstünlük ve aşağılık kompleksine kapılmayacaklarından başkalarına şiddet uygulama, kendilerini onlara kabul ettirme ve onlara hâkimiyet kurma gibi bir davranış içinde olmayacaklardır.

Bizim kültürümüzde, geleneksel eğitim anlayışımızda çocuğun dövülerek eğitilmeye çalışılması gibi çok yanlış bir uygulama vardır. Bu konuda Hz. Peygamber'e atfedilen bir de söz bulunmaktadır. Bu söz hadis kaynaklarından Tirmizi'de ve Ebû davud'da yer almaktadır. Burada Peygamberimizin şöyle söylediği rivayet edilmektedir:

"Çocuklarınızı yedi yaşında namaza alıştırın. On yaşına gelince kılmadığı takdirde dövün." (Tirmizi, Salat, 183; Ebû Davud, Salat, 26)

Tirmizi, hadisin hasen-sahih olduğunu belirtmiştir. Nevevi "Hulasatü'l Beyan" adlı eserinde Ebu Davud hadisinin de hasen olduğunu ifade etmiştir. Yani bu hadisin sahih olduğunda kuşku vardır. On yaş özellikle erkek çocuğun buluğa erdiği bir yaş değildir. Daha henüz dini görevleri yerine getirme yükümlülüğü yoktur. Elbette dini görevleri yapmaya alıştırılmalıdır, ancak

dövülerek yaptırılmaya çalışılması dinden uzaklaşmasına da neden olabilir.

Bir de toplumumuzda dayağı haklı göstermek için, "dayak cennetten çıkmıştır" şeklinde bir söz uydurulmuştur. Bu aslında, "dayak cennetten kovulmuştur" şeklinde yorumlanmalı, diye düşünüyorum. Cennette dayak değil, sevgi ve saygı vardır.

Hz. Peygamber o günkü toplumda cahiliye âdeti olarak gelen kan davalarıyla ve şiddet içeren diğer uygulamalarla da hep mücadele etmiş, insanları bunların aleyhine bilinçlendirmeye çalışmıştır. Veda hutbesinde bunları bir kere daha şöyle vurgulamıştır: *"Allah kıyamete kadar, kanlarınızı, mallarınızı, ırzlarınızı birbirinize haram kılmıştır."*

Hz. Peygamber, kişinin nerede bulunursa bulunsun, ne iş yaparsa yapsın adaletle hareket etmesini, hak yememeye, haksızlık yapmamaya çalışmasını, herkesin güvenini kazanan bir kişilik ve karaktere sahip olmasını ister. O, Müslüman'ı, *"elinden ve dilinden diğer insanların emîn olduğu, yani zarar görmeyeceklerine inandıkları kişi"* olarak tanımlar. (Nevevi, 1979, s.259)

Adalette işin ehline verilmesi, başarısız olduğu halde, hak etmediği halde, eş, dost, akraba da olsa kimsenin öne geçirilmemesi esastır. Aksi halde hem toplumun geri kalmasına hem de toplumda kin ve nefret duygularının oluşmasına ve şiddet eğilimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlanmış olur. Bu nedenle Hz. Peygamber, şu uyarıyı yapmıştır: *"İşler ehil olmayanlara verildiği zaman, kıyameti bekleyiniz."* (Buharî, Sahîh, Kitabü'l-İlim, 2) Kanaatimizce Hz. Peygamberin bu sözünden toplumun dağılması ve yok olması kastedilmektedir.

Yoksulluğun, işsizliğin ve gelir dağılımındaki dengesizliğin, şiddetin önemli nedenleri arasında olduğuna daha önce değinmiştik. Hem Kur'an-ı Kerim hem de Hz. Peygamber bu konuya en ince ayrıntısına kadar yer vermiş, hatta Hz. Peygamber, *"komşusu açken tok yatan kişi bizden değildir"* buyurarak, çevresindeki yoksullarla ilgilenmeyen, onlara yardım etmeyen,

onların durumuna karşı duyarsız davranan bir kişinin İslâm halkasının dışında olduğuna vurgu yapmıştır.

Hz. Peygamber, malı olup da fakirlere yardım edeni gıpta edilecek kişi olarak nitelendirmiştir (Riyâzü's-Sâlihîn, C. 2, s. 6-7). Yardım etmeyeni, zekâtını vermekten kaçınanı ise ahirette çok kötü cezaların beklediğini bildirmiştir (Buharî, Tecrîd-i Sarîh, C. 6, S. 29-30, H. No: 691).

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz. Kur'an'da ve Hz. Peygamber'in hayatında, insanların şiddetten uzak durmaya, güzel ahlaklı olmaya teşvik edildiği görülmektedir. Kur'anda baskı ve şiddet uygulayanların cezalandırılacağı belirtilmekte, şiddete yol açacak her türlü davranıştan kaçınılması istenmektedir. Kişiler arası ilişkilerde sevgi, şefkat, tatlı dil, hoşgörü ve bağışlama ön plana çıkartılmakta, toplumun bütün kesimlerinde adaletli olunması, işlerin ehil olanlara verilmesi ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması vurgulanmaktadır. Müslümanlar, Kur'an'da kendilerine örnek olarak sunulan Hz. Peygamber'i, her konuda olduğu gibi şiddet konusunda da örnek almalı, sorunlarını şiddete başvurmadan çözmenin yollarını aramalıdır.

Kaynaklar

Buhari, Ebû Abdullah İsmail b. İbrahim el-Cu'fi, el-Camiu's-Sahih, Bulak, 1311-1313.

Buhari, (1982). Tecrid-i Sarih Tercemesi, ter.: Ahmed Naim, D.İ.B.Y., Ankara.

Dökmen, Ü., (2005). Küçük Şeyler, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Ebû Davûd, Süleyman b. El-Eş'as es-Sicistanî, Sünen, Kahire, (Tarihsiz).

İbn Hanbel, (1313). Ahmed b. Muhammed, Müsned, Kahire.

Nevevî, M., (1979). *Riyâzü's-Sâlihîn,* Çev.:K. Burslan, H. H. Erdem, D.İ.B.Y., Ankara.

Mutçalı, S., (1995). Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık, İstanbul.

Peker, H., (2017). Allah'ın Boyasıyla Boyanmak, Timaş Yayınları, İstanbul.

Tirmizi, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevra es-Sülemî, Sünen, Neşreden: A. Muhammed Şakir ve Diğerleri, Kahire, 1381 (1962).

Şiddeti Önlemede Hz. Peygamber'in Rol Modelliği

Muammer BAYRAKTUTAR, Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Giriş

Şiddet, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Bugün de bu olgu çok değişik boyutlarıyla hemen her toplumda varlığını sürdürmektedir. Bütün insanların ortak beklentisi ise şiddetten uzak bir dünyada yaşamaktır. Şiddettin en azından minimize edildiği bir toplum ve dünya için yapılması gereken ise şiddetle mücadeledir. Şiddet olgusu, insanlık tarihi kadar eski bir fenomen ve hâdisedir. Hz. Peygamber'in gönderildiği dönemde de şiddet, o günün dünyasında ve toplumlarında bir realite idi. Hz. Peygamber, insanlığı gerçek insanlık ve medeniyete ulaştırma yolunda, insanlığa rehberlikte bulunurken ve toplumun huzurunu tehdit eden birçok problemle mücadele ederken şiddetle de mücadele etmiştir. Hz. Peygamber'in insanlar için en iyi örnek model olması dikkate alındığında, şiddeti önleme ve şiddetle mücadele noktasında da insanlığa sunduğu birçok nebevî ilke ve öğreti vardır. Birey ve toplumun, şiddetle mücadelede söz konusu nebevî ilke ve öğretilerle buluşturulması ve farkındalık oluşturulması, şiddeti önlemede ciddi katkılar sağlayacaktır. Hz. Peygamber'in şiddeti çağrıştıran bazı sözlerinin hatalı anlaşılması ve uygulanması bazı kimseler tarafından ürettikleri şiddete gerekçe kılınabilmektedir. Hatta Hz. Peygamberin haklı gerekçelere dayalı savaşları da amacından saptıralarak İslam'ı ve Hz. Peygamber'i şiddetin kaynağı olarak gören ve ilişkilendiren birtakım hatalı düşünce ve değerlendirmelere de rastlanmaktadır.

İslâm'ın ve Hz. Peygamber'in şiddete bakışını ve mücadelesini konu edinen birçok çalışma yapılmış bulunmaktadır. Bu tebliğde Hz. Peygamber'in dini tebliğ ve toplumu inşa sürecinde şiddetle nasıl mücadele ettiğine ilişkin genel bir tasvir yapılacaktır.

Hz. Peygamber'in şiddetle mücadelesi tebliğ ettiği dinin ve kendisinin gönderiliş gayesinin temel gayesini oluşturmaktadır. Zira İslâm'ın ve Allah'ın gönderdiği dinlerin temel gayesi insanları dünya ve âhirette huzur ve mutluluğa ulaştırmaktır. Din bu hususta onlara temel bilgi ve öğretiler sunmaktadır.

Peygamberler de söz konusu ilke ve öğretilerin pratik olarak gösterilmesinde, hayata yansıtılmasında ve öğretilmesinde insanlığa rehberlik etmektedir.

İnsanlığı en çok mutsuz eden olgu ve durumların başında şiddet gelmektedir. Zulüm ve şiddet, insan ve toplumların huzur ve mutluluğuna yönelmiş ön büyük tehdittir. Zira şiddet bireylerin hem ruhu hem de bedenleri üzerinde psikolojik ve fiziksel anlamda derin ve kalıcı tahribatlara yol açmakta, bu durum bireyin hayatını mutsuz bir şekilde geçirmesine sebep olabildiği gibi bazen hayatına da mal olabilmektedir. Şiddet bir çalışmada "herhangi bir kişiyi zor ve baskı uygulayarak isteği dışında, kaba ve sert davranış sergileyerek, beden gücünü kötüye kullanarak yıkıcı ve aşırı davranışlarda bulunmak suretiyle gerek fizikî/bedensel gerekse hakaret etmek, küçümsemek, tehdit etmek, bireyin onurunu kırmak, sukûnet ve huzurunu kaçırmak gibi psikolojik/manevî yönden olumsuz etkileyen ve zarar görmesine neden olan eylemlerdir" şeklinde tanımlanmıştır (Tuğlu, 2009, s.47).

İslam dini ve Peygamberi ise şiddeti önlemek ve şiddetle mücadele etmek üzere pek çok düzenlemede bulunduğu gibi, toplumu şiddete yönelmekten alıkoyacak öğreti ve değerlerle eğitmeye ve inşa etmeye büyük bir ehemmiyet vermiştir. Zira İslam şiddet kültürünün hakim olduğu bir coğrafyada ve zaman diliminde gönderilmiş, Hz. Peygamber de her türlü şiddet, güvensizlik, zulüm ve baskının yoğun olarak görüldüğü bir toplumda yaşamıştır (Tuğlu, 2009, s.261). İslâm'dan önceki devri ifade eden Cahiliyye döneminin bariz özelliklerinden biri de şiddet ve çatışmadır. Cahiliyye döneminin kaba, sert ve şiddet eğilimli insanının, İslam'ı kabul etmeleriyle birlikte herbirinin sevgiyi, adaleti ve merhameti, güzel âhlakı ve erdemi ön planda tutan birer insan ve toplum haline gelmeleri İslam'ın şiddeti önleme ve şiddetten uzak bir toplum oluşturmadaki başarısının somut bir göstergesidir. Şiddete oldukça yatkın olan ve şiddetin yoğun olarak görüldüğü bir topluma elçi olarak gönderilen Hz. Peygamber huzur ve barışı tesis etmek ve yerleştirmek için şiddetle mücadele etmiş, merhamet dini İslam'ı tebliğ ederken aynı zamanda toplumsal barışı da yaygınlaştırmaya çalışmıştır (Apak, 2014, s.378).

Rahmet peygamberi olarak gönderilen, yüce ve örnek ahlâkı ile temayüz eden Hz. Peygamber, sîret ve sünneti ile şiddetten kaçınma konusunda da şiddet kültürüyle yetişmiş müslümanlara rol model olmuştur. Bu bakımdan kendi döneminde ve tarihte olduğu gibi Hz. Peygamberin bizatihi kendi örnekliği her yönüyle şiddet ve çatışmayı önleme ve çözmede en büyük modeldir. O'nun şefkat, merhamet, sevgi ve nezâket dolu yaklaşımları şiddetle mücadelede örneklik teşkil ederken, bu durum aynı zamanda tebliğinin başarıya ulaşmasının da bir sırrıdır. Bu ise temelde Allah'ın ona bir lütfu ve ikramıdır. Kur'an'da bu durum *"Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi."*(Âl-i İmrân, 2/159) şeklinde ifade edilmiştir. Kısacası Onun hayatında insanlara yönelik fiziki şiddet anlamına gelecek herhangi bir davranış bulunmadığı gibi, insanlara bağırma, küçük düşürme, incitme gibi psikolojik şiddet içeren davranışlarda bulunmamaktadır. "O (sas), yaşadığı toplumda Allah'tan aldığı vahiy yardımıyla barışı, huzuru, güveni, sevgiyi, dostluğu ve merhameti hakim kılmak için mücadele vermiş ve bunu yaşadığı dönem içerisinde başarmıştır. Ayrıca bu anlayışın insanlığa hakim kılınması onun peygamberliğinin en önemli amaçlarından biri olmuştur." (Tuğlu, 2009, s.261)

Şiddetle Mücadele Bağlamında Merhamet ve Öfke Eğitimi

İnsanın şiddet içeren davranışlarda bulunmasının birtakım sebepleri bulunmaktadır. Psikolojik sebepler de bunlardan biridir. Bu bakımdan insanın içinde yer alan kötü duygu ve düşüncelerin eğitilmesi ve doğru yönlendirilmesi gerekmektedir. Hz. Peygamber'in şiddetle mücadelesinin en önemli parçasını bu hususta verdiği eğitim ve yönlendirmeler bulunmaktadır. Hz. Peygamber şiddetin doğurduğu problemlere çözüm üretmeden önce, insanları şiddete yönelten sebepleri ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Bu amaçla Hz. Peygamber insanlar arasında şiddet ve çatışmanın önüne geçmek üzere merhamet eğitiminde bulunmuş, diğer taraftan insanları şiddete yönlendiren en büyük psikolojik âmillerden biri olan öfkeyi kontrol etme bilinci kazandırmaya çalışmıştır.

İnsanda var olan duyguların bir kısmı sevgi, güven, ümit, şefkat ve merhamet gibi kişiyi insanlara ve diğer varlıklara yaklaştıran olumlu duygularken oluşurken, bir kısmı da kin, nefret, korku, üzüntü ve öfke gibi bireyi diğer varlıklardan uzaklaştıran olumsuz duygulardan oluşmaktadır (Hökelekli, 2009, s.97). İnsanın duygularının eğitimi şarttır. Kötü duygular kontrol edilemez ve doğru bir yönlendirilemezse, bu hem birey hem de toplum için ciddi zarar ve tehlikeler doğuracaktır. İnsanın içindeki kabalık belirtileri onun noksanlığının bir ifadesidir. Oysa insanların kalpleri her zaman için hoşgörü ve yumuşaklığa, kabalık ve kinden daha müsaittir. Yüce kalpleri kolay kolay katılık dalgaları sarmaz (Gazalî, Muhammed, Müslümanın Şahsiyeti, s. 251). Bu sebeple Hz. Peygamber (sas) ilk islam toplumunu inşa ederken onların ahlakî ve manevî eğitimlerine önem vermiştir. İnsanı şiddete sevk edecek duyguların eğitilmesi üzerinde titizlikle durmuştur. Başkalarına karşı şiddet ve saldırganlığa sevk edecek kin, nefret, hased gibi kötü duygularından arındırmak için sürekli uyarılarda bulunmuştur. Güzel duygu ve düşünceler diğer insanları sevmeye ve onların iyilik ve mutluluğunu istemeye sevk ederken, kötü duygu ve düşünceler insanlara zarar vermeye ve kötülükle muamelede bulunmaya sevk etmektedir. İnsanın içindeki kötücül güçler hâkim olduğu zaman savaş ve kavga artar. İçimizdeki iyicil güçler hâkim olduğu zamansa uzlaşma ve barış ön plana çıkar (Tarhan, 2014, s.101).

Hz. Peygamber, insanların tabiatından ve onları iyiliğe sevk eden ilahi güzelliklerden bir eser olan merhameti (Gazali, Müslümanın Şahsiyeti, s. 254) duygusunu canlandırmak ve davranış biçimi haline dönüştürmek üzere birçok yönlendirmelerde bulunmuştur. Hz. Peygamber'in *"Müminler; birbirlerini sevmekte, birbirlerine merhamette, birbirlerine şefkat göstermekte tek vücut gibidir. O vücudun bir organı rahatsız olursa, diğer organlar da acı çekip uykusuz kalır."* (Buhârî, Edeb 27; Müslim, Birr 66) *"Yeryüzündekilere merhamet edin ki, göktekiler (melekler) de size merhamet etsin."* (Ebu Davud, Edeb 58; Tirmizî, Birr 16) *"Küçüklere merhamet etmeyen ve büyüklere saygı göstermeyen bizden değildir."* (Ebu Davud, Edeb 66; Tirmizî, Birr 15) "*İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez."*(Tirmizî, Birr 16) şeklindeki hadisleri şiddete karşı merhamet

eğitiminin birer ifadesidir. Hz. Peygamber bunları sadece ifade etmekle kalmamış, sevgi ve merhametin nefret ve saldırganlığa engel olacağını takipçilerine uygulamalı bir şekilde göstermiştir ve ispatlamıştır (Çetinkaya, 2006, s.36). Hz. Peygamber sertlik ve şiddet yerine yumuşak davranışın ne kadar yerinde ve önemli olduğunu şu ifadeleriyle dile getirmiştir: *"Muhakkak ki Allah (kullarına karşı son derece) yumuşak muamele eder ve yumuşaklığı sever, şiddet karşılığında vermediğini yumuşaklık karşılığında verir."* (Ebu Davud, Edeb 10) *"Yumuşak huyluluktan mahrum olan her hayırdan mahrum kalır."* (Ebu Davud, Edeb 10) *"Şüphesiz ki yumuşak davranmak bir şeyde bulunursa onu mutlaka süsler kendisinden uzak kılındığı şeyi de mutlaka lekeler."* (Ebu Davud, Edeb 10)

Hz. Peygamber ashabını öfkeyi yenme ve kontrol etme hususunda da eğitmiştir. Öfkeyi yenmeyin ve kontrol etmenin önemine pekçok hadiste dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber'in "*Öfke şeytandandır, şetyan da ateşten yaratılmıştır, ateş ise su ile söndürülmektedir; öyleyse biriniz öfkelenince hemen kalkıp abdest alsın."* (Ebu Davud, Edeb 4) *"Biriniz ayakta iken öfkelenirse hemen otursun. Öfkesi geçerse ne a'lâ, geçmezse yatsın."* (Ebu Davud, Edeb 4) *"Kuvvetli kimse, (güreşte hasmını yenen) pehlivan değildir. Hakiki kuvvetli, öfkelendiği zaman nefsini yenen kimsedir."* (Buhârî, Edeb 76; Müslim, Birr 107) *"Sizden biri öfkelendiği zaman sussun."* (İbn Hanbel, 1992) şeklindeki hadisleri bu duruma birer örnektir. Yine kendisinden tavsiye ve nasihatta bulunmasını isteyen sahabîye Hz. Peygamber her defasında ona *"Öfkelenme!"* diye cevap cevap vermiş ve tavsiyede bulunmuştur (Buhârî, Edeb 76; Müslim, Birr 73). Öfkeyi kontrol etmenin ne kadar hayati ve ne kadar mühim olduğu bilinen bir husustur. Bugün öfkesine yenik düşen nice kimselerin şiddet ve saldırganlık içeren ne büyük hatalar işledikleri herkesin malumudur.

Hz. Peygamber ashabın öfkeye kapıldığı durumlarda derhal devreye girmiş, hadise ve tartışmaları şiddet ve kavgaya dönüşmeden suhûletle çözüme kavuşturmuştur. Medine'de yıllarca süregelen ve zaman zaman öfkeyle alevlenen ve çatışmalara dönüşen Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki

düşmanlıklar, Hz. Peygamber'in çabaları ve yerinde müdahaleleri ile yerini dostluk ve kardeşliğe bırakmıştır (Numani, 2005, s.543).

Hz. Peygamber'in Şiddetle Mücadelesi

Hz. Peygamber, insanların her türlü şiddetten uzak saygın ve mutlu bir hayat yaşamaları için herhalukârda şiddetle mücadele etmiştir. Hz. Peygamber özellikle şiddete daha çok maruz kalan kadın, çocuk, köle ve cariyelere şiddet uygulanmaması, hiçbir insanın vücuduna ve canına yaralama veya öldürme şeklinde zarar verilmemesi hususunda büyük çabalar sarfetmiş ve ashabına daima uyarılarda bulunmuştur.

Hz. Peygamber, insanların şiddete maruz kalarak yaralama veya öldürme şeklinde canlarına zarar verilmesine asla rıza ve müsamaha göstermemiştir. O, insanların temel haklarıyla birlikte huzurlu bir şekilde yaşaması ve zarar görmemesi için her türlü tedbiri almış, şiddetten ve şiddetin getirdiği acı sonuçlardan korumaya çalışmıştır. Hz. Peygamber insanlara şiddet uygulamanın, onları yaralamanın ve öldürmenin dinen çok büyük sorumluluğu bulunduğuna dikkat çekerek, bu tür kötü fiillerden uzak durmaları yönünde ashabına sürekli yönlendirmelerde bulunmuştur.

Hz. Peygamber *"Allah katında dünyanın yok olup gitmesi, bir müminin öldürülmesinden daha ehvendir"* buyurmuş (Tirmizi, Diyat, 7; İbn Mace, Diyat 1), müslümana sövmeyi fâsıklık, onu öldürmeyi de küfür olarak nitelendirmiştir (Buhârî, İman 36; Fiten 8; Müslim, İman 116; Tirmizî, Birr 52). Bir başka hadisinde *"Kim bir mü'minin öldürülmesine yarım kelimeyle bile olsa yardım ederse, kıyamet günü alnında "Allah'ın rahmetinden ümitsizdir' yazılı olduğu halde Allah'ın huzuruna çıkartılır"* (İbn Mâce, Diyât 1) buyurmuştur. Yine Hz. Peygamber, müslüman olmayan bir kimseyi (gayr-i müslim) haksız yere öldüren bir kimsenin cennetin kokusunu bile alamayacağını belirtmiştir (Buhârî, Diyât, 30; Tirmizî, Diyât 11;Nesâî, Kasâme 32). Hz. Peygamber'in şu hadisleri de insanlara eziyet ve işkenceyi onaylamadığını açıkça ortaya koymaktadır. *"Kim bir insana işkence ederse, Allah ona karşılığını verecektir. Kim bir zimmiye eziyet eder ve gücünün*

üzerinde iş yüklerse kıyamet gününde beni karşısında bulur."(Ebû Yusuf, 1397, s.135) *"Kıyamette en şiddetli azab görecekler insanlara en çok azab edenler olacaktır."* (İbn Hanbel, Müsned, IV, 90) *"Cehennemlik iki zümre insan gördüm. Bunlardan biri, elinde sığırkuyrukları gibi kamçılarla insanları dövenlerdir."* (Müslim, Cennet 52) Hz. Peygamber kişinin kendisine karşı şiddet uygulamasını da tasvip etmemiş *"Kim kendini bir şeyle öldürürse ona kıyamet günündü o şeyle azap edilecektir"* (Darimî, Diyât 10. Benzer hadisler için bkz. Müslim, İmân 175-176; Tirmizî, Tıbb 7; Nesâî, Cenâiz 68) buyurmuştur.

Hz. Peygamber *"Kıyamet gününde Allah katında insanların en şerlisi (kötüsü), dünya hayatında insanların şerrinden korktukları için kendisinden uzak durdukları kimsedir"* (Buhârî, Edeb, 38) buyurarak bu dünyada kötülüğünden korkulan kimselerin Allah katında da insanların kötüsü olacağını haber vermiştir. Gerçek müslümanın diğer müslümanların dilinden ve elinden emin olduğu kimse olduğunu vurgulamıştır (Müslim, İman 64).

Yine Hz. Peygamber *"Bize silah çeken bizden değildir"* (Buhârî, Fiten 7; İbn Mace, Hudud 19) sözüyle de insanların birbirlerine öldürme ve yaralama kastıyla silah, kılıç v.b. öldürücü kesici araçları kullanmalarını yermiş ve böyle davrananların kendi yolundan, sünnetinden ve İslam toplumunun örf âdetinden ayrılmış olduklarını belirtmiştir (Tuğlu, 2009, s.214). İslam'ın sunduğu güzellikler içerisinde olmak kaydıyla, bayram şenliklerine ses çıkarmayan Hz. Peygamber, barış zamanlarında bayram boyunca silahla evden çıkılmasını, kılıç ve diğer silahların taşınmasını yasaklamıştır (Sarıçam, 2003, s.312).

Hz. Peygamber'in kan davalarını yasaklamış olması da şiddetle ne kadar mücadele ettiğinin bir göstergesidir (Buhârî, Hac, 32). *"Biliniz ki, aranızda bulunan kan davaları haram kılınmıştır"*(Buharî, Hac 32; Müslim, Kasâme 29, 30; İbn Mace, Menâsik 76) buyurarak cahiliyye döneminin âdeti olan kan davalarınını iptal edildiğini Mekke'nin fethinde ve vedâ hutbesinde ilan etmiştir.

Hz. Peygamber'in şiddetle mücadele konusunda en önemli çabalarından biri de asabiyetle mücadelesidir. Zira cahiliyye

döneminde şiddetin en önemli kaynaklarından biri olan asabiyet, kabileler arasında düşmanlığı körükleyerek toplumu âdeta şiddet sarmalına almıştır. Asabiyetin ürettiği şiddete mani olmak için Kur'an ve Hz. Peygamber asabiyete savaş açmış, soy ve sopa bağlı her türlü üstünlüğü ve kabileciliği reddetmiş, üstünlüğü takvâ ilkesine bağlamış (Hucurât, 49/9-13) ve mü'minlerin kardeş olduğunu (Hucurât, 49/10) ilan etmiştir (Apak, 2014, s.354).

Hz. Peygamber bu bağlamda *"Ey insanlar, sizin Rabb'iniz birdir, babanız da birdir. Haberiniz olsun ki, takva dışında hiçbir Arabın Arap olmayana, hiçbir Acemin Araba, hiçbir siyahın beyaza, hiçbir beyazın siyaya karşı bir üstünlüğü yoktur. Şüphesiz ki ilahî huzurda en değerliniz en müttakî olanınızdır"*(İbn Hanbel, Müsned, VI, 11) buyurmuştur. Yine *"Asabiyet duygusuyla öfkelenen, asabiyet uğruna savaşırken veyahut asabiyet davası güderken körü körüne açılmış bir bayrak altında ölen kimsenin ölümü cahiliye ölümüdür"*(Müslim, İmâre, 57; Nesaî, Tahrim, 28; İbn Mâce, Fiten, 7; İbn Hanbel, Müsned, II, 306, 488.) şeklindeki hadisiyle Hz. Peygamber asabiyet uğruna şiddete başvurmanın İslam'da yeri olmadığına dikkat çekmiştir. Nitekim kaynaklarda yer aldığına göre, Muhacir ve Ensara mensup iki genç arasında yaşanan bir kavgada taraflar tıpkı Cahiliyye dönemindeki gibi taraftarlarını 'Yetişin ey Muhacirler!', 'Yetişin ey Ensâr!' şeklinde yardıma çağırmışlardır. Hz. Peygamber durumdan haberdar olması üzerine önce, 'Bu ne hâl! Cahiliyye davası mı?' sözleriyle tepki göstermiş, olayın mahiyetini öğrendikten sonra, Câhiliyye dönemi deyişi olan *"Kişi zalim de olsa, mazlum da olsa kardeşine yardım etsin'* sözünü tekrar ederek (Buhârî, Menakıb 9) gerçekte zalime yardımın, onun zulmüne engel olmak olduğunu ifade etmiştir.

Hz. Peygamber'in gönderildiği dönemde kadınlar, çocuklar, köle ve cariyeler şiddete maruz kalan ve zarar görenlerin başında gelmektedir. Cahiliyye döneminin birer âdeti ve anlayışı olan şiddet içerikli davranışlarla Hz. Peygamber daima mücadele etmiş, kadın, çocuk, köle, cariye ve diğer canlıları şiddetten korumaya çalışmıştır. Günümüzün de çok ciddi problemlerinden biri olan kadına yönelik şiddeti ve kuvvet kullanılmasını hoş karşılamamıştır. Cahiliye döneminde kadının insan yerine konulmadığı o dönemleri ve anlayışları değiştirmeyi hedef alan

Hz. Peygamber, kadınların dövülmesini tasvip etmemiştir (Sancaklı, 2009, s.98).

Hz. Peygamber bu hususta ashabını uyarmakla yetinmemiş, bizatihi kendisi kadınlara örnek yaklaşımı ile en güzel rol model olmuştur. Hz. Âişe'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber, hiçbir hanımını ve hizmetçisini dövmediği gibi, hiçbir canlıya da el kaldırmamıştır (Müslim, II. 1814; İbn Mace, I. 638; İbn Hanbel, VI, 229). Hz. Peygamber'in *"Kadınları dövmeyiniz! Kadınlarını döven kimseler, sizin hayırlınız değildir."* (Ebu Davud, Nikâh 42; İbn Mâce, Nikâh 51) *"Kadınlarla iyi geçinin, onlara güzel muâmele edin!"*(Nisâ, 4/19) *"Sizin en hayırlınız, ailesine karşı hayırlı olandır"*(Heysemî, Nureddîn Ali b. Ebî Bekr, *Mecmau'z-zevâid*, thk. Huseyn Selim, Beyrût 1411, VI/302.). *"Şerefli ve hayırlı olanınız kadınlarınızı dövmez."* (Abdurrazzak, 1430, s.442) *"Kadınlarınızı nasıl köle veya hayvan döver gibi döver, sonra da akşam olunca hiçbir şey olmamış gibi beraberce yatarsınız."* (İbn Hanbel, *Müsned*, IV, 17; Dârimî, Nikâh 34; Hz. Peygamber'in bu ifadesi kölelerin ve hayvanların dövülebileceği anlamına gelmemektedir. Bu, o devirde var olan bir davranış üzerine yapılan bir teşbihtir. Hz. Peygamber, kölelerin ve hayvanlanın dövülmesini hatta lanet edilmesini bile yasaklamıştır. Bkz. Tuğlu, *İslam'ın Şiddet Karşıtlığı,* s. 121.) şeklindeki hadislerine bakıldığında kadınların dövülmemesi gerektiğine ne kadar önem verdiği anlaşılmaktadır (Hz. Peygamber'e isnad edilen, "Kişiye karısını niçin dövdüğü sorulmaz" (Ebû Dâvûd, Nikâh, 41-42; İbn Mace, Nikâh, 51) rivayetinin onun sünnetine ne ölçüde uyduğunun sorgulanması gerektiğine de dikkat çekilmiştir. Ünal, "Sünnet ve Şiddet", s. 265. Ayrıca Hz. Peygamber'in kadınların dövülmesine izin verdiği şeklindeki rivayetlerin sıhhat bakımından problemli olduğu tespit edilmiştir. Tuğlu, *İslam'ın Şiddet Karşıtlığı,* s. 127-129.). Sahabîlerden biri hanımının kötü konuşmalarından dolayı Hz. Peygamber'e yakınmış, Hz. Peygamber de eğer eşinde bir iyilik ve hayır görürse, ona nasihatta bulunmasını ama dövmemesi gerektiği uyarısında bulunmuştur (Ebû Dâvûd, Tahare, 55).

Hz. Peygamber, kadınların her birimizin annesi, kızı, teyzesi olduğunu ve onların bize Allah'ın bir emaneti olduğunu belirtmiştir (Taberani, 1404, s.274; Tuğlu, 2009, s.121). Ancak Cahiliyye döneminini anlayışını sürdürerek kadına karşı şiddet bazı kimseler onun döneminde de mevcut olmuştur. Örneğin sahabî Sabit b. Kays b. Şemmas karısını döverek kolunu kırmış, karısı Cemile binti Abdullah b. Übeyy'in erkek kardeşi Hz. Peygamber'e gelerek şikâyette bulunmuştur. Bunun üzerine Hz.

Peygamber Sabit'i çağırarak, hanımından alması gereken muhâlea (Kadının, kocasından boşanması karşılığında kocasına ödeyeceği paraya denilmektedir.) bedelini alarak hanımını boşamasını, kadına da bir hayz süresi bekledikten sonra ailesinin yanına dönmesini emretmiştir (Nesâî, Talak, 53). "Bu olay insanlık tarihi boyunca genelde kadının maruz kaldığı baskı ve aile içi şiddete karşı Allah Rasûlü'nün fiili tepkisini ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber'in Sabit'e, dövme sebebini sormadan karısını boşamasını emretmesi son derece anlamlıdır. Görüldüğü üzere o, çoğu zaman yapıldığı gibi, "aile içinde olur böyle şeyler" dememiş, mağdur olan kadını böyle bir şiddet ortamından kurtarmıştır. İşte bu, Hz. Peygamber'in sünneti, yani şiddete göz yumulmaması gerektiğini gösteren örnekliğidir." (Ünal, 2014, s.121-122) Şu halde Hz. Peygamber, aile içi geçimsizliklerin şiddet yoluyla değil, konuşarak ve sulh yoluyla çözülmesini, çözümsüzlük halinde ise şiddeti önlemek için, son çare olarak eşlerin birbirlerinden ayrılmalarının uygun olacağına karar vermiştir (Tuğlu, 2009, s.266).

Hz. Peygamber *"Bir kimse karısına kin beslemesin. Onun bir huyunu beğenmezse, bir başka huyunu beğenir"* (Müslim, Radâ 61) buyurmak suretiyle, hoşuna gitmediği bir yönü sebebiyle hemen eşini üzecek ve kıracak bir davranışta bulunmanın yanlışlığına dikkat çekmiştir. Hz. Peygamber kadınların nazik ve kırılgan bir yaratılışa sahip olduklarını, onlara muamelede bulunurken bu durumun dikkate alınması gerektiğini şu sözleriyle ifade etmektedir. *"Kadınlar eğe kemiği gibi (nazik)tir. Onu doğrultmaya çabalarsan kırarsın, onu olduğu gibi bırakırsan ondan yararlanırsın."* (Buharî, Nikâh 79, 80; Müslim, Radâ' 65) Bu nedenle kadına şiddetin önlenmesinde yaratandan ötürü yaratılanı sevme, kadınların eş olarak yaratıcının bize bahşettiği bir emanet olduğu, onlara merhamet ve şefkatle davranmak gerektiğini ve onlara adaletli ve itidal üzere davranmada sorumlu olduğumuzu belirten bazı dinî değerler önemli bir rol oynamaktadır (Naci, 2015, s.215).

Eşlere yaklaşım hususunda en güzel örnek yine Hz. Peygamber'dir. Eşlerinin bazı yaklaşım ve tavırları da bazen bazı sorunlara ve gerginliklere neden olabilmiştir. Ancak Hz.

Peygamber, eşlerinin içinde bulundukları ruhî ve psikolojik hallerini dikkate alarak muamelede bulunmuş ve onları sözlü ne de fiilî olarak incitecek ve kıracak bir davranışta bulunmamıştır. O, gerek aile içi şiddeti ve gerekse toplumsal şiddeti söz ve davranışlarıyla önlemeye çalışmış, aile içi problemleri şiddete başvurmaksızın çözme yoluna gitmiştir (Sarıçam, 2003, s.365). Nitekim Hz. Peygamberin eşlerinin ondan nafaka istemeleri üzerine çıkan sorun üzerine Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in hanesine gelerek, Peygamberin eşleri olan kızlarını dövmeye kalkışmaları üzerine Peygamber *"Allah beni şiddet uygulayan (muannif) birisi olarak göndermedi; bilakis eğitici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi"* (Müslim, 1478; İbn Hanbel, III, 328) buyurmuş ve müsaade etmemiştir. Yine Hz. Peygamber, eşlerinden bazılarının bazen kendisine karşı seslerini yükselttiklerini görünce kızlarını dövmeye yeltenen babalarına engel olmuştur (Ebû Dâvûd, Edeb, 84).

Ancak bir çalışmada da ifade edildiği üzere, Hz. Peygamber'den sonra kadına bakışta ve yaklaşımda farklılaşmalar olmuştur. Hz. Peygamber zamanında şiddet eğilimli bazı sahabilerin eşlerine şiddet uygulamadıkları, hatta bu hususta haklarında âyet inmesinden endişe ettikleri anlaşılmaktadır. İbn Ömer'in "Hz. Peygamber devrinde hakkımızda âyet nazil olur endişesiyle kadınlarımıza elimizi ve dilimizi uzatmaktan sakınırdık. Hz. Peygamber vefat edince dilimizi ve elimizi onlara karşı kullanmaya başladık" (Buharî, Nikâh 80) şeklindeki sözü bu durumu teyit etmektedir. Ancak Hz. Peygamberin kadınlar lehine oluşturmaya çalıştığı süreç onun vefatıyla kesintiye uğramış, böylece kadınların aleyhine bir değişim başlamış, kadınların aleyhine asılsız rivayetler ortaya atılarak kadınlardan gelecek itirazların da önüne geçilmiştir (Tuğlu, 2009, s.131-133).

Hz. Peygamber çocuklara da daima şefkat ve merhametle yaklaşmış, hiçbir çocuğa şiddet içeren bir davranışta bulunmadığı gibi, bu tür girişimlerde bulunanları uyarmış ve engel olmaya çalışmıştır. Nitekim çocuk yaşta uzun yıllar Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunan Enes b. Mâlik, bir defasında Hz. Peygamber'in verdiği bir görevi arkadaşlarıyla oyuna dalarak yerine getirmeyi unutmuş, ama Hz. Peygamber bu durumdan

dolayı Enes'e sözlü ve fiilî olarak olumsuz bir müdahalede bulunmamış, sadece gülümseyerek gönderdiği yere gitmesini hatırlatmıştır (Ebu Davud, Edeb 1). Enes Hz. Peygamber'in kendisine yaklaşımını "Ben çocukken Hz. Peygamber'e Medine'de on yıl hizmet ettim. Her işim onun benden beklediği şekilde değildi. Buna rağmen bu süre içerisinde bana öf bile demediği gibi; bunu niçin yaptın, ya da bunu niçin yapmadın dahi demedi" diye dile getirmiştir (Ebu Davud, Edeb 1).

Yine bir başka nakle göre, çocukken Ensar'ın hurmalarını taşlayan Râfi b. Amr, bir gün yakalanarak Hz. Peygamber'e götürülmüş, Hz. Peygamber de ona hurmaları niçin taşladığını sormuş, çocuğun açlıktan dolayı taşladığını söylemesi üzerine, Hz. Peygamber çocuğa hurmaları taşlamamasını, altına düşenlerden yemesini tavsiye etmiş, açlığını gidermesi için de Allah'a dua etmiştir (Ebu Davud, Cihâd 85; Tirmizî Buyû 54; İbn Mâce, Ticârât 67). Hz. Peygamber bu yaptığından dolayı çocuğu azarlamadığı gibi herhangi bir şiddet de uygulamamış, bu tür durumlarda çocuklara nasıl muamele edilmesi gerektiği hususunda topluma örnek olmuştur.

Bu hususta şu örnek de Hz. Peygamber'in yaklaşımını göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Hz. Peygamber, Hayber savaşı dönüşünde bir çocuğu eğitim ve terbiye amacıyla Hz. Ali'ye bir çocuk vermiştir. Hz. Ali çocuğun terbiyesini üzerine alınca Hz. Peygamber'e "Onu hizmetimde kullanabilir miyim" diye sorması üzerine Hz. Peygamber "Evet kullanabilirsin" diye cevap vermiş akabinde de "Sakın ha onu dövme" diye de tenbihte bulunmuştur (İbn Hanbel, *Müsned*, V/250, 258. Çocuğun ibadet etmem esi durumunda dövülebileceğini ifade eden birtakım rivayetler ise sübut ve delâlet açısından tartışılmış, sonuçta Hz. Peygamber'in çocuklara yaklaşımı ile örtüşmediği yönünde değerlendirmeler yapılmıştır. Bu hususta ki değerlendirmeler için bkz. Tuğlu, *İslâm'ın Şiddet Karşıtlığı*, s. 158-161; Ünal, "Sünnet ve Şiddet", s. 259-260.).

Hz. Peygamber köle ve cariyelere şiddet uygulanmasını da doğru bulmamış, bu hususta topluma hem rol model olmuş, hem de köle ve cariyelerin lehine, sahiplerinin aleyhine olmak üzere uyarı ve

düzenlemelerde bulunmuştur. Hz. Peygamber "*Sizden biriniz hizmetçisini döverken Allah'ı hatırlasın ve derhal elini çeksin"* (Tirmizî, Birr, 32) buyurmuş, yine bu bağlamda *"Kim kölesine vurursa, onun cezası köleyi azad etmektir"* (Müslim, İman 29; Ebu Davud, Edeb 124) buyurarak köleye şiddet uygulamanın keffâretinin köleyi özgürlüğüne kavuşturmak olduğunu ifade etmiştir. Nitekim şu olayda Hz. Peygamber'in bu kararı uygulamaya da yansımıştır. Rivayete göre, Ebû Mesûd el-Ensarî isimli sahabi, bir gün kölesini döverken arkasından: "Ey Ebu Mesud, Ey Ebu Mesud! Allah'ın senin üzerine olan güç ve kudreti, senin kölen üzerine olan güç ve kudretinden kat kat fazladır" şeklinde bir ses işitmiş, dönüp bakınca karşısısında Hz. Peygamber'i görmüştür. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e dönerek "O, Allah hakkı için (bundan sonra) hürdür" demiş, Hz. Peygamber de, "Eğer sen bunu yapmasaydın, âhirette her tarafını ateş ve azap kaplardı" (Müslim, İman, 24, 36; Tirmizî, Birr, 30; İbn Hanbel, Müsned, 5/274) buyurmuştur.

Hz. Peygamber, ayrıca kölesini yaralayan veya öldürene kısas uygulayacağını da ifade etmiştir (Nesâî, Kasâme, 9). Hz. Peygamber vefatı esnasında da *"Ellerinizin altındakiler hakkında Allah'tan korkun" (İbn Mace, Vasâyâ 1)* buyurarak, kölelere haksızlık yapılmaması ve insanî muamelede bulunulmasını adeta vasiyet etmiştir.

Hz. Peygamber sadece insanlara değil, hayvanlara da eziyet edilmesini ve şiddet uygulanmasını tasvip etmemiştir. Bu nedele Hz. Peygamber, diğer canlıları da ihmal etmemi, hayvanları şefkat ve merhametle yaklaşmış ashabına da hayvanlara kötü davranmamaları konusunda uyarılarda bulunmuştur (Afzalurrahman, 1996, s.51). Hatta bir hayvanı keseserken dahi buna dikkat edilmesini şu sözleriyle dile getirmiştir. *"Allah, herşeye güzel muamelede bulunmasını emretmiştir. Şu halde sizden biri (bir canlıyı haklı olarak) öldürüceği vakit (o canlıya işkence etmeden) güzel bir öldürme şeklini tercih etsin. Yine bir hayvanı keseceğiniz zaman (eziyet vermeden) güzel bir şekilde kesiverin. Sizden biri böyle bir işe girişecek olursa, bıçağını iyice bilesin ve keseceği hayvanı rahatlandırsın."* (Müslim, sayd 57; Ebu Davud, Edâhî 12; Tirmizî, Diyât 14; İbn Mace, Zebaih 3)

Sonuç olarak daha bir çok hadisiyle ve uygulamasıyla Hz. Peygamber şiddetle mücadele etmiş ve bu hususta topluma her yönüyle en güzel rol model olmuştur. Hz. Peygamberin söz konusu rol modelliği, günümüzde şiddetle mücadelede ve şiddeti azaltmada güncel değerini muhafaza etmektedir. İçtenlikle yaklaşılması, doğru anlaşılması ve model alınması durumunda toplumun şiddet sarmalından çıkacağı somut olarak müşahede edilecektir.

İslam'i ve hz. Peygamber'i Şiddetle İlişkilendirme Problemi

Günümüzde zaman zaman gündeme gelen ve iddia edilen bir konuya, Hz. Peygamber'in ve İslam'ın şiddetle ilişkilendirilmesi konusuna burada kısaca temas etmenin faydalı olacağını düşünmekteyiz.

İslâm ve Hz. Peygamber bazı kimseler ve çevreler tarafından daha çok Hz. Peygamber'in savaşları, İslam'ın cihad anlayışı üzerinden şiddetle ilişkilendirilmeye ve şiddet yanlısı bir din ve lider olarak görülmeye ve gösterilmeye çalışılmaktadır. Oysa şunu hemen ifade etmek gerekir ki, Hz. Peygamber hiçbir zaman savaş ve şiddet yanlısı bir tutum ve düşünce içinde olmamıştır. Hz. Peygamber'in savaşlarının ve İslam'ın savaşa izin veren emirlerinin son derece haklı ve meşrû sebep ve gerekçeleri bulunmaktadır. Oysa tarihi olayları değerlendirirken tarihsel bağlam göz ardı edilmemelidir. "Hz. Muhammed'in hayatını değerlendirirken de bu durum farklı değildir. Hz. Muhammed döneminde yapılan savaşlar, öldürülme hadiseleri vb. olayları sağlıklı değerlendirebilmek için o dönemin Arap kültürünü, geleneğini, sosyal yapısını ve dini kabullerini çok iyi tanımak gerekir. Kabile nasıl bir birlikti? Kabilenin sosyal ve kültürel unsurları nelerdi? Dönemin yürürlükte olan savaş hukuku neleri içeriyordu? (Bozkurt, s.135)"

Öncelikle ifade etmek gerekir ki, Mekke döneminde müslümanlar her türlü baskı, işkence ve şiddete maruz kalıp bu sebeple yurtlarını terketmek zorunda kaldıkları halde, düşmanlarına en ufak herhangi bir şiddetle mukabelede bulunmaları söz konusu olmamıştır. Medine döneminde savaşa izin verilmesi, müslümanların din

özgürlüğünü ve hayat haklarını ayakta tutmak amaçlı olup fitne ve fesadı ortadan kaldırmaya matuftur. Medineli müslümanlar, başta Mekke'li müşrikler olmak üzere, Medine'de Yahudiler, Doğu Roma'nın himaye ettiği kuzeydeki Hıristiyan kabileler ve yine Medine'deki münafıklar olmak üzere, her tarafı düşmanlarla çevrilmiştir. Böyle bir süreçte ve ortamda saldırı ve savaşlardan kaçınmak mümkün görünmemektedir (Apak, 2014, s.346). Müşriklerin Medine üzerine saldırı ve savaş planları yapmaları üzerine, hicretin 2. yılında (M. 624) Müslümanlar için cihat izni anlamına gelen ayetler indirilmiştir (Hacc, 22/38-41; Bakara, 2/190-193).

Hz. Peygamber silâhlı kuvvetlerin kullanılmasından ziyade psikolojik, özellikle de ekonomik savaşı tercih etmiştir. Örneğin Mekke müşrikleriyle mücadelesini onların ticarî faaliyetlerini engellemek suretiyle başlatmıştır (Apak, 2014, s.353). Hz. Peygamber'in böyle bir girişimde bulunmasının haklı gerekçeleri de bulunmaktadır. Zira müşrikler, taşınır taşınmaz her türlü mallarını geride bırakarak hicret eden muhacir müslümanların mallarına el koymuşlardı. Yine müşrikler söz konusu ticaret kervanlarından elde ettikleri kazancı, İslam'ın ortadan kaldırılması için de kullanıyorlardı. Bu durumda Mekkelilerin ekonomik faaliyetlerine engel olmak ve kontrol altına almak, müslümanlar için hem bir hak hem de önemli bir imkân olmuştur (Apak, 2014, s.353). Hz. Peygamber'in kendisine ve müslümanlara karşı savaşmak ve saldırmak üzere gelen düşmanlarına misliyle mukabelede bulunması savaş hukuku bağlamından son derece hukukî, tabiî ve makul bir durumdur. Hiç kimse kendisini yok etmek üzere harekete geçen bir kimseyi gülerek karşılayamaz. Bu durumda can, mal, akıl, nesil ve din emniyeti için ve bunları muhafaza için gerekirse şiddete şiddetle karşılık vermek hukûkî ve meşrû bir durumdur. Nitekim Hz. Peygamber'in Mekkelilerin bitmek bilmeyen saldırılarına karşılık vermeye karar vermesi "haklı savaş" ifadesiyle nitelendirilmiştir (Paçacı, 2014, s.145).

Hz. Peygamber'in savaşlarda silahlı bir çatışma olmaması için her türlü tedbiri alması, onun şiddet yanlısı bir tavrı benimsemediğinin en açık bir göstergesidir. Bu bakımdan Hz. Peygamber'in savaşlarında on yıl boyunca müslümanlardan 147 kaybı, düşman

tarafının ise 288 zayiatı olmuştur (Hamidullah, 1991, s.993-1005; Afzalurrahman, 1996, s. 420-438, 506-613, 620-640; Apak, 2014, s.354). Zira düşmanı yok etmek suretiyle düşman kazanmak değil, düşmana merhamet etmek suretiyle düşmanı kazanmak Hz. Peygamber'in savaşla ilgili her daim temel prensibi olmuştur (Apak, 2014, s.353). Bu sebeple Hz. Peygamber ve ilk nesil Müslümanlar haklı ve ahlaki savaş konusunda ilahî vahyin terbiyesinden geçmişleridir (Paçacı, 2014, s.172). Nitekim Hz. Peygamber savaşlarda müslüman olduğunu söylediği halde düşmanını öldüren sahabilerine sitem etmiş ve onların yaptıklarından beri olduğunu ifade etmiştir (Buharî, Megâzî 47, Diyât 2; Müslim, İmân 41, 159). Yine Kureyş kervanlarını takip etmek üzere gönderilen Abdullah b. Cahş'ın komutasındaki seriyyenin dört kişilik kervana baskın düzenleyerek üçünü öldürmesini Hz. Peygamber asla tasvip etmemiş ve gelişmelerden dolayı oldukça üzülmüştür. Yine Hz. Peygamber savaşları tamamen savaş hukuku bağlamında icra etmiş, savaşlarda kadınlara, çocuklara, yaşlılara ve din adamlarına dokunulması, Peygamber tarafından mutlak şekilde yasaklanmıştır. Savaşlarda düşman ölülerinin organlarının kesilmesine, canlı bir mahlukun yakılmasına ve benzeri fiillere kesinlikle müsaade edilmemiştir (Hamidullah, 1991, s.1001). Hz. Peygamber intikam yerine daima affı tercih etmiş, Mekke'nin hakimiyeti eline geçtiğinde, İslam askerlerine şu talimatı vermiştir: *"Yaralıyı öldürmeyiniz; kaçanı takip etmeyiniz; esiri öldürmeyiniz. Kapısını kapatan emniyettedir"* (Çetinkaya, 2006, s.48)

Şu halde İslam'ı ve Hz. Peygamberi şiddetle özdeşleştirmek ve bağdaştırmak İslam'a ve Peygamberine yapılmış bir haksızlık ve çarpıtmadan ibarettir. Zira İslâm, bir insanı haksız yere öldürmeyi bütün insanlığı öldürmekle eş tutmuş bir dindir. İslam'ın ve Peygamberinin gönderiliş gayesi yeryüzünde her türlü zulüm, şiddet ve bozgunculuğa mani olmak, bunun yerine hak, adâlet ve huzuru tesis etmektir. İslam'ın ve Hz. Peygamber'in adâlet, merhamet ve kardeşlik gibi değerleri ön plana çıkarmış olması bunun bir ifadesidir. Hz. Peygamber her türlü haksızlığın yanı sıra, kan davalarıyla, kadınlara, kız çocuklarına ve kölelere reva görülen şiddet ve insanlık dışı muamelelerle mücadele eden bir peygamberdir. İnsanlığın hak ettiği yere gelmesi için iyiliği

emretmeyi kötülüğü men etmeyi şiar edinmiş, bir insanın öldürmeyi bütün insanları öldürmekle eş tutan bir dinin ve peygamberinin söz konusu yaklaşımı ve durumu, şiddetle ilişkisini değil, ilişkisizliğini ifade etmektedir (Tuğlu, 2009, s.32). İslam kelimesinin bizatihi sözcük anlamı barış, esenlik ve kurtuluş demektir. Hz. Peygamber alemlere rahmet olarak gönderilmiş bir elçidir. Dolayısıyla böyle bir dinin ve peygamberinin şiddetle anılması hakkaniyetli bir yaklaşım olarak kabul edilemez.

Kısacası tarihte ve günümüzde birtakım yönetimlerin ve müslümanların şiddete başvurmalarını İslam dini ve Hz. Peygamber'in sîret ve sünneti ile temellendirmek, ilişkilendirmek ve bağdaştırmak mümkün değildir. Zira Kur'an'ın öğretileri ve Hz. Peygamber'in uygulamaları dikkate alındığında şiddetin bu iki kaynakla ilişkilendirmek mümkün gözükmemektedir. Hz. Peygamber'den sonraki dönemlerde bazı yönetimlerin ve kimselerin şiddete başvurması İslam'ı ve Peygamberini bağlamaz. Bu ancak bu tür kimselerin bu hususta İslam'ın temel ilkelerini birtakım gayeler uğruna hiçe saydıklarını ve gözardı ettiklerini gösterir (Apak, 2014, s.379). Yine tarihte ve günümüzde birtakım kimselerin şiddetin dayanağı olarak İslam'ın Kur'an ve sünnetteki bazı öğretilerini göstermelerinin temelinde, âyet ve hadiseleri lafzî ve literal anlamda okumaların etkisi de bulunmaktadır. Oysa ilgili âyetleri ve Hz. Peygamber'in uygulamalarını tarihî bağlamıyla birlikte değerlendirilmelidir. "Âyetlerdeki literal ifadelerin ötesinde, onların tarihi bağlamına giderek savaş ve barış konularında Kur'an'ın asli duruşunu ve esas gayesini açıkça ortaya koymak mümkündür."(Paçacı, 2014, s.172)

Sonuç

İslam'ın ve Hz. Peygamber'in temel gönderiliş amacı, insanların dünya ve âhirette mutlu olmalarını temin etmektir. İslam ve Hz. Peygamber tarafından konulan ve tebliğ edilen düzenlemeler ve öğretiler, insanların can, mal, akıl, ırz ve din gibi temel haklarını hiçbir baskı ve şiddete maruz kalmadan tamamen korumaya yöneliktir. Rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber bu uğurda Cahiliyye döneminin anlayış ve alışkanlıklarından olan şiddet, zulüm ve baskılarla hep mücadele etmiş, şiddetten uzak adalet,

merhamet ve iyilik gibi insanlığı mutlu edecek değerler üzerine kurulu yeni bir toplum inşâ etmeye çalışmıştır. Hz. Peygamber şiddet konusunda bizatihi kendisi topluma örnek ve yüce ahlakı ile en güzel model olmuş, diğer taraftan şefkat ve merhameti içselleştirme ve öfkeyi kontrol etme konularında eğitimde bulunmuştur. Hz. Peygamber öldürme ve ve yaralama gibi insanlığın hayatına mal olan her türlü şiddetle mücadele etmiş, toplumda en çok şiddete maruz kalan kadın, çocuk, köle ve cariyeleri şiddetten korumak ve insanî muamelede bulunulmasını yerleştirmek için söz ve eylemleriyle büyük bir çaba sarf etmiş, bunlara yönelik şiddet içeren davranışlara asla müsamaha ile yaklaşmamış ve tasvip etmemiştir.

Hz. Peygamber şiddetle mücadelesi şiddeti azaltma şeklindedir. Zira insanlığın başlangıcından beri var olan bir olguyu tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir. Şiddetin psikolojik ve ekonomik olmak üzere bir çok boyutu söz konusudur. İnsanın kötülük yapma potansiyeli şiddeti her zaman tetikleyebilecek bir özelliği sahiptir. Şu halde bu hususta başarı şiddeti en az düzeye indirebilmektir. Nitekim Hz. Peygamber döneminde Müslümanlar daha önce şiddet kültüründe ve atmosferinde doğup büyüdükleri için yeri geldiği zaman yaygın olmasa da şiddet içeren tavırlar sergileyebilmiştir. Ancak Hz. Peygamberin şiddetle mücadelesi, toplumda şiddetin gittikçe azalmasına yol açmıştır. Hz. Peygamber dönemi ile cahiliyye dönemi şiddetin yaygınlığı ve dozu bakımından mukayese edildiğinde ve şiddetin yerini merhamete bıraktığı düşünüldüğünde bu farkı açıkça görmek mümkündür.

Hz. Peygamber'in şiddeti önleme ve şiddetle mücadele bağlamında yaptığı liderlik ve örneklik, bu hususta ortaya koydu ilke ve yaklaşımlar bugün için de güncelliğini korumaktadır ve şiddete karşı çok önemli çözümler sunmaktadır. Halihazırda insanlığın sahip olduğu ahlak anlayışı, şiddeti önlemeyi bırakın şiddet ve kaosu daha da artıracaktır. Zira sevgi, şefkat, adalet, iyilik ve merhamet gibi şiddetin ilacı olan değerlerin yerini bencillik, kin, nefret, öfke ve düşmanlık gibi kötü huy ve davranışlar almaya başlamıştır. Bu gidişatın şiddeti daha da artırması kaçınılmaz bir durumdur. Şu halde çözümü adresi Hz. Peygamber'in öğrettiği ve önerdiği ahlakî değerlerdir. Hz.

Peygamber'in bu hususta ki öğreti ve uygulamalarının, bir başka ifadeyle sîret ve sünnetinin, doğru olarak anlaşılması ve içtenlikle örnek alınması durumunda insanlığın şiddet sarmalından çıkmasına ciddî katkılar sunacağını rahatlıkla söylemek mümkündür.

Hz. Peygamber'in savaşları üzerinden İslam'ı ve Hz. Peygamber'i şiddetle ilişkilendirerek İslam'ı şiddet yanlısı bir din ve Hz. Peygamber'i şiddet uygulayarak dini yayan bir kimse olarak görmek, tarihî gerçeklerle bağdaşmayan, hakkaniyetten uzak ön yargılı bir değerlendirmeden ibarettir. Hz. Peygamber hiçbir zaman savaş ve şiddet yanlısı olmamış, ancak düşmanın kendilerine savaş açması durumunda kendilerini koruma ve savunma anlamında onlarla savaşmaya karar vermiş, savaşlarda savaş hukuku ve ahlakını sonuna kadar gözetmiştir. Savaşlarda her iki taraftan da daha fazla kayıp yaşanmaması için aldığı tedbirlerin insanlık tarihinde eşi benzeri yoktur. Onun Mekke'yi savaş olmaksızın fethetmek için izlediği stratejiler, yine Mekke'yi fetheden bir komutan ve lider olarak Mekke'nin fethinde düşmanlarına genel af ilan etmesi, Hz. Peygamber'i şiddetle ilişkilendirmenin yanlışlığını ifade için tek başına kafidir. Hz. Peygamber'den sonra islam toplumlarında görülen şiddetin ise İslam'da ve Hz. Peygamber'in sünnetinde yeri yoktur ve bu iki kaynağı bağlamaz. Bu aslında dinin ve Peygamber'in öğretilerinden sapmanın bir göstergesidir. Yine günümüzde bazı örgütler üzerinden İslam'ın terörle birlikte anılması, İslam ve müslümanlar üzerindeki birtakım hesapların dışa vurumundan başka bir şey değildir ve İslam'la ilişkilendirilmesi İslam'a yapılan bir haksızlıktan ibarettir.

Kaynaklar

Abdurrazzak, Ebû Bekr Abdurrazzâk b. Hemmâm, *el-Musannef,* thk. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrût 1430,

Afzalurrahman. (1996). *Sîret Ansiklopdedisi,* çev. Heyet, İstanbul.

Apak, Âdem, "Tarihsel Tecrübe Olarak Merhamet ve Şiddet Açısından İslâm", *Şiddet Karşısında İslâm,* Ankara 2014.

Buhârî, Ebû Abudillah Muhammed b. İsmâil, Sahîhu'l-Buhârî, İstanbul 1992.

Bozkurt, Nahide, "Terör ve Şiddet Bağlamında Kullanılan Rivayetlerin Yorumlanması Üzerine…", *Dinî Araştırmalar,* c. 7, sy. 20, ss. 131-139.

Çetinkaya, Bayram Ali. (2006). "Küresel Şiddet Karşısında Sevgi Peygamberi ve İdeal İnsan Hz. Muhammed", *Diyanet İlmi Dergi,* 42(2).

Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman, Sunenu'd-Dârimî. (1992). İstanbul.

Ebû Davud, Süleyman b. El-Eş'as, Sünenu Ebî Dâvûd, 1992, İstanbul.

Ebû Yusuf, Ya'kûb b. İbrahim, *Kitabu'l-Harâc*, thk. thk. Kusay Muhibbuddîn el-Hatîb, 1396, Kahire.

Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi,* çev. Salih Tuğ, 1991, İstanbul.

Heysemî, Nureddîn Ali b. Ebî Bekr, *Mecmau'z-zevâid*, thk. Huseyn Selim, 1411, Beyrût.

Hökelekli, Hayati, *Psikolojiye Giriş*, 2009, İstanbul.

İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsned,* 1992, İstanbul.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd, Sunenu İbn Mâce, 1992, İstanbul.

Kula, Naci. (2015). "Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Dinî Değerlerin Önemi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II , 203-226.

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Hâccâc, Sahîhu Müslim, 1992, İstanbul.

Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb, Sunenu'n-Nesâî, 1992, İstanbul.

Numanî, Mevlana Şibli, *Son Peygamber Hz. Muhammed (Siretii'n-Nebi),* çev: Yusuf Karaca, 2005, İstanbul.

Paçacı, Mehmet, "Kur'an'da Şiddete Karşı Haklı Savaş", *Şiddet Karşısında İslâm,* Ankara 2014.

Sancaklı, Saffet, *Hz. Peygamber'in Mesajlarında Örnek Toplum*, 2009, İstanbul.

Sarıçam, İbrahim, *Hz. Peygamber'in Evrensel Mesajı*, 2003, Ankara

Tarhan, Nevzat, "Şiddetin Psikososyopolitik Boyutu", *Şiddet Karşısında İslâm,* 2014, Ankara.

Tuğlu, Nuri, *Bireysel ve Aile İçi İlişkilerde İslâm'ın Şiddet Karşıtlığı*, 2009, İstanbul.

Mobbingin Hemşirelerin İş Doyumları Üzerine Etkisi: Bir Meta Analiz Çalışması

Nergiz ARICI, Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Dilek EKİCİ, Gazi Üniversitesi

Mobbing son yıllarda yaygınlaşan, kamu ve özel tüm örgütlerde karşımıza çıkan ve son derece önemli bir örgütsel problemdir. Kavram olarak pek bilinmeyen ama çalışma yaşamında hiç de yabancı olunmayan "mobbing" kavramı, iş yerinde yıldırma, bastırma, sindirme, yok sayma, psiko-terör veya psikolojik şiddet uygulama gibi anlamlara gelmektedir. Dünyanın hemen her tarafındaki iş yerlerinde mobbing eylemlerinin bulunduğu kabul edilmektedir. Fiziksel şiddet tespit edilerek yaptırım uygulanabilmesi mümkün iken; mobbingin tespit edilmesi oldukça güçtür. Bu güçlüğün esas nedeni, üzerinde tam olarak anlaşılmış bir "mobbing" tanımı bulunmamasıdır. Ancak son yıllarda farklı kültürlerde yapılan araştırmalar, iş yerlerinde psikolojik şiddetin son derece yaygın ve önemli bir sorun olduğunu göstermektedir (Ekici, Cerit, Gür, Mert, Türkmen, 2016: 451).

Örgütler ortak amaçları gerçekleştirmek üzere bir araya gelen insanlardan oluşan yapılardır. Söz konusu örgütsel amaçlar ve bu amaçlara ulaşmak olduğunda, üretim faktörlerinden emek yani insan gücünün belirlenen amaçlar doğrultusunda yönlendirilmesi gerekmektedir. Çalışanların belli amaçlara yönlendirilmesi ancak yönetim ile mümkün olmaktadır.

İşletmeler, hem rekabet koşullarındaki değişimlerin getirdiği yeni ekonomik arayışlar hem de toplumsal alanda gelişen yeni yaklaşım ve beklentiler nedeni ile yönetim ve organizasyonda, insan ve insan ilişkilerinin yarattığı sosyal alanı analiz etmek ve bu alana özgü unsurları yönetim sürecinin araçlarına birer değişken olarak eklemek zorunda kalmışlardır (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2005: 9).

Bireye olumsuz ekonomik yansımalarının yanı sıra örgüte de olumsuz ekonomik yansımaları olan mobbing; toplumsal açıdan da önemli olan, varlığı hissedilen ancak kesin çizgileriyle ortaya konmamış bir olgudur. Mobbingin örgütsel maliyetleri ilk başta ekonomik olarak ortaya çıkar. Bu ekonomik maliyetler hastalık izinleri, yetişmiş uzman çalışanın işten ayrılması, personel devir

hızının yükselmesi olabilmektedir. Bu neden ile yeni işe alınan çalışanların eğitim maliyetleri ve işe alışma süreçleri ekstra maliyet oluşturmaktadır. Ayrıca ekonomik maliyetlerinin yanında örgüte sosyal maliyetleri olan mobbing, ekip çalışması ve birlikte çalışma ruhunun bozulmasına sebep olmakta, başarılı iş sonuçlarının ortaya çıkmasına engel olabilmektedir.

İngilizce "Mobbing" kavramı, "Mob" kökünden gelmektedir. "Mob" sözcüğü İngilizce kanun dışı şiddet uygulayan düzensiz kalabalık veya "çete" anlamına gelmektedir ve Latince "kararsız kalabalık" anlamına gelen "mobile vulgus" sözcüklerinden türemiştir (Davenport, Schwartz, and Ellıott, 2003: 182). Mob kökünün İngilizce eylem biçimi olan mobbing; psikolojik şiddet, kuşatma, taciz, rahatsız etme veya sıkıntı verme anlamı taşımaktadır (Tınaz, 2006b).

Literatürde yeni bir kavram olan mobbing Türkçe'de karşılık bulma konusunda zorluk çekmiştir. Net bir karara varılmamakla birlikte bu konuda araştırma yapanlar farklı ifadeler kullanmışlardır. Bu ifadelerden bazıları; "işyerinde psikolojik taciz", "işyerinde psikolojik-terör", "işyerinde psikolojik şiddet", "işyerinde duygusal taciz", "işyerinde moral taciz", "işyerinde manevi taciz", "işyerinde zorbalık", "yıldırma" ve "işyerinde yıldırmaya yönelik psikolojik saldırı" ifadeleri mobbing kavramının karşılığı olarak sıkça kullanılmaktadır (Kurtbaş, 2011: 13).

İşyerinde mobbing kavramı, ilk kez Alman çalışma psikoloğu Heinz Leyman tarafından 1980'li yılların sonunda tanımlanmıştır. Leymann, iş yerinde mobbingi birinin veya nadir olarak birkaç kişinin, bir veya daha fazla kişi (nadir olarak dört kişiden fazla) tarafından, her gün ve birkaç ay süre ile sistematik olarak duygusal yönden zarar verici davranışlara maruz bırakılması şeklinde tanımlamaktadır (Leymann, 1996). Mobbing kavramının tanımında esas alınan üç kriter bulunmaktadır. Bu kriterler "sıklık", "süreklilik" ve "güç farklılıkları" dır. Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda en kısa mobbing süresinin 6 ay; genelde ortalama uygulama süresinin 15 ay; sürecin kalıcı ağır etkilerinin ortaya çıktığı ana dönemin ise, 29–46 ay olduğu saptanmıştır (Tınaz, 2006b).

Davenport ve diğerleri (2003: 21) mobbingi kişiler üzerindeki değişik etkilerine göre üç derecede tanımlamıştır. Birinci derece mobbing; sürekli ve sıklıkla gerçekleştirilen mobbing davranışların mağdur üzerindeki etkisi anlık ve geçici bir durum değildir. Mobbing sürecinde mağdur yavaş yavaş zarar görür. Birinci derece mobbing mağduru ağlama, zaman zaman uyku bozuklukları, alınganlık, konsantrasyon bozukluğu yaşar. (Davenport ve diğerleri, 2003: 67-68). İkinci derece mobbingde; mağdur mobbing uygulayanın davranışlarının sürekliliği ve sıklığı karşısında zayıf düşmüş, psikolojik ve fizyolojik olarak sağlığı bozulmaya başlamıştır. (Davenport ve diğerleri, 2003: 70). Uzun süre boyunca sık sık mobbinge maruz kalanlarda yüksek tansiyon, kalıcı uyku bozuklukları, mide-bağırsak sorunları, konsantrasyon bozuklukları, aşırı kilo alma veya verme, depresyon, alkol ya da ilaç alışkanlığı, işyerinden kaçma, alışılmadık korkular görülmektedir (Davenport ve diğerleri, 2003: 68-69). Üçüncü derece mobbingde; mağdur iş yapamaz hale gelmiştir. Şiddetli depresyon, panik ataklar, kalp krizleri, kazalar, intihar girişimleri, üçüncü kişilere yönelik şiddet bu aşamada görülen fiziksel veya psikolojik semptomlardır. Fiziksel ve ruhsal zarar görme, rehabilitasyonla bile düzeltilebilecek durumda değildir (Davenport ve diğerleri, 2003: 21, 69-70).

Mobbing süreci gelişimi Leymann tarafından beş aşamada ele alınmıştır.

Anlaşmazlık aşaması/çatışma; anlaşmazlık aşamasında, bir olayla ilgili planlı ya da plansız bir çatışma ortaya çıkar. Anlaşmazlık devam ederse mobbing süreci başlamış demektir (Davenport ve diğerleri, 2003: 16, 20).

Saldırgan eylemler aşaması; saldırgan eylemlerin başlaması mobbingin artık kesin olarak uygulandığını göstermektedir. Amaç kişiyi sürekli baskı altında tutarak zarar vermek ve iş yaşamından soğutarak, işten ayrılmasını sağlamaktır.

Yönetimin katılımı aşaması; yönetim, psikolojik ve fizyolojik sağlığı bozulan mağdur hakkında şikayetler alır ve söylenenlere inanarak mağdura karşı önyargı içerisine girer. Yönetim, mağdur ve mobbing uygulayan arasındaki olayları yanlış yorumlayıp suçu, yalnız bırakılan mobbing mağdurunda bulma ve problemi

başından atma eğilimini benimseyebilir. Böylece yönetim de; ortaya çıkan bu negatif döngüdeki yerini almış olur (Tınaz, 2006a: 54-55).

Zor ve akıl hastası olarak damgalanma aşaması; psikolog veya psikiyatristten yardım alan mağdurun bu çabası diğer çalışanlar ve mobbing uygulayan tarafından normal bir durum gibi algılanmamakta ve kişinin ruhunun da diğer organları gibi hastalanabileceğini düşünemeyen bu kişiler tarafından "akıl hastası", "paranoyak", "zor insan" olarak damgalanabilmektedir (Çobanoğlu, 2005: 94-95).

İşine son verilme aşaması; mobbing uygulayanın çabaları sonucu işyerinden uzaklaştırılan mağdur, artık kendisinden beklenen performansı gösteremeyecek konumdadır, çalışan ya kapasitesinin altında işlerde çalıştırılır, sosyal yönden izole edilerek çalışmaya devam eder ya da kendi isteğiyle işten ayrılır, istifa ettirilir, kovulur veya erken emekliliğe zorlanır, işine son verilir ya da daha büyük travmatik olaylarla sonuçlanabilir (Tutar, 2004: 91; Yücetürk, 2005).

Mobbing uygulayan ve mağdur arasındaki ilişki mobbing davranışlarının yönünü belirlemektedir. Örgüt yapısındaki dikey hiyerarşi, sorumluluk ve yetki dağıtımı yukarıdan aşağıya doğru birey grup ilişkisini tanımlamaktadır. Yatay hiyerarşide ise eşit derecede yetki sahibi birimlerde, farklı işlemler ve eşit sorumluluklar yer almaktadır (Yücetürk, 2005:).

Hiyerarşik basamakların çok olduğu örgütlerde daha sık görülen dikey mobbing; yetkinin, konumun, gücün, inisiyatifin gösterilme, ispatlanma ihtiyacından ortaya çıkmaktadır. Dikey mobbing; kıskançlık, çekememezlik, sosyal imajın tehdit edilmesi, yaş farkı, politik nedenler ve adam kayırma nedeniyle de görülebilmektedir. Üst kademede bulunan birey alt kademede çalışanın yüksek performansından, yaratıcı fikirlerinden, başarılarından, kendinden genç ya da yaşlı olmasından, zekâsı ve karakterinden rahatsızlık duymakta, onu tehdit unsuru olarak algılamaktadır (Tutar, 2004: 93). Yatay mobbing, eşit pozisyonda bulunan ve birbirleriyle sürekli iletişim halinde olan, aynı işi paylaşan kişilerin; kıskançlık, yarış, çekememezlik duyguları sonucunda ortaya çıkan çatışmalardan kaynaklanır (Tınaz, 2006a: 127).

Literatürde yapılan ayrımlara bakıldığında mobbinge neden olan faktörleri mobbing uygulayanın özellikleri, mobbing mağdurunun özellikleri, örgüt kültüründen ve toplumsal değer yargılarından kaynaklanan faktörler olarak incelemek mümkündür. Örgütlerde mobbingin nedeni genelde kişisel kıskançlıktır. Bu tür durumlarda mobbing mağduru, genelde mobbing uygulayanın sahip olmadığı niteliklere sahiptir. Uygulayıcı; mağdurda kendisinin sahip olamadığı nitelikleri gördükçe kıskançlık duyar. Örneğin mağdurun işyerinde popüler olması uygulayıcı için çekilmez bir durumdur. Uygulayıcı işyerindeki pozisyonunu tehdit edici derecede nitelikte olan kişileri de mağdur seçebilir (Doğan, 2009: 41). Leymann, insanların mobbinge başvurmasında dört temel neden görür (Davenport Davenport ve diğerleri, 2003: 38-39):

Birisini bir grup kuralını kabul etmeye zorlamak

Düşmanlıktan hoşlanmak

Can sıkıntısı içinde zevk arayışı

Önyargıları pekiştirmek

Mobbing genelde zorlayıcı ve rekabetçi iş ortamında görülmektedir. Mobbing hem iletişim, hem de örgütün sosyal iklimi ile ilişkilidir. Örgüt içinde körü körüne yaşanan düşmanlıklar örgüt içindeki iletişimi azaltır ve azalan iletişim de içten içe yaşanan düşmanlığı artırır (Doğan, 2009: 40). Örgütlerde kurum kültürünün yerleşmemiş olması, yöneticilerin mobbing konularına ilgisizliği, iş görenlere örgütte önem verilmemesi, etik değerlerin zayıflığı, iletişim eksikliği, yıkıcı rekabet, mobbing davranışlarını körüklemektedir (Koç ve Topaloğlu, 2010: 224).

Sağlık kurumlarında mobbingi tetikleyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar, 24 saat kesintisiz hizmet verilmesi, işlerin yoğun fakat personel sayısının az olması, ekip iş birliğinin olmaması, meslek çatışmaları, görev ve yetkilerin net tanımlanmaması, sağlık çalışanlarının değişken karakterli hastaların bakımı konusundaki bilgi eksikliği, güvenliğin yetersiz olması, tek kişi olarak çalışma, psikiyatrik hastalık tanısı almış personel ile çalışma, aşırı kalabalık ortamda çalışma, hasta yakınlarının bir an önce kendileriyle ilgilenilmesini istemesi, kendi hastalarının daha acil olduğunu düşünmeleri, hastaların uzun süre

beklemesi ve bakım hizmetlerinden yeterince yararlanamaması, hasta ve hasta yakınlarının islerin düzenli yürümediği veya içeri almada adil davranılmadığı hakkındaki şüphelerinin olması, stresli aile üyelerinin varlığı gibi sıralanabilmektedir (Altıntaş, 2006; Çamcı, Kutlu, 2011).

İş yerinde dört farklı tipteki kişi, duygusal taciz kurbanı olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bunlar (Tınaz, 2011: 104-105):

Yalnız bir kişi

Acayip bir kişi:

Başarılı bir kişi:

Yeni gelen kişi:

Mobbing mağdurlarının diğer insanlara göre daha duyarlı, şüpheci, kendilerine güveni az ve sosyal olaylarda endişeli kişiler olduğu bilinmektedir. Örgütlerde, mağdurun bu kişilik özellikleri, bir şekilde diğerlerinin saldırganlığını harekete geçirmektedir (Gökçe, 2008a: 38).

Diğer yandan mobbinge maruz kalan kişilerin, duyusal zekaları çok yüksek bulunmuştur. Bu kişilerin üretkenlik, dürüstlük, merhamet, adalet hisleri gelişmiştir. Bu kişiler parlak, etkileyici bir eğitim geçmişine de sahiptirler. Mağdurlar; iş yerini seven, yaptıkları işle bütünleşen, örgütün hedeflerine, saygınlığına inanan ve katkıda bulunan kişilerdir (Çobanoğlu, 2005: 23).

Bir toplumun değerleri ve normları, ekonomik yapısı ve felsefesi, bir kuruluşun kültürünü etkiler. Bu kültür çeşitli etkenlerle değişim ve gelişime yönelebilir. Özellikle hareketli yapılı kuruluşlarda bu değişim süreçleri çatışmaları doğurur. Bu çatışmalar, gayri resmi grup normları ile resmi örgütsel kurallar nedeniyle olabilir (Karyağdı, 2007: 37).

Mobbing kişilere; stres, duygusal rahatsızlıklar, tecrit duygusu, hatta cinayet ve intiharlara kadar uzanan boyutlarda zarar vermektedir. Üstelik bu hastalık ve ziyanların sonucunda oluşan; ilaç tedavileri, terapiler, ödenen sigorta primleri, iş arama ve taşınma maliyetleri, işsizlik, hastane masrafları ve avukat ücretleri de eklenince ortaya çıkan maddi ve manevi zararlar açısından mobbing, önüne geçilmesi gereken çok önemli bir olgudur. Bunun

yanı sıra iş yerinde oluşan mutsuzluğun beraberinde getirdiği aile içi vakalar açısından mobbing, ailelere de olumsuz etki yapmaktadır. Toplum içerisinde mutsuz bireylerin artması, kayıtsızlık, işsizlik, intihar eğilimi gibi olaylar toplum huzurunu ciddi boyutlarda tehdit etmektedir (Çobanoğlu, 2005: 98–99).

Davenport ve diğerleri (2003), yaptıkları çalışmada mobbingin çalışanlar üzerinde; stres, psikolojik rahatsızlıklar, yorgunluk, kazalar, sakatlıklar, iş performansının düşmesi, mesleki kimlik ve arkadaşlıkların kaybı, iş arama, işsizlik, işsizlik maliyeti, psikolojik tedavi masrafları, ailevi sorunlar yaşama ve gelir kaybına neden olduğunu ortaya koymuştur. Örgütler üzerinde ise; tedavi ve kaza masrafları, mahkeme ve avukatlık ücretleri, çatışma, hastalıklı örgüt kültürü, kısıtlanmış yaratıcılık, hastalık izinlerinin artması, yüksek oranda işçi devir hızı, düşük verim, kalitesiz üretim, uzmanlık kaybı, çalışanlara tazminat ödeme gibi etkilerinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Davenport ve diğerleri, 2003: 67-70). Mobbingin çalışan üzerindeki ekonomik ve sosyal sonuçlarının yanı sıra düzensiz beslenme, alkol kullanma, sigaraya bağımlı hale gelme, sosyal yalıtım, uykuya dalmada zorluk çekme, uykusuzluk, sabah rahat uyanamama, gün boyu yorgunluk hissi, motivasyon ve odaklanma eksikliği, sosyal fobi ve olayları hatırlamada güçlük çekme gibi davranışsal bozukluklara da sebebiyet verebilmektedir (Gökçe, 2008b: 47).

Örgütlerin mobbinge karşı oluşturdukları kültür ve yaklaşım değerlerinin yanı sıra, mobbingle mücadelede en büyük görev her zaman mağdura düşmektedir. Kendi kişiliğini geliştirmiş, psikolojik direncini artırmış bir kişinin karşısında mobbingcilerin cesareti kırılmaya mahkûmdur (Kılıç, 2006: 81). Yönetim kademesinin, mobbingi örgütsel kültür haline getirmeye çalışan mobbing uygulayana herhangi bir destek sağlamadığı gibi, onu engellemeye de çalışmadığı bir tutum içinde olduğu durumlarda, mobbingle kişisel mücadele daha da fazla önem taşımaktadır (Kılıç, 2006: 81).

Mobbing davranışlarına maruz kalan bireyler için en önemli nokta aslında hangi davranışlara maruz kaldığı değil, mağdurun verdiği tepkidir. Mobbing, birey izin verdiği kadar sürer. Mobbinge maruz kalan kişiler mücadele etmek için, ilk kıvılcımları hissettiği andan

itibaren personel yönetim birimlerine ya da yetkili bir birime başvuruda bulunabilir. Böylece durum karşısında proaktif olma, şikayette bulunma sorumluluğu mağdura ait olmaktadır (Dilman, 2007: 52).

Cooper ve Withey"in (1989), Exit (çıkış), Voice (seslendirme), Trough Loyalty (bağlılığı devam ettirme), Neglect (göz ardı etme) yani kısaca "EVLN" modeline göre, mağdurların mobbing davranışlarıyla başa çıkmada kullandıkları stratejiler şu şekilde sıralanır (Gökçe, 2008b: 52):

- ✓ Çıkış, örgütü terk etme,
- ✓ Seslendirme, sorunu dile getirme/aktif sorun çözme,
- ✓ Bağlılık, örgüt içinde kalma ve örgütü bağlılıkla destekleme/pasif olarak sorunun çözümünü bekleme,
- ✓ Göz ardı etme, iş ile ilgili olmayan konularla meşgul olma/bağlılığın azalması.

EVLN modelinde yer alan stratejiler, aktif ve pasif veya yapıcı ve yıkıcı stratejiler biçiminde gruplandırılır. Bu gruplandırmaya göre, örgütü terk etme, aktif fakat yıkıcı; sorunu dile getirme, aktif ve yapıcı; örgüte bağlı kalma, pasif fakat yapıcı; son olarak da sorunu göz ardı etme, pasif ve yıkıcı bir sorun çözme stratejisidir. Bu modele göre, işinden memnun olmayan bir çalışan, maliyeti düşük ama bir o kadar da etkili olan bu stratejilerden kendine uygun olanı seçer (Gökçe, 2008b: 53).

Mobbingin yönetim tarafından görmezden gelinmesi bu olgunun büyümesine etki eden önemli faktörlerden biridir. Bu yüzden örgütsel mücadelenin de yapılması gerekmektedir (Tokat, Cindiloğlu, Kara, 2011: 62-63).

2011'de yürürlüğe giren 2011/2 sayılı İşyerlerinde Psikolojik Tacizin (Mobbing) Önlenmesi Genelgesi ile işyerlerinde (kamu ve özel) memurlar dahil tüm çalışanların mobbinge maruz kalmaması için önlemler sıralanmıştır. Bununla birlikte, 21/5/2012 tarihli Bakanlık Oluru ile "Psikolojik Tacizle Mücadele Kurulu" oluşturulmuştur. Söz konusu Kurul, "İşyerlerinde Psikolojik Tacizin Önlenmesi Genelgesi Uygulama Eylem Planı (2012-2014)" hazırlayarak çalışmalarına başlamıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanan İşyerlerinde Psikolojik

Taciz (Mobbing) Bilgilendirme Rehberi ile işyerlerinde çalışma barışının sağlanması hedeflenmektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSGB], 2014: 5).

İş görenler belirli istek ve gereksinimlere sahiptirler. Bu istek ve gereksinimlerini doyurabilmek için işletmelerde çalışmayı kabul ederler. İstek ve gereksinimleri karşılandığı sürece de iş doyumları yüksek olur ve işletme amaçlarını gerçekleştirme doğrultusunda birleşip, buna göre hareket ederler. İstek ve gereksinimleri karşılanmadığında ise doyumsuz olurlar ve işletme amaçlarını engelleyici davranışlar içine girerler (Ulusal, 1998: 34).

Bingöl, Personel Yönetimi adlı kitabında iş doyumuyla ilgili şu ifadelere yer vermiştir: "İş tatmini, iş görenlerin bedensel ve zihinsel sağlıkları yanında, bireysel, fizyolojik ve ruhsal duygularının bir belirtisidir. İş doyumu denince, işten elde edilen maddi çıkarlar ile işçinin, 'beraberce çalışmasından zevk aldığı iş arkadaşları ve eser meydana getirmesinin sağladığı mutluluk' akla gelmektedir (Bingöl, 1996: 226-227).

İş doyumsuzluğu ise, işe devamsızlık, işten ayrılma, dalgalanma, örgütsel verimliliğin azalması gibi çalışma hayatına ilişkin problemlerin ana sebebidir (Dormann ve Zapf, 2001: 483). Durak ve Serinkan (2007: 120) iş doyumunu "çalışanların iş ve iş yaşamındaki beklentilerine ulaştıkları zaman duydukları olumlu duygusal bir durum" olarak ifade etmiştir. İş doyumu bireylerin iş tecrübeleri sonucunda elde ettiği olumlu ruh hali olarak tanımlayarak, çalışanın işine göstermiş olduğu olumsuz tutumu da, iş doyumsuzluğu olarak belirtmiştir (Erdoğan, 1996: 231). Davis (1988: 96)" e göre iş doyumu, "iş görenlerin işlerinden duydukları hoşnutluk ya da hoşnutsuzluktur". İş doyumunun gerçekleşmesi için, işin özellikleriyle iş görenlerin istekleri birbirine uyması gerekmektedir. Bu konuyla ilgili kesin olarak bilinen şey iş doyumunun dinamik olduğudur. İş doyumu geldiği kadar çabuk gidebilir, bu nedenle iş doyumu yıllık olarak, hatta aylık olarak dikkatlice izlenmeli ve korunmalıdır.

İş doyumu ve performansa ilişkin kurulan hipotezlerin çıkış noktası mutlu iş görenlerin verimli olacakları yönündeki inanca dayanmaktadır. İş doyumu organizasyonel davranış literatüründe

yer alan eski bir kavramdır. Araştırmalara göre organizasyonda yer alan bir birey, yüksek morale sahipse etkin performans gösterecektir (Sabuncuoğlu, ve Tüz, 2003: 340). Çalışanların yaptıkları işte yüksek performans göstermesi oldukça önemlidir. Çalışanların performansları yüksekse örgüt ulaşmaya çalıştığı hedeflere kısa sürede ve istenen düzeyde ulaşır. Yüksek performansın sağlanabilmesi de örgütte çalışan kişilerin iş doyumu sağlayabilmelerine bağlıdır. Bu nedenle iş doyumu kavramı son yıllarda üzerinde durulan bir konu olmaya başlamıştır.

İş görenlerin işte geçirdikleri süre, hayatlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu anlamda, bir iş gören olarak bireyin işinden doyumu ya da doyumsuzluğu, gerek birey gerekse içinde bulunduğu toplum ve örgüt açısından önemli sonuçlara yol açmaktadır. İş doyumunun önemi; örgütsel bağlılık, örgütsel vatandaşlık, devamsızlık ve işten ayrılma gibi konular dikkate alındığında açıkça ortaya çıkmaktadır. Zira iş doyumunun olumlu ya da olumsuz bütün bu sonuçları, iş görenleri ve iş yaşamını çok yönlü olarak etkilemektedir (Ergüney, 2006: 70). Bu bağlamda yalnızca ekonomik durumunu değil, psikolojik durumunu da yakından etkileyen işinden beklentilerini elde eden insan daha mutlu olabilmektedir. Dolayısıyla iş doyumu insan yaşamında hem ekonomik hem de psikolojik açıdan önemli bir role sahiptir (Büyükbeşe ve Bakan, 2004: 6).

Bir kurumda verilen hizmetin niteliğini ve kalitesini etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörlerden en önemlilerinden biri çalışan personelin iş memnuniyeti ve ilgili kuruma ilişkin kurumsal aidiyetleridir (Etyemez, 2007: 13). Örgütte çalışan kişilerin iş doyumları sağlanmadığı sürece kurumdan alınmak istenen verimin düşük olacağı açıktır.

Bireylerin beklentilerindeki farklılıklar iş doyumunu öğelerinin önem derecesini etkiler. İş doyumunda önem taşıyan diğer bir konu ise bireylerin kişisel özelliklerine göre iş doyumunun yaratılmasıdır. Bireyin zaman zaman beklentilerin değişmesi bireyin iş doyumu düzeyinde değişiklikler meydana getirir (Tanrıverdi, 2008: 35).

İş görenlerin iş tatminini etkileyen üç temel ilişki vardır, bunlar;

1- İş gören-örgüt ilişkisi,
2- İş gören-yönetici ilişkisi ve
3- İş gören-iş arkadaşı ilişkisidir.

İş gören-örgüt ilişkisi örgütsel strateji ve örgüt hedefleriyle özdeşleşme ve bağlılık faktörlerinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca iş görenlere iş-aile dengesi konusunda örgütün desteğini de içermektedir. İş gören-yönetici ilişkisi ise iş doyumunda kilit öneme sahiptir (Alegre, 2015: 1-2). Yöneticiler iş görenlerin iş doyumları ile ilgili olarak üç nedenle konuya yaklaşırlar. Birincisi doyumsuz işçi işten kaçar ve mümkün olduğunca işten ayrılmanın başka bir işe geçmenin yolarını arar. Bu da örgüte büyük zarar verir. İkincisi iş doyumu yüksek olan birey daha sağlıklıdır ve daha uzun yaşar. Üçüncüsü iş doyumu yüksek olan birey bu mutluluğunu iş dışına da taşır ve yansıtır. Doyumu olan iş gören işe zamanında gelir ve devamsızlık yapmaz. Ayrıca işten ayrılma isteği çok düşüktür. Bu olgu araştırmalarla da kanıtlanmıştır. Doyum ve iş gören sağlığı konusu genelde az incelenen ve üzerinde durulan bir konudur. Yapılan çalışmalarda doyumsuz iş görenlerin sık sık hasta oldukları görülmüştür. Özellikle baş ağrısı ve kalp rahatsızlıkları sıkça görülen hastalıklardır. Bu nedenle iş doyumu yüksek olan kişiler daha az doktora gider, daha az rapor alır. Bu da örgüt için sağlıkla ilgili masraflarda bir azalma sağlar. Tatminkar olan iş gören olumlu davranışlarını hem işyerinde hem de toplum yaşamında, aile çevresinde sürdürür. Bu insanların yaşama ve çevrelerine karşı olumlu tutumları mevcuttur. Hayata daha dinamik ve daha optimistik bakar. Buna karşın doyumsuz iş gören hem işyerinde hem de sosyal yaşamında sorunludur. Ailesine sorunlarını yansıtır ve onları da mutsuz eder (Özkalp ve Kırel, 2011:123).

Örgüt etkinliği ve uzun dönem başarısı için doyumlu çalışanların olması çok önemlidir. Doyumsuz çalışanlar örgüte daha az katkı sağlarlar (Callaway, 2006: 33). Çalışanda yüksek güven duygusu olduğu zaman, çalışan süreç içerisinde örgütünden ve işinden ayrılmamak için işini istekle, görevini sorumlulukla yapmakta;

örgüt hedef, plan ve uygulamalarını benimseyerek örgütüne bağlı ve yararlı davranmaya başlamaktadır. Böyle bir süreç örgütlerin amaç ve hedeflerinin gerçekleşmesi yolunda elde edilmiş en büyük kazanım olacaktır ki bu nedenle de örgütlerin yüksek iş doyum düzeyinin sağlanmasına önem vermesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Omarov, 2009: 64).

Kişilerin arzuları, tutkuları ve beklentileri iş doyumu üzerinde iki farklı şekilde etkisini göstermektedir. Birincisi, kişilik özellikleri, çalışanların işleri hakkındaki duygularını etkileyebilmektedir. Örneğin, özgüveni yüksek ve çıktılarının kendi kontrolü altında olduğuna inanan kişilerin iş doyumları, özgüveni düşük ve çıktıları üzerinde kendi etkilerinin az olduğunu düşünenlere göre daha yüksektir. İkinci olarak, kişilerin birbirleriyle ilişkileri iyi ise birbirlerine katkı sağlarlar, öğrenmeyi hızlandırarak toplam başarıyı artırırlar (Karaca, 2001: 37).

İş doyumunu etkileyen faktörleri kişiye ve işe bağlı faktörler olarak iki grup altında toplamak mümkündür. Bireysel faktörler bireylerin farklı düzeyde doyum elde etmelerini sağlayan etkenlerdir. Yaş, cinsiyet, kişilik, kıdem, mesleki statü, eğitim düzeyi, sosyokültürel çevre ve benzeri etkenlerdir. Örgütsel faktörler ise işin niteliği, çalışma koşulları, iş güvenliği, alt-üst ilişkileri, ücret düzeyi, kararlara katılım, iletişim, terfi imkanları, çalışma arkadaşlarıyla ilişkiler, ödüllendirmeler, yönetim tarzı ve benzeri olarak gruplandırılmaktadır (Tengilimoğlu, 2005: 28).

İş doyumunun sonuçları, iş görenin fiziksel ve ruhsal sağlığını, örgütün çalışma ortamını ve verimliliğini, toplumun huzurunu, ekonomik gelişmesini, tasarruf ve sosyal israf anlayışını etkilemesi açısından göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Modern yönetim anlayışına göre, örgütlerin başarısı ve gösterdiği performans sadece kârlılığı, pazar payı, ödediği vergi gibi maddi verilere dayanan değişkenlere göre değil, insan boyutu ile de ölçülmelidir. Örgütler açısından iş doyumu her şeyden önce sosyal bir sorumluluk ve etik bir gereklilik olmalıdır (Erdoğan, 1997: 378).

İş doyumunu etkileyen faktörler bireylere göre değişkenlik gösterdiği gibi, iş doyumunun sonuçları da bireyden bireye farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Farklı kişilik özelliklerine sahip iş görenlerin, işten algıladıkları iş doyumu duygularının da farklı

olacağı beklenilmektedir. Yaşamının önemli bir kısmını çalıştığı örgüt ortamında geçiren bir iş görenin doyum düzeyi, kişisel yaşamını ve sağlığını olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. İş doyumu seviyesinin yüksek olmasının çalışan mutluluğuna katkısının olduğu, düşük iş doyumu olmasının ise çalışanın işine yabancılaşmasına neden olduğu ve buna bağlı olarak işe karşı ilgisizliğin ve uyumsuzluğun ortaya çıktığı genel kabul gören bir anlayıştır.

Çalışanların yaptıkları işten memnun olmaları veya memnuniyet duymamaları, bireylerin hem şahsi hem de örgüt ile olan ilişkilerine farklı etkiler gösterebilmektedir. İş doyumu gerçekleşmemiş olan bir çalışanın işten uzaklaşma, devamsızlık, şikayet ve işten ayrılma tutumlarının daha fazla olacağı birçok araştırmada belirtilmektedir. Ayrıca iş doyumsuzluğu bireylerin mutsuzluğuna, tutarsız davranmalarına, agresif tutumlarına, sağlık sorunlarına ve sosyal ilişkilerinin düşük olmasına neden olmaktadır (Bingöl, 2016: 583-586; Yıldırım, 2002: 70). İlgili çalışmalar kapsamında bireylerin işlerinden duyacakları doyumların duygusal dengeli olmalarına, sosyal ilişkilerine özen göstermelerine, yaşantılarındaki mutluluğa yardımcı olurken örgüte bağlılıklarını, örgütsel vatandaşlık davranışlarını, çalışma motivasyonlarını ve performanslarını arttırabilmektedir.

İnsanları korkutan ve rahatsız eden baskı davranışları ile mağdur kişilerin is arkadaşlarıyla iletişim kurmasına, sosyal ilişkilerine, sosyal imajına, mesleki konumuna ve sağlığına saldırılmaktadır. Mobbinge maruz kalan kişiler gördükleri baskı, yasadıkları stres ve öz değersizlik duygularının etkisiyle psikolojik, sosyal ve bazı durumlarda fiziksel bir çöküntü yaşayarak artık islerini yapamaz hale gelebilmektedir. İş yerinde yaşanan sıradan bir çatışma, ya da is stresiyle karıştırılmaması gereken mobbing olgusu yalnızca mağdurların problemi değil aynı zamanda bir is yeri problemidir. Mobbing; mağdur kişinin yanı sıra örgütün kendisini, yöneticileri ve diğer çalışanları olumsuz etkilemektedir; çünkü iş görenleri çalıştıkları örgütlerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Mağdurun yaşadığı stres ve problemlerden dolayı çalışmasının aksaması örgüt için is kalitesinde düşüklük ve izinlerin artması gibi ekonomik maliyetlere neden olmaktadır. Çalışanın isten

ayrılması durumunda ise örgütte yeni bir çalışan bulma ve eğitim etkinlikleri başlatılması söz konusu olacaktır.

İs doyumu ise çalışanın isinden memnun olması anlamına gelmektedir. İs doyumu, örgütsel davranış literatüründe en önemli iş tutumu olarak karsımıza çıkmaktadır. Bu tutum iş performansı, örgütsel bağlılık, örgütsel vatandaşlık davranışı ve yasam doyumu gibi değişkenlerle yakından ilişkilidir. Çok sayıda bireysel ve örgütsel faktörün iş doyumu üzerinde etkileri olabilmektedir. Örneğin mobbinge uğrayan çalışanların iş doyumunun azalması yalnızca bireysel değil örgütsel bir problem olarak karsımıza çıkmaktadır.

Amaç

Araştırmanın amacı mobbingin hemşirelerin iş doyumu üzerine etkisini analiz etmektir. Araştırmanın Soruları;

a. Mobbingin hemşirelerin iş doyumu üzerine etki büyüklüğü nedir?
b. Hemşirelerin mobbinge maruz kalmaları ile iş doyumu arasında bir ilişki var mıdır?

Bu konuda yapılmış birbirinden bağımsız çalışmaların sonuçları birleştirilecek ve elde edilen araştırma bulguları istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Böylece çeşitli araştırmaların sonuçları özetlenmiş ve sonuçların birleştirilmesiyle ile ortak yargıya ulaşılması sağlanmıştır.

Yöntem

Araştırmada meta-analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışmalara ulaşmak için Veri tabanı olarak ULAKBİM Veritabanı, Google Akademik, Gazi Üniversitesi Kütüphanesi katalog ve veri tabanlarının taranmıştır. Tarama yapılırken "mobbing", "psikolojik şiddet", "yıldırma", "iş yeri şiddeti", "iş doyumu", "iş tatmini", "hemşire(ler)" anahtar sözcükleri Türkçe ve İngilizce olarak kullanılmıştır. Anahtar sözcükler çalışmanın başlığında, özetinde ve anahtar sözcüklerde aranacak, ya tek tek ya da kombinasyon olarak tarama yapılmıştır. Tarama sonrası ulaşılan çalışmalardan kriterlere uygun olanlar belirlenerek meta analize dahil edilmiştir.

Verilerin meta analize hazırlanmasında Microsoft Office Excel ve verilerin analizinde CMA (The Comprehensive Meta Analysis Software) istatistik programı kullanılmıştır. Araştırma verilerini toplamak için veri kodlama formu kullanılmıştır. Veri kodlama formu literatürden faydalanılarak araştırmacı tarafından geliştirilecektir. Veri kodlama formu her bir bireysel çalışmadan etki büyüklüğünü hesaplamak için gerekli istatistiksel verileri ve çalışma özelliklerini (yöntem, örneklem, ölçüm aracı, yayın türü vb) elde etmek için kullanılacaktır. Her çalışma için çalışmanın başlığı, yazar, yayın yılı, yayın türü, örneklem büyüklüğü, çalışmanın yapıldığı kurumlar, çalışmanın yapıldığı il, iş doyumu ölçmek için kullanılan ölçüm aracı ve mobbinge maruz kalmaya göre iş doyumu düzeyi özellikleri (örneklem büyüklüğü, iş doyumu puanları, standart sapma) kodlanacaktır.

Örneklem

Araştırma hemşirelerle ile yapılmış mobbing ve iş doyumu kavramları üzerine olan çalışmalardan seçilerek yapılmıştır. Meta-analize dahil edilecek çalışmalarda veri tabanı olarak ULAKBİM Veritabanı, Google Akademik, Gazi Üniversitesi Kütüphanesi katalog ve veri tabanları kullanılmıştır. Çalışma 15.01.2007-15.01.2017 tarihleri arasında yapılmış ve ulaşılabilen yayınlar ve tezleri kapsamıştır. Anahtar sözcükler çalışmaların başlık, özet ve anahtar kelimelerinde aranmıştır. Çalışma sadece Türkiye'de hemşirelerin mobbingin iş doyumuna etkisine odaklanan çalışmaları kapsamıştır. Araştırmada hemşirelerin iş doyumu mobbinge maruz kalma değişkeni açısından ele alınmıştır.

Literatür tarama sonunda ulaşılan çalışmaların meta analize dahil edilmesinde

a) Çalışmanın Türkiye'de yapılmış olması,
b) Çalışmanın 15.01.2007-15.01.2017 tarihleri arasında yapılmış ve ulaşılabilir olması,
c) Örneklemi hemşirelerin oluşturması,
d) Analiz verilerine sahip olması,
e) Mobbing değişkenini incelemesi,
f) Etki büyüklüğünü hesaplamak için yeterli istatistiksel veriye sahip olması kriterleri kullanılmıştır.

Veri tabanlarından 20 çalışmaya ulaşılmış, bu çalışmaların 10 tanesi makale, 10 tanesi tez türündedir. Bu çalışmalardan 5 tanesi hemşire örneklemi içermediğinden meta analize dahil edilmedi. Çalışmaların 2 tanesinde ise değişken iş doyumu olmadığı için meta analize dahil edilmedi. Sonuç olarak örneklemi hemşire olan ve değişkeni iş doyumu olan 13 çalışma meta analize dahil edilmiştir.

Meta Analiz

Meta analiz bulguları birleştirmek amacıyla benzer bir konuda yapılmış bağımsız çalışmalardan elde edilen sonuçların istatistiksel analizidir (Glass, 1976) . Özellikle son yıllarda yaşanan bilgi patlaması karşısında araştırmacılara istatistiksel olarak daha güçlü ve daha kesin tahmin yapma olanağı sağlaması, meta analizin öneminin giderek artmasına ve daha yaygın bir şekilde kullanılmasına neden olmuştur.

Meta analiz benzer konuların araştırıldığı bağımsız çalışmalardan elde edilen verileri birleştirerek genel bir yargıya varmayı hedefleyen bir yöntemdir. Ancak çalışmalarda ham veriler çoğunlukla yer almamakta, ham veriler yerine etki büyüklüğünü ifade eden ölçütler ve onlara ilişkin standart hatalar verilmektedir. Etki büyüklüğü, örneklemden elde edilen sonuçların yokluk hipotezinde test edilen değerden ne kadar saptığını gösteren istatistiksel bir ölçüttür (Cohen, 1994) . Genellikle yeni denenen bir yöntemin, eskisine göre etkisini ifade etmek için kullanılır. Etki büyüklüğü, p-değeri gibi sadece istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın varlığını belirmekle kalmaz, bu farklılığın boyutu hakkında da bilgi verir; p-değerine göre bir diğer avantajı ise örneklem büyüklüğünden etkilenmemesidir.

Meta analizi mümkün olduğunca homojen yapıya sahip birbirinden bağımsız çalışmaları sentezleyerek önemli bir problem hakkında genel bir çözüm ortaya koymayı hedefleyen sistematik ve niceliksel bir yaklaşımdır. Meta analizine yönelik bazı olumsuz eleştiriler söz konusu olsa da, popülasyon etki büyüklüğüne ilişkin daha güçlü ve kesin tahmin yapma olanağı sağlaması ve bireysel çalışmalardaki tutarsızlıkların giderilmesine olanak tanıması, bu yöntemi giderek daha önemli kılmış ve kullanımını günden güne artırmıştır.

Etki Modeli:

Meta-analitik araştırmalarda tartışılan iki önemli kavram bulunmaktadır. Bunlar; Rastgele ve sabit etki modelleri (Field, 2005). Rastgele etki modelinde evren etki büyüklüklerinin araştırmadan araştırmaya değiştiği varsayılmaktadır. Sabit etki modelinde ise evren etki büyüklüklerinin değişmediği varsayılmaktadır. Etki büyüklüklerinin homojen bir dağılım gösterip göstermediği Meta analiz çalışmasında bu iki modelden hangisinin kullanılacağı ile ilgili karar verilirken test edilir. Homojen dağılım gösteriyor ise sabit etki modeli kullanılır, dağılım homojen değil ise rastgele etki modeli kullanılır (Ellis, 2010).

Bu konuda farklı düşünenler de bulunmaktadır. Borenstein, M., Hedges, L. V., Higgins, J. P.T. & Rothstein, H. R. (2009) meta analiz çalışmalarında rastgele etki modeli ile sabit etki modeli seçiminde önemli olan noktanın araştırmacının beklentisi olduğunu belirtmektedirler. Bu iki model arasındaki temel farklılık sıfır hipotezindeki (null hipotezi) farklılıktır. "Her bir çalışmada sıfır etki vardır" hipotezi sabit etki modelinin sıfır hipotezidir. "Ortalama etki sıfırdır" hipotezi ise rastgele etki yönteminin sıfır hipotezidir (Borenstein, vd., 2009). Rastgele etki modeli diğer çalışmalara genelleştirme olasılığını artırırken, sabit etki modeli ise rastgele etki modeline göre daha güçlü bir modeldir (Hedges ve Vevea, 1998).

Mobbingin Hemşirelerin iş doyumu üzerine etkisini analiz etmeyi hedefleyen bu meta analiz çalışmasında, bu konuda yapılmış birbirinden bağımsız çalışmaların sonuçlarının birleştirilerek, elde edilen araştırma bulgularının analiz edilmesi planlanmıştır. Böylece çeşitli araştırmaların sonuçları özetlenmiş ve sonuçların birleştirilmesiyle ile ortak yargıya ulaşılması sağlanacaktır. Bu nedenle evren etki büyüklüklerinin araştırmadan araştırmaya değiştiğinin varsayılmasının gerektiği düşünülmektedir. Dolayısıyla meta analizde rastgele etki modeli kullanılmıştır.

Veri Analizi Süreci

Bu çalışmada verilerin meta analize hazırlanmasında Microsoft Office Excel ve verilerin analizinde CMA (The Comprehensive Meta Analysis Software) istatistik programı kullanılmıştır.

Araştırma verilerini toplamak için veri kodlama formu kullanılmıştır. Her çalışma için çalışmanın başlığı, yazar, yayın yılı, yayın türü, örneklem büyüklüğü, çalışmanın yapıldığı kurumlar, çalışmanın yapıldığı il, iş doyumu ölçmek için kullanılan ölçüm aracı ve mobbinge maruz kalmaya göre iş doyumu düzeyi özellikleri (örneklem büyüklüğü, iş doyumu puanları, standart sapma) kodlanmıştır.

Tablo 1 Üretildiği Yıllara İlişkin Çalışmaların Dağılımı

	Frekans	Yüzde
2009	1	7,7
2010	1	7,7
2011	1	7,7
2012	3	23,1
2013	1	7,7
2014	2	15,4
2015	2	15,4
2016	2	15,4
Toplam	13	100,0

Tablo incelendiğinde örneklemimizdeki mobbing ve iş doyumu arasındaki ilişkiyi analiz eden çalışmaların 2009 yılında başladığı ve en fazla 2013 yılında yapıldığı görülmektedir. Ancak 2014 yılından 2016 yılına kadar her yıl ikişer tane olmak üzere örneklemdeki çalışmaların toplam da %46,2'sinin bu yıllar arasında yapıldığı görülmektedir.

Tablo 2 Çalışmaların Yayın Türüne ilişkin Dağılım

	Frekans	Yüzde
Makale	4	30,8
Tez	9	69,2
Toplam	13	100,0

Tabloya göre çalışmaların 9 tanesi (%69,2) tez türündedir. Tez türleri master ve doktora tezlerini kapsamaktadır. Geriye kalan %30,8'i, diğer bir ifadeyle 4 çalışma ise makale türündedir.

Tablo 3 Çalışmaların yapıldığı kuruma ilişkin Dağılım

	Frekans	Yüzde
Kamu	6	46,2
Kamu ve özel	3	23,1
Özel	1	7,7
Üniversite	3	23,1
Toplam	13	100,0

Sadece Kamu hastanelerinde yapılan çalışma sayısı 6'dır (&46,2). Sadece özel hastanelerde yapılan çalışma sayısı yalnızca 1'dir (%7,7). Sadece üniversite araştırma hastanelerinde yapılan çalışma sayısı ise 3'tür (%23,1). Hem kamu, hem de özel hastanelerde yapılan çalışmalar ise 3 tanedir ve örneklemin yüzde 23,1'ini oluşturmaktadır.

Tablo 4 Çalışmalarda kullanılan İş Doyumu Ölçeğine göre dağılımı

	Frekans	Yüzde
Comer, Machleit ve Lagace İş Tatmini ölçeği	1	7,7
Hackman ve Oldham Job Diagnostic Survey-JDS	1	7,7
İş doyum ölçeği	1	7,7
Miller ve Medalai (1955) JSS-Job Satisfaction Scale	1	7,7
Minnesota İş Doyum Ölçeği	9	69,2
Toplam	13	100,0

Tablodan görüleceği üzere iş doyumu çalışmalarının büyük çoğunluğu (%69,2) Minnesota İş Doyum Ölçeğini kullanarak iş doyumunu ölçmüşlerdir. Bununla beraber, Comer, Machleit ve Lagace iş tatmini ölçeği, Hackman ve Oldham Job Diagnostic Survey, İş doyum ölçeği ve Miller ve Medalai Job Satisfaction Scale ölçekleri sadece birer kez kullanılmışlardır.

Tablo 5 Çalışmalarda kullanılan Bezdiri Ölçeğine göre dağılımı

	Frekans	Yüzde
Bezdiri ölçeği	1	7,7
Bezdiri ölçeği- Kendi ölçeği	1	7,7
Dilek ve Aytolan (2008) mobing ölçeği	1	7,7
Heinz Leymann Psikolojik Terör Envanteri	7	53,8
Hemşirelikte işyeri şiddeti anketi	1	7,7
OFA-Olumsuz Fiil Anketi	2	15,4
Toplam	13	100,0

Tabloya göre, en sık kullanılan bezdiri ölçeği Heinz Leymann Psikolojik Terör envanteridir (%53,8). OFA- Olumsuz fiil anketi de 2 çalışmada kullanılmıştır. Diğer ölçekler ise birer kez kullanılmıştır.

Heterojenlik Testi

Çalışmalar arasındaki heterojenliği test etmek için Cochran'ın Q istatistiği kullanılmıştır. Bu test tüm çalışmaların aynı etkiyi değerlendirdiği sıfır hipotezini test eder (Higgins, Thompson, Deeks ve Altman, 2003). Etki büyüklüğünde istatistiksel olarak anlamlı bir dağılım olup olmadığı bu analiz ile belirlenir. Q istatistik analiz verileri aşağıda tablo-9'da sunulmuştur. Sabit etki modelindeki ortalama etki büyüklüğü -0,397 (S.H=0,018) ve rastgele etki modelindeki etki büyüklüğü ise -0,368 (S.H=0,050) olarak tespit edilmiştir.

Tablodaki Q istatistiği gözlemlenen dağılımı yansıtmaktadır. Genel heterojenlik testi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur I^2=85,887 % (Q=85,026, df=12, p<0,000).Bu değerler meta analize dahil edilen çalışmalar arasındaki gözlemlenen varyansın %85,887'sinin etki büyüklüğündeki gerçek farklılıktan kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, meta analize dahil edilen çalışmaların ortalama etki büyüklüğündeki varyansın yüzde 85,887'si açıklanabilmektedir.

Tablo 6 Sabit etki modeline göre ortalama etki büyüklüğü ve heterojenlik değerleri

	Etki Büyüklüğü						
Model Türü	N	Fizher's Z Sabit Etki	Standart Hata	95% Güven Aralığı		Z	P
Sabit	13	-0,397	0,018	-0,433	-0,362	-21,862	0,000
Rastgele	13	-0,368	0,050	-0,465	-0,270	-7,372	0,000

Heterojenlik Testi			Tau Squared			
Q	Serbestlik derecesi (Q)	P	I-squared	TTau Squared	S.E.	Tau
85,026	12	0,000	85,887	00,027	0,014	0,64

Araştırmanın Etik Yönü

Çalışmada literatür tarama modeli kullanılacağından doğrudan insan veya hayvan üzerinde bir etki içermeyecektir. Bu nedenle etik kurul onay kararına gereksinim bulunmamaktadır.

Bulgular

2007 ve 2017 yılları arasında mobbingin hemşirelerin iş doyumu üzerine etkisini inceleyen 13 çalışma yapılmıştır. Örneklemdeki mobbing ve iş tatmini arasındaki ilişkiyi analiz eden çalışmaların 2009 yılında başladığı ve en fazla 2013 yılında yapıldığı görülmektedir. Ancak 2014 yılından 2016 yılına kadar her yıl ikişer tane olmak üzere örneklemdeki çalışmaların toplamda %46,2'sinin bu yıllar arasında yapıldığı görülmektedir.

Araştırmada, mobbing davranışlarının iş doyumuna etkisi Fisher's Z ile analiz edilmiştir. Buna göre:

0,00---0,10 arası çok zayıf etki,

0,10---0,30 arası zayıf etki,

0,30---0,50 arası orta etki,

0,50---0,80 arası ise güçlü etki,

0,80 ve üstü ise çok güçlü etki, olarak yorumlanmıştır.

Etki büyüklüğünün (Fisher's Z) minimum değeri -0,658 ve maksimum değeri -0,042'dir. Etki büyüklüğünün ortalaması -0,364 (s.s=0,189)'dur. Buna göre mobbingin hemşirelerin iş doyumu üzerine orta dereceli ve negatif yönlü etkisi olduğu görülmüştür. Çalışmanın amacı mobbingin hemşirelerin iş doyumları üzerindeki etkisini analiz etmek olduğundan, burada çıkan negatif yönlü sonuç, hemşirelerin mobbinge maruz kalmalarının iş doyumlarını azalttığı diğer bir deyişle iş doyumunun orta dereceli etkilendiği ve azaldığı yönündedir.

Çalışmanın amacı mobbingin hemşirelerin iş doyumları üzerindeki etkisini analiz etmek olduğundan, burada çıkan negatif yönlü sonuç, hemşirelerin mobbinge maruz kalmalarının iş doyumlarını azalttığı yönündedir. Meta analize dahil edilen çalışmaların etki büyüklüklerinin ortalaması negatif ve sınıflandırmaya göre orta dereceli olduğundan mobbing arttıkça hemşirelerin iş doyumlarının azaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Meta analize dahil edilen çalışmaların etki büyüklüklerinin ortalaması orta dereceli ve negatif yönlü olduğundan mobbing arttıkça hemşirelerin iş doyumlarının azaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Analiz sonuçlara göre, çalışmanın yapıldığı kuruma göre çalışmaların etki büyüklükleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Q_B=5,796, df=3, p=0,122). Kamu hastanelerinde çalışan hemşirelerle yapılan çalışmaların ortalama etki büyüklükleri (fz=-0,336), kamu ve özel hastanelerde çalışan hemşirelerle yapılan çalışmaların ortalama etki büyüklükleri ise (fz=-0,414) olarak bulunmuştur. Özel hastanelerde çalışan hemşirelerle yapılan çalışmaların ortalama etki büyüklükleri (fz=-0,121) ve üniversite hastanelerinde çalışan hemşirelerle yapılan çalışmaların ortalama etki büyüklükleri (fz=-0,444) olarak bulunmuştur. Kamu hastanelerinde yapılan çalışmalar kendi aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir (p=0,000). Kamu ve özel hastanelerde yapılan çalışmalar arasında da kendi aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir dağılım göstermektedirler. (p=0,000). Özel hastanelerde yapılan çalışmalarda ise kendi aralarında anlamlı bir farklılık

bulunmamaktadır, zaten özel hastanede çalışan hemşirelere yönelik sadece bir çalışma bulunmaktadır. Üniversite hastanelerinde yapılan çalışmaların da kendi aralarında anlamlı bir fark görülmektedir (p=0,000). Buna göre kamu hastanelerinde mobbinge uğrayan hemşirelerin iş doyumlarının etkilenme düzeyleri arasında fark yoktur. Ancak özel hastanede çalışan hemşirelerin iş doyumları kamu hastanelerinde çalışan hemşirelere göre maruz kaldıkları mobbing davranışlarından daha çok etkilenmiştir ve etkisi daha fazladır. Kamu ve üniversite hastanelerinde çalışan hemşirelerin iş doyumlarının etkilenme büyüklüğü arasında ise anlamlı bir fark yoktur.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzün aşırı rekabetçi çalışma yaşamında, piyasa koşullarındaki değişimlerin ve teknolojik gelişimlerin hızı baş döndürmekte, örgüt yapılarını karmaşıklaştırmakta ve yeni yönetim anlayışlarının oluşmasını sağlamaktadır. Bu koşullar altında zamana karşı yarışmak, monotonlaşmak ve kar, verimlilik ve çıktı gibi sonuçlar bakımından en yükseğe odaklanarak çalışmak zorunda kalan personel hem kendine hem de işine yabancılaşmakta ve iş doyumsuzluğu duymaktadır. Söz konusu değişimler sonucunda çalışanlar üzerindeki baskılar artmakta, kişiler birbirlerini tehdit olarak algılamaya başlamakta ve birbirlerinin ayağını kaydırmaya çalışmaktadır. Böyle bir ortamda varlığını sürdürmeye çalışan ve gittikçe mükemmelliyetçileşen örgütler ise, mevcut sorunları yokmuş gibi göstermekte, çatışmaları ortaya çıkarmaktan ve çözmekten kaçınmaktadır. İş yerinde yaşanan mobbing sonucu örgüt içinde bireyler arası güç mücadeleleri artmakta, ilişkiler bozulmakta ve arkadaşlık ilişkileri hasar görmektedir. Dolayısıyla toplumda mutlu bireylerin varlık gösterebilmeleri için örgütlerin, çalışma ortamının huzurunu ve çalışanlarının iş doyumunu sağlamaları önem kazanmaktadır. Bu nedenle kurumlar çalışanları aileleri, sosyal çevreleriyle bir bütün olarak değerlendirmelidirler. Sosyal faaliyetlere zaman ayrılmalı, çalışanların kaynaşması için etkinlikler düzenlenmelidir.

İş yerinde mobbingin amirler, çalışma arkadaşları ve/veya astlar tarafından yöneltilmesi açısından netleştirilmesi, mobbingin algılanan nedenleri ve boyutları ile iş doyumu arasındaki ilişkilerin

birlikte incelenmesi önemlidir. Bu nedenle mobbingin hemşirelerin iş doyumu üzerine etkisini inceleyen çalışmaların birleştirilmesiyle oluşturulan bu meta analiz çalışması yöneticiler için kaynak nitelikte olması açısından önemlidir.

İş yerinde mobbing davranışlarına maruz kalan bireylerin iş doyumunun düştüğü ve mobbingin iş doyumu üzerine etkisinin negatif yönlü ve orta dereceli olduğu görülmüştür. Çalışmaların ayrı ayrı ele alındığında güvenirliğinin düşük olmasıyla birlikte, meta analizle ele alındığında örneklemin büyümesiyle güvenirliğinin ve genellenebilmesi desteklenmiştir.

Ülkemizin sosyo-ekonomik koşulları, yeni iş olanaklarının kısıtlılığı, iş bulmanın maddi ve manevi maliyetlerinin yüksekliği ile sosyal yaşamda hakim olan kaderci tutum ve belirsizlikten kaçınma eğilimine bağlı olarak tercih edilen yaşam boyu istihdam uygulaması dikkate alındığında, çalışanlar ellerinde olanlarla yetinme psikolojisi içerisine girerek, işlerinden memnun olmaya çalışmakta, iş doyumsuzluğu yaşasa ve işten ayrılmayı düşünse dahi fiili olarak işini bırakmamaktadırlar.

Mobbing ile iş doyumu arasındaki ilişki incelenmiş, mobbing ve iş doyumu arasında negatif bir ilişki görülmüştür. Bu ilişki örgütlerin amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için sahip oldukları en stratejik unsur olan insan kaynaklarını etkili ve verimli şekillerde kullanmalarını zorunlu kılmaktadır. İnsan kaynağının odak noktaları ve en değerli sermayeleri olduğu bilincini taşımaları gereken günümüz modern örgütlerinde, insan ilişkileri konusunda daha duyarlı olunması, kişisel etik değerlerin ön plana çıkarılması ve iş ahlakı anlayışlarının geliştirilmesi önem taşımaktadır. Her ne kadar beşeri faktörün varlığı ve birbiriyle etkileşimi dolayısıyla işyerinde mobbing olgusunun sıfırlanmasının mümkün olmadığı görülse de geliştirilecek insan kaynakları yönetimi politikaları ve yaratılacak güçlü örgüt kültürü yardımı ile işyerlerinde yaşanan mobbing azaltılabilecektir. İşyerlerinde yaşanan ve yaşanması olası olan mobbing davranışlarının önüne geçilebilmesi için söz konusu olgu ile ilgili farkındalık yaratmak, bilinirliği arttırmak, mücadele yöntemleri geliştirmek, karşıt politikalar oluşturmak ve olguyu hukuki bir zemine dayandırmak yönetimlere ve çalışanlara yardımcı olabilecektir. Sonuç olarak işyerinde mobbing

davranışları ile algılanan nedenlerini ve iş doyumu üzerine etkisini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın, olgunun bilimsel olarak incelenmesi bakımından benzer çalışmaları yapacak araştırmacılara ve uygulayıcılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

Altıntaş, F. Ç. (2006). Bireysel Değerlerin Örgütsel Adalet ve Sonuçları İlişkisinde Yönlendirici Etkisi: Akademik Personel Üzerinde Bir Analiz. *İşletme Fakültesi Dergisi,* 7(2), 19-40.

Alegre, I., Mas-Machuca, M. and Berbegal-Mirabent, J. (2015). Antecedents of Employee Job Satisfaction: Do They Matter?. *Journal of Business Research*, 10(113), 1-2.

Bingöl, D. (1996). *Personel Yönetimi* (2.Baskı). İstanbul, Beta Kitabevi.

Bingöl, D. (2016). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul, Beta Kitabevi.

Borenstein, M., Hedges, L. V., Higgins, J. P.T. and Rothstein, H. R. (2009). Introduction to Meta-Analysis. *Wiley: West Sussex.*

Büyükbeşe, T. ve Bakan, İ. (2004). Örgütsel İletişim ile İş Tatmini Unsurları Arasındaki İlişkiler: Akademik Örgütler İçin Bir Alan Araştırması. *Akdeniz İ.İ.B. F. Dergisi*. Sayı 7.

Callaway, P. L. (2006). Relationship Between Organizational Trust and Job Satisfaction: An Analysis in the U.S. Federal Work Force. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Capella University.

Cohen, J. (1994). The earth is round ($p < .05$). *Am Psychol*, 49, 997-1003.

Çamcı, O. ve Kutlu, Y. (2011). Kocaeli'nde Sağlık Çalışanlarına Yönelik İşyeri Şiddetinin Belirlenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(1):9-16.

Çobanoğlu, Ş. (2005). *Mobbing İşyerinde Duygusal Saldın ve Mücadele Yöntemleri*. İstanbul: Timaç Yayınları.

Davis, K. (1988). İşletmelerde İnsan Davranışı (Çev. K. Tosun). İstanbul: *İşletme Fakültesi Yayını,* No: 199.

Davenport, N., Schwartz, R.D. and Ellıott, G.P. (2003). *Mobbing, İşyerinde Duygusal Taciz.* (Çev. Osman Cem ÖNERTOY). Ankara: Sistem Yayıncılık. (Eserin orjinali 1999' da yayımlandı).

Dilman, T. (2007). *Özel Hastanelerde Çalışan Hemşirelerin Duygusal Tacize Maruz Kalma Durumlarının Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Doğan, M.A. (2009). *İlköğretim Okullarında Öğretmenlere Uygulanan Psikolojik Şiddetin (Mobbing) İş Doyumuna Etkisi: Ankara İli Sincan İlçesi Örneği,* Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dormann, C. and Zapf, D. (2001). Job Satisfaction: A meta-analysis of stabilities. *Journal of Organizational Behaviour*, 22(5), 483.

Durak, İ. ve Serinkan, C. (2007). Hemşirelerde İş Tatmini: Denizli Devlet Hastanesi Yoğun Bakım Ünitelerinde Bir Araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(13), 119-135.

Ekici, D., Cerit, K., Gür, E., Mert, T. ve Türkmen, S. (2016). *Sağlık Hizmetinde Yönetsel Sorunların Analizi*. Ankara: Sim Matbaacılık.

Ellis, P. (2010). Te Essentials Of Effect Sizes. *New York: Cambridge University Press*.

Etyemez, H. (2007). *Eğitim Çalışanlarının Yol ve Barınma Memnuniyeti Araştırması*. Eğitim-Bir-Sen.

Erdoğan, İ. (1996). İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış. İstanbul: Avcıoğlu Basım Yayım.

Erdoğan, İ. (1997). İşletmelerde Davranış. İstanbul: Dönence.

Ergüney, Ö. (2006). *Ücret Tatmininin İş Gören Tatmini İle İlişkisi ve Bir Uygulama.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Field, A. P. (2005). Is The Meta-Analysis Of Correlation Coefficients Accurate When Population Correlations Vary?. *Psychological Methods, 10*(4), 444.

Glass, G.V. (1976). Primary, Secondary, And Meta-Analysis Of Research. *Educational Researcher,* 5(10): 3-8.

Gökçe, A.T. (2008a). *Mobbing: İşyerine Yıldırma Nedenleri ve Başa Çıkma Yöntemleri*. Ankara: Öğreti Yayınları.

Gökçe, A.T. (2008b). *Mobbing: İşyerine Yıldırma Eğitim Örneği*. Ankara: Öğreti Yayınları.

Hedges, L. V. and Vevea, J. L. (1998). Fixed-And Random-Effects Models In Meta-Analysis. *Psychological Methods, 3*(4), 486.

İnternet: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2014). İşyerlerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) Bilgilendirme Rehberi. Ankara: Özel Matbaası, 5, 23, 25. Web: https://www.csgb.gov.tr/media/2053/mobbing_2014.pdf adresinden 14 Mayıs 2017'de alınmıştır.

Karaca, S. (2001). *İş Tatmininin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi ve Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Karyağdı, A. (2007). *Örgütlerde Yıldırma (Mobbing) ve Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Yönetim Ve Organizasyon Bilim Dalı, Malatya.

Kılıç, S.T. (2006). *Mobbing (Psikolojik Şiddet) Sanayi Sektöründeki Mobbing Uygulamaları, Kişisel Etkileri, Örgütsel ve Toplumsal Maliyetleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Koç, H. ve Topaloğlu, M. (2010). *Yönetim Bilimi*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Kurtbaş, D. (2011). *Akademisyenlerin Maruz Kaldıkları Psikolojik Şiddet İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki Kamu ve Vakıf Üniversitelerinde Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Leymann, H. (1996). The Contend And Development Of Mobbing At Work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5(2), 165-184.

Omarov, A. (2009). *Örgütsel Güven ve İş Doyumu: Özel Bir Sektörde Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Özkalp, E. Ve Kırel, Ç. (2011). *Örgütsel Davranış*. Bursa: Ekin.

Sabuncuoğlu, Z. and Tüz, M. (2003). *Örgütsel Psikoloji* (3.Baskı). Bursa: Furkan Ofset.

Sabuncuoğlu, Z. and Tüz, M. (2005). *Örgütsel Psikoloji*. Bursa: Alfa Aktüel.

Tanrıverdi, L. (2008). *İlköğretim Müfettişlerinin İş tatmini ile Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. (İstanbul İli Örneği).* Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tengilimoğlu, D. (2005). Hizmet İşletmelerinde Liderlik Davranışları İle İş Doyumu Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*

Tınaz, P. (2006a). *İş Yerinde Psikolojik Taciz (Mobbing*). İstanbul: Beta Yayınları.

Tınaz, P. (2006b). Mobbing: İşyerinde Psikolojik Taciz. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3(10), 11-22.

Tınaz, P. (2011). *İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing).* İstanbul: Beta Yayınları.

Tokat, M. B., Cindiloğlu, M. ve Kara, H. (2011). *Değerlerin Psikolojik Kuşatması Mobbing*. Kütahya: Ekin Yayınları.

Tutar, H. (2004). *İş Yerinde Psikolojik Şiddet*. Ankara: Platin Yayınları.

Yıldırım, F. (2002). *Çalışma Yaşamında Örgüte Bağlılık ve Örgütsel Adalet İlişkisi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara

Yücetürk, E. (2005). Türkiye'de İş Yaşam Kalitesini ve Verimliliği Azaltan Gizli Bir Sendrom: Yıldırma (Mobbing). *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 6, 97.

Şiddetin Öğretimi ve Liseli Gençler Üzerindeki Etkileri (Malatya, Elazığ, Bingöl Örneği)

Vahap Özpolat, Mardin Artuklu Üniversitesi

Giriş

Şiddet, çocuklar ve gençler tarafından tercih ve arzu edilerek öğrenilen bir davranış değil, yetişkinler tarafından onların iradesi dışında kendilerine öğretilen bir davranıştır. Bütün gücü ve enerjisine rağmen henüz içinde yaşadığı dünyanın kurucu bir aktörü değil, belki de naif bir oyuncusu olan çocuklar ve gençler kendilerine atfedilen suç ve şiddet dahil hiçbir kötülüğün, yanlışın, günahın birinci derecede sorumlusu değildirler. Aksine onlar, yetişkinlerin kendilerine sundukları olumsuz koşulların mağdurudurlar. Gençlerin şiddete başvurması ya da suça bulaşmasının temel nedeni olan dünyadaki adaletsizlik ve eşitsizlikler, ayrıcalık ve ayrımcılıklar, yoksulluk ve yoksunlukların hiç birisinin nedeni günün gençliği değildir. Onlar, dünün ve bugünün yetişkinleri tarafından güçlerinin kötüye kullanılarak kurulan sorunlar yumağı bir dünyanın/hayatın gönülsüz figüranlarıdırlar. Bu nedenle gençliğin suç ve şiddet olgusu ile ilişkisi tartışılırken onların olayın mağdur tarafı olarak görülmesi gerekmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler arasında genç nüfus oranının genel demografik yapı içerisindeki ortalamasının görece yüksek olduğu Türkiye'nin yakın dönemlere kadar gençliğe dair vizyoner bir bakış açısı geliştirdiğini ve kapsamlı bir politika inşa ettiğini söylemek son derece güçtür (Kızılkaya vd.; 2012). Kızmaz'a (2006, 248; 2012, 52-74) göre ilkel toplumlardan endüstri ve modern toplumlara geçiş sürecinden sonra şiddet çeşitleri çoğalmış sözel ve fiziksel şiddetin yanında sosyal, ekonomik, cinsel ve duygusal şiddet de toplumsal yaşamda yerini almıştır. Günümüzde en gelişmiş toplumlarda dahi şiddet önlenemez bir olgu olmaya devam etmektedir. Modern toplumlarda şiddet eylemlerinin kaynaklarının artması, şiddet eylemlerinin gündelik yaşamın olağan bir fenomene dönüşmesine yol açmıştır. Ülkemiz

de dâhil olmak üzere gelişmekte olan çoğu ülkelerin modernleşme süreçleri ile birlikte toplumların kurumsal ve değersel yapısının dönüşüme uğraması sürecinde suç ve şiddet artışının başlıca nedenleri şunlardır: Göç ve kentleşmenin yarattığı sosyal organizasyonsuzluk, nüfusun heterojenleşmesi, değerler alanındaki değişim, sosyal sermayenin azalması, geleneksel veya enformel denetim unsurlarının zayıflaması, aile kurumunda meydana gelen değişim, ekonomik sorunlar, bireyselciliğin gelişimi ve kişisel çıkar arayışları, bireylerin ben merkezli egoist bir motivasyonla hareket etmeye başlamaları, kadının sosyal konumundaki dönüşümleri, suç işlemek için artan fırsatlar, bireylerin rutin yaşam tarzlarında meydana gelen değişmeler, birey yaşamının değersizleşmesi, geçiş süreçlerinde keyfi ve yasallıkla örtüşmeyen davranış tarzlarının gelişmesidir.

Gençlerde, şiddetin sosyolojik nedenlerinden biri de toplumun ödüllendirme sistemidir. Yani gençlerin merhamet, muhabbet, barış, empati, hoşgörü, yardımlaşma içeren tutumlarının yetişkinler tarafından maddi ve manevi açısından yeteri kadar ödüllendirilmemesidir. Aksine bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde çeşitli mesaj, simge ve sembollerle kahramanlık ve cesaret adı altında onların şiddet içeren duygu, düşünce ve eylemleri takdir edilmekte dolayısıyla manevi anlamda ödüllendirilmektedir. Toplumda az sayıda ebeveyn, öğretmen veya yönetici bir gencin barışseverliğini, empatiliğini takdir etmektedir. Toplumda bazen töre bazen din bazen de kahramanlık adına şiddetin bazı türleri, bazı gruplar tarafından açıktan destek veya tepkisiz kalmak suretiyle olumlulanmaktadır. Bunun yanında sosyalleşme ve eğitim sürecinde yapılan hatalar da şiddetin bilinç altına yerleşmesine hizmet etmektedir. Örneğin; toplumda özellikle erkek çocukların yetişkinler tarafından "aslan" metaforu üzerinden şiddet ve güç temelli bir kişilik inşasına teşvik edilmesi beklendiğinin aksine çocuğa aslanın cesaretini değil, vahşet ve yırtıcılığını kazandırabilir.

Ayrıca şiddeti uygulayanın kim olduğuna veya şiddetin kimin amacına hizmet ettiğine göre toplumsal tepkinin biçimi ve dozunun değişmesi (Örneğin; başörtülü olduğu için bir kadının şiddete maruz kalması olayı ile bir kişinin oruç tutmadığı için

şiddete uğraması olaylarında toplumun tepki gösteren ve/veya sessiz kalan kesimlerinin farklılaşması, her iki olaya karşı bütün toplumun aynı derecede tepki göstermemesi) toplumda mafya, çete, kabadayı kültürünün hala itibar görmesi, medyanın reyting uğruna şiddeti görünür kılması, özellikle alt sosyal tabakada şiddetin hala bir eğitim yöntemi olarak görülmesi gibi yanlışlar da şiddetin yayılmasında ve/veya önlenememesinde etkili olmaktadır.

Gençlik

Çocukluk ve yetişkinlik arasında bir geçiş evresi olarak tanımlanan "Gençlik"; Birleşmiş Milletler'e göre "15-24" yaşındakileri kapsamaktadır. Bu yayında Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın isteği doğrultusunda, Eurostat gençlik tanımında ise bu dönem "15-29" yaş aralığını kapsar (TUİK: İstatistiklerle Gençlik 2014). Biyolojik temelli bu tanım elbette gencin ruhsal, sosyal, zihinsel gelişiminden bağımsız değildir. Bu bağlamdaki gelişim düzeyi coğrafi, kültürel, ekonomik faktörlere bağlı olarak değişebileceği için belirlenen yaş aralığını bütün toplumlar için mutlak değer şeklinde tanımlamak mümkün görünmemektedir.

Çocukluk ile yetişkin arasında geçen bir dönem olarak ikisi arasında sıkışmışlığın getirdiği zorlukları ve yetişkinlik evresine hazırlanmanın, özgün veya taklit bir kimlik inşa etme çabasının yoğun biçimde yaşandığı gençlik dönemi, henüz yaşanacak uzun bir ömrün başlangıcı olması nedeniyle bireyde özgürlük arayışının, yeni bir dünya tasarımının, idealizmin, hızlı değişimin yoğun biçimde yaşandığı bir dönemdir. Bu enerjinin yarattığı dinamizm gençlerde zaman zaman uyum ve rekabet bazen de çatışma formunda bir sosyal ilişki biçimine dönüşebilir.

Zihni ve fikri bakımdan enerjik bir dönem olması nedeniyle gençlik, doğru yönlendirildiği takdirde birçok meseleyi çözüme kavuşturacak aksiyon ve beceriye sahiptir (Kara, 2013; 8). Bu özelliğiyle gençlik, aynı zamanda çok önemli bir beşerî sermaye unsurudur. Akın'a göre gençlik dönemi, insan hayatının en dinamik dönemi ve bir kimlik arayışı, inşası sürecidir (Akın, 2014; 10). SEKAM'ın (2013, 9), "Türkiye Gençlik Raporu: Gençliğin

Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri" başlıklı çalışmasında, gençlerin genel olarak şiddete eğilimlerinin olduğu, şiddet eğiliminin belirleyici unsurlarının cinsiyet, eğitim düzeyi, ekonomik durum ve yaşanılan bölge koşulları olduğu sonucuna varılmıştır. 2006 yılında İstanbul'daki 15-24 yaş aralığındaki 1014 gençle yapılan saha araştırmasında elde edilen bulgulara göre Türkiye'de gençlere ilişkin sorunların başında aile içi şiddet başı çekmektedir (Gür vd. 2012; 22).

Gençlerin ve ergenlerin suç ve şiddete yönelmelerinde bilişim teknolojileri ve sosyal medyanın da etkisi olduğu yönünde tezlerin yanında Aksüt ve Batur'un (2007) çalışmalarında vardıkları sonuca göre ergenlerin şiddete eğilimli olmalarında ya da şiddet olaylarına karışmalarında internetin ve televizyonun değil, eğitim sisteminin etkili olduğu görülmüştür. Bu bağlamda çalışmada özellikle eğitim sisteminin sınav odaklı, katı rekabetçi yapısı ile ailelerinin çocukluk çağında, çocukluğun yaşanmasına imkân verilmemesi gibi uygulamalara gönderme yapılmaktadır.

Şiddet

Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) (2002) tarafından "bireyin kendisine, başkasına, belirli bir topluluk veya gruba yönelik yaralama, ölüm, fiziksel zarar, bazı gelişim bozuklukları veya yoksunluk ile sonuçlanabilen tehdit ya da fiziksel zor kullanma" şeklinde tanımlanır.

Tezcan (2009)'a göre şiddet, her zaman toplumumuzda güncelliğini koruyan bir konudur. Saldırgan bir kişilik yapısına sahip olduğumuz bilinen bir gerçektir. Böyle bir kişilik yapısı şiddet kavramıyla örtüşür. Ayrıca şiddeti pekiştirir. Böylece şiddeti seven bir toplum olduğumuz genellemesini yapabiliriz. Günlük yaşamın her anında çeşitli ortamlarda bu sevgi kendini gösterir. Nerede şiddet varsa oraya ilgi gösterilir, onun üzerinde konuşulur, konu ile ilgililer takdir edilir vs. Yâni bu eğilimler şiddeti sevmenin kanıtı niteliğindedir. En son örnekler TV programlarında açıkça görülmektedir. Böylece her programa biraz şiddet serpiştirilirse reyting yükselir.

Canlı yayınlarda dayağa başvurulması sonucu kavgaların olağan bir duruma gelmesini sağladı.

Şiddetin medya boyutu hakkında Koçöz'ün (2011;245-255), Vergin ve Narlı'dan aktardığına göre şiddet toplumda zaten var. Bugün de var, yarın da var olacak. Şiddet uygulamada medyanın doğrudan ve tek başına bir etkisi yoktur. Sosyoekonomik, sosyokültürel faktörlerin etkisi altında tabii ki, medyanın önemli bir yeri var. Anneler ve babalar çocuklarıyla arkadaşlık etsinler. 'Kurtlar Vadisi' sosyolojik bir Türkiye gerçekliğini yansıtmıştır. Televoleler suça teşvik ediyor, bu tarz programlar genel ahlak erozyonuna da kapıyı aralıyor. İnsanlara şunu öğretiyor: 'Böyle yapmazsan kurtuluş yok' Mutlaka illegal bir şeyler yapmamız lazım. Türkiye'de mafya kültürü hâkimdir. Türkiye'deki şiddet kültürüne bakarsak şiddetin enstrümantal olduğunu kanıksamış durumdayız. İletişim becerilerini kullanarak sorunları çözmek yerine bir tane vururum, bağırırım... Okulların imkânları yeterince kullanılmıyor. Ailelerin olaya çok farklı bakmasını sağlamak gerekiyor. Çocuk, ailede şiddet uygulayan modelleri görüyor. Bunlar sadece polisiye tedbirlerle çözülemez. Çünkü Türkiye'de yasaları kullanmıyoruz ve kanunların yaptırımı da zayıftır.

Şiddetten en çok etkilenen toplumsal kesim çocuklar ve gençlerdir. Çocukların yakın çevreleri ile yaşadıkları konuşurken başka yere bakma, dinlememe, başarılarını görmezden gelme, sık eleştirme, tehdit etme, sorularını cevapsız bırakma, suçlama, aşağılama, başkalarıyla karşılaştırma, yapabileceğinden fazlasını bekleme, reddetme, yalnız bırakma, korkutma, suça yöneltme, kardeşler arasında ayrım yapma, önemsememe, küçük düşürme, alaylı konuşma, lakap takma gibi duygusal davranışlar onların ruhsal aleminde önemli sorunları doğurmaktadır. Bu sorunlar ileriki yaşlarında başka sorunların doğmasına, duygusal ve davranışsal bozukluklar yaşamalarına, aile oluşturduklarında eşleri ve çocukları ile uyum sorunu yaşamalarına sebep olabilmektedir (Genç ve Seyyar, 2010; 22).

Gelinen noktada toplumumuzda şiddet giderek kanıksanmakta ve doğallaşmaktadır. Toplum, şiddete karşı duyarsızlaşmakta ve körleşmektedir. "Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın" özdeyişi

toplumumuzda şiddet konusunda da karşılık bulmaktadır. Toplum, yılana dokunmak için adeta yılanın kendisine dokunmasını beklemektedir (Özpolat ve Solak, 2016). "Kızını dövmeyen dizini döver.", "Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir.", "Dayak cennetten çıkmıştır.", "Öğretmenin vurduğu yerde gül biter." gibi atasözleri toplum olarak şiddeti meşrulaştıran bir kültüre sahip olduğumuzu göstermektedir. Hatta aşka bile şiddeti karıştırmakta sevgimizi, "Ya benimsin ya kara toprağın" gibi şarkılarla da ifade etmekteyiz. Toplumumuzda zımni bir durum ve kültürel bir kod olarak yetişkinlerin, yaşça kendilerinden küçük olanlar üzerinde tasarruf hakkı olduğu kabul edilir. Bu hak fiziki, sözlü ve psikolojik şiddeti de içermektedir. Bu olgu evde anne/baba-çocuk, ağabey/abla-kardeş, okulda öğretmen/yönetici-öğrenci arasındaki hiyerarşide zaman zaman kendini göstermektedir.

Okulda şiddet kavramı, öğrenci veya öğretmenlere yönelik başvurulan eğitim ve öğretim süreçlerine zarar veren saldırganlık ve suç gibi uygulamaların sözel veya davranış boyutunda sergilenmesini ifade eder. Okulda güven ortamını tehdit eden okuldaki kişilerin can, mal ve onurlarını hedef alan her türlü olumsuz uygulama bu kapsama girer. Öğülmüş (1995)'e göre okullarda şiddet, fiziksel olduğu gibi sözel, davranışsal (dışlama, küçük düşürme, hakkında dedi kodu yayma, öğrencinin veya eğitim çalışanlarının eşyalarına zarar verme), cinsel saldırıda (sözel veya fiziksel) bulunma gibi çok değişik çeşitlerde de olabilir. Okul şiddeti**,** fiziksel olarak saldırganca eylemlerde bulunmanın dışında; kaba davranmak, alay etmek, sataşmak, küçük düşürmek, aşağılamak, hakaret etmek gibi psikolojik boyutlu eylemleri, hatta haraç almak ve cinsel tecavüz gibi suç kapsamına giren yıkıcı eylemleri de kapsar.

Türkiye'de okul şiddeti "Eti senin kemiği benim" kültürünün etkisiyle uzun yıllar kamuoyu tarafından görmezden gelinmiştir. Son yıllarda saydamlaşma, demokratikleşme ve insan hakları alanında yaşanan zihniyet dönüşümleri okuldaki şiddeti de gün yüzüne çıkarmıştır. Özellikle, 2000'li yıllardan sonra Türkiye'de de okullarda şiddet olaylarının medyanın ilgisini çeker boyutlara eriştiği, özellikle okullarda zorbalık (school bullying) olaylarının eğitim ve öğretimin kalitesini etkileyici boyutta olduğu rapor

edilmeye başlanmıştır (Kepenekçi-Karaman ve Çınkır, 2006).

Şüphesiz ki, Türkiye'de eğitim ortamı ve uygulamalarında son yıllarda olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Ancak buna rağmen okul şiddeti, bir kültüre dönüşmüş olması nedeniyle varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Ülkemizde şiddetle ilgili olarak yapılan bilimsel çalışmaların bulguları da vurgulanan sosyolojik ve kültürel arka planı teyit etmektedir. TBMM Şiddeti Araştırıma Komisyonu Raporuna göre, ortaöğretim gençliğinin, %9,2'si delici-kesici alet taşımakta, %5,9 ateşli silah bulundurmuş, %7,7'si de çete üyesidir. Türkiye'de ortaöğretim kuramlarına devam eden öğrencilerin %64,4'ünün son bir yıl içinde üzücü olarak tanımlanabilecek bir olay yaşadıklarını belirttikleri görülmüştür. Öğrencilerin %10'u kendisine zarar vermeyi denemiş, %27,4'ü ise bunu yapmayı düşünmüş; %23,9'u ailelerinde şiddet olduğunu belirtmiş; %57,8'i okuldaki eğitimin yetersiz olduğunu ve %50,4'ü okulda örnek alınan kişilerin şiddet içeren davranışlarının sorun yarattığını belirtmiştir. Son üç ay içinde gençlerin %22'si fiziksel şiddet, %53'ü sözel şiddet, %36,3'ü duygusal şiddet ve %15,8'i cinsel şiddet ile karşılaştığını; %35,5'i fiziksel şiddet, %48,7'si sözel şiddet, %27,6'sı duygusal şiddet ve %11,7'si ise cinsel şiddet uyguladığını belirtmiştir (TBMM Şiddet Araştırma Komisyonu Raporu 2007).

Diğer yandan Özcebe vd. (2006) Ankara ilinde üç farklı lisede son üç ay içinde öğrencilerin %16,1'inin şiddete maruz kaldığını, %8,8'inin şiddet uyguladığını, %20,6'sının hem şiddete maruz kaldığını hem de şiddet uyguladığını ve öğrencilerin herhangi bir nedenle şiddete tanık olma oranının %45,5 olduğunu saptamışlardır. Bellici vd. (2012) çalışmasında da öğrencilerin beş üzerinden 3,53'lük ortalamayla orta düzeyin biraz üstünde şiddete eğilimli oldukları görülmüştür. Bu bulgular ve sonuçlar ortaöğretim gençliğinin şiddet konusunda risk grubu oluşturduğunu göstermektedir.

Yöntem, Evren ve Örneklem

Toplumda, çocuklar ve kadınlardan sonra şiddetten en çok etkilenen toplumsal kesim gençlerdir. Gençler şiddeti çeşitli vesilelerle öğrenmekte, kanıksamakta ve zamanla bir davranışa dönüştürmektedirler. Sosyoekonomik açıdan ülkemizin orta düzeyde gelişmiş illerinden olan Malatya ve Elâzığ ile görece daha az gelişen Bingöl ilinde öğrenim gören lise öğrencilerinin şiddete maruz kalma, öğrenme, uygulama ve etkilenme durumlarını konu alan bu çalışmanın amacı söz konusu illerimizde liseli gençlerin ailede ve okulda öğrendikleri şiddeti karşılaştırmalı olarak analiz etmektir.

Araştırma, Fırat Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen ve kısa adı HEGEM olan Şiddetle Mücadele Vakfınca yürütülen Malatya, Elâzığ ve Bingöl Sosyal Analiz Çalışması kapsamında uygulanan "Gençlik ve Şiddet Anketi"nin verileri kullanılmıştır. Anket, Mart-Nisan 2016 aylarında Malatya'da 3533, Elazığ'da 2054, Bingöl'de 982 lise öğrencisine uygulanmıştır. Örneklemi oluşturan öğrencilerin yaşları 15 ve üstü olup yarısı kız öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışmada öğrencilerle yüz yüze görüşme yöntemiyle 64 sorudan oluşan anket formu uygulanmış ve uygulama esnasında okulların rehberlik servislerinden de destek alınmıştır. Sorulan sorulardan şiddeti öğrenme kaynakları, şiddete maruz kalma, şiddeti uygulama, şiddetin etkilerini konu alan 19 tanesi bu çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Toplanan veriler SPSS 18 istatistik programı ile analiz edilerek frekans ve yüzdelik değerleri esas alınarak bulguların analizi yapılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Tablo 1: Demografik durum.

Kardeş Sayısı	Bingöl (%)	Elâzığ (%)	Malatya (%)	Genel (%)	Ailede Yaşayanlar	Bingöl (%)	Elâzığ (%)	Malatya (%)	Genel (%)
Ben tekim	1,1	2,3	2,1	1,83	Dede/nine var	10,9	9,4	10,9	10,4
İki kardeş	7,3	23,8	19,0	16,7	Amca/hala	1,1	0,9	1,2	1,0
Üçkardeş	20,3	35,7	31,3	29,1	Teyze/dayı	0,3	0,4	0,7	0,4
Üçten	71,3	38,2	47,6	52,3	Çekirdek	87,7	89,2	87,1	88,0
Toplam	100,0	100,00	100,00	100,00	Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00
Ailenin Geliri	**Bingöl (%)**	**Elâzığ (%)**	**Malatya (%)**	**Genel (%)**	**Aile Durumu**	**Bingöl (%)**	**Elâzığ (%)**	**Malatya (%)**	**Genel (%)**
Çok iyi	4,1	5,4	4,4	4,6	Her ikisi de çalışıyor	3,7	9,9	10,5	8,0
İyi	77,8	77,0	82,0	78,9	Yalnızca babam	80,1	76,8	75,8	77,5
Kötü	15	15,3	11,6	13,9	Yalnızca annem	1,0	2,1	2,1	1,7
Çok kötü	3,1	2,3	1,9	2,4	Her ikisi de çalışmıyor	15,2	11,2	11,5	12,6
Toplam	100,0	100,00	100,00	100,00	Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00

Birey, bir ölçüde kendisini diğer bütün insanlardan ayıran ferdiyetinin özelliklerini taşırken aynı zamanda sosyal bir varlık olarak içinde doğup büyüdüğü ailenin, kavmin, toplumun, kültürün de izlerini taşır. Bu açıdan bakıldığında bireyin üyesi olduğu sosyal gruptan bağımsız ele alınmasının mümkün olamayacağı söylenebilir. Bu bağlamda, araştırma örnekleminin aile profili incelendiğinde Bingöllü gençlerin %71,3'ünün kardeş sayısının dört ya da daha fazla olduğu, dolayısıyla görece daha kalabalık bir aile ortamında yaşadıkları, diğer iki ilde de Elazığ'da (%38,2), Malatya'da (%47,6) dört veya daha fazla sayıda çocuğu olan aile sayısının görece daha az olduğu görülmektedir. Kardeş sayısındaki bu fark, aile içi sosyalleşme süreçleri açısından Bingöllü gençler lehine aile ortamında daha olumlu/zengin atmosfer yaratması mümkün olmakla birlikte bu durumun Bingöllü ebeveynin çocuklarına ayıracağı kaliteli zaman açısından da dezavantajlı sonuçları olabileceği düşünülmektedir.

Örneklemi oluşturan gençlerin aile tiplerine bakıldığında, çekirdek aile tipinin her üç ilde de %87'inin üzerinde olduğu görülmektedir. Çekirdek ailenin modernleşmenin göstergelerinden biri olduğu dikkate alındığında örneklemin bu özelliği, araştırma yapılan şehirlerimizin modernleşme eğilimi hakkında da fikir vermektedir. Örneklemi, oluşturan gençlerin %78,3'ü ailelerinin maddi durumunun "iyi", %4,63'ü de "çok iyi" şeklinde tanımlamıştır. Tablo 1'den gençlerin %87,37'sinin anne, baba veya her ikisinin çalıştığı, %12,63'ünün de anne ve babasının işsiz olduğu anlaşılmaktadır.

Öfke duygusunun dışa vurum biçimlerinden biri olmak bağlamında şiddetin insan doğasında bir karşılığı bulunmakla birlikte şiddete hangi durumlarda başvurulacağı, dozu ve yöntemi önemli ölçüde kültürle alakalıdır. Yani yaşam içinde öğrenilen bir durumdur. Bu nedenle toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık gösterebilir. Söz konusu öğrenmenin bilgi kaynakları çoğunlukla bireyin aile ve arkadaş çevresi, okul ve medya oluşturur. Bu durum sadece gençler için değil çocuklar ve ergenler için de geçerlidir. Arkonaç'a (2012) göre ergenlerin gerek şiddet eğilimleri göstermelerinde ve gerekse sosyalleşme ortamlarında yeterince etkin sosyalleşememelerinde aile içi iletişim sorunları önemli bir etken durumundadır.

Tablo 2 incelendiğinde, araştırmaya konu edinen illerdeki lise gençlerinin genel ortalamada %28,6'sının babasının veya annesinin psikolojik şiddetine maruz kaldığı, annenin psikolojik şiddetine en fazla Malatyalı gençlerin (%34,3), babanın şiddetine en fazla maruz kalanların ise yine Malatyalı (%28,3) gençler olduğu görülmektedir. Ailede bir yetişkinin (anne, baba, ağabey, abla) fiziksel şiddetine maruz kalma bağlamında Tablo 2 incelendiğinde, en yüksek oranda Malatyalı gençlerin annelerinden (%33,7), babalarından (%22,5), ağabeylerinden (%22,5) ve ablalarından (%18,5) fiziksel şiddet gördükleri anlaşılmaktadır. Şiddet uygulamada annelerin her üç ilde de ailede en yüksek oranda fiziksel ve psikolojik şiddet uyguladığı, bunun, fiziksel şiddet boyutunda babaların uyguladığı şiddetten önemli oranda yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 2: Şiddettin ailevi kaynakları.

	Geçmişte maruz kalınan psikolojik şiddetin periyodu ve oranı.						
	Bingöl (%)		**Elâzığ (%)**		**Malatya (%)**		**Genel (%)**
	Babadan	Anneden	Babadan	Anneden	Babadan	Anneden	
Haftada birkaç kez	7,5	10,9	5,8	11,8	6,4	12,5	9,1
Ayda birkaç kez	3,6	7,9	6,8	8,1	8,0	9,9	7,3
Yılda birkaç kez	11,9	9,6	12,7	13,2	13,9	11,9	12,2
Ara toplam	**23,0**	**28,4**	**25,3**	**33,1**	**28,3**	**34,3**	**28,6**
Hiç uygulamadı	77,0	71,6	74,6	66,9	71,7	65,7	71,2
Genel Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

	Geçmişte maruz kalınan fiziksel şiddetin periyodu ve oranı.												
	Babadan şiddet	Anneden şiddet	Ağabeyden	Abladan şiddet	Babadan şiddet	Anneden şiddet	Ağabeyden	Abladan şiddet	Babadan şiddet	Anneden şiddet	Ağabeyden	Abladan şiddet	**Genel (%)**
Haftada	3,3	5,6	6,6	3,7	2,5	5,5	5,5	3,3	3	6,2	5,5	5,1	4,6
Ayda	3,5	6,4	4,1	2,3	3,7	9,1	4,5	4,4	4,4	8,5	5,8	4,6	5,1
Yılda	11,0	14,3	9,2	4,5	13,2	18,6	9,7	8,0	14,7	19,0	11,2	8,8	11,8
Ara	**17,8**	**26,3**	**19,9**	**10,5**	**19,4**	**33,2**	**19,7**	**15,7**	**22,1**	**33,7**	**22,5**	**18,5**	**21,5**
Hiç	82,2	73,7	80,1	89,5	80,6	66,8	80,3	84,2	77,9	66,3	77,6	81,5	78,4
Genel	100,	100,	100,	100,	100,	100,	100,	100,	100,	100,	100,	100,	100,0

Genç'in (2016, 51-63) Sakarya'da lise öğrencilerinin şiddeti öğrenme yollarını konu alan çalışmasında da aile içinde çocuklara en fazla fiziksel şiddet uygulayanların anneler olduğu görülmüştür. Bu durum annenin şiddetle anılması ve anneliğin şefkatli doğasına aykırıdır. Annelerin aleyhine Tablo 2'ye yansıyan sonucun, kültürümüzde ceza gerektiren eylemlerde babaların nihai merci olarak görülmeleri, ilk muhatabın daha ziyade anne olmasından kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir.

Ailedeki bütün yetişkinler tarafından hem psikolojik hem de fiziksel şiddete Malatyalı gençlerin, Bingöllü ve Elazığlı gençlere oranla daha çok maruz kalmaları manidar bir durumdur. Malatya ilinin ekonomik göstergeler, kentleşme, altyapı hizmetleri vb. alanlarda diğer iki ilden daha iyi olmasına rağmen tabloya yansıyan sonuç, Malatya özelinde konu hakkında yeni araştırmaların yapılması gereğine işaret etmektedir.

Tabloda 2'de görüldüğü gibi liseli gençlerin %28,6'sı ailede psikolojik şiddet, %21,5'i de fiziksel şiddet görmektedir. Bu durum gençleri hakları, sağlığı ve onuru açısından bir mağduriyettir. Dahası her şiddet eylemi bir nefret duygusunun tohumunu içerir. Bu tohum şiddetin nesnesi olan bireyde büyüyerek yeni bir şiddet eylemine dönüşür. Sarmal halini alan bu döngü; etki ve tepki zamanla sorunları çözmenin öğrenilmiş bir biçimi olarak nesilden nesile aktarılır. Günümüze şiddete dair yaşadığımız temel sorun da budur. Yani, sosyal sistemin ve kurumların her kuşak için şiddeti yeniden üretmesi, öğretmesi, meşrulaştırması ve bir yaşam tarzına dönüştürmesidir. Bu nedenle şiddete dair sorgulanması ve mücadele edilmesi gereken durum, şiddetin kurbanları ve faillerinden ziyade sözü edilen sosyal ve kültürel arka plandır.

Tablo 3: Şiddettin çevresel kaynakları.

	Geçmişte şiddete tanık olma, arkadaşın fiziksel ve psikolojik şiddetine maruz kalma periyodu ve oranı.										
	Bingöl (%)			**Elâzığ (%)**			**Malatya (%)**			**Genel (%)**	
	Fiziksel şiddete tanık	Arkadaştan fiziksel	Arkadaştan psikolojik	Fiziksel şiddete tanık	Arkadaştan fiziksel	Arkadaştan psikolojik	Fiziksel şiddete tanık	Arkadaştan fiziksel	Arkadaştan psikolojik	**Şiddete tanık olma**	**Şiddete uğrama**
Haftada birkaç kez	19,4	2,9	7,8	15	1,9	6,0	14,6	3,4	8,3	16,3	5,0
Ayda birkaç kez	18,5	1,9	4,8	21,8	3,4	6,1	21,0	4,0	7,5	20,4	4,6
Yılda birkaç kez	24,0	6,8	9,3	32,1	10,4	12,9	33,0	12,4	14,0	29,7	10,9
Ara toplam	**61,9**	**11,6**	**21,9**	**68,9**	**15,7**	**25,0**	**68,6**	**19,8**	**29,8**	**66,4**	**20,6**
Hiç uygulamadı	38,1	88,4	78,1	31,1	84,3	75,0	31,4	80,2	70,2	33,5	70,3
Genel Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,0	100,0

Şiddetin öğretici kaynaklarından biri sosyal çevredir. Çevrede tanık olunan şiddet olayları, şiddetin yöntemleri açısından öğretici sonuçlar doğurur. Aynı şekilde, aile bireylerinde olduğu gibi arkadaşlardan da görülen şiddet, bireyde hem yöntemsel öğrenmeler hem de şiddetin kanıksanmasına neden olur.

Şiddetin çevresel kaynaklarını konu alan Tablo 3'ten, liseli gençlerin %16,3'ü haftada birkaç kez olmak üzere yıllık bazda ortalama %66,4'ü çevrelerinde çeşitli şekillerde fiziksel şiddete tanık olduğu anlaşılmaktadır. Şiddete dair bu denli "iç içe olma hali" şiddeti, hayatın olağan hallerinden biri olarak anlaşılmasına neden olmaktadır. Şiddete tanık olma bağlamında iller karşılaştırıldığında, Bingöl'de (%61,9) şiddete tanık olma oranının

Elâzığ (%68,9) ve Malatya (%68,6) illerinden daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 3'te, liseli gençlerin ortalama %25,6'sı arkadaşından psikolojik şiddet, %15,7'si de fiziksel şiddet gördüğünü belirtmiştir. Her iki şiddet türünün ortalaması %20,6'dır. İller bazında yapılan karşılaştırmada arkadaştan görülen hem fiziksel şiddet hem de psikolojik şiddet oranı Malatya'daki gençler aleyhine olmak üzere Bingöllü ve Elazığlı gençlerden önemli ölçüde farklılık göstermektedir.

Öğrenciler arasındaki şiddetle ilgili olarak yapılan farklı araştırmalar da okullardaki akran şiddeti hakkında fikir vermektedir. İstanbul'da lise öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, "Okulda hiç diğer öğrenciler tarafından şiddete maruz kalan arkadaşın var mı?" sorusuna öğrencilerin %32,2'si "evet" yanıtını vermişlerdir (İstanbul Liseli Profili, 2011; 14). Ankara ilinde, lise öğrencileri arasında zorbalık olayı ile karşılaşan öğrencilerin %30'unun fiziksel şiddete uğradıkları görülmüştür (Karaman-Kepenekçi ve Çınkır, 2006). Pişkin (2003) tarafından ilköğretim öğrencileri arasında yapılan bir araştırmada haftada en az bir kez fiziksel zorbalığa uğrayan öğrenci oranı %26'dır. Pişkin'in araştırmasında, zorbalığa/şiddete maruz kalan öğrencilerin %79'unun bazı günler okula gitmekten korktukları, %36'sının da okul sevgisinin önemli oranda azaldığı görülmüştür.

TBMM'nin yukarıda değinilen raporunda son üç ay içinde gençlerin %22'si fiziksel şiddetle karşılaştığını belirtmiştir. Gençlerin %35,5'i de fiziksel şiddet uyguladığını belirtmiştir. Öğrenciler, fiziksel şiddet gördükleri kişileri; öncelikle arkadaşları (%31), diğer kişiler (%29), ebeveynleri (%23) ve öğretmenleri (%17) olarak sıralamışlardır. En fazla fiziksel şiddetle karşılaştıkları yerlerin okul ve çevresi (%49), ev (%27) ve sokak (%15) olduğunu belirtmişlerdir.

Akran zorbalığı mahalle ve okul hayatının önemli sorunlarındandır. Saldırganlığın bir çeşidi olan zorbalık, bir veya birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri, kasıtlı olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür. Araştırmalar zorbalığın, çocukların sağlıklı gelişimine yönelik önemli bir tehdit olduğunu ve okullarda ciddi boyutlara ulaştığını ortaya koymaktadır. Zorbalık olgusunun çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkileri sadece okul yıllarıyla sınırlı kalmayıp yaşamın sonraki dönemlerinde de devam etme riski yüksek görülmektedir. Zorbalık hem zorbaları hem de kurbanları olumsuz etkilemektedir. Zorbalığa uğrayan öğrenciler; kaygı, kızgınlık ve çaresizlik duyguları, depresyon, okulu sevmeme ve akademik başarıda düşüş, kendini değersiz ve mutsuz hissetme, dışlanmışlık ve yalnız kalma gibi sorunlar yaşamaktadır (Gökler, 2009).

Zorbalığın doğrudan bedene yönelmesi fiziksel şiddeti doğurur. Ailede anne, baba, abla, ağabeyin okulda ise öğretmen veya yöneticinin uyguladığı şiddetin ahlaki, insani, hukuki ve eğitsel meşruiyeti yoktur. Buna rağmen bu kişilerin uyguladığı şiddet, zaman zaman yaş, statü, yetki gibi olgular üzerinden meşrulaştırılarak toplumun bazı kesimlerinde tolere edilmektedir. Akranlar arasındaki şiddet ise meşrulaştırıcı sosyokültürel gerekçeleri bulunmadığı için kolay unutulmamaktadır. Bu nedenle akran şiddetinin neden olduğu sonuçların rehabilitasyonu daha zor olabilmektedir. Zira yetişkinlerin uyguladığı şiddet daha ziyade nefret duygusuna neden olurken akran tarafından uygulanan şiddet hem nefret hem de intikam duygularını besler. Bu nedenle akran zorbalığı**,** uzun vadede toplumun barış içinde bir arada yaşama isteğine de zarar vermektedir.

Zira kaçınılmaz bir durum olmamakla birlikte, çoğunlukla şiddetin nesnesi durumuna düşen birey, yaşadığı mağduriyet duygusunu nefrete dönüştürerek zamanla şiddetin öznesi haline gelebilmektedir. Zayıfken uğradığı şiddeti ile yani bizzat yaşayarak öğrendiği şiddeti**,** gücü eline geçirdiği zaman başkası üzerinde denemeyi kendisi için bir hak olarak görebilir (Özpolat ve Solak, 2016).

Tablo 4: Şiddettin eğitsel (okul) kaynakları.

	İlköğretim döneminde öğretmen ve/veya okul yöneticisinden görülen fiziksel ve psikolojik şiddetin periyodu ve oranı.							
	Bingöl (%)		**Elâzığ (%)**		**Malatya (%)**		**Genel (%)**	
	Geçmişte öğretmenden, yöneticiden fiziksel şiddet görme	Geçmişte öğretmenden yöneticiden psikolojik şiddet görme	Geçmişte öğretmenden, yöneticiden fiziksel şiddet görme	Geçmişte öğretmenden yöneticiden psikolojik şiddet görme	Geçmişte öğretmenden, yöneticiden fiziksel şiddet görme	Geçmişte öğretmenden yöneticiden psikolojik şiddet görme	**Fiziki şiddete uğrama**	**Psikolojik şiddete uğrama**
Haftada birkaç kez	13,3	19,6	9,7	14,8	10,1	16,7	11,0	17,0
Ayda birkaç kez	8,9	7,4	9,9	9,1	9,2	10,8	9,3	9,1
Yılda birkaç kez	14,0	13,0	16,6	17,5	16,9	16,4	15,8	15,6
Ara Toplam	**36,2**	**40,0**	**36,2**	**41,4**	**36,2**	**43,9**	**36,2**	**41,7**
Hiç uygulamadı	63,8	60,0	63,8	58,6	63,8	56,1	63,8	58,2
Genel Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,0	100,0

Tablo 4'te görüldüğü gibi üç ilin ortalaması olarak lise öğrencilerinin %36,2'si geçmişte öğretmenlerinden ve/veya okul yöneticilerinden fiziksel şiddet, %41,7'si de psikolojik şiddet gördüğünü belirtmiştir. Öğretmen ve okul yöneticilerinden fiziksel şiddet görenlerin oranı iller bazında eşittir (%36,2). Ancak haftalık periyotta fiziksel şiddet görme konusunda Bingöllü gençlerin (%13,3) diğerlerine oranla daha mağdur olduğu görülmektedir.

Öğretmen ve okul yöneticilerinden psikolojik şiddet görmede toplamda Malatyalı gençler en yüksek orana sahiptir (%43,9). Ancak psikolojik şiddetin sıklığına bakıldığında haftada birkaç kez

şiddet görme oranıyla (%19,6) Bingöllü gençler öne çıkmaktadır. Öğretmen ve okul yöneticilerinden fiziksel ve/veya psikolojik şiddet görmeye ilişkin toplam değerler dikkate alındığında Elazığlı gençlerinin oranı daha düşük olduğu görülmektedir.

Okulda şiddet sadece araştırma yapılan illerde değil, ülke ölçeğinde bir sorundur. Genç Hayat Vakfının belirtilen araştırmasında, "Okulda öğretmenler tarafından psikolojik şiddete (hakaret, küfür, bağırma, tehdit vb.) maruz kalan arkadaşın var mı?" sorusuna öğrencilerin %27,4'ü; "Okulda hiç öğretmenler tarafından şiddete maruz kalan arkadaşın var mı?" sorusuna %19,8'i, "evet" cevabı vermişlerdir (İstanbul Liseli Profili, 2011; 14). Lise 2. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bu araştırma, aradan yıllar geçmiş olsa bile öğrencilerin değil maruz kaldıkları şiddeti, tanık oldukları şiddeti dahi unutamadığını göstermektedir. Çocukların, gençlerin maruz kaldığı veya tanık olduğu şiddeti unutamamaları, şiddetin kurbanları üzerinde yarattığı kalıcı hasarın boyutunu ve önemini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

İyilik ve kötülük, eşref-i mahlukat ve esfele's-sâfilin olma skalasında insanın iki uçtaki edimini ifade eder. İyilik, insanın eşref-i mahlukat kötülük de esfele's-sâfilin oluşunun eylem boyutudur. İster öznesi ister nesnesi olsun, insan, bu iki edimi (yaptığı/gördüğü iyilik veya kötülük) kolay unutmaz. Örneğin; küçük düşürüldüğümüz bir durumu da zor zamanda çıkarsız uzanan bir yardım elini de kolay kolay unutmayız. Aynı şekilde başkalarına yaptığımız iyilikleri ve kötülükleri de unutmak kolay olmuyor. Bu nedenle arkadaş, ebeveyn, öğretmen veya başka birinden gördüğümüz fiziksel şiddeti unutmadığımız gibi küçük düşüren bir sözü de (psikolojik şiddet) kolay kolay unutmayız. Unutulamayan her olumsuzluk nefret duygusu olarak içimizde birikir ve günün birinde yöneleceği bir adres arar. Dolayısıyla bir kötülük biçimi olarak şiddetin, uygulayan ve uygulanan üzerindeki psikolojik ve sosyal etkiler derin/kalıcı olabilir.

Henüz daha çocuk yaşta sevgi, şefkat, merhamet, bilgi, rehberlik açısından toplumun en iyileri olarak kabul edilen öğretmenlerden ve okul yöneticilerinden bile fiziksel şiddet görmek, muhtemelen

hem bu şiddeti uygulayan kişiye hem de bu şiddetin uygulandığı mekâna karşı çocukta, bir nefret duygusu değilse bile bir korku ve antipatiye neden olur. Eğitimdeki başarısızlığımızın önemli nedenlerinden biri budur. Yaklaşık %36,2'sinin henüz ilköğretimde iken fiziksel şiddete, %41,7'sinin psikolojik şiddete maruz kaldığı bir toplumun şiddeti kanıksamaması mümkün mü? Şiddetin öznesi olacak kadar pedagojik, insani ve demokratik yeterliliklerden yoksun öğretmenlerden hangi öğrenci eğitim almak ister? Adı okul olsa dahi hangi öğrenci şiddet gördüğü mekânı bir daha görmek ister? Öğrenciye karşı zor kullandıktan sonra öğretmenle herhangi bir zorba arasında nasıl bir fark kalır? Öğrenci, fiziksel şiddet gördükten sonra mekânın kapısında okul veya karakol yazılmış olmasının ne önemi var? Kaldı ki, günümüzde karakollarda bile şiddetin hiçbir türü kabul görmemekte ve sorgulanmaktadır.

Suç ve ceza toplumsal hayatın tabii unsurlarıdır. Suç ve ceza dengesi hukuki bir ilke olup pedagojik izahı da mümkün olabilen bir durumdur. Grup ilişkilerinin yaşandığı bir toplumsal kurum olarak okulda da elbette suç işleyen öğrenciler olabilecektir. Suçun niteliğine göre de öğrencinin bedeni, sağlığı, şahsiyeti ve onuruna yönelik olmaksızın ve şiddet içermeksizin amacı disiplini sağlamak olan ceza uygulamaları**,** okul hayatının zorunlu bir gereğidir. Ancak, öğrencide nefret ve intikam duygusuna neden olacak, ondaki adalet duygusunu zedeleyecek türden şiddetin çeşitli biçimlerini içeren cezaların eğitimde karşılığı yoktur. Aslında böyle bir uygulama ceza değil suçtur, hak ihlalidir. Korku ve sindirme yoluyla öğrencilere boyun eğdirme sonucunu doğuran şiddet ne ailede ne de okulda hiçbir sorunu çözmeyeceği gibi öğrenciye zulmü, adaletsizliği ve nefreti öğretir. Dolayısıyla bir öğretmen veya okul yöneticisinin uyguladığı her şiddet eylemi, şiddetin nesnesi haline getirilen öğrenciye nefretin ve adaletsizliğin bizzat okulda öğretilmesinden başka bir şey değildir.

Okulda görülen şiddet öğrencin hak ve adalet duygusuna zarar verir. Herhangi bir şekilde haksızlığa uğrama öğrenciyi, okulun amaçları bağlamında çelişkiye düşürür ve onu okuldan uzaklaştırır. Okulda şiddet ve buna dayalı haksızlık öğrencide içe kapanma, başarısızlık, ortamdan uzaklaşma, kendinden ve

başkalarından nefret etme, intikam alma, saldırganlık ve şiddete neden olur. Ailelerin ve devletin eğitime dair bunca yatırımına rağmen ülke ve toplum olarak eğitimde başarılı olamayışımızın nedenlerinden biri de budur. Yani okulda gerek öğrenci-öğrenci gerek öğretmen-öğrenci gerekse de yönetici-öğrenci ilişkilerinde açık ya da örtük bir şekilde yaşanan şiddet ve haksızlıklardır.

Okullarımız, eğitim anlayışımız, çocuk yetiştirme usullerimiz hâlâ şiddet içeren ceza ve disiplin anlayışından kurtulabilmiş değildir. Okulda normal koşullarda öğrenciyle birinci derecede muhatap olan öğretmendir. Okul müdürü ve yardımcıları sınırlı ölçüde öğrenciyle karşı karşıya gelirler. Buna rağmen lise öğrencilerinin geçmişte okul yöneticilerinden fiziksel şiddet gördüğünü belirtmesinin nasıl bir açıklaması olabilir? Okullarımızda kayda değer oranda öğretmen, zaman zaman karşılaştığı disiplinsizlik olaylarında, öğrenciler üzerinde caydırıcı olmak için disiplin kuruluna sevk etme, sınıfta bırakma, okul idaresine veya veliye şikâyet etme yollarına başvurmaktadır. Bu yaklaşım ve uygulamanın sonucu olarak okullardaki birçok disiplinsizlik olayı yönetici odasında sonuca bağlanmakta ve maalesef bazı okul yöneticileri pedagojiyle taban tabana zıt olan şiddetin çeşitli biçimlerini (sözel, psikolojik, fiziksel) uygulayarak sorunu çözdüklerini sanmaktadırlar. Oysaki, çözüldü sanılan sorun sadece bastırılmış ve ertelenmiştir. Dahası bu süreçte şiddetin nesnesi haline gelen öğrencilerin okul ve okul dışı hayatlarında başarısız olma, kendini değersiz hissetme ve yaftalanma şartları oluşturulmaktadır.

Tablo 5: Şiddettin dışavurumu.

	Geçmişte kardeşine veya arkadaşına fiziksel şiddet uygulama periyodu ve oranı.							
	Bingöl (%)		**Elâzığ (%)**		**Malatya (%)**		**Genel (%)**	
	Geçmişte kardeşine fiziksel şiddet uygulama	Geçmişte arkadaşına fiziksel şiddet uygulama	Geçmişte kardeşine fiziksel şiddet uygulama	Geçmişte arkadaşına fiziksel şiddet uygulama	Geçmişte kardeşine fiziksel şiddet uygulama	Geçmişte arkadaşına fiziksel şiddet uygulama	Kardeşe şiddet uygulama	Arkadaşa şiddet uygulama
Haftada birkaç kez	11,6	8,8	11,2	6,3	12,5	7,7	11,7	11,8
Ayda birkaç kez	7,0	5,5	9,1	7,0	11,2	8,3	9,1	9,8
Yılda birkaç kez	10,4	14,8	15,0	17,3	14,1	17,5	13,1	14,0
Ara Toplam	**29,0**	**29,1**	**35,3**	**30,6**	**37,8**	**33,5**	**34,0**	**35,7**
Hiç uygulamadı	71,0	70,9	64,7	69,3	62,1	66,6	65,9	64,2
Genel Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100	100

İnsan, bütün öğrenmelerini hayatta deneyimlemek ister. Bunu yapmanın kendince geçerli nedenlerini de bulur, koşullarını da yaratır. Öğrenilmiş bir davranış olarak şiddette öyledir. Hele ki, öğrenilen bilgi veya davranış şiddet bile olsa anne, baba, öğretmen gibi saygınlığı olan doğruluk ve güvenirlik atfedilen, bir ölçüde sorgulama dışı tutulan kişilerden öğrenilmişse, söz konusu davranışın doğruluğuna/iyiliğine bile inanılabilir. Bu nedenle toplumumuzda öğretmenin vurduğu yerde gül bittiğine inanılır. Bu nedenle dayak cennette atfedilir. Çocuklarımızın eti bizim kemiği okulundur. Tekdir etme kolaylığı ikna etmek zorluğuna tercih edilir. Sözü gümüş, sukutu altın sayılır.

Tablo 5 incelendiğinde, üç ilin ortalaması olarak liseli gençlerin %34'ünün kardeşine, %35,7'sinin de arkadaşına fiziksel şiddet uyguladığı görülmektedir. Oysa arkadaşından fiziksel şiddet görme bulgularını içeren Tablo 3'te arkadaştan görülen şiddet bağlamında üç ilin ortalaması %15,7'dir. Bunun anlamı, liseli gençlerin %15,7'si geçmişte arkadaşının fiziksel şiddetine maruz kalmıştır. Ama arkadaşına fiziksel şiddet uygulayanların oranı %35,7'dir. Bu bulgu, şiddetin öğrenilen bir olgu olduğu ve yayılma hızının da sanılandan yüksek olduğunu göstermektedir. Tablo 5'ten gençlerin %34'ünün kardeşine fiziksel şiddet uyguladığı anlaşılmaktadır. Ailede ağabey ve abladan görülen şiddeti içeren Tablo 2'de ise gençlerin %17,8'inin ağabeyi veya ablasından fiziksel şiddet gördüğünü dikkate alındığında, ağabey veya abladan görülen şiddetin iki katından fazlasının, ailede fiziksel güç açısından daha zayıf olan küçüklere yansıtıldığı anlaşılmaktadır.

Geçmişte kardeşine fiziksel şiddet uygulama bağlamında illerin durumları karşılattırıldığında, kardeşine veya arkadaşına hiç fiziksel şiddet uygulamamış olma konusunda en yüksek oran (%71 ve %70,9) ile Bingöllü gençlere aittir. En düşük oran da (%62,1 ve %66,6) ile Malatyalı gençlere aittir. Kardeşe uygulanan şiddetin sıklık derecesi boyutunda, haftalık bazda en yüksek oranın Malatyalı gençlere (%12,5), en düşük oranın da Elazığlı gençlere (%11,2) ait olduğu görülmektedir. Arkadaşa uygulanan şiddetin periyodunda ise haftalık bazda en yüksek oran Bingöllü (%8,8), en düşük oran da Elazığlı gençlere (%6,3) aittir. Tablo 5'te dikkat çeken diğer bir hususta her üç ilde de kardeşe uygulanan şiddetin arkadaşa uygulanan şiddetten daha yüksek olmasıdır.

Tablo 6: Gençlerin şiddet karşısında takındığı tutum ve şiddet hakkındaki görüşleri.

Önemli bir sıkıntının öncelikle	**Bingöl (%)**	**Elâzığ (%)**	**Malatya (%)**	**Genel (%)**	**Arkadaşlarıyla anlaşmazlığa**	**Bingöl (%)**	**Elâzığ (%)**	**Malatya (%)**	**Genel (%)**
Anne	36,7	46,3	47,4	43.4	Birbirine	22,8	21,0	21,7	21.8
Baba	6,5	6,1	7,5	6.7	Ağız	16,6	22,9	23,8	21.1
Arkadaş	52,4	43,8	41,4	45.8	Fiziksel	9,5	10,6	10,3	10.1
Rehber	4,4	3,8	3,7	3.9	Sorunları	51,1	45,6	44,3	47,0
Toplam	100,0	100,0	100,00	100,0	Toplam	100,0	100,0	100,00	100,0
Diğer öğrencilerin şiddetine maruz	**Bingöl (%)**	**Elâzığ (%)**	**Malatya (%)**	**Genel (%)**	**İnsanları suç işlemekten**	**Bingöl (%)**	**Elâzığ (%)**	**Malatya (%)**	**Genel (%)**
Karşılık veririm	56,4	54,7	61,5	57.5	Kanun	11,9	20,5	17,7	16.7
Öğretmenlerime	27,5	26,1	19,8	24.4	Allah	63,7	60,7	62,6	62.3
Aile	6,2	10,7	9,4	8.7	Aile korkusu	15,4	11,7	11,5	12.8
Arkadaşlarımdan yardım	9,9	8,4	9,3	9.2	Toplum korkusu	9,0	7,1	8,3	8.1
Toplam	100,0	100,0	100,00	100,0	Toplam	100,0	100,0	100,00	100,0

İnsan ancak kabul gördüğü, kendini değerli ve güvende hissettiği, işe yarama duygusunu tatmin ettiği bir sosyal çevrede hayatın anlamını inşa edebilir. Sosyal ve psikolojik bir ihtiyaç olarak bu durum**,** beşikten mezara kadar bütün insanlar için geçerlidir. Söz konusu ihtiyacın karşılanmasında hayatın farklı dönemlerinde farklı grupları öne çıkarır. Örneğin; çocukluk çağında bireyin paylaşma, yardımlaşma açısından en yakın sosyal çevresi anne, baba ve kardeşleri olurken gençlik döneminde arkadaş çevresi de bu halkaya dahil olmakta ve hatta akranlar arası iletişimin, "eşitlerin diyaloğu" şeklinde olmasının getirdiği kolaylıklar nedeniyle bazen arkadaşlar aile bireylerinden daha çok tercih edilebilmektedir. Zira ergenlik ve gençlik döneminde gencin bir arkadaş grubuna dahil olması çocukluk dönemine oranla daha acil ve güçlü bir ihtiyaçtır. Çünkü gençler, bu dönemde kendi kararlarını verme, aileden bağımsız hareket etmek ve özgürleşmek isterler.

Gençlerin şiddet karşısında takındığı tutum ve şiddet hakkındaki görüşlerini içeren Tablo 6'da "Önemli bir sıkıntının öncelikle kiminle paylaşıldığı" bölümde, gençlerin okulda karşılaştığı çeşitli sorunları paylaşma boyutunda kiminle irtibat kurduklarını anlamaya yöneliktir. Buradaki "paylaşma"dan kastedilen, karşılaştıkları sorunlar hakkında dertleşme, yardımlaşma, çözüm üretme, istişarede bulunma bağlamında kimleri ne kadar tercih ettiğidir. Bu Tabloda, okullarda yaşanan sorunlarla ilgili olarak aile bireyleri arasında her üç ildeki gençlerin anneyi babadan daha çok tercih ettiği görülmektedir. Gençlerin sorunlarını paylaşma hususunda anneyi tercih edenlerin oranı %43,4 iken, babayı tercih edenlerin oranı yaklaşık %6,7'dir. Oysa Tablo 2'de, şiddet görme ile ilgili bulgulara baktığımızda gençler, babaya oranla anneden daha yüksek oranda şiddet görmektedirler. Yani anneler daha çok şiddet uyguladıkları halde sorunlarını paylaşma konusunda gençler yine onları tercih etmektedirler. Bunun, aile yapımızdaki görev paylaşımında ve çocukların eğitiminde anneye daha çok sorumluluk verilmesi, annenin fiziksel olarak babaya göre daha erişilebilir olması, duygusal yapısı nedeniyle annenin genci anlama konusunda daha empatik davranma potansiyeli gibi nedenlerden kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 6'da gençlerin sorun ve sıkıntılarını en az paylaştığı kişinin rehber öğretmen olduğu anlaşılmaktadır (%3,9). Bunun önemli nedenlerinden biri, okullardaki rehberlik servislerinin hem nitelik hem de nicelik açısından yetersiz oluşudur. Bu servislerin öğrenciler tarafından yönetimin bir parçası olarak görülmesi, servislerdeki ilişki ve iletişim biçiminin resmîliği, rehber öğretmen sayısının yetersizliği, mekânın elverişsizliği, rehberlik hizmetinde öğretmen-öğrenci hiyerarşisinin hissedilmesi, erişim sorunları, mahremiyet kaygısı gibi nedenler çoğu öğrenci için sıkıntılı durumlarda rehber öğretmenin ilk akla gelen kişi olmasını engellemektedir.

Tablo 6'da gençlerin sıkıntılarını paylaşmada en çok tercih ettikleri kişinin arkadaşları olduğu anlaşılmaktadır. Bingöllü gençlerin %52,4'ü, Elazığlı gençlerin %43,8'i, Malatyalı gençlerin %41,4'ü karşılaştıkları önemli sıkıntılarını öncelikle arkadaşlarıyla paylaştıklarını belirtmişlerdir. Acaba anne, baba ve

rehber öğretmen dururken bu kadar yüksek oranda gencin neden sıkıntılarını paylaşmada arkadaşlarını tercih ediyor? Bunun nedeni anne, baba ve öğretmene karşı güvensizlik veya onların bilgisizliği olamaz. Bunun önemli nedenlerinden biri iletişim ve etkileşim biçimi olduğu söylenebilir. Zira anne-baba ve öğretmenler çoğunlukla gençlere karşı nasihat ya da talimat dili kullanırlar. Bu iki dil ve anlatım biçimi özünde güçlü-zayıf, bilen-bilmeyen, etkili-etkisiz, yetkili-yetkisiz izlenimi taşır. Nasihat ve talimat dilleri örtük bir şekilde gençte sorgulanma, hesaba çekilme, gerekirse cezalandırılma algısının oluşmasına hizmet eder. Halbuki insanın en önemli ihtiyaçlarından biri anlaşılma ihtiyacıdır. Gençler anne-baba ve öğretmenler tarafından yeteri kadar anlaşılmadıklarını düşünürler. Buna karşılık arkadaşlar arasındaki iletişim ve etkileşimde ise hiyerarşi, kınama, sorgulama, cezalandırma yok denecek kadar az veya çok önemsizdir. Anlaşılma ve tolere edilme ihtiyacı arkadaşları tarafından daha iyi karşılandığından gençler, sorunlarını paylaşmada onları tercih etmektedirler. Elbette ki, akranlar/arkadaşlar arası her paylaşımın olumlu ve başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu bağlamda örneğin, bütün olumlu yanlarının yanında, yeni bir paylaşım mecrası olarak sosyal medyanın, sosyal denetime kapalı olma avantajı ve yasal boşlukları kötüye kullanma potansiyeli nedeniyle arkadaşlar arası yüz yüze ilişkilere dayalı sıcak ve samimi bir sohbet, yardımlaşma ve dayanışma kültürünün karşı karşıya olduğu riske ve bunun sonucunda oluşabilecek yeni asosyallik biçimlerine dikkat çekmekte yarar görülmektedir.

Tablo 6'da "Arkadaşlarınızla anlaşmazlığa düştüğünüzde sorunu nasıl çözüyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde üç ilin ortalaması olarak, gençlerin %47'sinin sorunları karşılıklı konuşarak diyalog yoluyla çözmeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bu yaklaşımı tercih eden Bingöllü gençlerin oranı %51,1 iken diğer iki ilde oran daha düşüktür. Endişe verici olan şu ki, böyle bir senaryoda gençlerin %10,1'inin fiziksel şiddete başvuracağını, %21,1'inin ağız münakaşası yapacağını ve %21,8'inin de kendine psikolojik açıdan zarar verici bir yöntem olan küsme yoluna başvuracağını belirtmesidir. Oysa varlığın doğasında anlaşmazlık

ve çatışma bulunduğu gibi uyum, diyalog, saygı ve uzlaşma da vardır.

"Okulda diğer öğrencilerin şiddetine maruz kalındığında ne yaparsınız?" sorusuna gençlerin verdikleri yanıtlar açısından Tablo 6 incelendiğinde, en yüksek oranda Malatyalı (%61,5), en düşük oranda Elazığlı (%54,7) olmak üzere, ortalama gençlerin %57,5'i "Karşılık veririm" seçeneğini işaretlemiştir. Bu bulgu, gençler arasında şiddet potansiyelinin boyutlarını göstermektedir. "Kendi işimi kendim görürüm", "Cezasını ben veririm" anlayışının tezahürü olan bu durum, yasallık ve rasyonellikten ne kadar uzak bir nesil yetiştirdiğimizi göstermek ve bunun kaynağı olarak aileden eğitime, hukuktan siyasete kadar bütün toplumsal kurumlarımızın ne denli başarısız olduğunun göstergesidir.

Bir toplumda şiddeti sıfırlamak mümkün olmamakla birlikte, onun kapsamı ve etkisini minimize etmek mümkündür. Bunu yapmanın yolu özendirici ve caydırıcı araçları etkili kullanmaktır. İnanç, kanun ve toplumsal denetim bu bağlamda etkili faktörlerdir. Bunlardan hangilerinin hangi toplumda veya toplumsal grupta/kategoride daha etkili olduğu durumunun göreceli olduğundan şüphe yoktur. Araştırma konusu olan Elazığlı, Malatyalı ve Bingöllü lise gençleri açısından belirtilen araçlardan üç ilin ortalaması olarak %62,3 oranında "Allah korkusu" öne çıkmaktadır. Diğer caydırıcı unsurlar açısından bakıldığında, Elazığlı gençlerin %20,5'inin, Malatyalı gençlerin %17,7'sinin, Bingöllü gençlerin de %11,9'unun kanun korkusundan etkilendiği anlaşılmaktadır. Kanunu dikkate almak, önemsemek modernitenin bir göstergesi olarak kabul edersek iller arasındaki bu farkın, Elazığlı ve Malatyalı gençlerde modernleşme eğiliminin de daha güçlü olduğunu yorumlamak mümkündür.

Tablo 7: Lise gençlerinin psikolojik durumu.

Kendini okul ortamında	**Bingöl (%)**	**Elâzığ (%)**	**Malatya (%)**	**Genel (%)**	**Diğer insanlardan**	**Bingöl (%)**	**Elâzığ (%)**	**Malatya (%)**	**Genel (%)**
Haftada	34,4	36,0	37,7	36,0	Haftada	22,0	27,5	27,2	25,5
Ayda birkaç	32,3	33,5	31,1	32,3	Ayda birkaç	26,9	27,4	26,6	26,9
Yılda birkaç	18,5	17,9	17,9	18,1	Yılda birkaç	21,4	27,2	25,8	24,8
Ara toplam	**85,2**	**87,4**	**86,7**	**86,4**	**Ara toplam**	**70,3**	**82,1**	**79,6**	**77,2**
Hiç	14,7	12,6	13,3	13,5	Hiç	29,7	17,9	20,4	22,6
Toplam	100,0	100,0	100,00	100,0	Toplam	100,0	100,0	100,00	100,0
Kızgınlık/öfke duyguları	**Bingöl (%)**	**Elâzığ**	**Malatya (%)**	**Genel (%)**	**Kendinden nefret etme**	**Bingöl (%)**	**Elâzığ**	**Malatya (%)**	**Genel (%)**
Haftada	35,0	42,6	50,7	42,7	Haftada	17,6	19,1	16,4	17,7
Ayda birkaç	29,6	30,8	10,0	23,4	Ayda birkaç	19,3	20,1	19,4	19,6
Yılda birkaç	17,3	16,2	26,1	19,8	Yılda birkaç	19,1	23,0	23,7	21,9
Ara toplam	**81,9**	**89,6**	**86,8**	**86,1**	**Ara toplam**	**56,0**	**62,2**	**59,5**	**59,2**
Hiç	18,1	10,4	13,2	13,7	Hiç	44,0	37,8	40,5	40,7
Toplam	100,0	100,0	100,00	100,0	Toplam	100,0	100,0	100,00	100,0

Haksızlığa ve ayrımcılığa uğrama, şiddet görme, hayal kırklığı yaşama, yoksulluk ve yoksunluk gibi durumlar her bireyde olduğu gibi gençlerde de fiziki veya psikolojik gerilimler yaratır. Çoğunlukla gerginlik, mutsuzluk, öfke, saldırganlık, intikam duygusu veya içe kapanma gibi psikolojik sonuçlar doğuran şiddetin, gençlerde bu duyguların hangi sıklıkta oluşmasına neden olduğu da önem arz etmektedir. Elbette ki, mutluluk, mutsuzluk, gerginlik gibi psikolojik durumlar süreklilik arz eden durumlar değildir. Ancak bu duyguların sıklık derecesinin artması, bireyin sağlığından sosyal ve mesleki ilişkilerine kadar birçok alanda daha büyük sorunlar yarattığı gibi topluma ve devlete de maliyet getirici sonuçlar doğurur. Tablo 7'de görüldüğü gibi liseli gençlerin %86,4'ü kendini okulda gergin ve mutsuz hissetmektedir. Gençlerin söz konusu halleri yaşama sıklığına bakıldığında, yılda veya ayda birkaç kez mutsuz ve gergin hissetmeyi hayatın doğal hallerinden kabul edip dikkate almazsak, %36'sının haftada birkaç

kez kendini gergin ve mutsuz hissetmesi, üzerinde düşünülmeye değer bir sonuçtur.

İnsan, kendini değerli hissetmediği yerde mutlu olamaz, mutlu olmadığı yerde de başarılı olmaz. Bu durum öğrenciler için daha çok geçerlidir. Ne ki, okullarımızın kurum kültürü açık veya kapalı bir şekilde katı hiyerarşi, yetki odaklılık, katı kuralcılık, öğretmen ve program merkezlilik, dikey iletişim ve etkileşim içermektedir. Bu durum, okul kültürünü fazlaca resmî hale getirdiğinden öğrencilerin kendilerini değerli hissetmelerine ve buna bağlı olarak mutlu ve başarılı olmalarına imkân vermemektedir. Eğitim sistemimizin temel sorunlarından biri, okullarımızın gerek mekânsal tasarım gerekse de okul kültürü açısından yeteri kadar öğrenci dostu bir yaşam alanı olmamasıdır. Çoğu adliye, hastane veya herhangi bir kamu kurumunun mimarisinden farksızdır. Estetik ve görsellikten yoksun, pedagojik beklentileri karşılamaktan uzak olan okul binalarımız mevcut haliyle öğrencilerimizi mutlu etmemektedir. Son 15-20 yıldır okul mimarisinde önemli değişikliklerin varlığına rağmen okullarımızın çoğu, fiziki kapasite ve mekânsal tasarım açısından öğrencilerin stres atabilecekleri, öğrenmeyi çeşitlendirebileceği, spor, sanat ve kültürel etkinlikler yapabileceği imkânlardan hala yoksundur.

Okullarımızın mevcut fiziki ve kültürel durumu ile eğitimdeki verimsizlik, başarısızlık, devamsızlık, şiddet ve mutsuzluk arasında güçlü bir neden-sonuç ilişkisi olduğu söylenebilir. Herhalde dünyanın hiçbir yerinde kar tatili için bizdeki kadar sevinen öğrenci yoktur. Nasıl sevinmesinler ki, zira okul olarak günlerinin önemli bir kısmını geçirdikleri mekân onlara beklenen mutluluğu sunmamaktadır. Bunun önemli göstergelerinden biri öğrenci devamsızlığıdır. 2015'te PISA uygulamasının yapıldığı tarih itibariyle son iki haftada öğrencilerin %17,2'si en az üç defa devamsızlık yaptığını belirtmiştir. Buna karşılık devamsızlık yapma konusunda OECD ortalaması ise %5'tir (Millî Eğitim Bakanlığı PISA 2015 Raporu, s. 45).

Öğrenciler, okul hayatında fark edilme, beğenilme, takdir edilme ihtiyaçları karşılandığı, kendilerine güvenildiği ve değer verildiği,

haklarına, özgürlüklerine ve kişiliklerine saygı duyulduğu, öğrenme sürecine aktif bir şekilde katılımlarının sağlandığı, öğretilen içerikler ile kendi yaşantıları arasında bağlantı kurulduğu, öğretilen bilginin kendileri için yararlı olacağına ikna edildikleri zaman başarılı ve bir o kadar da mutlu olabilirler. Bunun sağlanabilmesi için öğretmenin; öğrencilere salt bilgi aktaran bir sunucu, gücünü yasalardan alan bir otorite, bir cezalandırıcı, uygunluk kontrolü yapan bir denetçi, sessizlik ve sükûneti sağlayan bir güvenlik elemanı, her konuda son sözü söyleyen bir yönetici, fabrikada işçilerini denetleyen bir patron, yaş ve bilgi farkını hiyerarşiye dönüştüren bir abla/ağabey, çocuğunun üzerine titreyen bir ebeveyn gibi olmamalıdır (Özpolat, 2013).

Öğrencilerin okulda mutlu ve başarılı olabilmesi için öğretmen, sınıfın doğal bir üyesi olmalıdır. Öğrencilerle eşit yetkiye sahip olmasa da eşit haklara sahip olmalıdır. Öğrencileri olduğu gibi kabul etmeli, her türlü ayrımcılıktan kaçınmalı ve kendisi de ayrıcalık beklentisi içinde olmamalıdır. Öğrencilere değer vermeli, adil ve objektif olmalıdır. Onlara yönelik nasihat ve talimat dili kullanmamalı, mantıklı açıklamalar yapmakla yetinmelidir. Öğrenciyi takdir etmeli, benliğine ve özerkliğine saygı duymalı, gerekirse bir dost gibi sosyal aidiyet ve çevre ihtiyacını karşılamalıdır.

Gençlerin kızgınlık ve öfke durumlarını yaşama bağlamında Tablo 7'deki bulgulara baktığımızda gençlerin %42,7'si haftada birkaç kez olmak üzere, %86,1'i farklı zaman aralıklarında öfke ve kızgınlık duyguları yaşadıkları anlaşılmaktadır. İnsanlığın doğal hallerinden olması nedeniyle bu duyguların ayda veya yılda birkaç kez yaşanmasını normal karşılamakla birlikte, gençlerin %42,7'sinin (ki, bu değer Malatyalı gençlerde %50,7'dir) haftada birkaç kez öfke ve kızgınlık durumu yaşıyor olması, başta söz konusu gençlerin sağlığı açısından olmak üzere birçok açıdan endişe vericidir.

Gençliğin maruz kaldığı olumsuzlukların sonuçlarından biri de kendilerine ve topluma karşı duydukları nefret duygularıdır. Tablo 7'de görüldüğü gibi %25,5'i haftada birkaç kez olmak üzere liseli

gençlerin %77,2'si diğer insanlardan ve toplumdan nefret duygusu yaşadığını belirtmişlerdir. Bu duyguyu yaşamada Elazığlı gençler en yüksek (%82,1), Bingöllü gençler en düşük orana (%70,3) sahiptir. Kendinden nefret etme boyutunda bakıldığında, %17,7'si haftada, %19,6'sı ayda ve %21,9'u yılda birkaç kez olmak üzere toplamda %59,2'si kendinden nefret etme duygusu yaşadığı görülür. Kendinden nefret etme duygusunu yaşamada Elazığlı gençler en yüksek (%62,2), Bingöllü gençler en düşük orana (%56) sahiptir.

Tablo 8: Şiddetin nedenleri ve sonuçları.

Başkalarına şiddet uygulamanın en	**Bingöl (%)**	**Elâzığ (%)**	**Malatya (%)**	**Genel (%)**	**Birine şiddet uygulama sonrası yaşanan**	**Bingöl (%)**	**Elâzığ (%)**	**Malatya (%)**	**Genel (%)**
Ailesinde şiddet görmüş olması	20,2	19,9	18,8	19,6	Üzülürüm	55,3	50,7	50,8	52,2
Maddi zorluklarla büyümüş olması	5,6	4,4	4,2	4,7	Ağlarım	8,8	10,0	9,5	9,4
Karşı tarafın kızdırmış olması	50,0	51,7	53,5	51,7	Rahatlarım	21,1	26,1	24,8	24,0
Şefkat, merhamet eksikliği	24,3	24,1	23,4	23,9	Özel bir hissim olmaz	14,8	13,2	14,9	14,3
Toplam	100,0	100,00	100,00	100,00	Toplam	100,0	100,00	100,00	100,00

Aile içi şiddet, yoksulluk, kişisel anlaşmazlıklar, sevgi ve şefkat yetersizliği şiddetin en yaygın nedenlerinden olduğu söylenebilir. **Başkalarına şiddet uygulamanın en önemli nedeni olarak en yüksek oranda,** Tablo 8'de görüldüğü gibi üç ilin ortalamasında gençlerin %51,7'si karşı tarafın kızdırmış olmasını belirtmişlerdir. Bu bağlamda gençlerin %23,9'u şefkat ve merhamet eksikliğini, %19,6'sı aile içi şiddeti, %4,7'si de maddi zorluklarla büyümüş olmayı şiddetin en önemli nedeni olarak görmüşlerdir. Tablo 8'de şiddete dair sıralanan nedenlerden oldukça yüksek oranda (%51,7) karşı tarafın kızdırmış olmasının tercih edilmesinde, önemli oranda gencin şiddet bağlamında neden-sonuç ilişkisini kök nedenler boyutunda değil, tali nedenler üzerinden yorumladığını göstermektedir. Bu ve benzeri konularda gençlerin dikkatinin kök nedenlere çekilmesi onlarda empati becerisinin gelişmesine ve şiddete dönüşme potansiyeli içeren ihtilafların müzakere ve

anlaşmazlık çözümü yöntemleriyle sonlandırılmasına katkı sağlayacaktır.

Şiddet uygulama sonucunda gençlerin yaşadıkları duygu ve düşünceler de şiddetle mücadele sürecinde önem arz etmektedir. Tablo 8'de görüldüğü üzere şiddete maruz kalmak kadar olmasa da şiddeti uygulamakta insanı üzmektedir. Tabloda gençlerin %52,2'si birine şiddet uygulama sonrasında üzüldüklerini, %9,4'de ağladıklarını belirtmişlerdir. Gayet insani olan ve şiddeti sorgulayan bir anlam da taşıyan bu davranışa karşılık, gençlerin %24'ü de birine şiddet uyguladıktan sonra rahatladıklarını belirtmişlerdir. Bu tercih ve görüş, söz konusu gençlerin şiddeti, bir sorun çözme yöntemi olarak gördüğü ve şiddete başvurma potansiyellerinin yüksek olabileceği ihtimalini düşündürtmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Malatya, Elâzığ ve Bingöl illerindeki lise gençliğinin şiddete ilişkin durumlarını konu alan bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde ulaşılan önemli sonuçlar şunlardır:

1-Ailede hem fiziksel hem de psikolojik şiddet bağlamında annelerin uyguladığı şiddet diğer aile bireylerinin uyguladığı şiddetten oransal olarak daha yüksektir.

2-Ailede kardeşe uygulanan fiziksel şiddet, ağabey ve abladan görülen fiziksel şiddetin daha fazladır. Yani ailedeki yetişkinlerden görülen şiddetten daha fazlası şiddet gören kişi tarafından ailede başkalarına özellikle de kardeşe uygulanmaktadır. Aynı şekilde arkadaştan görülen fiziksel şiddetin de daha fazlası diğer şiddet gören tarafından diğer arkadaşlara uygulanmaktadır.

3-Bütün şiddet türlerinde (psikolojik ve fiziksel) ve bütün şiddet kaynakları (anne, baba, ağabey, abla, arkadaş, öğretmen, yönetici) bağlamında olmak üzere Bingöllü gençler Elazığlı ve Malatyalı gençlere oranla daha az şiddete maruz kalmaktadır.

4-Şiddete maruz kalmaları halinde sorunu yasal, barışçıl ve arabulucu yöntemlerle çözmek yerine gençlerin %57,5'inin karşı

şiddete başvurma eğilimi içinde olduğu, dolayısıyla şiddetin yeteri kadar rasyonel temelde ele alınmadığı görülmüştür.

5-Şiddetin gençlerde öfke, kızgınlık, gerginlik, kendinden ve toplumdan nefret etme, üzülme, ağlama durumlarına neden olduğu ve şiddete maruz kalan gençlerin yaşadıkları bu durumun onların akademik ve sosyal başarısını olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır.

Gençlerin şiddetten korunması amacıyla onlara yönelik bilgilendirme, yönlendirme ve danışmanlıklara önem verilmeli yerel ve ulusal düzeyde gençlik yasal düzenlemeler yapılmalıdır (Göktolga ve Batar, 2017; 39-51). Öfke kontrolü, baş etme ve sorun çözme becerileri konusunda toplumun bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu konunun okulların eğitim programlarında yer alması sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır. Öğrencilerin şiddete, suça, intihara, madde kullanımına yönelme duygu, düşünce, eğilim ve alışkanlıklarım azaltmak/önlemek için kişisel, sosyal ve duygusal yeterlikleri geliştirilmelidir. Gençlere okullarda iletişim becerileri, kendini tanıma ve ifade etme, öfke yönetimi, duyguları yönetme, empati, perspektif alma, algı yönetimi, özyeterlik, yardım davranışları, anlaşmazlık yönetimi ve yüz yüze yapıcı müzakere, akran arabuluculuğu, barışyapıcılık konularında eğitim verilmelidir. Aynı zamanda okullarda öğrencilerin anlaşmazlık yönetim becerileri geliştirilmelidir (Genç vd. 2016; 264-265). Şiddet, suç eğilimi/alışkanlığı bulunan bireyler, gençler ve aileleri eğitilmeli, aile içi iletişimler güçlendirilmeli, ailelerin çocuklarına sahip çıkması sağlanmalı, sokaklar sürekli kontrol altında tutulmalıdır. Bu konuda merkezi ve yerel yönetim, özel ve sivil örgütlenmeler eşgüdüm halinde çalışmalı, eğitim camiası üzerinden tüm çocuklar pedagojik yöntemler içinde uyarılmalı ve bilinçlendirilmelidirler. Şiddetle mücadele "genel bir seferberlik anlayışı" biçiminde çok yönlü ve sürekliliği bulunan stratejilerle hayata geçirilmeli bu bağlamda okul rehberlik hizmetleri yeniden yapılandırılmalı, aile destek modelleri ve ilgili sosyal projeler geliştirilmeli, hayata geçirilmelidir (Keskin vd. 2017; 203).

Şiddetle daha uzun soluklu ve etkili mücadelenin ise;

1- “Öğretmenin vurduğu yerden gül biter” den “Kızını dövmeyen dizini döver”e kadar şiddeti meşrulaştıran ve hatta teşvik eden kültürel ögelerin tespit edilmesi, sorgulanması, çocuk ve gençlerin eğitiminde ve sosyalleşme sürecinde söz konusu ögelerin etkisinin minimize edilmesinin,

2-Merhamet, muhabbet, ayıp, günah gibi kadim değerlerimiz ve toplumsal kontrol araçlarımız ile kanuna uyma, empati kurma, hoşgörü, akran arabuluculuğu, farklılıklara saygı gibi çağdaş/demokratik değerlerin sentezlendiği sosyalleşme süreçlerinin etkili olabileceği düşünülmektedir.

Kaynaklar

Akın, H. M. (2014). “Gençlik Toplumsallaşmasında Akran ve Arkadaşlık Grupları”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi,* Cilt 2, Sayı 4, ss. 10-21.

Aksüt, M; Batur, Z. (2007). “İnternet Perspektifinde Sosyalleşme ve İletişim Kurma Süreci” http://ab.org.tr/ab07/bildiri/134.doc (Erişim tarihi: 20.04.2018).

Arkonaç, S. A. (2012*). “*Sosyal Psikolojide İnsanları Anlamak: Deneysel ve Eleştirel Yaklaşımlar”, *2. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.*

Bellici N. vd. (2014). “Lise Öğrencilerinde Okula Bağlanma ve Şiddet Eğilimi Arasındaki İlişkinin Cinsiyet Ve Sınıf Değişkenlerine Göre İncelenmesi” Gençlik ve Kültürel Mirasımız Kongresi, 16-18 Mayıs 2014, Samsun, ss. 538-592.

Çınkır, Ş.; Kepenekçi, Y. (2003). “Öğrenciler Arası Zorbalık”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi,* Bahar 2003, ss. 236-253.

Dünya Sağlık Örgütü Raporu (2002). “World Report On Violence And Health” http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/ (Erişim tarihi: 20.04.2018).

Genç, Y.; Seyyar, A. (2010). “Sosyal Hizmet Terimleri Sözlüğü”, Sakarya Yayınevi, Sakarya.

Genç, Y. (2016). “Gençleri Fiziksel Şiddete İten Sebepler, Öğrenme Yoları ve Şiddet Eğilimleri”, *The Journal of Academic Social Science Studies,* s. 44, pp. 51-62.

Genç, Y. vd. (2016). “Bingöl Sosyal Analiz Çalışması”, (ed. Adem Solak), Hegem Yayınları, Ankara.

Gökler, R. (2009). “Okullarda Akran Zorbalığı”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* Cilt 6, Sayı 2, ss. 511-535.

Göktolga, O.; Batar, H. (2017). “Gençlerin Toplumsal, Kültürel ve Siyasal Hayata Katılımı: Malatya Kent Konseyi Gençlik Meclisi Örneği”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi,* Kasım 2017 Cilt 5, Sayı 13, ss. 39-51.

Gür B. S. vd. (2012). “Türkiye’nin Gençlik Profili”, SETA, İstanbul.

İstanbul Liseli Profili, Genç Hayat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

Kara, S. (2013). “Hz. Peygamberin Elinde Şekillenen İdeal Gençlik”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi,* Cilt. 1 Sayı. 2, Yıl:2013, ss. 6-29.

Kepenekçi, Y.; Çankır Ş. (2006). “Bullying Among Turkish High School Students”, *Child Abuse And Neglect.* Feb; 30 (2), pp. 193-204.

Keskin, M. Y. vd. (2017). “Malatya Sosyal Analiz Çalışması”, (ed. Adem Solak), Hegem Yayınları, Ankara.

Kızılkaya A. vd. (2013). “Son 10 Yıllık Dönemde Gençlik Politikaları Bağlamında Yaşanan Demokratik Evrim Süreci”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi,* Cilt 1, Sayı 1, ss. 226-235.

Kızmaz, Z. (2006). “Okullardaki Şiddet Davranışının Kaynakları Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım” C.Ü. *Sosyal Bilimler Dergisi* Mayıs 2006, Cilt 30, Sayı 1, ss. 47-70.

Kızmaz, Z. (2012). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç: Suç Oranlarının Artışı Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme”, *Mukaddime*, Sayı 5, ss. 52-74.

Koçöz, R. (2011). “Şiddet Üzerine!”, Ankara Barosu Dergisi, 2011/1, ss. 245-254.

Öğülmüş, S. (2006). "Okullarda Şiddet ve Alınabilecek Önlemler", *Eğitime Bakış,* Yıl 2, Sayı 7, ss. 20-21.

Özcebe vd. (2006). "Ankara'da Bir İlköğretim Okulunda Erken ve Orta Dönem Adolesanlarda Şiddet Algısı ve Şiddet Davranış Sıklığının Değerlendirilmesi" 1. Şiddet ve Okul Sempozyumu Bildiri Özetleri, 28-31 Mart 2006 İstanbul, ss. 28-31.

Özpolat, V. (2013). "Öğretmenlerin Mesleki Önceliklerinde Öğrenci Merkezli Eğitim Yaklaşımının Yeri", *Milli Eğitim Dergisi*, Güz, 2013, s. 200. ss. 5-27.

Özpolat, V.; Solak, Ö. (2016). "Diyarbakır'da Lise Gençliğinin Yaşam Öyküsünde Şiddet Olgusu ve Bunun Gençliğin Günlük Yaşamında Etkileri" Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu, 2-5 Kasım 2016 Diyarbakır, Bildiri Özetleri Kitabı, ss. 253-254.

Pişkin, M. (2006). "Akran Zorbalığı Olgusunun İlköğretim Öğrencileri Arasındaki Yaygınlığının İncelenmesi", *Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu, 28-31 Mart 2016, İstanbul.*

PISA 2015 Ulusal Raporu, Millî Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

SEKAM (Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi), (2014). "Türkiye Gençlik Raporu Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri", (Proje Yöneticisi: Celalettin Vatandaş), Sekam Yayınevi, İstanbul.

TBMM Şiddet Araştırma Komisyonu Raporu (2007).

Tezcan, M. (2009). "Eğitimde Şiddet Olgusunun Sosyolojik Kaynakları" VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar" Ekim 1-3 Ekim 2009, Aydın.

TUİK, "İstatistiklerle Gençlik 2014", Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

Öğretmen Adaylarının Okullarda Şiddete Yönelik Gözlem ve Görüşleri

Öğr. Gör. Dr. Yaşar Çelik, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Gül, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Giriş

Şiddet, kişiler tarafından değişik şekillerde tanımlanan bir kavramdır. Sosyologlar, psikologlar ve eğitim bilimciler şiddeti farklı biçimlerde tanımlamışlardır. Daha doğrusu şiddeti tanımlayanlar olaya kendi penceresinden baktıkları için değişik tanımlar ortaya çıkmıştır. Sosyologlara göre şiddet, sosyalliğin eksikliği olarak da ifade edilen güvensiz ilişkidir. Temelinde incinmelere dayalı deneyimler mevcuttur. Şiddet davranışı kurumlar tarafından şekillenen bir sosyal olgu olarak görülür (Walby, 2013). Şiddet sözlükte, karşıt görüşte olanlara, inandırma veya uzlaştırma yerine kaba kuvvet kullanma, duygu ve davranışta aşırılık (TDK, 2005:1866) olarak tanımlamaktadır.

Okullarda uygulama çalışmaları, eğitim fakültesi öğrencilerine öğretmenlik bilgi ve becerilerini uygulama fırsatı sağlayan etkinlikler bütünüdür. Öğretmenlik uygulaması süreci, öğretmen adaylarının alan bilgisi, genel kültür ve pedagojik yeterliklerinin somut göstergesi olarak görülebilir (Yeşilyurt ve Semerci, 2011: 2). Bu çalışmalar fakülte-okul işbirliği çerçevesinde yürütülmekte olup, eğitim fakültelerinde uygulanan müfredat programının önemli bir parçasını teşkil etmektedir (Paker, 2015: 617).

Uygulama çalışmalarına katılan öğretmen adaylarının iyi örnekler görmeleri ve uygulamada karşılaştıkları öğretmenleri kendilerine model almaları beklenir. Çoğunlukla, bilişsel, duyuşsal, sosyal ve psikomotor davranışlar, beğenilen ve saygı duyulan yetişkinlerin model olmaları yolu ile kazanılmaktadır (Demir ve Köse, 2016: 39). Başkalarına karşı güler yüzlü, hoşgörülü, objektif düşünce davranışlara sahip öğretmenler için "ideal öğretmen" tabiri kullanılmaktadır (Çelikten ve Şanal, 2005). Bundan dolayıdır ki, öğretmen adaylarına rehberlik edecek öğretmenlerin ideal öğretmen olmaları beklenir.

Literatürde öğretmenlerin öğrencilere şiddet kullandığına yönelik bazı araştırmalar (Yıldız vd, 2009; Aras vd, 2016; Altun, Güneri ve Baker, 2006; Hatunoğlu ve Hatunoğlu, 114; Aküzüm ve Oral, 2015; Pehlivan, 2008) bulunmaktadır. Ancak uygulama okullarında, uygulama öğretmenlerinin öğrencilerine şiddet uyguladıklarına dair araştırmaların sınırlı olduğu anlaşılmaktadır (Çelik ve Onay, 2017). Uygulama öğretmenlerinin öğrencilerine gösterdikleri şiddet davranışları, hem kendi öğrencileri hem de öğretmenliğe adım atma aşamasında olan öğretmen adayları için olumsuz örnek teşkil etmektedir. Dolayısıyla şiddet davranışının içinde bulunulan zamanla sınırlı kalmayıp ileriki dönemlere de sirayet edeceği endişesi duyulmaktadır. Bu çalışma, öğretmen adaylarının okulda şiddete yönelik gözlem ve görüşlerini tespit etmektir.

Problem Durumu

Şiddet üzerinde herkesin anlaştığı bir tanım bulunmamasına rağmen, onun yıkıcı bir etkiye sahip olduğu konusunda tam bir anlaşma bulunmaktadır. Şiddet saldırganlıktan ayrı bir kavramdır. Korkut'a (1995: 13) göre şiddet, fiziksel öğeleri ağır basan, zarar verme oranı çok yüksek olan bir saldırganlık boyutudur (Akt. Yıldız, vd., 2009: 2). Şiddet denilince, akla daha çok fiziksel olanı akla gelmektedir. Ancak şiddet fiziksel şiddet ile sınırlı olmayıp davranışsal, sözel, cinsel olmak üzere farklı biçimlerde görülmektedir.

Galtug'a (1991: 13) göre, fiziksel şiddette öldürmeye kadar giden bir güç kullanımı varken, psikolojik şiddette bireyin ruhsal durumuna yönelik tehditler söz konusudur. Yapısal şiddette ise insan, eylemlerinde, akli ve psikolojik yeteneklerinin gerisinde kalmaktadır (Akt. Özerkmen, 2012: 3). Şiddeti sadece fiziksel zararlarıyla ele almak yanlış olur. Onun psikolojik etkileri daha kalıcı olabilmektedir. Şiddet gören öğrencilerin aile içinde huzursuzluklar yaşadığı, evden ve aile bireylerinden uzaklaştığı bildirilmektedir (Yıldız vd, 2009: 15).

Şiddetin sosyal hayatın birçok alanında bulunduğu bir gerçektir. Hemen her gün kitle iletişim araçları yoluyla şiddet haberlerini

duymaktayız. Kadına, çocuğa ve hatta hayvanlara şiddet uygulandığı haberlerine rastlanmaktadır. Benzeri haberlerin halka duyurulup duyurulmaması konusunda da çelişkiler bulunmaktadır. Bazı araştırmalarda, televizyon gibi kitle iletişim araçlarının insanları saldırganlığa yönelttiği ileri sürülmektedir (Tannenbaum, 1975: 97). Türkiye'de yapılan araştırmalar, kitle iletişim araçlarının son yıllardaki gelişmelerin de etkisiyle, suç olgusunu etkiyeceğini savunmaktadırlar (Dilber, 2014: 65).

Okul bireyleri hayata hazırlayan kurumdur. Okulun başta gelen ve en önemli görevi iyi vatandaş yetiştirmektir. "Bir okul aç, bin hapishane kapat" özdeyişi bu gerçeği ortaya koymaktadır. Okulda verilen eğitimin suç oranlarının düşürülmesinde önemli bir yeri vardır. Okulda destekleyici kişilerarası ilişkiler, öğrencilerin olumlu tutum geliştirmelerine, okul yaşamından doyum almalarına ve böylece sosyal ve duygusal yönden gelişmelerine yardım edecektir (Terzi, 2007: 80).

Okullarda şiddetin önlenmesinde en önemli görev öğretmenlere düşmektedir. Bu yüzden öğretmenler şiddeti önleme konusunda rol model olmalıdır. Örneğin sınıfta bir çatışma yaşanabilir ve bu durum beraberinde şiddeti getirebilir. Gümüşeli'ye (2006: 8) göre, okullarımızda görülen en büyük eksiklik çatışmaların uzlaşma yoluyla çözümlenmemesidir. Bu konuda okul ve öğretmenlere önemli sorumluluklar düşmektedir. Bir gazete haberinde, okulda dayak olayının yaygın olduğu ancak öğrencilerin korktukları için bunu ifade edemedikleri vurgulanmaktadır (Onbeş5yirmi5, 2009).

Okulda şiddetin farklı biçimlerine rastlanmaktadır. Ancak öğrenciler şiddet deyince daha çok öğretmenin dayak atmasını anlamaktadırlar. Hâlbuki psikolojik şiddetin de öğrencilerin ruhsal durumlarında önemli bozulmaya neden olduğu ve onun ileri yaşamını olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır (Aras vd, 2016: 310; Gökler, 2009: 532). Bir araştırmada öğrencilerin çoğu, yaşamlarında şiddetin var olduğunu ve okul ortamında yaşanan şiddeti daha çok "dayak ve kavga" olarak fiziksel boyutuyla tanımlamışlardır (Özgür, Yörükoğlu ve Arabacı, 2011: 58).

Okullarda şiddetle ilgili olarak yapılan araştırmalara göre, öğretmenler okullardaki şiddetin nedenini medyaya-internete ve farklı disiplin uygulamalarına bağlamaktadırlar (Yavuzer, Gündoğdu ve Dikici, 2009). Başka bir araştırmada ise çeşitli haberlerde, öğretmenlerin öğrencilere dayak attığı haberlerinin ilk sırada geldiği, bunu diğer şiddet olaylarının izlediği belirtilmektedir (Altun, Guneri ve Baker, 2006). Yazılı basında yer alan gazeteler üzerinde yapılan bir çalışmaya göre, okullarda tehdit etme şeklinde görülen sözel şiddetin birinci sırada yer aldığı belirtilmektedir (Teyfur, 2014: 1326). İki farklı zaman diliminde yapılan bir araştırmaya göre, öğrencilerin itaatsizliği söz konusu olduğunda öğretmenlerin şiddete başvurdukları belirtilmiştir (Küçük ve Özmen, 2013).

Stajyer öğretmenlerin katıldığı bir araştırmada, öğretmen camiasının şiddete yönelik tutumlarının ürkütücü boyutlarda olduğu görülmektedir. Öğretmenler şiddeti adeta öğrenciye yaklaşımın kaçınılmaz sonucu olarak görmektedirler (Hatunoğlu ve Hatunoğlu, 2005: 114). Asil öğretmenliğe geçmeden önce, öğretmen adaylarının şiddeti bir çare olarak görmeleri ve şiddetin geleneksel şekilde devam etmesi, eğitim-öğretimin geleceği bakımından üzücü bir durum olarak görülmektedir.

Okullarda, öğretmenden öğrenciye yönelik uygulanan şiddetin, yöneticiden öğrenciye yönelik şiddetten daha fazla olduğu, bu şiddet içinde fiziksel, sözel ve duygusal şiddet türlerinin hepsinin uygulandığı anlaşılmaktadır (Aküzüm ve Oral, 2015: 19). İlköğretim okullarında, öğretmenden-öğrenciye yönelik şiddet olaylarının ilk sırada yer aldığı (Kılıç ve Atli, 2011) ve öğretmenden öğrenciye yönelik en yaygın şiddetin fiziksel ceza olduğu (Gözütok, 1993) belirtilmektedir. Daha da kötüsü lise öğrencilerinin katıldığı bir çalışmada, öğrenciler şiddetin şiddetle önlenebileceğine inanmaktadırlar (Özgür, Yörükoğlu ve Arabacı, 2011: 59). Öğretmenlerin disiplinsiz davranışları önlemede otorite kullanma yerine sağlıklı iletişimi kullanmaları daha etkili olacaktır (Çifçili, 2009: 101). Bir başka çalışmada, öğretmenden öğrenciye yönelik şiddet, azarlama, ilgilenmeme, görmezlikten gelme-dışlama, incitecek söz ya da davranışta bulunma şeklinde ortaya çıktığı gözlenmiştir (Çelik ve Onay, 2017). Bu çalışmanın amacı,

öğretmenden öğrenciye yönelik şiddet davranışlarının okullarda halen devam edip etmediğinin ortaya çıkarılmasıdır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

Amaç

1. Öğretmenlik uygulaması çalışmalarında öğrenciye yönelik şiddete tanık oldunuz mu? Nedenini açıklar mısınız?
2. Öğretmenlik uygulaması çalışmalarında öğrenciye yönelik hangi tür şiddet davranışlarına tanık oldunuz? Bu davranışları sergileyenlerin cinsiyetleri nedir?
3. Şiddet gören öğrencinin cinsiyetini ve şiddet davranışı karşısında gösterdiği tepkileri açıklar mısınız?
4. Öğretmenlik uygulaması çalışmalarında öğrenciye yönelik şiddet davranışı karşısında nasıl bir tepki gösterdiniz?

Yöntem

Bu çalışma nitel bir çalışmadır. Nitel çalışmalar herhangi bir olguya ilişkin bütüncül anlayış olup, ancak çoklu bakış açısıyla elde edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 öğretim yılında uygulama çalışmalarına katılan 90 öğrenci oluşturmaktadır. Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı dördüncü sınıfta öğrenim görmekte olan 90 öğrenciye araştırma soruları verilmiş, sorulara cevap yazacak gözlemi olmayanların kâğıdı boş vermeleri istenmiştir. Şiddetle ilgili gözlemi olan 10 öğrencinin verdikleri cevaplar analiz edilmiştir. Öğrencilerin kişisel bilgileri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1 Araştırmaya katılan öğretmen adaylarına ilişkin kişisel bilgiler

Değişkenler	Değişken türü	f
Yaş	2o den az	4
	21-22 arası	5
	22 den fazla	1
Cinsiyeti	Kadın	9
	Erkek	1
	Toplam	10

Tablo 1'e bakıldığında, çoğunluğunun 21-22 yaş aralığındaki kız öğrencilerden oluştuğu görülmektedir.

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Veriler analiz edilirken betimsel ve içerik analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. Araştırma verileri, tematik bir yaklaşımla incelenmiştir. İçerik analizinde, birbirine benzeyen belli kavramlardan kategorilere ve kategorilerden temalara ulaşılmıştır (Neuman, 2012: 663). Bulgular çözümlenmeden önce her öğrenciye bir numara verilmiş ve araştırmaya katılanlar (ÖA1, ÖA2, ÖA3…) olarak kodlanmıştır. Sonra bu bulgular betimsel ve içerik analizine tabi tutulmuştur.

Bulgular

Öğretmen adaylarının okullarda şiddete ilişkin gözlem ve görüşlerine yönelik araştırmada öğretmen adaylarının gözlem ve görüşleri analiz edilerek tablolar halinde özetlenmiş ve her tablonun altında açıklamalar yapılmıştır.

1. Okulda öğrenciye yönelik şiddete tanık olma

Öğretmen adaylarının tanık oldukları şiddet davranışları Tablo 2'de verilmiştir.

Öğretmen adaylarının bazı çarpıcı açıklamaları verilmiştir:

"Sınıf öğretmeni hamile bir kadındı. Çok sinirliydi derste bir öğrenci kurşun kalemiyle kendi kaleminin boyunu ölçüyordu. Öğretmen gördü ve sinirlenip ikisinin de yüzüne vurarak hakaret etti. Bu olay beni çok üzmüştü (ÖA1)."

"Öğretmen, öğrenciler başarılı olmadıkça kulak çekme, tokat atma gibi fiziksel şiddete başvuruyordu. Öğrencilik yıllarımda da böyle şiddet davranışlarıyla karşılaştığım için çok etkilendim."

"Öğretmen, kendisinin istemediği bir davranışı gösteren öğrencilerin ellerine metre ile vururdu (ÖA2)."

Tablo 2 Öğretmen adaylarının tanık oldukları şiddet davranışları

Kodlar	**Nedeni**	**F**
Hakaret ve vurma	Arkadaşımla konuşma	**1**
Tokat atma	Yasağı çiğneme	2
Şaka yoluyla vurma	Gereksiz konuşma	**3**
Kulak çekme ve tokat atma	Okul başarısızlığı	4
Saçından tutup havaya kaldırma	Komik görünme	5
Argo kelimeler kullanma	Sınıfın kalabalık olması	6
Ele metre ile vurma	Soru sorma	7
Kafalarına vurma	Yasakları çiğneme	1
Duvara itme	Yasakları çiğneme	1
Rencide edici sözler söyleme	Koridorda koşma	2
Sözlü şiddet	Arkadaşını dışlama	2

*Bazı öğrencilere yönelik birden fazla şiddet davranışı görülmüştür.

"Okul müdürü bazı öğrencilere yasak koyduğu bölgelerde oynadıkları gerekçesiyle bağırarak ben size burada oyun oynamayın demedim mi?' diyerek bağırdı. Öğrenciler neye uğradıklarını şaşırdılar. Daha sonra onlara birer tokat attı (ÖA2).

"Öğrencileri duvara itelemek, kafalarına vurmak, kulaklarını çekmek, sopa, tokat vb. şeylerle fiziksel şiddet uyguladıklarına tanık oldum. Ayrıca rencide edici sözler, "lan" vb. sözcükler ile sözlü şiddete tanık oldum.(ÖA8)."

"Koridorda koşan bir öğrenciyi yakasından kavrayarak duvara çarptığına tanık oldum. Ardından sözlü olarak şiddete devam etti (ÖA9)."

"Şimdiye kadar gittiğim günlerde fiziksel şiddetle karşı karşıya kalan öğrenci görmedim. Daha çok sözlü şiddete maruz maruz kalan öğrencileri gördüm. Gittiğim staj okulunda otizm hastası

arkadaşlarını dışladıkları için öğretmenleri tarafından sözlü şiddete maruz kaldıklarını gördüm. Bunun yanında öğrencilerin hasta olan arkadaşlarına karşı hem fiziksel hem sözlü şiddet uyguladıklarını gördüm (ÖA10).”

2. Şiddet gösteren öğretmenin cinsiyeti ve şiddet davranışının türü

Öğretmen adaylarının, şiddet gösteren öğretmenin cinsiyeti ve şiddet davranışının türüne ilişkin, görüş ve gözlemleri Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3 Şiddet davranışının türü ve şiddet gösteren öğretmenin cinsiyeti

Kodlar	**Öğret. Cinsiyeti**	**f**
Sinirli, hoş görüşüz, aceleci ve düşüncesiz	Kadın	1
Dengesiz, bazen sevecen bazen katı	Erkek	2
Şiddeti rahat davranışlarla yaptı ve onaylamamı bekledi	Erkek	5
Oldukça sinirliydi	Erkek	4
Sinirli bir yapıdaydı	Kadın	7
Rutin gösterilen davranış gibiydi	Kadın	1
Azarlayan ve küçük düşüren	Kadın	1
Tehditkar, öfkeli	Kadın	1

*Bazı şiddet davranışları birden çok öğretmende görülmüştür.

Bazı öğrencilerin çarpıcı açıklamaları verilmiştir:

“*Öğretmen biraz dengesizdi, bazen çok sevecen bazen de çok katı olabiliyordu (ÖA2).*

“Benim stajyer olmama rağmen rahat davranışlarla yapması ve komikmiş gibi onaylamamı bekledi (ÖA3).

“Öğretmen bunu yaparken bana bakarak yaptığını komikleştirmeye çalışarak güldü. Sanki yaptığı normalmiş gibi (ÖA5).”

“Genelde sinirli yapıdalardı sınıf öğretmeninin biri kadın diğeri erkekti (ÖA7).”

"Bu davranışını normal karşılıyor gibi tavırdalardı. Sıradanlaşmış ve sürekli hale gelmişti. Öğretmen kadındı (AÖ8)"

"Yüksek sesle azarlayan, küçük düşürücü bir tavır sergiledi. Arkadaşlarının arasında bu tavır doğru değil. Öğretmen kadındı (AÖ9)".

"Sözlü olarak öğrencileri uyaran öğretmen oldukça sinirliydi. Bu öğrencileri aynı konuda daha önce uyardığı için sadece sinirli değil öfkeliydi de. Tehditkar ifadelerle son uyarılarını da yaparak onları odasından çıkardı. Öğretmen kadındı (AÖ10)".

3. Şiddet gören öğrencinin tepkisi ve cinsiyeti

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının şiddet gören öğrencilerin cinsiyeti ve tepkilerine ilişkin gözlem ve görüşleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4 Şiddet gören öğrencilerin cinsiyeti ve şiddet karşısındaki tepkileri

Kodlar	**Öğretmen adayının gözlemi**	**Şiddet gör. öğr. cinsiyeti**
Şaşırdı ve üzüldü	1	Kız
Korktu ve neye uğradığını şaşırdı	2	Kız
Yüzü kızardı, utandı, içime kapandı	3	Kız
Kendi oğlunu bile dövdü, kokudan ağlayamadılar bile	4	Kız
Öğrenci dersin sonuna kadar ağladı	5	Kız
Ağlama ile sonuçlandı	7	Kız
Alışmış gibi tepki vermedi	1	Erkek
Sesini çıkaramadı	2	Erkek

*Bazı gözlemler birden çok öğretmen adayı tarafından belirtilmiştir.

Öğretmen adaylarının çarpıcı açıklamalarından bazıları aşağıda gösterilmiştir.

"*Yüz kızarması ve utangaçlık içine kapanma oldu. Hem kadın hem de erkek öğretmen şiddet gösterdi. (ÖA3)."*

"Kız öğrenci de erkek öğrenci de bulunuyordu. Sınıfta kendi oğlunu da şiddete maruz bırakıyordu. Öğrenciler ağlamaya dahi korkuyordu (ÖA4)."

"Öğrenci sesini çıkarmadı. Bir başka öğrencinin de tahtadaki çizmelerini istediği resmi çizmek yerine araba resmi çizdiği için resmini yırttı. Öğrenci yüzünü kapattı ve dersin sonuna kadar ağladı, öyle bekledi. Yüzünü hiç açmadı. Öğretmen erkekti (ÖA5)."

"Öğretmen kadındı ve ağlama ile sonuçlandı (ÖA7)."

"Alışmış gibi hiçbir tepki vermedi, Ağlamadı, bağırmadı, yürümeye devam etti, öğrenci erkekti(AÖ8)."

"Sesini çıkaramadı. Okulda böyle olaylar çok sık oluyor gibiydi. Öyle olmasa öğretmen de bunu ulu orta yapamazdı bence. Aynı şekilde ailelerin de ilgisizliği ve şiddete meyilli bu durumun ortaya çıkmasına neden oluyor. Öğrenci erkekti. Ancak bunun fark ettiğini düşünmüyorum. Aynı tepkiyi kız öğrenciler de görüyor(ÖA)".

"Sözlü şiddete maruz kalan öğrenciler kafaları eğerek hiç ses çıkarmadılar. Yalnız bir tanesi konuyla alakalı bir şeyler söylemeye çalıştı. Ancak öğretmen savunduğu bahaneleri boşa çıkarınca o da diğer arkadaşları gibi kafasını eğip dinlemeye başladı. Öğrenciler erkekti (ÖA10)."

4. Şiddet karşısında öğretmen adaylarının tepkileri

Öğretmen adaylarının kendilerine şiddet uygulandığında ne tür bir tavır sergiledikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Görüşmeye katılan öğretmen adaylarının şiddet davranışı karşısındaki tepkilerine ilişkin görüşleri Tablo 5'te verilmiştir.

Bazı öğretmen adaylarının çarpıcı açıklamaları aşağıda verilmiştir**:**

"Çok sinirlendim, öğretmenden okul idaresine şikâyetçi olmak istedim, ama olamadım (ÖA1)."

"Durumu okul idaresine bildirdim fakat emekliliğinin yaklaştığını ve üzerinde durulmaması gerektiğini söyledi (ÖA3)."

"Ben ağlayacak duruma geldim. Sinirlerim bozuldu. Ancak öğretmene soğuk davranmaktan ve gülümsememekten başka bir şey yapamadım (ÖA5)."

"Şimdi olsa kesinlikle şikayet ederdim (ÖA7)."

"Çok şaşırdım. Öğretmen dış görünüşünde bunları gerçekleştirecek gibi durmuyordu. Bu beni çok şaşırttı. Herhangi bir tepkide bulunmadım. Zaten öğretmen de hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam etti (AÖ8)".

"Fazlasıyla şaşırdım, çünkü, dışarıdan öyle bir öğretmene hiç benzemiyordu. Maalesef tepki gösteremedik, çünkü, orada tepki göstermesi gereken diğer öğretmenler ses çıkarmadı(ÖA9)".

"Öğrencilerin gösterdikleri davranışta haksız olduklarını gerçekten iyi bir uyarıyı hak ettiklerini düşündüğüm için bu ortamda sessiz kalmayı tercih ettim(ÖA10)."

Tablo 5 Şiddet davranışı karşısında öğretmen adaylarının tepkileri

Kodlar	**Öğretmen adayı**
Sinirlendim, öğretmenden şikayetçi olmak istedim.	1
Korktum neye uğradığımı şaşırdım	2
Durumu okul idaresine bildirdim	**3**
Sadece aileme durumu bildirdim	4
Sinirlerim bozuldu. Öğretmene gülümsememekten başka bir yapamadım	5
Öğretmen şiddet olayını sosyal bilgiler dersine bağladı.	6
Şimdi olsa kesinlikle şikayet ederdim	7
Çok şaşırdım	2
Sessiz kalmayı tercih ettim	1

Tartışma

Bulgular araştırma soruları doğrultusunda ele alındığında, öğretmen adaylarının tanık oldukları öğrencilere yönelik şiddet

davranışlarının hakaret, vurma, çarpma, kulak çekme, tokat atma, saçından tutup havaya kaldırma, argo kelimeler kullanma, itme, rencide edici sözler söyleme şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu davranışlar Korkut'un (1995: 13; Akt. Yıldız, vd., 2009: 2) fiziksel öğeleri ağır basan ve zarar verme oranı çok yüksek olan bir saldırganlık boyutu tanımına uymakta olduğundan fiziksel şiddet kategorisinde olarak değerlendirilebilir. Öğretmenlerin görevlerinden birisi de okullarda şiddeti önlemek, bu konuda iyi bir rol model olmak olduğu halde (Gümüşeli, 2006: 8) bazı öğretmenlerin halen şiddet göstermeleri öğretmenlik davranışlarıyla bağdaşmamaktadır. Bir araştırmaya göre öğrencilerin yaşamlarında şiddetin zaten var olduğu, ancak okul ortamında bunun daha çok "dayak ve kavga" şeklinde cereyan etiği (Özgür, Yörükoğlu ve Arabacı, 2011: 58) tespit edilmiştir. Ayrıca haber programlarında öğretmenlerin öğrencilere dayak attığı haberlerine çokça rastlandığı ve bunu diğer şiddet olaylarının izlediği görülmektedir (Altun, Güneri ve Baker, 2006). Özellikle yazılı basında yer alan gazeteler üzerinde yapılan bir çalışmada, okullarda uygulanan sözel şiddet içinde tehdit etmenin birinci sırada yer aldığı belirtilmektedir. Stajyer öğretmenlerin katıldığı bir araştırma sonucuna göre öğretmen camiasının şiddete yönelik tutumlarının ürkütücü boyutlarda olduğu tespit edilmiştir. (Hatunoğlu ve Hatunoğlu, 2005: 114). Yine yapılan bir çok araştırmanın (Aküzüm ve Oral, 2015: 19; Kılıç ve Atlı, 2011; Gözütok, 1993; Özgür, Yörükoğlu ve Arabacı, 2011: 59; Çifçili, 2009: 101; Çelik ve Onay, 2017) sonuçları, okullarda öğretmenden öğrenciye yönelik bu tür şiddet olgularının varlığını ortaya koymaktadır. Özellikle, Çelik ve Onay (2017;24) ilköğretim düzeyinde gözlemlenen şiddet olaylarının oldukça sık olarak meydana geldiğini ve "fiziksel şiddet", "tehdit ve aşağılama", "azarlama, alay etme, hakaret etme, notla korkutma" türünde şiddet olaylarına, diğer şiddet olaylarına göre daha sık rastlandığını tespit etmişlerdir. Bu araştırmanın sonucu, okullarda öğretmenden öğrenciye yönelik şiddetin önceki yıllara göre önemli düzeyde azalmış olsa da halen devam ettiğini göstermektedir.

Öğretmen adaylarının, şiddet gösteren öğretmenin cinsiyeti ve şiddet davranışının türüne ilişkin gözlem ve görüşlerine

bakıldığında, şiddet gösteren öğretmenlerin sayısının cinsiyete göre değişmediği anlaşılmaktadır. Öğretmen adaylarının öğretmenlerin şiddet davranışlarına ilişkin görüşlerine bakıldığında sinirli, hoş görüşüz, aceleci ve düşüncesiz, dengesiz, bazen sevecen bazen katı, azarlayan ve küçük düşüren, tehditkar ve öfkeli olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Öğretmenlerde gözlenen bu davranışların "Öğretmenlik Mesleği Yeterlikleri"nden "öğretmenin sahip olması gereken tutum ve değerler"le bağdaşmamaktadır. Örneğin, "çocuk ve insan haklarını gözetir, her öğrenciye insan ve birey olarak değer verir, tutum ve davranışlarıyla öğrencilere rol model olur". Öğretmenlerin disiplinsiz davranışları önlemek için otorite ve güç kullanmak yerine sağlıklı iletişim kullanmaları daha etkili olacaktır (Çifçili, 2009: 101).

Öğretmenin gösterdiği şiddet davranışı karşısında öğrencilerin gösterdiği tepkiler, şaşırmak, üzülmek, korkmak, yüzü kızarmak, utanmak, sesini çıkaramamak, korkudan ağlamak olarak tespit edilmiştir. Şiddet gören öğrencilerin aile içinde huzursuzluklar yaşadığı, evden ve aile bireylerinden uzaklaştığı (Yıldız vd., 2009: 15) vurgulanmaktadır. Bir gazete haberine göre, okulda dayak olayının yaygın olduğu ancak öğrencilerin korktukları için bunu ifade edemedikleri vurgulanmaktadır (Onbeş5yirmi5, 2009). Öğrenciler şiddet deyince daha çok öğretmenin dayak atmasını anlamaktadırlar. Hâlbuki psikolojik şiddetin de öğrencilerin ruhsal durumlarında önemli bozulmaya neden olduğu ve onun ileri yaşamını olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır (Aras vd., 2016: 310; Gökler, 2009: 532). Araştırma sonucunda öğrencilerin şiddet davranışı karşısındaki davranışları da olumsuz etkilendiklerini göstermektedir. Bu olumsuzluk yaşamlarının ileriki dönemlerinde de etkisini gösterebilir. Bu bakımdan okullarda öğretmenden öğrenciye yönelik şiddet davranışlarını önleyici tedbirler almak gerekmektedir.

Şiddet davranışı karşısında öğretmen adayları, sinirlendiklerini, öğretmenden şikayetçi olmak istediklerini, durumu okul idaresine bildirdiklerini, aileleri ile paylaştıklarını, şaşırdıklarını ve sessiz kalmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu tip şiddet davranışları karşısında öğretmen adaylarının sessiz kalması, daha çok

kendilerine bir zarar gelebileceği düşüncesinden kaynaklanabilir. Basın yayın organlarının şiddet konusunun üzerinde durması, öğrenci velilerinin ve toplumun daha bilinçli hale gelmesine rağmen okulda öğretmenden öğrenciye yönelik şiddet olaylarının halen devam etmesi şiddet gösteren öğretmenin bilinçsizliği ve ruh sağlığının yerinde olmamasından kaynaklanabilir.

Sonuç ve Öneriler

Okullarda öğretmenden öğrenciye yönelik şiddet davranışları önceki yıllara göre azalmış olmakla birlikte halen devam etmektedir. Öğrencilere yönelik şiddet davranışları hakaret, vurma, çarpma, kulak çekme, tokat atma, saçından tutup havaya kaldırma, argo kelimeler kullanma, itme, rencide edici sözler söyleme şeklindedir. Bu davranışlar öğrencilere fiziksel ve ruhsal yönlerden zarar vermektedir. Şiddet davranışları karşısında halen öğretmen adayları ve öğrenciler korktukları için gerekli tepkileri gösterememektedirler. Bu bakımdan şiddetin kabul edilemeyecek bir davranış olduğu ve bu tip davranışlarla karşılaşıldığında izlenecek yollar konusunda öğretmen adayları ve öğrenciler bilinçlendirilmelidir. Öğretmenden öğrenciye yönelik şiddet olayları ile ilgili olarak okul idareleri ve diğer yetkililer gerekli tedbirleri almalıdırlar. Konuyla ilgili daha geniş çapta araştırmalar yapılarak sorunlar geniş çaplı olarak ortaya çıkarılmalı ve çözüm için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Kaynaklar

Altun, S. A., Güneri, O. ,ve Baker, O.E. (2006). Basındaki yansımaları ile okulda şiddet. *Eğitim Araştırmaları Dergisi,* 24, 12-21.

Aras, Ş., Özan, S., Timbil, S., Şemin, S. ve Kasapçı, O. (2016). Öğrencilerin okulda maruz kaldıkları duygusal ve fiziksel şiddet, *Nöro Pskitiyatri Arşivi*, 53, 303-310.

Çelik, Y. ve Onay, İ. (2017). Stajyer öğrencilerin okullarda öğretmenden öğrenciye yönelik şiddete ilişkin gözlemleri, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (16), 301–333.

Çelikten, M. ve Şanal, M. ve Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (2), 207–237.

Çifçili, V. (2009). Sınıf içi disiplinde otorite, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi,* 11(1), 91-103

Demir, E. ve Köse, M. (2016). Öğretmenlerin rol modelliği hakkında öğretmen görüşleri, *Akademik Bakış Dergisi,* 53,38-57.

Dilber, F. (2014). Kitle iletişim araçları ve suç olgusu, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 16, (Özel Sayı I): 60-66.

Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* 6(2), 511–537.

Gözütok, F.D. (1993). Okulda dayak. Ankara: 72 Ofset.

Gümüşeli, A. İ. (2006). Şiddeti Eğitimle Önlemeliyiz, artı@eğitim Gazetesi, Nisan 2006, sayı:15.

Hatunoğlu, B., Y. ve Hatuoğlu, A. (2005). Öğretmenlerin fiziksel cezalandırmaya ilişkin görüşleri, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(2),105–115.*

Kılıç, M. ve Atli, A. (2011). İlköğretim ve ortaöğretim okullarında yaşanmış şiddetin gazetelerdeki yansımaları. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), 1284-1294.

Küçük, N. ve Özmen, F. (2013). İki ayrı zaman diliminde okulda şiddet durumu iki farklı zaman döneminde okulda şiddet durumu, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,*2(11), 78-96

Onn5yirmi5 (2009). Dikkat, okullarda şiddet var! http://www.on5yirmi5.com/haber/egitim/egitim-guncel/9980/dikkat-okullarda-siddet-var.html

Özerkmen, N. (2012). Toplumsal bir olgu olarak şiddet, *Akademik Bakış Dergisi,* 28, 1-19.

Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Arabacı, L. B. (2011). Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler, *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi,* 2(2), 53–60.

Paker, T. (2005). Öğretmenlik uygulamasında öğretmen adaylarının uygulama öğretmeni ve uygulama öğretim elemanının yönlendirmesiyle ilgili karşılaştıkları sorunlar, *XIV. Ulusal Eğitim*

Bilimleri Kongresi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi 28–30 Eylül 2005, Denizli.

Tannenbaum, D. P.H. (1975), zillmann, emotional arousal in the facilitation of aggression through communication,(Der. L. Berkowitz), *Advances in Experiment Social Psychology*, Cilt 8, Academic Press, New York.

Terzi, Ş. (2007). Okullarda yaşanan şiddeti önleyici bir yaklaşım: kendini toparlama gücü, *Aile ve Toplum,* 9 (3), 73–82.

Teyfur, M. (2014). Basında yer alan okullarda şiddet ile ilgili olayların değerlendirilmesi, *İlköğretim Online,* 13(4), 1311-1330. http://ilkogretim-online.org.tr

TDK (2005). Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük. 10. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 549.

Yıldız, K. vd (2009). İlköğretim okullarında öğretmenlerin öğrencilere karşı şiddet içerikli davranışları, http://www.eab.org.tr/eab/2009/pdf/178.pdf

Walby, S (2013). Violence and society: introdcution to an emerging field of sociology. *Current Sociology,* 95–111.

Yavuzer, Y., Gündoğdu, R., ve Dikici, A. (2009). Teachers' perceptions about school violence in one Turkish city. *Journal of School Violence*, 8 (1): 29–41.

Yeşilyurt, E. ve Semerci, Ç. (2011). Uygulama öğretmenlerinin öğretmenlik uygulaması sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri, *Akademik Bakış Dergisi*, 27, 1-23.

Üniversite Öğrencilerinin Yetersizlik Duygulari İle Şiddete Yönelik Tutumlari Arasindaki İlişkinin İncelenmesi

Bünyamin Çetinkaya, Giresun Üniversitesi
Fikret Gülaçtı, Erzincan üniversitesi
Uzm. Psk. Danışman Zeynep Çiftci, Uzman Psikolojik Danışman

1 Giriş

Kişilerin motivasyonunu, iş ve yaşam doyumunu olumsuz etkileyen psikolojik şiddet duygusal bir saldırıdır. Bir veya daha fazla kişinin bir başka kişiye karşı düşman ve etik olmayan yöntemlerle sistemli bir şekilde uyguladığı ruhsal terör olarak tanımlanmıştır (Leymann, 1990; Cogenli ve Barli, (2013). Etkilenen ve etkileyen yapıların fazlalığı nedeniyle şiddet çok boyutlu ele alınması ve çok disiplinli olarak mücadele edilmesi gereken önemli sosyal sorunlardan biridir. Çünkü, bir bütün olarak tüm toplumun psikolojik ve beden sağlığını tehdit altına alabilmekte aynı zamanda kişilerarası ilişkiler ele alındığında kişinin diğer insanlara olan güvenini azaltabilmekte, sosyal ve duygusal gelişimlerine ket vurabilmekte hatta bireylerin kendilerine olan özgüvenini düşürebilmekte ve bireylere kaygı, korku, endişe gibi hisler yaşatabilmektedir. Şiddet, günümüzde özellikle sadece bölgesel değil tam zıt olarak küresel bir sorun olmakla birlikte, farklı boyutlarıyla toplulukları, kültürleri, toplumun her kesimini etkileyebilmektedir.

Tutum kavramını Thurstone (1967), ruhsal bir nesneye yönelen olumlu veya olumsuz yoğunluk sıralaması ve derecelemesi şeklinde tanımlarken; Gay ve Airasian (2000) ise tutumları, kişilerin belirli bir duruma karşı kabul ve ret eğilimlerini, lehinde ve aleyhinde hislerini gösterdiğini belirtir ve genel olarak tutumların üç yönü olduğu vurgulanmıştır. Bunlardan ilki fikirleri ve önermeleri içeren bilişe ait yön, ikincisi fikirlere eşlik eden duygulara yönelik duyulara ait yön ve sonuncusu ise davranış için hazır olmayı içeren davranışa ait yöndür (Gagne 1985). Oppenheim (1992) ise, tutumun daha çok duyuşlara ait olan

davranışları ile ilişkili olduğunu belirtmiş ve tutumla ilgili olarak 'bir bireyin herhangi bir uyarıcı karşısında olumlu veya olumsuz tepki gösterme eğilimi' olduğunu belirtmiştir. Başka bir yönden tutum, bireyin çevresindeki bir nesneyi, bir simgeyi veya bir olguya yönelik değerleme eğilimidir (İnceoğlu, 1993). Tutumlar, kişilere, nesne ya da düşüncelere yönelik süreklilik gösteren önceden biçimlenmiş duygu, düşünce ve inançlar bütünüdür (Özyürek, 2006). Burada verilen tüm bu tanımların buluştuğu ortak nokta, tutumların birçoğunun çevredeki olaylar, nesneler, insanlarla olan iletişim-etkileşim sonucunda oluştuğudur. Tutumlar tek bir yaşantı ve deneyimden sonra oluşabileceği gibi, çok sayıda geçirilen yaşantı sonucunda kademeli olarak da değişebilmektedir.

Yetersizlik duygusu kuramsal olarak bireyin sosyal ilgi düzeyinin düşüklüğü ile ilişkili olduğundan bu duyguyla başa çıkmak da bireyin sosyal ilgisini arttırmakla mümkün olabilmektedir (Ansbacher, 1992; Sweeney, 1989).

2. Yöntem

Bu bölümde araştırma modeli, araştırma grubu, veri toplama araçları, verilerin analizinde uygulanacak istatistiksel yöntemler ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli: Bu çalışmada, betimsel bir inceleme ile Erzincan Ünitesinde öğrenim gören öğrencilerin "Yetersizlik Duyguları ile Şiddete Yönelik Tutumları" cinsiyet, anne baba eğitim durumu, anne baba çalışma durumu değişkenleri açısından incelenmiştir.

2.2. Araştırma Grubu: Araştırma grubu, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Erzincan Üniversitesinde öğrenim gören toplam 210 öğrenci oluşmuştur.

Araştırma Grubunu Demografik Özellikleri

Değişken	Gruplar	*F*	%
Cinsiyet	Erkek	59	28,1
	Kadın	151	71,9
Anne Eğitim	Okur Yazar	46	21,9
	İlkokul	92	43,8
	Ortaokul ve Lise	52	24,8
	Üniversite	20	9,5
Baba Eğitim	Okur Yazar	9	4,3
	İlkokul	85	40,5
	Ortaokul ve Lise	66	31,4
	Üniversite	50	23,8
Anne Çalışma	Çalışıyor	25	11,9
	Çalışmıyor	185	88,1
Baba Çalışma	Çalışıyor	153	72,9
	Çalışmıyor	57	27,1

2.3. Veri Toplama Araçları: Erzincan Üniversitesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin yetersizlik duygularına ilişkin veriler, Akdoğan ve Ceyhan (2014) tarafından geliştirilen Yetersizlik Duygusu ölçeği ile elde edilmiştir. Ölçek 20 maddeden ve Cesaretin Kırılması, Kendi Değerini Yadsıma ve Yararsız Üstünlük Çabası olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınan puanın yüksekliği bireyin yetersizlik duygusunun kuvvetini göstermektedir.

Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği; Adıbelli, Saçan ve Türkoğlu (2018) tarafından geliştirilen ölçek 52 maddeden ve beş faktörden (şiddetin türleri, şiddeti olağanlaştırma, kadına yönelik şiddet, şiddeti onaylamama, şiddetin farklı boyutları) oluştuğu bulunmuştur. Ölçeğin ilişkin Cronbach alfa değeri .91'tir. Ölçek beşli Likert tipindedir. Bu araştırma da toplam puan üzerinden analizler yapılmıştır.

Öğrencilerin; demografik özellikleri ile ilgili bilgiler ise "Kişisel Bilgi Formu"yla elde edilmiştir.

2.4. Veri Analizi: Araştırma verileri toplanarak bilgisayar ortamına aktarılmış ve analizler için hazır duruma getirilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde değişkenlere bağlı olarak SPSS programı kullanılmış, Bağımsız Gruplar t -testi, Tek yönlü Varyans analizi (ANOVA) ve Korelasyon analizlerinden yararlanılmıştır.

3.BULGULAR

Tablo 1. Öğrencilerin Şiddette Yönelik Tutum Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	X	S	sd	t	p
Şiddete yönelim	Erkek	59	164,50	6,11	208	,-4,13	,000
	Kadın	151	168,03	5,32			

Öğrencilerin şiddete yönelik tutum puanları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır($p<.05$). Kadınların ortalaması erkeklerin ortalamasından daha fazladır.

Tablo 2. Öğrencilerin Yetersizlik Duygusu Alt Boyutlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	X	S	sd	t	p
Cesaretin kırılması	Erkek	59	19,11	4,46	208	-3,30	,001
	Kadın	151	20,88	3,01			
Kendi değerini yadsıma	Erkek	59	17,08	4,75	208	-2,19	,029
	Kadın	151	18,51	4,02			
Yararsız üstünlük çabası	Erkek	59	20,86	3,36	208	-2,54	,012
	Kadın	151	22,11	3,14			

Öğrencilerin yetersizlik duygusu tüm alt boyutları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p<.05$). Kadınların ortalaması erkeklerin ortalamasından daha fazladır.

Tablo 3. Öğrencilerin Şiddete Yönelik Tutum Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Varyans Analizi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	P
Şiddete yönelim	Gruplar Arası	356,08	3	118,69	3,71	,012
	Gruplar İçi	6590,52	206	31,99		
	Toplam	6946,61	209			

Yapılan varyans analizi sonucunda öğrencilerin şiddete yönelik tutum puanları ile anne eğitim durumu arasından anlamlı bir fark bulunmuştur ($F=3.71$, $p<.05$). Gözlenen farkın hangi gruplar arasında olduğunu incelemek için LSD testi uygulanmıştır. LSD sonucuna göre annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin ortalaması annesi ilkokul mezunu olanların ve annesi okuryazar olanların ortalamasından daha fazladır.

Tablo 4. Öğrencilerin Yetersizlik Duygusu Alt Boyutları Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Varyans Analizi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	P
Cesaretin kırılması	Gruplar Arası	16,351	3	5,450	,427	,734
	Gruplar İçi	2631,407	206	12,774		
	Toplam	2647,757	209			
Kendi değerini yadsıma	Gruplar Arası	30,047	3	10,016	,543	,653
	Gruplar İçi	3797,210	206	18,433		
	Toplam	3827,257	209			
Yararsız üstünlük çabası	Gruplar Arası	70,951	3	23,650	2,278	,081
	Gruplar İçi	2138,615	206	10,382		
	Toplam	2209,567	209			

Yapılan varyans analizi sonucunda öğrencilerin yetersizlik duygusu tüm alt boyutları ile anne eğitim durumu arasından anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>.05$).

Tablo 5. Öğrencilerin Şiddete Yönelik Tutum Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Varyans Analizi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	P
Şiddete yönelim	Gruplar Arası	114,51	3	38,171	1,15	,330
	Gruplar İçi	6832,10	206	33,16		
	Toplam	6946,61	209			

Yapılan varyans analizi sonucunda şiddete yönelik tutum puanları ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (p>.05).

Tablo 6. Öğrencilerin Yetersizlik Duygusu Alt Boyutları Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Varyans Analizi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	P
Cesaretin kırılması	Gruplar Arası	12,83	3	4,27	,33	,800
	Gruplar İçi	2634,92	206	12,79		
	Toplam	2647,75	209			
Kendi değerini yadsıma	Gruplar Arası	72,93	3	24,31	1,33	,264
	Gruplar İçi	3754,32	206	18,22		
	Toplam	3827,25	209			
Yararsız üstünlük çabası	Gruplar Arası	63,33	3	21,11	2,02	,111
	Gruplar İçi	2146,23	206	10,41		
	Toplam	2209,56	209			

Yapılan varyans analizi sonucunda öğrencilerin yetersizlik duygusu tüm alt boyutları ile baba eğitim durumu arasından anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>.05).

Tablo 7. Öğrencilerin Şiddette Yönelik Tutum Puanlarının Anne Çalışma Durumuna Göre t-Testi Sonuçları

	Anne çalışma	N	X	S	sd	t	p
Şiddete yönelim	Çalışıyor	25	169,28	7,28	208	2,08	,038
	Çalışmıyor	185	166,74	5,48			

Öğrencilerin şiddete yönelik tutum puanları ile anne çalışma durumu değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır($p<.05$). Annesi çalışanların ortalaması daha fazladır.

Tablo 8. Öğrencilerin Yetersizlik Duygusu Alt Boyutlarının Anne Çalışma Durumuna Göre t-Testi Sonuçları

	Anne çalışma	N	X	S	sd	t	p
Cesaretin kırılması	Çalışıyor	25	20,72	3,04	208	,49	,618
	Çalışmıyor	185	20,34	3,62			
Kendi değerini yadsıma	Çalışıyor	25	19,76	3,63	208	2,06	,040
	Çalışmıyor	185	17,89	4,31			
Yararsız üstünlük çabası	Çalışıyor	25	22,12	2,35	208	,57	,564
	Çalışmıyor	185	21,71	3,35			

Öğrencilerin yetersizlik duygusu alt boyutu olan kendi değerini yadsıma ile anne çalışma durumu değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p<.05$). Annesi çalışanların ortalaması annesi çalışmayanların ortalamasından daha fazladır.

Tablo 9. Öğrencilerin Şiddette Yönelik Tutum Puanlarının Baba Çalışma Durumuna Göre t-Testi Sonuçları

	Baba çalışma	N	X	S	sd	t	p
Şiddete yönelim	Çalışıyor	153	167,26	5,90	208	,90	,369
	Çalışmıyor	57	166,45	5,37			

Öğrencilerin şiddete yönelik tutum puanları ile baba çalışma durumu değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır($p>.05$).

Tablo 10. Öğrencilerin Yetersizlik Duygusu Alt Boyutlarının Baba Çalışma Durumuna Göre t-Testi Sonuçları

	Baba çalışma	N	X	S	sd	t	p
Cesaretin kırılması	Çalışıyor	153	20,52	3,05	208	,95	,339
	Çalışmıyor	57	20,00	4,65			
Kendi değerini yadsıma	Çalışıyor	153	18,62	3,82	208	2,85	,005
	Çalışmıyor	57	16,75	5,09			
Yararsız üstünlük çabası	Çalışıyor	153	21,90	2,96	208	1,03	,301
	Çalışmıyor	57	21,38	3,92			

Öğrencilerin yetersizlik duygusu alt boyutu olan kendi değerini yadsıma ile baba çalışma durumu değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p<.05$). Babası çalışanların ortalaması babası çalışmayanların ortalamasından daha fazladır

Tablo 11. Öğrencilerin Şiddete Yönelik Tutum ile Yetersizlik Duygusu Alt Boyutlar Arasındaki İlişki

	Şiddete Yönelim	Cesaretin Kırılması	Kendi Değerini Yadsıma	Yararsız Üstünlük Çabası
Şiddete Yönelim	1	,041	-,007	,052
Cesaretin Kırılması	,041	1	,492**	,368**
Kendi Değerini Yadsıma	-,007	,492**	1	,205**
Yararsız Üstünlük Çabası	,052	,368**	,205**	1

**p< .01

Üniversite öğrencilerinin şiddet yönelik tutum düzeyleri ile yetersizlik duygusu alt puanları arasındaki ilişki Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı kullanılarak incelenmiştir (Tablo 11). Elde edilen bulgulara göre, öğrencilerinin şiddete

yönelik tutumları ile yetersizlik duygusu alt boyut puanları arasında manidar bir ilişki bulanamamıştır.

Sonuç

Araştırma sonucunda cinsiyet değişkeni ile şiddete yönelik tutum puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır kadınların ortalaması erkeklerin ortalamasından fazladır. Cinsiyet değişkeni ile yetersizlik duygularının tüm alt boyutları ile arasında anlamlı bir farklılık vardır kadınların ortalaması erkeklerin ortalamasından fazladır. Anne eğitim durumu değişkeni ile şiddete yönelik tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık vardır anne eğitim durumu üniversite olanların ortalaması ilkokul mezunlarının ve okuryazar olanların ortalamasından anlamlı bir şekilde fazladır. Anne eğitim durumu değişkeni ile yetersizlik duyguları tüm alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Baba eğitim durumu değişkeni ile şiddete yönelik tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Baba eğitim durumu değişkeni ile yetersizlik duyguları tüm alt boyutları arasında anlamlı farklılık yoktur. Anne çalışma değişkeni ile şiddete yönelik tutum puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık vardır annesi çalışanların ortalaması annesi çalışmayanların ortalamasından fazladır. Anne çalışma değişeni ile yetersizlik duyguları alt boyutu olan kendi değerini yadsıma puanları arasında anlamlı farklılık vardır annesi çalışanların ortalaması annesi çalışmayanların ortalamasından fazladır. Baba çalışma değişkeni ile şiddete yönelik tutum puanları arasında anlamlı farklılık yoktur. Baba çalışma değişeni ile yetersizlik duyguları alt boyutu olan kendi değerini yadsıma puanları arasında anlamlı farklılık vardır babası çalışanların ortalaması babası çalışmayanların ortalamasından fazladır. Öğrencilerin şiddete yönelik tutumları ile yetersizlik duygusu alt boyut puanları arasında manidar bir ilişki bulanamamıştır.

4- Kaynakça

Adıbelli, D., Saçan, S., ve Türkoğlu, N. (2018). Üniversite öğrencilerinde Şiddete Yönelik Tutum Ölçeğinin geliştirilmesi., Anatolian Journal of Psychiatry 2018; 19 (2):202-209

Akdoğan, R., & Ceyhan, E. (2016). Üniversite Öğrencileri İçin Yetersizlik Duygusu Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 5(41).

Ansbacher, H. L. (1992). Alfred Adler, pioneer in prevention of mental disorders. Individual Psychology**,** ***48***(1), 3-33.

Cogenli, M. Z., & Barli, O. (2013). The exposure of psychological violence (mobbing) in universities and an application to the academicians. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 93, 1174-1178.

Gagne, R. M. (1985). The conditions of learning and theory of instruction New York: Holt. Rinehart and Winston.

Gay, L. R., & Airasian, P. (2000). Educational research: competencies for analysis and application. Merrill an imprint of Prentice Hall, Upper Saddle River. New Jersey.

Inceoglu, M. (1993). Attitude perception communications [Tutum algı iletişim].Ankara: Verso Yayınları

Leymann, H. (1990). Mobbing and psychological terror at workplaces. Violence and victims, 5(2), 119-126.

Oppenheim, A. N. (2000). Questionnaire design, interviewing and attitude measurement. Bloomsbury Publishing.

Özyürek, M. (2006). Engellilere yönelik tutumların değiştirilmesi (1.basım). Ankara: Kök Yayıncılık.

Sweeney, T. J. (1989). *Adlerian counseling: A practical approach for a new decade*. (3th Ed.). USA: Accelerated Development Inc.

Thurstone, L. L. (1967). Attitudes Can Be Measured, Reading in Attitude Theory and Measurement. Ed: Martin Fishbein. New York: John Wiley&Sons, inc.

Kashmir Conflict: A Case of Right to Self Determination

Sadia Khanum, İstanbul University

Introduction

The 69 years old unsettled Kashmir dispute is the result of decolonization of the British India and further division of India into two states, India and Pakistan in August 1947. Since then, Kashmir is the major cause of tension between India and Pakistan. Both sides claim their jurisdiction over the land. During 1948 war between India and Pakistan, Kashmir dispute had find its way to the UN where both countries committed to resolve the dispute according to the will of the people of Kashmir by holding a free and fair plebiscite under the UN observation. It is been seven decades since then that the people of Kashmir are waiting for the promised Right of Self Determination to be given. Human rights violations by more than one million Indian armed forces deployed in Indian held Kashmir making the dispute more sensitive as it involves everyday sufferings of civilians including killing, arrests, women molestation, siege and identification of mass graves.

As a matter of fact, Kashmir dispute is more a humanitarian issue than mere a political one. On the basis of promises made in UNSC by the parties involved and the miserable human rights situation of the people of Jammu and Kashmir emphasizes on the deliberate mechanism to implement the right of self-determination for the Kashmiri people.

Kashmir dispute constitutes to be a case of Right to Self-Determination as it is an unfinished agenda of de-colonization of India and since the people of Kashmir were deprived of their right to decide their will in 1947. The aim of this paper therefore is, to discuss the legal perspective of the dispute while taking into consideration the guarantees provided by international law to protect human rights and the right of expression of free will.

Apparently it is quite easy to discuss the right of self determination; its applicability is not that easy though. There are

so many concerns attached to it especially when two nation states are involved. Two important questions arise here,

i. Does Kashmir dispute qualify as a case of Right to Self Determination as per contemporary international law?

ii. Does the implication of the concept of Right to Self Determination possible in modern era of nation-states?

Conceptual framework (Self-Determination)

The idea of right to self determination emerged soon after the disastrous World War I when old order of colonial imperialism was dying and new states were emerging on the surface of world map (Shaw, 2003, 225). Theoretically, the right to self-determination propounds an individual's and community's right to freely decide their political, social, cultural and economic status (Shaw, 2003, 227). According to Woodrow Wilson national self-determination is "an imperative principle of action"(Steiner ve Alston, 2000, 1254) As per International Law, the right to self determination is fundamental human right. The right to self determination was included in initial UNO when the former Soviet Union proposed an amendment and it got included in the text of (Article 1(2) and Article 55) as 'based on respect for the principle of equal rights and self- determination of peoples' (Wilson, 1988, 58-59). There are so many different interpretation of this political principle and many scholars of international law consider it as a law emphasizing on the greater freedom and liberty and respect for basic human rights (Castellino, 2000, 22-23).

In a very important development in regard of self-determination, the UNGA passed the resolution 1541 on December 15, 1960 which "arose as a direct result of the need to condemn Portuguese behavior in refusing to report on its colonies..." (Castellino, 2000, 25) As Castellino states; "... the Resolution ... defines what constitutes 'full measure of self government' stating that it must result in a decision where the people concerned vote in free and fair elections to decide whether to: (a) Constitute themselves as a sovereign independent State; (b) Associate freely with an independent State or (c) Integrate with an independent State already in existence" (Castellino, 2000, 28).

As per General Assembly's consent in 1952, both the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR) included the right of self-determination (adopted by the general assembly in 1966) in their Common Article 1(Wilson, 1988, 75). Article 1 state in its first paragraph that; all peoples have the right of self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development (Ghandhi, 2004, 64). The inclusion of the right to self-determination to two multilateral covenants made it more comprehensive and gave it weightage as an accepted and applicable legal norm.

There are some countries having a different perspective and ask for somehow restricted interpretation of self determination. India for example has some reservations to the Article 1 and said that the right to self determination explained in the article is only applicable to the people under foreign domination or colonial rule and it cannot be applied to sovereign independent states (Hannum, 1996, 41-42).

The Resolution 2625 adopted in 1970 by the General Assembly stated that "by virtue of the principle of equal rights and self-determination of peoples enshrined in the Charter of the United Nations, all people have the right freely to determine... their political status" (http://www.un-documents.net/a25r2625.htm), also imposed to all states the obligation to respect the right of self-determination in accordance with the UN Charter. As Shaw states; the 1970 Declaration "can be regarded as constituting an authoritative interpretation of the seven Charter provisions it expounds" (Shaw, 2003, 228).

There are so many other resolutions passed by UNGA and UNGC in favor of the right to self determination and freedom of expression of people overall. Recently the UNGA committee deals with social, humanitarian, and cultural issues has passed a resolution put forward by Pakistan along with 93 other countries, as "universal realization of the right of peoples to self-determination" (document A/C.3/71/L.49, https://www.un.org/press/en/2016/gashc4188.doc.htm).

Background of the Dispute (the origin and current situation)

To understand the stance of parties involved (the people of Kashmir, India and Pakistan), we need to understand the happenings soon after the partition of India and the end of British colonial rule and the case proceedings at the UN. The Partition Plan of June 1947 was the legal document to divide India into two sovereign states and it also explains the procedure for distribution of land among newly born countries. Lord Mountbatten, the last British Viceroy to India, in his meeting with Chamber of Princes in New Delhi on July 25, 1947, said that all Princely States had the right to join any one of the dominions; India or Pakistan. He also identified two pre-conditions to be kept in consideration while acceding to any dominion. These pre-requisites include; the geographical contiguity of the Princely states and wishes of the subjects of these states (Indian Independence Act 1947. Accessed at http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1947/30/pdfs/ukpga_19470030_en.pdf). Now in case of Jammu and Kashmir that was a princely state ruled by a Sikh prince Maharaja Harising, with overwhelming Muslim population and having strong geographical and cultural bond with Pakistan, was denied to decide its fate as decided in Indian Independence Act 1947. Prince Harisingh as per India's stance had signed Instrument of Accession with India and by this the state of Jammu and Kashmir is part of India (https://www.academia.edu/9331711/THE_CONSTITUTIONAL_REGIONAL_AND_INTERNATIONAL_LAW_ON_KASHMIR). Now if we examine the Article 7 of the Independence Act of India 1947, suzerainty of His Majesty over the Princely States come to an end on August 15, 1947, with immediate effect to this all treaties and agreements, which were enforced until the date of passing of this Act, between rulers of these state, and His Majesty also lapsed (Menon, 1957, 353-370).

Jammu and Kashmir was an autonomous state and was sold to Gulab Singh by East India Company in 1846 through Kashmir Sale Deed (KDS) (Panikkar, 1930, 112). The provision article 7 removes Prince Harisingh to be the legal ruler of the state after August 15, 1947. Now after this he was not having the legitimate authority to sign the instrument of accession with India with or without the will of people. Hence India's stance that Kashmir is its

integral part because of the Instrument of Accession signed by Prince Harisingh is controversial and questionable on legal basis. Since Independence Act of India 1947 was not implemented according to the prescribed rules it makes Kashmir an unfinished agenda of Indian partition and not an integral part of India.

Apart from the debate on legality or illegality of Instrument of Accession there's another point to ponder as it states that, "after the restoration of law and order in the State of Jammu and Kashmir and the expulsion of the raiders, its future will be decided in accordance with the wishes of the people of the State." (Hussain, 2000, 45)

Initially India accepted people's right to self determination on state level. Prime Minister of India Nehru had publically accepted and promised the people of Kashmir to give them their right to decide their fate. In his radio broadcast of Novermber 3, 1947 he stated; "We have declared that the fate of Kashmir is ultimately to be decided by its people. That pledge we give not only to the people of Kashmir but to the world. We will not and cannot back out of it." (https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/nehru1.htm) These promises though vanished into air very soon. India started calling Kashmir its integral part and constitutionally inseparable.

India has to date hold the vast part of Jammu and Kashmir through deploying some 700,000 armed forces and suppressing the people of Kashmir's free will. It holds regular elections and claims that elections depict the will of the Kashmiri people and are an indicator that people want to be part of India. India's stance is contradictory to the United Nations Security Council resolutions (Security Council resolution 122 of 24 January 1957) that such elections are not the source of expression of free will of the Kashmiri people and only a plebiscite carried out by the United Nations would enable the people to decide their fate (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/122(1957)). Despite the very clear stance over the status of constituent assembly of Indian held Kashmir and regular elections in region, India keeps on insisting to accept election an alternative of plebiscite. Elections in the region indeed are a governing mechanism rather a source of knowing people's will.

India is continuously refusing to accept third party arbitration to solve the matter and declaring the dispute a bilateral issue between India and Pakistan. India even denies accepting the Kashmiri leadership on the dialogue table (Hurriyat has no place in talks with Pakistan, says India
http://www.dawn.com/news/1171396).

Apart from declining Kashmiris their right to self determination, Indian armed forces in Kashmir with all the special privileges are suppressing people on the daily basis. Kashmir is one of the heavily militarized zones in the world since 700,000 regular armed forces of India are operating there with the privileges of some special laws like Armed Forces Special Power Act (AFSPA), Disturb Areas Act (DAA) and Public Safety Act (PSA), which are against the global humanitarian regulations (Armed Forces Special Power Act; A Study in National Security Tyranny. Accessed at http://www.hrdc.net/sahrdc/resources/armed_forces.htm). Indian armed forces under these special laws are committing all kind of human right violation even accepted by committees of Indian governments (A number of Indian bodies, including the Second Administrative Reforms Commission, the Jeevan Reddy Committee to review the AFSPA, and the Prime Minister's Working Group on Confidence Building Measures in J&K, have urged repeal of the AFSPA). International law prohibits torturing civilians even during the times of national emergency (International Covenant on Civil and Political Rights - United Nations. Accessed at https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20999/volume-999-i-14668-english.pdf) but in Kashmir killings of civilians through torture by Indian security forces is a routine business. Several fact finding reports admit the killing of masses, unmarked mass graves, torture, hostage taking, and rape as a tool of war have been carried out of Indian military forces in IHK since 1990 under the disguise of special armed forces acts (Several UN bodies and experts, including the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions (2013) and the Special Rapporteur on the situation of human rights defenders (2012), have said that the AFSPA must be repealed.).

The Applicability of Self Determination to Kashmir

There are more than 25 UN resolutions on this issue. These resolutions make India and Pakistan morally responsible to adhere to the global principle of Right to Self Determination and hold a free and fair plebiscite in Jammu and Kashmir. UNSC resolutions No 38, 39, 47 and 51 passed in 1948 after the breakout of war in Kashmir clearly hold India and Pakistan responsible to hold a free and impartial plebiscite to settle the dispute without violence and in accordance to the will of the people of Kashmir (http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/1948.shtml).
The UNSC Resolution of 21 April 1948 is considered one of the principal UN resolutions on Kashmir; it states that "both India and Pakistan desire that the question of the accession of Jammu and Kashmir to India or Pakistan should be decided through the democratic method of a free and impartial plebiscite"(http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/47(1948)). Subsequent UNSC Resolutions reiterated the same stand.

Another UN resolution passed on 30 March 1951 affirmed that the elected assembly in Jammu and Kashmir and its legislation to shape the future of people of Kashmir would not be considered a substitute to plebiscite. "All Jammu and Kashmir National Conference and any action that Assembly might attempt to determine the future shape and affiliation of the entire state or any part thereof would not constitute a disposition of the state in accordance with the above principle." (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/91(1951)) With the passage of time India started stepping back from its promise of holding plebiscite in Jammu and Kashmir and insisted to consider Kashmir an integral part of it. UNSC passed another resolution to remind both Pakistan and India that the future discourse of Jammu and Kashmir could only be decided by the will of the people expressed through a free, fair and impartial plebiscite under the supervision of the UN, "any action which the Kashmir Constituent Assembly may have taken or might attempt to take to determine the future shape of state or any of its part would not constitute the disposition of the state and that election of the State's Constituent Assembly cannot be a substitute for plebiscite."

(http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/91(1951)) Legally according to UN resolutions, the elected parliament of Indian Held Kashmir was not authorized to decide to be part of or not to be part of any state India or Pakistan without the will of people demonstrated through plebiscite.

Another India's logic to justify the occupation of Kashmir is that the right to self determination is only applicable on people under colonial rule and it doesn't apply on indigenous people. So in case of Kashmir the right of self determination is irrelevant (R.S.Saini. Self-Determination, Terrorism and Kashmir. Accessed at http://iqq.sagepub.com/). If the right to self determination is an outdated rule as per India's logic and has nothing to do with a decolonized world than it is supposed to be difficult to implement anywhere in the world irrespective of the geographical, political and socio-economically different situations. But recent history witnesses otherwise. There are cases where right of self determination was accepted by the international law and implemented by global executive bodies. Palestine is the classic case of right of self determination accepted by UN in its two resolutions of 181 (https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/7F0AF2BD897689B785256C330061D253) and 194 (https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/043/65/IMG/NR004365.pdf?OpenElement). East Timor is another example of successful implementation of right of self determination. Unlike Kashmir, East Timor was not a self governing territory and was a constitutional province of Indonesia. People of East Timor exercised their right of self determination though there are not many UN resolutions in favor of them. East Timor got independence in 2002 exercising the same right of self determination principle (Bingbin Lu LLB (Fudan). The Case Concerning East Timor and Selfdetermination, Murdoch University Electronic Journal of Law, Volume 11, Number 2 (June 2004) Accessed at:http://www.austlii.edu.au/au/journals/MurUEJL/2004/17.html.) that according to India cannot be applied in case of Kashmir. Indonesia was alleged for human rights violation and socio political repression of the people of East Timor. India's record of human rights violation in Kashmir is also not very decent. Kosovo's independence in 2008 under the notion of right of self

determination set another precedent in this regard (Christopher J. Borgen, Is Kosovo a Precedent? Secession, Self-Determination and Conflict Resolution, Wilson Centre, Jul 7, 2011. Accessed at; https://www.wilsoncenter.org/publication/350-kosovo-precedentsecession-self-determination-and-conflict-resolution.).
It was favored by the US and major powers despite Russia's opposition. International Court of Justice also has given its verdict about the legality of Kosovo'sright of self determination and independence (http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf). Crimean accession with Russia is another very recent example when people of Crimea decided to join Russia using their free will through referendum when Ukraine parted its way away from Russia and joined NATO (Professor John Ryan, Crimea vs. Quebec: The Legal Right to a Referendum on Self-Determination, World News Daily-Information Clearing House, March 12, 2014. Accessedat;http://www.informationclearinghouse.info/article37924.htm).

More than 25 UN resolutions accepting the right of self determination of Kashmiris and very poor human rights record of India in Indian held Kashmir makes it a an easy case of right of self determination.

India's Objection

The argument that right to self determination is only applicable to colonized people and it cannot be implemented in case of minority community demanding separation from an independent state is less relevant to the dispute of Jammu and Kashmir. The dispute is an extension of decolonization and partition of India in 1947 (Howley, 1991). It was a failure on the part of British colonizers to make a flaw partition and intentionally leaving the dispute lingering. Kashmir is not a new independence movement but an unfinished agenda of Partition Plan of June 1947. The people of Kashmir do not want to live under Indian occupation and it is not because of any ethnic or religious differences with India but because Kashmiris were supposed to decide their fate as per Partition Plan of India whether they want to be part of India or Pakistan and they were deprived of their right to choose ignoring the legal basis of partition plan. They also don't want autonomy within the state of India as the autonomy given under the article 370 of Indian constitution is merely belong to one family (Sheikh

Abdullah family which is ruling the state assembly since long (Behuria, 2000) India is trying to deal the Kashmir movement just like other insurgencies in West Bengal, Chttishgarh and Naga Land (eastern states of India where Mao and Naxal rebels initially demanded autonomy but later on started fighting for independent states) but in case of Kashmir autonomy is not the solution as the problem is not unfair distribution of resources or deprivation among the minority community. Kashmiris are not willing to join mainstream politics or share economic benefits within the constitution of India (Puri, 2008, 8-11). India's opposition to the right to self determination is merely based on the ambiguities involved in the interpretation of the concept of right to self determination. It was Nehru the Prime Minister of India, who promised Kashmiris' right to self determination in UNSC without any hesitation and bringing any justifications from International law at the time.

Another significant fact in this regard is from very beginning Kashmir is a multilateral dispute involving four parties, the people of Kashmir, India, Pakistan and the UN. It was never an internal matter of India which could be dealt under the constitution of India without any external interference. From this perspective the right of self determination is not a violation of sovereignty of either Pakistan or India.

Dealing Kashmir's dispute like any other indigenous separatist movement is not justified since Kashmir has a history of self rule before the occupation of India by British.

Conclusion

The right to self determination is an internationally accepted principle and in some cases is the only hope for the oppressed nations. In post colonial world, though the principle was effective only when the demand was supported by a global or a regional power. In case of Jammu and Kashmir, the right to self determination which was promised by India and Pakistan at United Nations General Assembly and many other global and regional platforms, could not implemented after 70 years. The people of Kashmir have been deprived of expressing their free will through the legal way of holding plebiscite under the supervision of UN as

it was promised in UNSC resolutions and in bilateral accords between India and Pakistan. International law guarantees the protection of basic human rights including the right to adopt the culture of choice, economic system and political ideology without any use of force but in case of Kashmir despite all legal norms and guarantees people are suffering. One possible reason of lingering of the dispute is the missing equilibrium of power in parties involved; India is a more influential actor in power politics than Pakistan. The argument that right to self determination is less relevant to post colonial nation state era is not applicable on Kashmir dispute since Kashmir is neither a dispute based on minority politics nor differences of ideologies. It is purely an unfinished agenda of decolonization and partition of India. People of Kashmir are not ready to accept political autonomy under the constitution of India and since dispute involves multi parties hence it is not an internal dispute of any sovereign state. Holding plebiscite, thus, would not be a breach of the sacred nation state. Ongoing human rights abuses in Indian held Kashmir making the peoples' demand of right to self determination more legitimate. Status co is making the situation more complex especially when it involves two nuclear weapon holder states on the verge of conflict. The only legal viable solution of the dispute is letting the people decide their fate in a fair and impartial plebiscite as per UNSC instructions.

Refenrences

Behuria, A., (2000). "Autonomy Debate in Jammu and Kashmir," *Institute of Peace and Conflict Studies* : No 336

Wilson, H., A., (1988). International Law and the Use of Force by National Liberation Movements (New York: Oxford University Press)., pp. 58-59.

Castellino, J., (2000). International Law and Self-Determination: The Interplay of the Politics of Territorial Possession with Formulations of Post-Colonial 'National' Identity (The Hague: Martinus Nijhoff Publishers)., pp. 22-23.

Ghandhi, P.R., (2004). Blackstone's International Human Rights Documents (New York: Oxford University Press)., p. 64

Hannum, H., (1996). Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Accomodation of Conflicting Rights (Philadelphia: University of Pennsylvania Press)., pp. 41-42.

Howley, J. D., (1991). "Alive and Kicking: The Kashmir Dispute Forty Years Later," *Penn State International Law Review*: Vol. 9: No.1, Article 5.

Hussain, I., (2000). Kashmir Dispute: An International Law perspective.

(Quaid-e-Azam University Press Islamabad)., p. 45.

Menon, V.P., (1957). Transfer of power in India (Chennai Orient Longman)., pp., 353-370.

Panikkar, K.M., (1930). Gulab Singh. (London: Martin Hopkinson Ltd. 1930)., p. 112.

Puri, B., (2008). Jammu and Kashmir: The Issue of Regional Autonomy. Economic and Political Weekly,43(34), 8-11. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/40277871

Shaw, M.N., (2003). International Law, Fifth Edition (Cambridge: Cambridge University Press)., p. 225.

Steiner, H.,J., Alston, P., (2000). International Human Rights in Context (New York: Oxford University Press)., p. 1254.

Cultural Studies

Motivation Behind

Özge KARAYALÇIN, Yıldız Teknik Üniversitesi

"*According to Hofstadter, the paranoid style is a distorted way of viewing the world, characterized by delusional thinking, excessive suspicion, shoddy scholarship, exaggeration of the facts, and unjustified leaps of imagination"*

Rob Brotherton

Since the human nature is easily appealed to pull out the truth behind every mystery, conspiracy theories form a genre in literature. Brian Keeley (1999) defines a conspiracy theory as a "proposed explanation of some historical event (or events) in terms of the significant causal agency of a relatively small group of persons- the conspirators- acting in secret" (p.116). In a similar vein Eyerman (2008) discusses about the important characteristics of conspiracy theories by saying that these narratives accounts of an event seek to locate an ultimate cause "as a secret, and often deceptive, plot by a covert alliance of powerful or influential people or organizations" (p.182). In this paper, the conspiracy theories in the context of the assassination of Dutch movie-director Theo Van Gogh are going to be unveiled on all sides.

"On November 2, 2004, the 47-year-old Dutch film-maker Theo Van Gogh was shot and stabbed in broad daylight on a busy Amsterdam street, while cycling to work. He was on his way to prepare for a day of work on a film about the murder of his friend Pim Fortuyn. Van Gogh, the great-grandson of another Theo Van Gog, brother of the famous artist, was in the middle of a successful career as a filmmaker and journalist. He was attacked because of

the things he had written, and most directly, for a film he had directed, and produced. The film, *Submission*, an 11-minute-long indictment of brutality against Muslim women, was written and narrated by Ayaan Hirsi Ali, a Somali-born member of the Dutch Parliament" (Eyerman, 2011: 133).

Though this part of the story is quite tragic and appalling, the other side of the story constitutes relatively much of the mystery, surrounding the conspiratorial groups behind the murder in question. Mohammed Bouyeri, the Dutch-Moroccan, confessed to the killing and then he was sentenced to life imprisonment. There is a myriad of questions behind Van Gogh's assassination such that if Bouyeri was all alone while planning this suicide, what kind of mindset he developed up until the day of murder, and the most significant of all, the greatest motivation of killing a person which eventually rendered his own life in a way that is his own destruction. A report published by "Norwegian researchers" states "the killing of Theo Van Gogh was not the work of a lone fanatic but rather the deliberate work of an ad-hoc group of al-Qaeda supporters that viewed the world within the context of the network's global jihad" (Darling, 2005). Mohammed Bouyeri had never been associated with evildoers in the neighborhood in which he and his family had been living for three generations. On the contrary, he had good grades in high school and was known by his teachers as a promising student. Mohammed was even working for a youth program in his school, which was for the problematic morocco origin Dutch children. However; things did not go quite well as Mohammed had hoped at least. At the same year, he lost his mother and his life looked totally upside down from his perspective. He began praying five times a day right after he gave up drinking alcohol, and then preferred to visit a more fundamentalist mosque, El Tawheed. Although he had not been very religious, he at first drifted to that mosque to get away from the loneliness he was going through at that time. With the help of jihadist preaches in El Tawheed, Mohammed went more and more radicalized. He himself started standing up for a perfect world under Islamic law, Sharia, given that a group of Muslims with similar backgrounds and problems such as alienation, marginalization, and unemployment in the host country followed

the path of Bouyeri. Bouyeri had been viewed as the holy warrior on the way of defending the values of Islam within this allegedly distorted Western country. Within this perspective, nobody could have been the ideal killer but Bouyeri himself against the backdrop of the assassination of Theo Van Gogh.

To what extent the murder of Van Gogh is associated with a conspiracy theory might be unclear till now, yet the psychological condition of the murderer behind the scenes is worth investigating via a bottom-up approach. Brotherton (2015) states that there is a rejection to studying conspiracy theories as a psychological phenomenon since each theory is unique and they come in staggering range of shape and size (p.62). It is a crystal-clear fact that every one of us perceives a single event or action in divergent ways, given that the so-called reality is quite fluid. Let's think about the day Theo Van Gogh is murdered by a Moroccan-Dutch young man, you are a Dutch origin citizen and for that reason you live in the Netherlands. As a Dutch, you react to that issue with a claim that " why do all the bad happenings come out of Muslim immigrants in this country for god's sake?" or " What kind of wildness is this? This country has never experienced a murder like this since 1600s". The way we think by no means can be likened to a *tabula rasa* anymore. We are under a certain scope of conspiracy going on and Mohammed is one of us in effect. Andrews (2013) puts forward the importance of conspiracy theories and how they are able to steer our perception towards a collective identity by saying:

" We find those who believe in conspiracy theories incredibly resilient to counter-argument, driven by an often fanatical belief in their version of the truth, coupled with a heavy political over-tone in that their opinions need to be heard. We see an interesting combination of cognitive biases, personality traits and other psychological mechanisms at play in the formation, propagation and belief in conspiracies" (p.6).

Within this scope, the more you believe that there must be a contrary ideology against the existing one, the more likely you believe in other-non related theories of conspiracy. To be able to

apprehend the underlying motivations of a person who willingly joins the paranoid Islamic group and the way its utopic and conspiratorial ideologies, which can easily render a person full of wrath, the psychological perspective of conspiracy theories is appropriated to tackle the issue in detail.

Paranoid Style in Conspiracy Theories

Style is an appropriate word in order for justifying the way a word or idea is advocated for its own sake. It is not the content of the idea, which can either true or false, but the form in which how the idea itself is shaped and evolved in time regardless of its content value. It is Richard Hofstadter who coined the term and he explicates his choice of these two words as:

"I call it the paranoid style simply because no other word adequately evokes the sense of heated exaggeration, suspiciousness, and conspiratorial fantasy that I have in mind" (p.77).

However he adopts the name from clinical psychology, he does not mean to use it in that sense but rather to explicate the disturbed minds. He mostly focuses on the expression of an action which normal people. After 9/11 in particular, however Holland has always supposed itself as a very tolerant country towards its religiously and racially diverse ethnic minorities, extreme-right groups started to emerge in political arena. The small country with a global reputation of tolerance and freedom of living with differences has turned into one which is kind of reshaping its internal politics towards its minorities and pushing them to assimilate into the country of birth soon. This led especially young Muslim minorities getting more and more alienated from the already strange values of Dutch culture and prefer to be marginalized or turning their back on their families' values.

Hofstadter asserts that paranoid people live at the turning point. Mohammed's subconscious involvement to a Jihadist group was the turning point in his life. He is a paranoid militant leader and as Hofstadter underpins, paranoid does not see social conflict as something to be mediated and compromised. What is at stake is

always a conflict between absolute good and absolute evil, what is necessary is the conflict itself from which the paranoid fuels (p. 84). Within this context, West is the total enemy and evil and eventually must be vanished with its own immoral values in the long run. Paranoid people cannot accept the defeat and it increases his sense of frustration. From the eyes of radical Islamic groups, the ultimate enemy is Western countries and Christianity as the only God is Allah and the one right ethical judgment comes out of the doctrines of Quran.

The way the paranoid person acts depends on how much suffering he lives in his subconscious world. All sort of activities going on behind the paranoid person's conscious produce more conspiracy theories and as a consequence the enemy embodies more powerful and unacceptable aspects from paranoid's point of view. Of course Bouyeri had a certain image of Dutch culture but it had not been that disturbing before he joined the Jihadist acts. The process of denigrating and reprimanding process of the extreme Islamic groups (he was supposed to be a member of Al Qaeda) render Western values more and more ugly and a kind of dystopia from the perspective of Bouyeri. Buying into conspiracies towards Dutch values and Christianity helped him escalate more and more hatred in his brain and the games played around him made him liable to assassinate Van Gogh, who was already doomed to death as he was amoral, and a perfect model of malice.

As Brotherton (2015) asserts beautifully that believing in conspiracy theories is an inside job. It's not them- it is us. More specifically it is you and your brain (p.9). If the judge asks Bouyeri why he killed Van Gogh, probably he would come up with a plenty of reasons and even might ground them to evidence. However the psychology tells a different story, It turns out that we are not the best judge of why we believe what we believe (p. 12).

Evolutionary Psychology Perspective in Conspiracy Theories

-Patternicity and Agenticity-

How psychologists can explicate the persistence of conspiratorial mindset using an evolutionary perspective lies in the way that our

brain still evolves since the first hominid line came to existence. In the multitude of data that reach us every day through our senses, our brains are constantly selecting, filtering, and organizing information (Vugt, 2014). Vugt exemplifies his theory with an example:

"If it rained for a few days in a row then our ancestors knew that the rain period had arrived" and "If our ancestors came across strangers on different hunting expeditions then you could surmise that a new tribe had settled in their territory".

We are so inclined to infuse patterns with meaningful objects such that some government conspirators, gods, demons, invisible agents are sort of believed to come and control our world one day. The process of likening a pattern to a meaningful or meaningless object is called patternicity. The Patternicity is explained as the lack of control in essence and Michael Sherman (2009) defines Patternicity with more solid words:

"The problem is that we did not evolve a baloney-detection device in our brains to discriminate between true and false patterns. So we make two types of errors: a type I error, or false positive, is believing a pattern is real when it is not; a type II error, or false negative, is not believing a pattern is real when it is. If you believe that the rustle in the grass is a dangerous predator when it is just the wind (a type I error), you are more likely to survive than if you believe that the rustle in the grass is just the wind when it is a dangerous predator (a type II error). Because the cost of making a type I error is less than the cost of making a type II error and because there is no time for careful deliberation between Patternicities in the split-second world of predator-prey interactions, natural selection would have favored those animals most likely to assume that all patterns are real"

The difference between patternicity and agencity is not so wide. Agenticity is more related to invisible beings and from top-down rather detecting patterns and liken them to satanic messages or a dangerous predator. Agenticity is broadly about digging out the depth to find the responsibilities behind a malicious intent such

that it is not al Qaeda who caused the death of a thousand of people but on the contrary- president George W. Bush himself and his insidious plans on Afghanistan resulted in 9/11 is a good example to the issue of Agenticity behind a mysterious happening. We are so prone to the conspiracies such that there is an agent hiding behind that causes the AIDS virus, 9/11, the death of Diana or the movie *Submission.* The alleged justification behind extreme-Islamic groups such as Isis, Al Qaeda or Hofstad group is that the poverty, uneducatedness and the constant war in the majority of Muslim countries are resulting from the malicious intents of Western countries. The reason of constant wars and uneasiness in Arab countries is conspiratorially tied to the desire of exploiting the natural sources of Islamic countries or being able to sell weapons by stirring them up trouble.

The West as the invisible agent and the cause of unflattering condition of Muslim youth in European countries produces justifications for the act of Mohammed Bouyeri that he can base his action of killing Theo Van Gogh on his personal experience of unexpected unemployment. Agenticity and patternicity, evolutionary psychology in principle, well explain the underlying human behaviors and mechanism. As explicated in the definition of Agenticity in general, the evolved theory of conscious leads people to attribute meanings to the actions of people and therefore; *intentionality bias* shows up. Brotherton (2015) defines the term by his own words:

"In fact, our intention detector seems to have a "shoot first, ask questions later" policy. It assumes everything that happens in the world happened because somebody intended it to" (p.188).

Intentionality biases bring the discussion towards the issue of paranoid gestalts, paranoid objects, surrounding the social psychology perspective of conspiracy theories.

Social Psychology Perspective in Conspiracy Theories

Together with his paranoid Jihadist group, so called Hofstad group, Mohammed Bouyeri did his best to establish the shared utopian vision of perfect world under the Islamic doctrines of

Quran and annexed hadith to *regulate* life in the West accordingly. From a person who had nonetheless adhered to the values of his family but at the same time integrating into his country of birth, which has been easily conducted if his pre-jihadist life is investigated, to a paranoid made Bouyeri render everyone who rejects the values of Islamic doctrines infidel.

Before defining the subtleties of paranoid gestalt, it is much better to define the term *paranoia* against the backdrop of Islamic jihadist groups in question. Terman defines paranoia as an essential component of fundamentalist mindset, evolving around the issues of rage, shame and humiliation. Bouyeri and his companions share the same type of exclusion in the country of birth and were probably spending their days piddling around and stimulating more and more hatred towards the day-to-day radicalized Netherlands and its migration policies. In consequence, each member of paranoid jihadist group devotes themselves to annihilating the destructive and evil group: the Western world in principle. The escalating anger and hatred is the most important motivation behind paranoid groups and it kind of justifying the ultimate deranging and assassinations, to carry out the words of Allah, and forms the holy unity, the Sharia law.

Creating a destructive total opposite in terms of some certain religious, social and cultural values is the initial component of paranoid gestalt. As is Al Qaeda, the Hofstad group's offending other is west. When a person is not able to control his own life, which is supposed to function properly as a part of person's self, narcissistic rage occurs (Terman, 2010: 52). The jihadist groups in the Netherlands and around the world experience a catastrophic fear and narcissistic rage in general. Their values and religion is not as appraised as the Western values and Christianity which again increases the degree of rage and humiliation outside of countries which do not embrace the way of living, praying and socializing of the ones whose countries of origins belonging to Muslim countries.

Inter-group conspiracy narratives share a certain paranoid object and this object is the most necessary factor on the account of

implementing the group ideologies. The paranoid object must be a hated organism or person, which is very destructive from the paranoid gestalt's perspective. The jihadi ideology has picked up the Western society as its paranoid object. Humility and Inferiority attributed to Muslim origin countries since the collapse of Ottoman Empire. Humiliation is one of the major factors in a person's developing rage particularly if the humiliation is severe in his life; it is a big possibility to live a traumatized life (Muenster &Lotto, 2010: 72). Loss of power and dignity can make a person or group more prone to narcissistic rage.

The life of Bouyeri before joining an extreme- Islamic group was damaged and he was having a sense of loss in general. Nobody can know but it was maybe for regaining the necessary strength and motivation to live a rather meaningful life again that Bouyeri chose to be one of the Jihadists and even urged to kill a part of its paranoid object. In a nutshell, as it is seen in the case of Mohammad Bouyeri, when people have difficult times they feel traumatized and look for the meaning of life. Worse than this, when they feel humiliated and excluded in their personal lives, they are more likely to respond the paranoid organizations of the group (Strozier& Terman& Jones& Boyd, 2010: 57). What is certain is that we are all conspiracy theorist even if we are not totally aware of it.

Bibliography

Brotherton, R. (2015). *Suspicious Minds: Why We Believe Conspiracy Theories*. Bloomsbury Publishing.

Darling, P.D. (2005). "Al Qaeda: The Scope of the Threat." WindsofChange.net, December 8, windsofchange.net/archives/005992.php.

Eyerman, R. (2008). *The assassination of Theo van Gogh: From social drama to cultural trauma*. Duke University Press.

Hofstadter, R. (1964). The paranoid style in American politics. *Harper's Magazine*, *229*(1374), 77-86.

Keeley, B. L. (1999). Of conspiracy theories. *The Journal of Philosophy*, *96*(3), 109-126.

Strozier, C. B., Terman, D. M., Jones, J. W., & Boyd, K. A. (2010). *The fundamentalist mindset: Psychological perspectives on religion, violence, and history*. Oxford University Press on Demand.

Vugt, M. v. (2014). *Why Our Brains Are Hardwired for Conspiracy Theories.* Retrieved June 03, 2016, frompsychologytoday.com:https://www.psychologytoday.com/blog/naturally-selected/201412/why-our-brains-are-hardwired-conspiracy-theories

Türkiye'de Şiddet Suçlarından Hüküm Giyenlerin Mekansal Dağılımını Etkileyen Faktörler

Mehmet Gür, Yıldız Teknik Üniversitesi

Ömer Bilen, Yıldız Teknik Üniversitesi

Giriş

Şiddet suçları silahlı olsun ya da olmasın saldırı içeren cinayet, saldırı, cinsel saldırı ve soygun suçlarına genellikle olarak verilen addır (Putt, 2008, s.1). Şiddet suçu hem suç unsurlarını hem de şiddeti içermektedir. Suç yasalarca konulan kuralları ihlal etmeyi içerirken şiddet ise kasıtlı olarak fiziksel yollarla kasıtlı olarak zarar vermeyi içerir. Şiddet saldırganlık ve sapmayı içeren bir olgudur (Felson, 2009). Suç ve kamu güvenliği şehirlerin ve toplumların ülke çapında karşılaştıkları sosyal ve politik sorunlar iken yaşam kalitesini artırmak ve suçları azaltmakta yerel yönetimlerin özellikle üzerinde enerji harcadığı sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Kantor, Colbert ve Kandiris, 2015). Suç ve şiddet ülkelerde etkileri oldukça ileri dereceye ulaşabilen sosyo ekonomik maliyetlere neden olabilmektedir. Cinayet, cinsel saldırı, saldırı gibi şahsa karşı işlenen suçlar mala karşı işlenen suçlara göre daha fazla maliyetler doğurmaktadır. Suç maliyetlerinin en önemli boyutunu bedelin manevi boyutunun hesaplanamadığı yaşam kalitesi maliyetleridir. Şiddet suçları sonucunda oluşan yaralanma vb. sağlık sorunları nedeniyle yapılan harcamalar, iş gücü kaybı gibi maliyetlerin ise yaşam kalitesi maliyetlerinin aksine maddi olarak hesaplanabilirdir (Weber, 2010). Kanada'da suç kurbanlarının ölümcül olmayan yaralanmaları sonucu ortaya çıkan acı ve yakınmanın maliyetleri hesaplandığında şiddet suçlarının maliyetinin polis kayıtlarından alınan verilere göre analiz edildiğinde 5840 milyon dolar olduğu tahmin edilirken bu maliyetler toplam suçlar için hesaplanan maliyetin %59.41'ine tekabül etmektedir (leung, 2004, s.24). Şiddet suçlarının doğurduğu maliyetler dikkate alındığında bu suçların etkileri itibari ile önlenmesi için konu ile ilgili kurum ve kuruluşların göstermesi gereken çabanın önemi ortaya

çıkmaktadır. Türkiye'de türü ne olursa olsun suçların maliyetlerinin hesaplanmasına dönük çalışmalar olmasa da yapısal olarak yurtdışında yapılan ölçümlere benzer sonuçların elde edileceği tahmin edilebilir. Suçlarla ilgili mücadelede en önemli konu öncelikli olarak içinde bulunulan durumun çerçevesinin belirlenmesi yani durum tespitidir. Durum tespitinde en önemli konulardan bir tanesi de suçun mekansal dağılımının belirlenmesidir. Suç bazında hazırlanacak olan mekansal dağılımları gösteren suç haritaları ilgili suçun mekanda nerelerde daha fazla gerçekleştiğini gösterirken kamu yöneticilerine de öncelikli müdahale alanlarını göstermekte önemli ipuçları verecektir. Suçla mücadelede gelişen görselleştime teknikleri ve bu tekniklere istatistik yöntemlerin de eklemlenebilmesi bu konuda çalışmalar yürüten kişilere oldukça kolaylık sağlamaktadır. Bu çalışmada da Türkiye'de özellikle son yıllarda karşılaşılan ve toplum üzerinde olumsuz algı oluşturan şiddet suçlarının mekansal dağılımı coğrafi enformasyon sistemleri ve hot spot analizi kullanılarak incelenmiştir. Şiddet suçları arasında tanımlanan adam öldürme, yaralama, yağma-gasp ve cinsel suçlar (Demirbaş, 2015) analiz kapsamında değerlendirilmiştir.

Metodoloji

Sıcak nokta tespiti ölçümü bakımından oldukça karmaşık bir nokta olsa da literatürde sıcak noktaların tespitinde kullanılabilecek olan düzinelerce yöntem mevcuttur. Bu teknikler nokta lokasyonları, hiyerarşik teknikler, bölmeleme teknikleri, yoğunluk teknikleri, kümelenme teknikleri, risk bazlı teknikler ve çeşitli teknikler başlıkları altında sınıflanabilir (Levine, 2004, s. 6.1-6.2). Bu çalışma kapsamında nokta lokasyonları sınıfında yer alan ve coğrafi enformasyon sistemlerine entegre olarak kullanılabilen hot spot analizi kullanılmıştır. İncelenen istatistiklerin mekansal dağılımının gösterimi ve hot spot analizi Arcgis programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Giriş bölümünde de bahsedildiği gibi araştırma kapsamına alınan şiddet suçları öldürme, yaralama, yağma-gasp ve cinsel suçlardır. Ele alınan bu dört suç için TUİK tarafından yayınlanan adalet istatistiklerinden elde edilen 2016 yılına ait hükümlü sayıları kullanılmıştır. Şehirler arasında hükümlü sayıları için

karşılaştırmanın standardize olması için her bir şehirdeki hükümlü sayısı o şehrin nüfusuna oranlanmış ve elde edilen değer 1000 ile çarpılarak incelenen her bir suç için her şehirde 1000 kişiye düşen suçlu sayıları hesaplanmıştır. Hesaplanan 1000 kişiye düşen suç sayıları "natural breaks" yöntemi kullanılarak 5 gruba ayrılmıştır. Her bir grup aldığı değer aralığına göre çok düşük, düşük, orta, yüksek ve çok yüksek şeklinde adlandırılmıştır.

Veri analizinin son aşamasında ise şehirlerin z skorları ile kadın eğitim durumu, ortalama hane halkı büyüklüğü, net göç ve net göç hızı arasındaki ilişkiler korelasyon analizi ile incelenmiştir.

Hotspot Analizi

ArcGis programı hot spot analizini gerçekleştirirken analize dahil edilen verileri kullanarak Getis Ord Gi* değerini hesaplayarak bu değere ilişkin her bir nokta için Z skorları ve p skorları üretir. Getis Ord Gi* değerinin hesaplanmasında kullanılan formül Şekil 1' görülmektedir (Kuo, Zeng, ve Lord, 2011).

Şekil 1 Getis Ord Gi değerine ilişkin formül*

$$Gi^* = \frac{\sum_{j=1}^{n} w_{i,j}(D)X_j - \overline{X}\sum_{j=1}^{n} w_{i,j}}{S\sqrt{\frac{n\sum_{j=1}^{n} w^2{}_{i,j} - (\sum_{j=1}^{n} w_{i,j})^2}{n-1}}}$$

Bu formüldeki ifadeler;

Gi*: i. nokta için Getis Ord Gi* değeri, Wi,j(D): i ve j noktaları arasındaki ağırlık D:i ve j noktaları arasındaki uzaklık Xj : j lokasyonundaki sıklık; X : Gürültü (crash) sıklığı ; S: x_j'ye ilişkin standart sapma ve n: Tüm noktaların sayısı şeklinde tanımlanmaktadır.

Hot spot analizi sonucunda elde edilen p skorları kullanılarak incelenen noktalar 7 gruba ayrılır. Bu 7 grup 3 adet hot spot (0.95>=p>0.90, 0.99>p>0.95, p>0.99) ve 3 adet cold spot (p<0.01,

0.01=<p<0.05, 0.05=<p<0.10) ile diğer p değerlerini içeren anlamlı olmayan noktalar grubundan oluşur.

Hot spot olarak tanımlanan noktalar incelenen değişken bakımından sorunlu ve öncelikli olarak üzerinde durulması gereken yerler olarak değerlendirilir.

Bulgular

1000 kişiye düşen öldürme suçunun mekansal dağılımı ve hot spot analizi sonucunda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir tematik harita Şekil-1'de verilmiştir.

- 1000 kişiye düşen öldürme sayısı çok düşük düzeyde olan (0.02 - 0.05) şehir sayısı 9'dur.
- 1000 kişiye düşen öldürme sayısı düşük düzeyde olan (0.06 - 0.08) şehir sayısı 15'tir.
- 1000 kişiye düşen öldürme sayısı orta düzeyde olan (0.09 - 0.010) şehir sayısı 26'dır.
- 1000 kişiye düşen öldürme sayısı yüksek düzeyde olan (0.11 - 0.13) şehir sayısı 18'dir.
- 1000 kişiye düşen öldürme sayısı çok yüksek düzeyde olan (0.14 - 0.17) şehir sayısı 12'dir.
- Öldürme suçu bakımından en yüksek oranlara sahip şehirler düşükten yükseğe sırasıyla Denizli, Kırklareli, Balıkesir, Afyonkarahisar, Mersin, Manisa, Kilis, Kars, Uşak, Ardahan'dır (0.14-0.17 olanlar)
- Öldürme suçu bakımından hot spot olarak ön plana çıkan şehirler %99 güven düzeyinde 2 ; %95 güven düzeyinde 4 ve %90 güven düzeyinde 3'dır.
- Öldürme suçu bakımından cold spot olarak ön plana çıkan şehirler %99 güven düzeyinde 5; %95 güven düzeyinde 6 ve %90 güven düzeyinde 1'dır.
- Hot spot olarak ön plana çıkan şehirler Ege Bölgesi'nde kümelenirken Doğu Anadolu Bölgesi'nde 2, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ise 1 şehir hot spot olarak dikkat çekmektedir.
- Cold spot olarak ön plana çıkan şehirler Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Karadeniz Bölgeleri'nde kümelenmişlerdir.

Şekil-1: 1000 Kişiye Düşen Öldürme Suçunun Mekansal Dağılımı ve Hot Spot Analizi

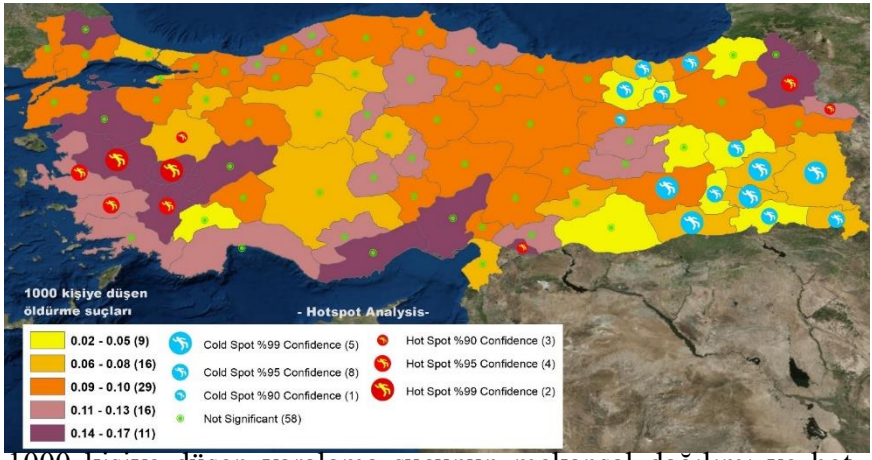

1000 kişiye düşen yaralama suçunun mekansal dağılımı ve hot spot analizi sonucunda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir tematik harita Şekil-2'de verilmiştir.

- 1000 kişiye düşen yaralama sayısı çok düşük düzeyde olan (0.06 - 0.19) şehir sayısı 16' dır.
- 1000 kişiye düşen yaralama sayısı düşük düzeyde olan (0.20 - 0.28) şehir sayısı 17'dir.
- 1000 kişiye düşen yaralama sayısı orta düzeyde olan (0.29 - 0.38) şehir sayısı 26'dır.
- 1000 kişiye düşen yaralama sayısı yüksek düzeyde olan (0.39 - 0.47) şehir sayısı 16'dır.
- 1000 kişiye düşen yaralama sayısı çok yüksek düzeyde olan (0.48 - 0.62) şehir sayısı 7'dir.
- Yaralama suçu bakımından en yüksek oranlara sahip şehirler Uşak, Niğde, KAramani Aydın, Kars, Edirne ve Iğdır'dır (0.48-0.62 olanlar)
- Yaralama suçu bakımından hot spot olarak ön plana çıkan şehirler %99 güven düzeyinde 3; %95 güven düzeyinde 6 ve %90 güven düzeyinde 6'dır.
- Yaralama suçu bakımından hot spot olarak ön plana çıkan şehirler %99 güven düzeyinde 10 ; %95 güven düzeyinde 1 ve %90 güven düzeyinde 4'dür.

- Hot spot olarak ön plana çıkan şehirler Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgelerinde kümelenirken Doğu Anadolu Bölgesi'nde 2, İç Anadolu Bölgesi'nde ise 1 şehir hot spot olarak dikkat çekmektedir.
- Cold spot olarak ön plana çıkan şehirler Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Karadeniz Bölgeleri'nde kümelenmişlerdir.
- Cold spot olarak ön plana çıkan şehirler Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Karadeniz Bölgeleri'nde yoğunlaşmışlardır.

Şekil- 2: 1000 Kişiye Düşen Yaralama Suçunun Mekansal Dağılımı ve Hot Spot Analizi

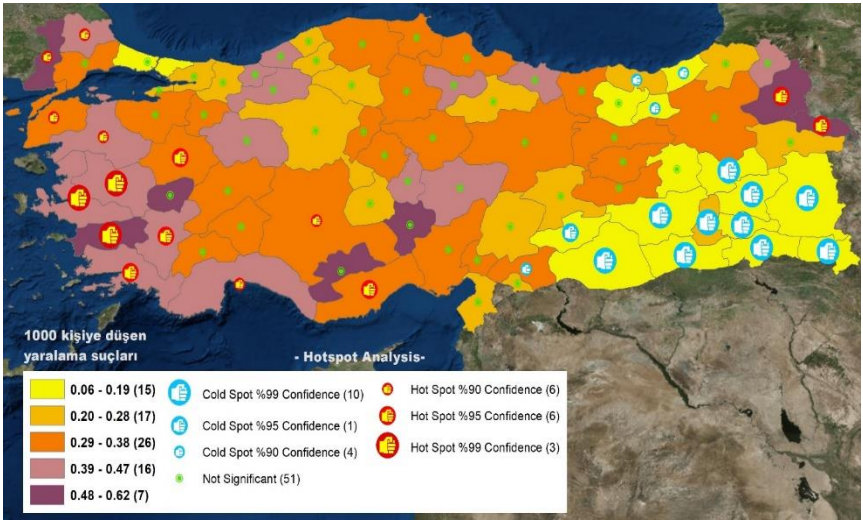

1000 kişiye düşen yağma-gasp suçunun mekansal dağılımı ve hot spot analizi sonucunda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir tematik harita Şekil-3'te verilmiştir.

- 1000 kişiye düşen yağma-gasp sayısı çok düşük düzeyde olan (0.00 - 0.05) şehir sayısı 18'dir.
- 1000 kişiye düşen yağma-gasp sayısı düşük düzeyde olan (0.06 - 0.08) şehir sayısı 14'tür.
- 1000 kişiye düşen yağma-gasp sayısı orta düzeyde olan (0.09 - 0.010) şehir sayısı 20'dir.

- 1000 kişiye düşen yağma-gasp sayısı yüksek düzeyde olan (0.11 - 0.14) şehir sayısı 14'tür.
- 1000 kişiye düşen yağma-gasp sayısı çok yüksek düzeyde olan (0.15 - 0.23) şehir sayısı 15'tir.
- Yağma-gasp suçu bakımından en yüksek oranlara sahip şehirler Antalya, Elazığ, Adana, Manisa, Uşak, Balıkesir, İstanbul, Mersin, Kilis, Diyarbakır, Karaman, Iğdır, Denizli, Aydın ve İzmir'dir (0.15-0.23 olanlar)
- Yağma-gasp suçu bakımından hot spot olarak ön plana çıkan şehirler %99 güven düzeyinde 5; %95 güven düzeyinde 5 ve %90 güven düzeyinde 4'dür.
- Yağma-gasp suçu bakımından cold spot olarak ön plana çıkan şehirler %99 güven düzeyinde 3; %95 güven düzeyinde 8 ve %90 güven düzeyinde 2'dir.
- Hot spot olarak ön plana çıkan şehirler Akdeniz Bölgesi ve Ege Bölgesi'nde kümelenirken Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 1 ise 1 şehir hot spot olarak dikkat çekmektedir.
- Cold spot olarak ön plana çıkan şehirler Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Karadeniz Bölgeleri'nde kümelenmişlerdir.

Şekil-3: 1000 Kişiye Düşen Yağma-Gasp Suçunun Mekansal Dağılımı ve Hot Spot Analizi

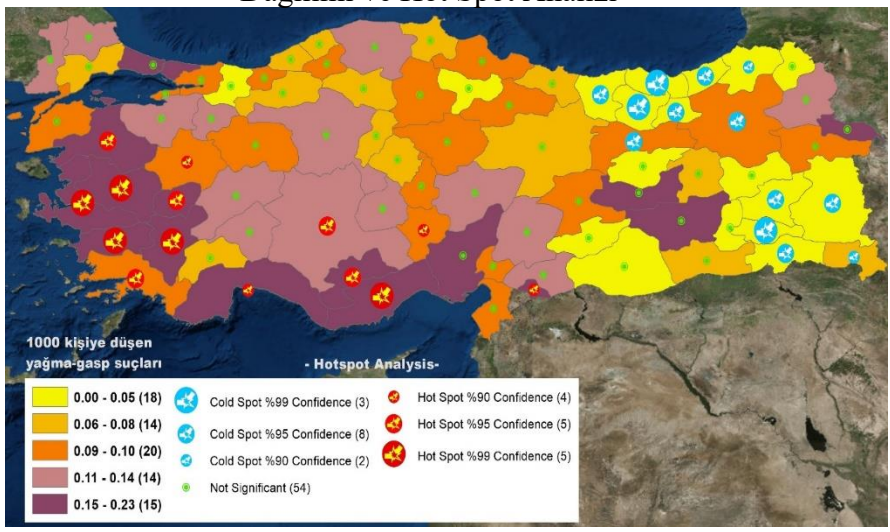

1000 kişiye düşen cinsel suç sayısının mekansal dağılımı ve hot spot analizi sonucunda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir, tematik harita Şekil-4'de verilmiştir

- 1000 kişiye düşen cinsel suç sayısı çok düşük düzeyde olan (0.01 - 0.03) şehir sayısı 10'dur.
- 1000 kişiye düşen cinsel suç sayısı düşük düzeyde olan (0.04 - 0.06) şehir sayısı 19'dur.
- 1000 kişiye düşen cinsel suç sayısı orta düzeyde olan (0.07 - 0.09) şehir sayısı 24'tür.
- 1000 kişiye düşen cinsel suç sayısı yüksek düzeyde olan (0.10 - 0.12) şehir sayısı 20'dir.
- 1000 kişiye düşen cinsel suç sayısı çok yüksek düzeyde olan (0.13 - 0.17) şehir sayısı 8'dir.
- Cinsel suç suçu bakımından en yüksek oranlara sahip şehirler düşükten yükseğe sırasıyla Balıkesir, Kırklareli, Nevşehir, Muğla, Çorum, Bolu, Karabük, Sinop'dur (0.13-0.17 olanlar)
- Cinsel suç suçu bakımından hot spot olarak ön plana çıkan şehirler %99 güven düzeyinde.5; %95 güven düzeyinde 4 ve %90 güven düzeyinde 5'dir.
- Cinsel suç suçu bakımından cold spot olarak ön plana çıkan şehirler %99 güven düzeyinde 11; %95 güven düzeyinde 2 ve %90 güven düzeyinde 3'dür.
- Hot spot olarak ön plana çıkan şehirler Karadeniz Bölgesi, Ege Bölgesi'nde kümelenirken Marmara Bölgesi'nde 1 ise 1 şehir hot spot olarak dikkat çekmektedir.
- Cold spot olarak ön plana çıkan şehirler Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Karadeniz Bölgeleri'nde kümelenmişlerdir.

Ele alınan 4 suçun (öldürme, yaralama, yağma-gasp ve cinsel suçlar-2016 yılı verisi), belirlen 4 demografik kriter (ortalama hane halkı büyüklüğü, net göç, net göç hızı ile yüksek okul ve fakülte mezunu kadın nüfusu-2016 yılı verisi) ile ilişkilerinin ortaya konulması için önce kriterlerin tematik haritaları hazırlanmış ve öncelikle görsel ve mekânsal ilişkiler kurulmuştur (Şekil-5a,b,c ve d).

Şekil-4: 1000 Kişiye Düşen Cinsel Suç Sayısının Mekansal Dağılımı ve Hot Spot Analizi

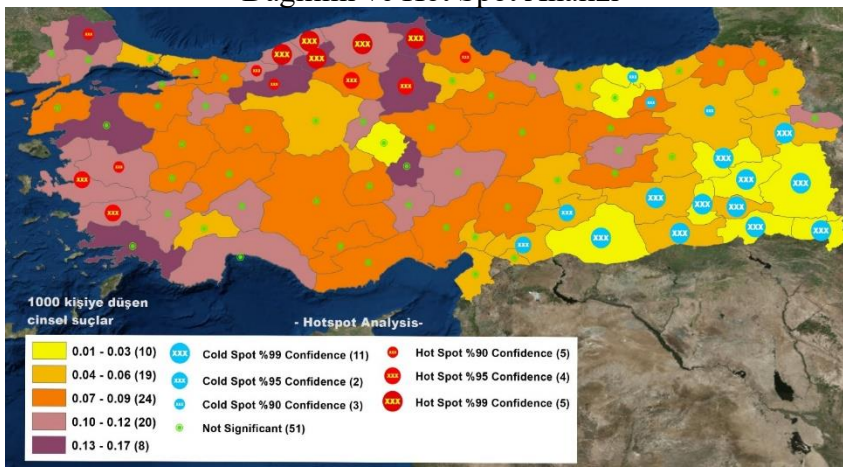

Şekil-5: Seçilen Kriter Verilerin Tematik Haritaları

a:Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü

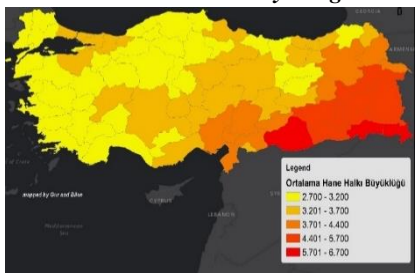

b: Net Göç

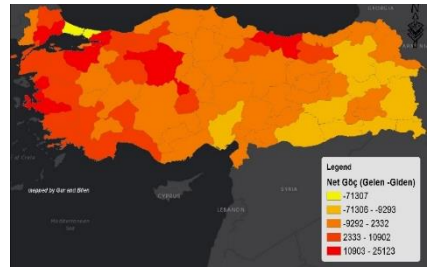

c: Yüksek okul ve Fakülte Mezunu Kadın Nüfusu

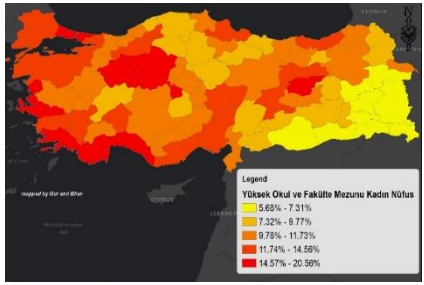

d: Net Göç Hızı

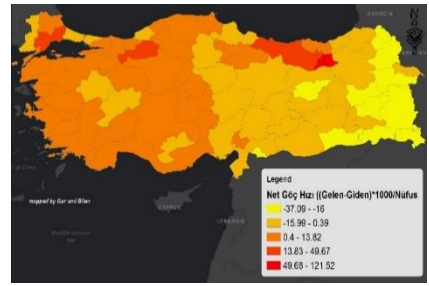

Korelasyon analizi sonucunda öldürme suçundan hüküm giyenlerin oranları ile hiçbir demografik gösterge arasında ilişki çıkmamıştır.

Yağma-Gasp suçundan hüküm giyenlerin oranı ile ortalama hane halkı büyüklüğü (pozitif yönlü) ve yükseköğretim gören kadın oranı (negatif yönlü) arasında orta derecede kuvvetli %99 güven düzeyinde anlamlı korelasyon ilişkisi söz konusu iken net göç hızı (pozitif yönlü) ile zayıf derece kuvvete sahip %99 güven düzeyinde anlamlı korelasyon ilişkisi söz konusu olmuştur. Cinsel suçlardan hüküm giyenlerin oranları ile ortalama hane halkı büyüklüğü ve net göç hızı arasında pozitif yönlü %99 güven düzeyinde anlamlı korelasyon ilişkisi söz konusu iken yüksek öğretim gören kadın oranı arasında negatif yönlü %99 güven düzeyinde anlamlı korelasyon ilişkisi mevcuttur. Yaralama suçundan hüküm giyenlerin oranları ile ortalama hane halkı büyüklüğü arasında negatif yönlü, yükseköğretim gören kadın oranı arasında pozitif yönlü %99 güven düzeyinde anlamlı korelasyon ilişkisi tespit edilmiştir.

Tablo-1: Suç türlerinden hüküm giyenler ile bazı demografik göstergelerin korelasyon ilişkisi

Korelasyonun gücü: Düşük / Orta	Ort. HH Büyüklüğü	Net Göç	Net Goc Hızı	YO ve Fakülte Mezun Kadın oranı
Öldürme				
Yaralama	**.428****			**-.348****
Yağma-Gasp	**.627****		**.345****	**-.507****
Cinsel Suçlar	**.318****	**.326****		**-.479****

***** %99 güven düzeyinde anlamlı korelasyonları göstermektedir. * %95 güven düzeyinde anlamlı korelasyonları göstermektedir.***

Sonuç ve Öneriler

Sonuçlar;

- Mekansal farklılaşmalar incelendiğinde Doğu Anadolu'da Cold spot noktalarının daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bunun ana nedeni olarak Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerindeki yaralama, cinsel suçlar ile yağma-gasp suçlarındaki siyah sayıların yüksek olmasının yüksekliği düşünülmektedir.

- Göç beklendiği üzere suçlar üzerinde arttırıcı etkiye neden olmaktadır.
- Kadın eğitim düzeyinin artması suçlarda azaltıcı etkiye sahiptir.
- Hane halkı büyüklüğünün artması ise beklendiği üzere suç sayısını artırmaktadır.

Öneriler;

- Net göç/ göç hızının azaltılması, kadın eğitim oranının artırılması suç oranları üzerinde azaltıcı etkiye sahip olacaktır. Buna ek olarak hane halkı büyüklüğünün azaltılması ya da hane halkı büyüklüğünün yüksek olduğu şehirlerde sosyal kontrolü artıracak önlemlerin alınması devlet politikalarına uygun olacak şekilde tercih edilmelidir.
- İleri istatistiksel modelleme teknikleri kullanılarak değişkenler arasındaki ilişkiler keşfedilebilir.
- Kullanılan konumsal veri ölçeği büyütülmelidir (Sokak, parsel, mahalle ölçeğinde mekânsal etkiller daha net gözlemlenebilir)
- HOTSPOT analizine ilave olarak farklı coğrafi istatistik yöntemlerle veri analizleri gerçekleştirilebilir (Krigging, GWR, vb)

Kaynakça

Demirbaş, T. (2015). Şiddet Suçlarına Genel Bir Bakış. Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi, 65 (4) 2016: 3345-3353.

Felker-Kantor, M.A., Colbert J.T. ve Kandris, S.K. (2015). Trends in Crime: Does Perception Match Reality?. www.savi.org (Erişim tarihi:14.06.2018)

Felson R.B. (2009). Violence, Crime, and Violent Crime. IJCV: Vol. 3 (1).

Kuo, P.F., Zeng, X. ve Lord, D. (2011). Guidelines for Choosing Hot-Spot Analysis Tools Based On Data Characteristics, Network

Restrictions, and Time Distribustions. 91st Annual Meeting of the Transportation Research Board. https://ceprofs.civil.tamu.edu/dlord/Papers/Kuo_et_al._GIS_Guidelines.pdf (Erişim tarihi:14.06.2018).

Leung, A. (2004).The Cost of Pain and Suffering from Crime in Canada. Department of Justice-Canada, Research and Statistics Division Methodological Series. https://pdfs.semanticscholar.org/8e85/e701480d7c01e018653a402a026d902f22f1.pdf (Erişim tarihi:14.06.2018).

Levine, N. (2004). A Spatial Statistics Program for the Analysis of Crime Incident Locations. The National Institute of Justice, Washington.

Putt, J. (2008). Trends in Violent Crime. Australian Institute of Criminology, Canberra, No:359

Weber, A. (2010). Literature Review: Cost of Crime. NSW Government, Attorney General and Justice, http://www.crimeprevention.nsw.gov.au/Documents/cost%20of%20crime%20literature%20review.pdf (Erişim tarihi:14.06.2018).

Violence as the Reason for Immigration in Africa (Eg in Sudan)

Maab Ahmed, Yıldız Teknik Üniversitesi

Introduction

It is difficult to find a specific concept of migration because the concepts provided by different countries depend on the different purposes and objectives that they want to achieve by the concept, the standard definition of migration is:

A geographical transfer of individuals from one place to another, within the country in which they live or outside, and it can be legal or illegal migration through the transfer from one country to another in an unauthorized or legitimate manner by international norms. (Auyero, 2015)

Migration is also defined as a process of permanent or semi-permanent relocation or change in the place of residence of the individual or group from a community or region in which they are used to a residence. If immigration within the borders of one state defines migration as internal migration if the migration in different countries are known as external migration and it often directed beyond the borders of the state. (Al-Khorsan,2016)

According to statistics, there is an increase in the number of young migrants from Sudan in the late 1980s for several reasons, such as large-scale rural-urban migration that started in the early1970s.Young people face the new civil life, and the increasing of city expenses and collided with unemployment, so many of Sudanese population decide every year to leave the country and search for other countries to live in it, most of them migrate to the Gulf states, but recently the path of youth migration has changed from the Arab world to the West, where young people are dreaming of an adequate standard of living, wealth and money, However, the high costs of immigration to Western countries led young people in Africa think to go illegally. Make them be easy to fall into the hands of traffickers and expose them to the dangers. (Hatton, and Williamson,2006)

This study shows the reasoning of increasing the immigration in Sudan, particularly women and youth category.

Types of immigration:

1/ Legal immigrant is this allowed to people to arrive any country with legal papers from the government of the country such as visas to stay a while or permanent resident

2/ Illegal immigrants it is a person who has entered the country without official authorization or had temporary visas.

Hundreds of "illegal" immigrants from African and Arab countries are being daily arrived at European coasts and most are being held in refugee camps, many of them die from drowning or victims of trafficking gangs.

Although African countries are known as the most illegal immigrant all over the world, the biggest number of emigrates come from Horn of Africa - Somalia, Eritrea, Ethiopia, and Sudan.

Still, Sudanese continue to be regarded as illegal immigrants, as do others from all over African countries. Despite all the risks that the illegal immigrants face, for example, death in the sea through small and dilapidated boats. According to a report did by United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) in 2015, Sudan is one of 10 countries that has an enormous number of refugees from all of Africa, which currently has about 1.5 million illegal immigrants residing illegally Arrived at Sudan, like the Eritrean and Somalia people come through the city of Qlabat and the regions of Kassala, Red Sea and Qadarif east of the country. With an enormous number of emigrants and refugees, a gang has grown up to hunt down illegal immigrants, drain their money, set them up and export them through dilapidated boats to European shores.

The main reason that drives some people to migrate illegally with tough conditions, could be more difficult than the difficulties they will face in the illegal immigration. They are fleeing from armed conflicts, the act of violence, repression, and poverty, which makes

life in their country suffer and eliminate them to face all difficulties and risks to get out of the reality in which they live. (UNHCR,2015)

Furthermore, according to the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), not only around 9,000 Sudanese reached Italy by sea in 2016.But also according to them more than 2,700 illegal immigrants have been arrested. Near the Sudanese-Libyan border, and deported and detained to the city of El Fasher in Sudan and according to World Bank, in all over the country, western Sudan is the poorest and driest, it is home to about 147 thousand displaced. As well as "There are 2.2 million displaced people in Sudan, 147,000 of whom live in the three eastern states of Gedaref, the Red Sea, and Kassala. Besides being one of the poorest and driest parts of the country. Eastern Sudan also a transit center for migrants trying to reach Europe via smuggling routes that are heading north-west to Libya. "(UNHCR)

Another report from United Nations Office on Drugs and Crime in 2014, goes as far as to say that, the eastern route of migration from Africa to Europe starts from Somalia, Eritrea, and Darfur in Sudan and then through Sudan to Egypt, and along the coast of North Africa. All these tracks converge in the north in Libya and Morocco. From Libya passage of the sea to Italy. Italy now has the biggest number of migrants. It is the preferred access point for all sea migrants. The Italian government has estimated what it pays every year to rescue the sunken boats, which is carried out by the coast guard. and the money that it spends is more than one hundred million dollars in the year, in addition to the thousands of people who are crowded in the refugee camps after their rescue. (UN,2014)

Not to mention, the Issue is no longer a local issue but is now occupied by the transit countries and the EU countries. In 2016 a statement from EU Commissioner for Development and International Cooperation in Sudan Neven Mimika, said “I will visit Sudan, to announce the support of European Union to Sudan, and find solutions to end illegal migration and forced displacement, in addition, to supporting projects to reduce poverty and provide basic services in the regions”. (EU,2016)

Causes of migration:

Sudan has all reasons that can cause the immigration, but mainly due to the economic and security situation in the country and unemployment:

1- Seeking knowledge: Many young people seek to emigrate abroad to obtain a scientific degree, they may not have all scientific disciplines in their country, or the quality of education may not meet their scientific aspirations and the spirit of creativity and research. Thus, emigration abroad, especially to developed countries, has an opportunity for young people to prove their scientific superiority.

2-Appropriate work: Many young people have goals to emigrate abroad to find a suitable job suited for their scientific qualifications or their dream.

Unemployment reason; the Ministry of Labor and Administrative Reform Head Office confirms that the results of the labor market survey showed that the volume of employment in Sudan increased in 2013 to reach (9.3) million compared to (3) million according to the latest survey conducted in 1990. Not only the ministry pointed out that the unemployment rate increased from (14.4%) in 1990 to (18.8%) in 2013, but also it announces that the highest percentage of the unemployed among youth groups especially the educated people. (https://sswa-sd.com)

We can figure from that, that unemployment is the most important driving force behind youth migration, to search for a better situation and a more flourishing future. And the secretariat of Sudanese Working Abroad (Governmental organization) Haj Majid Sowar said the deterioration of the economic situation after the secession of the south is a major reason for the increasing illegal migration of Sudanese. (https://sswa-sd.com)

3-The climate of freedom: The climate and environment of freedom available to young people abroad undoubtedly differ from the climate of freedom in their country.

4-Wars and conflicts: One of the most important reasons that encourage young people to emigrate is the multitude of conflicts, wars, and problems. You see young people escape and search for a safe place. Some young people migrate to escape environmental threats, conflict or persecution.

5-Ambition and dreams: some media in some countries abroad, show their country as the land of realizing dreams and anybody should get the chance to escape bad reality and go there but that does not reflect the real reality and challenges in them there.

Brain Drain as Migration or Emigration of holder's higher degrees:

One of the most important and serious problems in Sudan is the brain drains and competencies from, instead of benefiting from these minds and preserve and uphold them, government just let them go without being prevented and we can see obviously how Western countries offer the best facilities to win these minds and benefit from them in their countries. The main problem that Sudan face in Emigration of holders of higher degrees is the tragic reality of university professors in Sudan, who are complaining of poor salaries and poor working environment, many of them frustrated and discouraged, that pushed more than fifty thousand university professors to migrate abroad or change the carrier or work in an additional job to improve their economy Situation. This phenomenon has increased significantly since 2011, that most Gulf countries, especially Saudi Arabia, are direct of Sudanese teachers. And there was a survey in 2014 Organization of the Secretariat of Sudanese Working Abroad did, it showed that there was migration movement, that more than 50 thousand intellectual young people, most of them are university professors, doctors, pharmacists, engineers and skilled workers, and skilled workers had migrated. (https://sswa-sd.com)

What's more, most minds migrate because of social, cultural and material factors and poor economic and political conditions. In contrast, developed countries offer many of these facilities. We can mention successful people who found the opportunity to be

successful and famous by migrating, such as the millionaire Mo Ibrahim, biomedical engineer Mohamed Osman Baloola.

Violence as a cause of migration:

Violence is a global phenomenon among all community levels, especially in poor communities, I will focus here on violence against women in Sudan, in terms of traditions, customs, and laws that have been associated with social relations that play a negative role against women; which allowed to men control women. which can cause physical, psychological and mental illness. Due to women's rights organizations awareness, the rate of violence against women has declined to 11.5% in 2017.

Javier Auyero in his book (Violence at the Urban Margins), indicate three types of violence:

1 - physical violence: the overall rate of physical violence against women throughout their lifespan in Sudan was 25.7%; the rate of laborer women was about twice more than the housewives, 44.3% for laborer women compared with 22.8% for housewives. Global research has shown that 15% of women who have been married have been subjected to different forms of violence from their husbands.

2- sexual violence: such as female circumcision or Female genital mutilation, that the World Health Organization (WHO) defined as all procedures that involve partial or total removal of the external female genitalia, or other injuries to the female genital organs for non-medical reasons. (WHO,2014)

Moreover, in the Eastern society, women remain reserved, they cannot reveal their wishes and secrets even to the people nearest to them. Because they are afraid of being judged and called all sort of names. (Auyero,2015)

Likewise, more than 200 million girls and women alive today have been cut in 30 countries in Africa, the Middle East and Asia where FGM is concentrated. (WHO,2014)

According to the WHO's report, the rate of female genital mutilation in the Arab world is 98%in Somalia, 93%in Djibouti, 91%in Egypt, and 88% in Sudan. (WHO,2014)

3- family violence: which can occur at all social levels, many studies link it to the existence of poverty. The poverty that, not only coupled with a sense of despair and frustration, which increases the frequency of marital tensions and increases the wife's feeling humiliated, but also it increases men's frustration, especially in terms of losing their role as a family financier. The Sudanese parliament passed a law in the phenomenon of family violence of 1990 that, the criminal who is the member of the family, will be punished or not, depending on what the victim family says.

(Shaarawi,2011)

Although there was a study done among displaced people who were immigrants in a Darfur, indicated that family violence has increased since the beginning of 2003, as a result of many reasons, including the main reason which is poverty, living in tents, lack of natural services such as potable water, lack of education for children and the lack of income for the family has increased the degree of distress between husband, wife, and children. Due to no possibility of working for men, frustration rose, which lead in beating their wives and other forms of violence. (Shaarawi,2011)

The experts on violence against women in Sudan (officials of women's and children's rights organizations, 2013) said that: the rate of violence against Sudanese women has increased in recent times, especially against activists in political and humanitarian work and women in conflict areas, particularly in the Darfur region, who can face sexual violence. There isn’t a specific number or a research that shows t the violence which women face from their family lead them to migrate.

The Sudanese Criminal law item (152) of 1991 concerning the crimes of appearance, reputation, obscene acts, violation of public morals on the streets and Islamic code dressing, scandalous acts, which violates the public order and morality. Provides for women

flogging and financial fines. Many women have been beaten, imprisoned, paid fines which can be up to 200 dollars and humiliated by the government. The traditional laws, that block the freedom of women cause psychological or physical harm under the name of discipline and applying the laws.

Furthermore, all the reason that had mentioned above caused some migration cases such as the famous case which took the attention from all over the world; the activist and media worker Lubna Ahmed al-Hussein case in 2009 who was arrested with ten other women while they were sitting in a restaurant in Khartoum, because they were wearing pants in public place. Al-Hussein not only refused to apply the flogging punishment but also refused to pay the fines, she preferred to go to jail as a mean of challenging Sudan's public order act. She has said her cloth were respectable and she didn't break the law as policemen thought. After that, she decided with two other women to appeal in protest of item (152) from the public order low of the Sudanese penal code. they said that the law gives no clear definition of indecent dress and depends on what the public sees and what the policemen decide if what the women wear was violating public order and morals.

Although after a long struggle inside the country and outside the country movement Sudanese parliament until now didn't make a change or cancel the law. So, until now, not only women can be Stop by the police officer, but also can be a judge of people in the street because of her outfit or her appearance. But recently Sudanese authorities said there has been a significant improvement in the situation of women, especially after some amendment in the laws which were against women.

Conclusion

To crown it all up, there is no doubt that immigrants quickly become acquainted with the prevailing atmosphere of freedom in the West or any other country away from what s/he can face in their countries, from repression and suppression of freedoms. After spending some time people realize working in the country where

they are immigrants can contribute to raising the standard of living of their families and their countries.

Above all about refugee in Sudan, Sudan is a transit area and an export zone. So, Sudan should put tougher laws against human traffickers and gangs that smuggle people across our region and financial support is needed to strengthen the surveillance bodies.

From what was mentioned, it seems clear that unemployment is the most important driving force behind youth immigration, to search for a better situation and a more flourishing future, but violence against women from government laws are still applying, and the traditions and customs that have been associated with social relations that play a negative role against women still have an impact on the community. But there is no official figure or an official number of people who leave the country because of violence. So, violence isn't the main reason that can cause immigration from Sudan. The country need to focus more bout provision of basic services such as water, disease treatment, education, health, increase employment opportunities, and benefit from the capabilities of young people as well as improving migration management by contributing to disrupting traffickers and traffickers' networks, and to provide protection for their victims and create the opportunities for them to repatriation. But unfortunately, Sudanese authority just focuses on marginal features.

References

Al-Khorsan, Saad Abdul Razzaq Mohsen, (2016). "Migration Motivation and its Effects", Nurbooks.

Hatton, Timothy J., and Williamson, Jeffrey G. (2006). Global Migration and the World Economy: Two Centuries of Policy and Performance, Cambridge, Massachusetts Institute of Technology Press.

MSF Organization,
https://www.msf.org.uk/sites/uk/files/Sexual_violence_and_migrant

Shaarawi, Helmi, (2011). Center for Arab and African Research Library, dar alulum.

UNICEF,https://www.unicef.org/media/files/FGMC_2016_brochure_final_UNICEF_SPREAD.pdf

UNHCR, United Nations High Commissioner for Refugees www.unhcr.org/

World Health Organization: WHO, who.int/

Cinsel İstismar

Kemal Ayenngin, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Veli Avcı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

GİRİŞ

Cinsel istismar toplum yasalarını ve değerlerini ihlal eden, çocuğun gelişimsel olarak hazır olmadığı, tam olarak anlayamadığı, onay vermediği cinsel aktiviteye dahil edilmesidir (1). Bu aktiviteler; çocuğu cinsel eyleme ve fuhuşa zorlamayı ya da ikna etmeyi, pornografik gösteriler ve materyaller için sömürmeyi içermektedir (2). Bu çalışmada beş yıl içinde, cinsel istismar nedeniyle kliniğimizce değerlendirilen 42 olgunun bulguları sunulup, literatüre katkı sağlanması amaçlandı.

Materyal ve Metot

Beş yıllık zaman zarfında savcılık tarafından polis memuru eşliğinde çocuk cerrahisi kliniğine cinsel istismar şüphesiyle sevk edilen ve kliniğimizce rapor tanzim edilen vakalar retrospektif olarak incelendi. Vakaların yaşı, cinsiyeti, yaşadığı yerler ve fizik muayene bulguları tek tek dökümante edilip analiz edildi. Vakalar fiili livata mevcut, hymen perforasyonu olan, travma bulgularına sahip ve herhangi bir patolojik bulguya sahip olmayan olarak dört gruba ayrıldı. Vakalar yaşadıkları yere göre; şehir merkezi ve kırsal olarak iki guruba ayrıldı. Ayrıca vakaların ek hastalıkları ve tekrarlayan travma öyküleri de ortaya kondu.
İstatistiksel Analiz olarak üzerinde durulan özelliklerden sürekli değişkenler için tanımlayıcı istatistikler; ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler olarak ifade edilirken, kategorik değişkenler için sayı ve yüzde olarak ifade edildi. Vakaların cinsiyet ve yaşadığı yer açısından analizde Ki kare testinden faydalanıldı. Hesaplamalarda istatistik anlamlılık düzeyi %5 olarak alınmış ve hesaplamalar için SPSS (ver:21) istatistik paket programı kullanıldı.

Bu çalışma Helsinki Deklarasyonu ilkelerine uygun olarak gerçekleştirildi. Ayrıca çalışma için yerel etik kurulundan onay alındı.

Bulgular

Beş yıl içinde, cinsel istismar nedeniyle kliniğimizde değerlendirilen 42 vaka vardı. Vakaların %55'i kız (n=23), %45'i erkek (n=19) idi. Cinsiyet açısından gruplar arasında analamlı bir fark saptanmadı ($p>0,05$). Ortalama başvuru yaşı 8,3±6,2 yıl (yaş aralığı 1,5 - 15) bulundu.

Vakaların 11'i şehir merkezinde ve 31'i kırsal bölgede yaşıyordu. Kırsal bölgede yaşayan vakalarda cinsel istismar anlamlı olarak daha yüksek oranda bulundu ($p<0,05$). Beş vaka mental retarde iken; üç vakada ise tekrarlayan istismar öyküleri mevcuttu. Dört erkek olgumuzda fiili livata, dört kız olgumuzda hymen perforasyonu ve 11 (6 kız-5 erkek) olgudada ano-genital bölge dışında travma bulguları mevcuttu.

Tartişma

Çocuk istismarı dünya çapında yaygın bir durumdur. Çocuklardaki cinsel istismarın dinamikleri yetişkinlerden farklıdır. Çocuklar olaydan hemen sonra cinsel istismarı nadiren açıklarlar. Açıklama fiziksel bir şikayet veya davranış değişikliği sonrasında başlayan bir süreç şeklindedir (3).

Birçok çalışmada her sosyoekonomik düzeyde görülebileceği bildirilmiş olmasına rağmen, bazı çalışmalar düşük sosyo-ekonomik düzeyin istismar için risk oluşturduğunu bildirmiştir (2,3). Çalışmamızda vakalarımız daha çok kırsal bölgeden gelenlerden oluşmaktaydı. Ayrıca bu durumun anlamlı olarak bulunması çalışmanın literatüre önemli bir katkısı olarak düşünüldü.

Anne ve babası çalıştığı için kendilerine bakan veya kreşde kalan çocuklar istismara maruz kalmada savunmasız hale gelmektedirler. Çocuk işçilerin olduğu toplumlarda, çocuklar fiziksel ve cinsel istismara daha çok maruz kalmaktadırlar (3). Çocuğun sert mizaçlı ve inatçı olması; bazı zihinsel, fiziksel ve ruhsal bozukluklara sahip olması; süregen tıbbi hastalıktan veya

fiziksel yetersizlikten dolayı özel bakıma ihtiyaç duyması ve okul öncesi dönemdeki yaş grubunda bulunması cinsel istismar için risk oluşturur (2). Çalışmamızda her yaştan çocuk vaka olmasına rağmen, özellikle cinsel istismare uğrayan beş çocuğun mental retarde olması düşündürücü bulundu.

Dünya Sağlık Örgütü, 2002 yılında tüm dünyada 18 yaşın altında 150 milyon kız ve 73 milyon erkek çocuğun cinsel istismara maruz kaldığını bildirmiştir. 22 ülkede yapılan 65 araştırmanın sonuçlarına göre kızların % 19.7'sinin, erkeklerin % 7,9'u cinsel istismara maruz kalmaktadır. Kurbanların % 71'i kız, % 29'u erkektir ve yarısında tekrarlayan cinsel istismar vardır (2). Çalışmamızda kız çocuklarında cinsel istismar şüphesi daha yüksek oranda olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı bulunmadı. Ayrıca fizik muayene sonrası cinsel istismar bulgularının kız ve erkek çocuklardaki vaka sayılarının birbirine yakın çıkması literatür ile uyumlu bulunmadı.

Cinsel istismar şüphesi olan çocukta ek duygusal travmaya yol açmadan, gelişimsel, davranışsal ve duygusal durum değerlendirmeleri de dahil, ayrıntılı anamnez ve fiziki muayene yapılmalıdır (4, 5). Muayenede; himende; kanama, doku kaybı ve yırtıklar, posterior fourchette, perineal dokularda, labiumlarda, external anogenital dokularda çürükler, hematomlar, abrazyonlar, sıyrıklar, yaralar veya bunların iyileşmesiyle oluşan skar dokuları tespit edilebilir (6, 7). Çalışmamızda ayrıntılı bir fizik muayene sonrası: 4 erkek olguda fiili livata, 4 kız olguda hymen perforasyonu ve 11 olguda da ano-genital bölge dışında travma bulguları tespit edilip, rapor olarak savcılığa gönderildi.

Çocuklar sessizlik içindedirler ve korkularını belli etmezler. Fakat korku, şaşkınlık, utanç, suçluluk, öfke, ihanet, çaresizlik, depresyon ve umutsuzluk gibi güçlü duygulara sahiptirler. Kendilerini farklı, kirli ve zarar görmüş olarak görebilirler. Çeşitli duygusal, sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı duygularını ve deneyimlerini dile getiremeyebilirler. Cinsel istismarın ruh sağlığı üzerinde uzun süreli olumsuz etkileri vardır. Bu etkiler yakın, orta ve uzun vadede ortaya çıkabilir. Cinsel istismar sonrası, kurbanın suçlandığı toplumlarda çocuğun karşılaştığı zihinsel ve fiziksel

travma çok daha büyüktür (3). Cinsel istismara uğramış çocuklarda, ruhsal bozukluklar anlamlı olarak daha yaygındır. Cinsel istismar çocuğun kişilik ve güven duygusuna, dünyanın güvenli bir yer olarak algılamasına zarar verebilir (3). Yine cinsel istismar vakalarında; davranış bozuklukları, mental bozukluklar, kişilik bozuklukları, organik bozukluklar ve kaygı bozuklukları önemli ölçüde yüksektir (8). İstismar, çocuklarda genellikle posttravmatik stres bozukluğuna, dikkat eksikliğine, obsesif kompulsif kişiliğe, fobik-depresif kişiliğe ve davranış bozukluklarına yol açar. Bu çocuklarda umutsuzluk, intihar düşüncesi ve intihar girişimi yaygındır (9). Çalışmamızın yapıldığı yıllarda maalesef hastanemizde çocuk psikiyatri hekiminin bulunmaması nedeni ile vakalardaki ruhsal duygu durum değerlendirmesi yapılamadı. Ancak tüm vakalar mutlaka çocuk psikiyatrisine yönlendirildi. Bu durum çalışmanın bir dezavantajı olarak değerlendirildi.

Sonuç

Cinsel istismar, çocuk sağlığını olumsuz olarak etkileyen önemli bir sorundur. Bu soruna yaklaşımda ilk olarak; istismara uğrayan çocukların tanısı hemen konulmalı, gerekli tedavi ve rehabilitasyon hemen başlatılmalıdır. Sorunun çözümünde ise; bölgemizde özellikle kırsal kesimde toplum eğitimi, aile planlaması ve yoksullukla mücadele önem arz etmektedir. Ayrıca hangi davranış ve yaklaşımların cinsel istismara yönelik olabileceği çocuklara iyi anlatılmalıdır.

Kaynaklar

Organi WH. Child sexual abuse 2003. Available from: World Health Organization. Geneva: World Health organization, Child Sexual abuse; 2003. [Last accessed on 25 Oct 2016]. Child sexual abuse. Guidelines for medicolegal care for victims of sexual violence. Available from: Whqlibdoc.who.int/publications/2004/924154628x.

Dağlı ET, İnanıcı MA. Application Book for Hospital Based Child Protection Centers: A holistic approach to neglected and abused children. Sexual abuse. Fersa Ofset Printing, Ankara. 2011;32-61.

Srivastava K, Chaudhury S, Bhat PS, Patkar P. Child sexual abuse: The suffering untold. Industrial Psychiatry Journal. 2017;*26*(1), 1.

Striegel AM, Myers JB, Sorensen MD, Furness PD, Koyle MA. Vaginal discharge and bleeding in girls younger than 6 years. J Urology. 2006;176(6):2632-5.

Daniels RV, McCuskey C. Abnormal vaginal bleeding in the nonpregnant patient. Emergency medicine clinics of North America. 2003;21(3):751-72.

Russo M, Rosa-Rizzotto M, Giolito M, Ranzato C, Facchin P, Aprile A. Genital trauma and vaginal bleeding: is it a lapse of time issue? A case report of a prepubertal girl and review of the literature. Int J Legal Med. 2017;131(1):185-9.

Smith TD, Raman SR, Madigan S, Waldman J, Shouldice M. Anogenital findings in 3569 pediatric examinations for sexual abuse/assault. Journal of pediatric and adolescent gynecology. 2018; *31*(2), 79-83.

Mullers ES, Dowling M. Mental health consequences of child sexual abuse. British journal of nursing. 2008;17(22):1428-30, 32-3.

Bebbington P, Jonas S, Kuipers E, King M, Cooper C, Brugha T, Meltzer H, McManus S and Jenkins R. Childhood sexual abuse and psychosis: data from a cross-sectional national psychiatric survey in England. The British journal of psychiatry : the journal of mental science. 2011;199(1):29-37.

ISBN : 978-975-2489-09-7
ŞİDDET VE SOSYAL TRAVMALAR